

KLIMATPOLITISKA TEXTER

UR TIDSKRIFTEN RÖDA RUMMET 2004-2018

INNEHÅLL

I STORMENS ÖGA

Värmeböljor, torka och översvämningar har gjort att klimatförändringar orsakade av växthusgaser blivit en akut fråga. Regeringar försöker lugna oss med att oavsett om Kyotoprotokollet kommer att träda i kraft eller inte kommer tillräckliga åtgärder att vidtagas och problemen att bringas under kontroll. Den reella situationen är tyvärr dock mycket mer alarmerande (RR 2/2004)

KLIMAT OCH KLASSPOLITIK

Är klimatförändringarna en politisk fråga vars lösning kräver en samverkan mellan samhällsklasserna? Eller måste man även när det gäller klimatpolitik anlägga ett klassperspektiv? Ekonomen Andy Kilmister resonerar utifrån ett marxistiskt perspektiv. (RR 2/2007)

DEN BLINDA FLÄCKEN – miljökampen i tredje världen

Bortom de västerländska mediaföretagens horisont växer miljörörelsen i tredje världen till en inflytelserik politisk kraft. Den filippinske miljöaktivisten Walden Bello beskriver utvecklingen av de brokiga sociala rörelserna i Asiens olika länder och ger perspektiv för deras roll i en global massrörelse mot klimathotet (RR 3/2007)

KLIMATHOTET: HUR SKA VI HINNA RÄDDA KLOTET?

Kanske är klimathotet ännu allvarligare än vad vi trott. Hur ska man egentligen tolka forskarnas rapporter? Daniel Brandell har läst Andreas Malms nyligen utkomna bok *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, och resonerar kring dess alarmerande budskap. Behovet av strategiska lösningar är akut, menar Brandell och utmanar till debatt om detta när han ger sin syn på nödvändiga åtgärder. (RR 3/2007)

VÄSTLÄNDERNAS TÖRST EFTER BIOBRÄNSLE ORSAKAR SVÄLT

Politisk egoism tvingar utvecklingsländer att odla etanolgrödor istället för mat, skriver den engelske journalisten George Monbiot. (RR 3/2007)

FOLKRÖRELSE FÖR KLIMATET

A-ekonomi ger ofta en känsla av att titta på gamla Monty Python-program...
Krönika Lars Henriksson (RR 3/2007)

EKOSOCIALISM – jordens möjlighet?

En växande miljökris är ett faktum och risken tilltar för en total kollaps av hela den ekologiska balansen. Detta pekar mot ett katastrofscenari som riskerar hela den mänskliga artens överlevnad. Vi står inför en civilisatorisk kris som kräver radikala förändringar. Michael Löwy pläderar för en utopi grundad på det han menar med ekosocialism, demokrati och planekonomi (RR 1/2008)

EU MILITARISERAR MOT KLIMATHOTET

Vid EU-toppmötet nyligen stod klimatet högt på dagordningen och kommissionen med Javier Solana i spetsen har lagt fram en viktig rapport...
Krönika Lars Henriksson (RR 1/2008)

KAPITALISMENS OFÖRMÅGA

Under senare tid har de globala livsmedelspriserna rusat i höjden på ett exempellöst sätt. Livsavgörande stapelgrödor såsom vete, majs och ris har på mindre än ett år blivit ungefär dubbelt så dyra. I spåren av prisökningarna har hungerkravaller spridit sig likt en löpeld över tre kontinenter.
I denna artikel belyser Ian Angus denna bakomliggande orsaker, krisens förlopp och möjliga lösningar. (RR 2/2008)

ATT LÄMNA OLJAN UNDER JORD

I juni 2007 lade Ecuadors regering fram ett banbrytande förslag som går ut på att Ecuador avstår från att exploatera oljetillgångarna i nationalparken Yasuní i Amazonas, om världssamfundet ersätter landet för de uteblivna inkomsterna från oljeutvinningen. Den officiella argumenteringen kopplar förslaget direkt till klimatfrågan. Kevin Koenig beskriver planen och dess implikationer (RR 2/2008)

KLIMATSTRATEGIER - POLITIK, TEKNIK OCH KLASSKAMP

Samhällets olika aktörer och klassintressen börjar positionera sig i klimatfrågan. Oenigheten är stor om vilka insatser som bör göras,

vilka lösningar som är effektivast, vad kostnaderna blir och vem som ska betala. Det menar Daniel Brandell, som i denna essä utgår från tre nyutkomna böcker som behandlar klimatkrisen från olika perspektiv. Han analyserar tekniska, miljömässiga, ekonomiska och politiska aspekter av den nödvändiga omställningen. Hans egen prognos är att den klimatpolitiska utgången slutligen kommer att avgöras av om det finns krafter som kan utmana dagens fossilberoende kapitalism (RR 3-4/2008)

FRAMBRINGAD SVÄLT - en ny våg av livsmedelskolonialism tar maten ur de fattigas händer

Trots att nästan alla länder i de fattigare delarna av världen idag uppnått sin formella självständighet hänger de fortfarande i hög grad fast i ojämlika relationer med den rika världen och sina forna herrar. I takt med globaliseringens framfart och varnande indikationer om resursbrister har ofta dessa tendenser accentuerats. I denna artikel exemplifierar George Monbiot en ny tid som på ett ruskigt sätt påminner om gamla tiders rofferi och underordning (RR 3-4/2008)

VIKTIG TILLVÄXTKRITIK MED LUCKOR

Så här är det: På femtio år har konsumtionen i Sverige tredubblats. Om alla invånare i världen skulle leva på svensk standard skulle resurserna kräva tre jordklot.

Daniel Brandell: Recension av Christer Sanne. *Keynes barnbarn – en bättre framtid med arbete och välfärd*. Formas 2007 och Björn Forsberg. *Tillväxtens sista dagar – miljökamp om världsbilder*. Ruin 2007. (RR 3-4/2008)

RÄTTVISA NU, ANNARS SPRICKER DET!

– kan Köpenhamnsmötet ge klimaträttvisa?

Danny Chivers analyserar möjligheterna (RR 1/2009)

KLIMATARGUMENT ATT BEMÖTA

Daniel Brandell recenserar Klas Eklund. *Vårt klimat*. Norstedts, 2009 (RR 1/2009)

FRAMTID PÅ RÄLS

I klimatkrisens tidevarv är en överväldigande expertis överens om att en avgörande pusselbit för att minska koldioxidutsläppen är en massiv utbyggnad och modernisering av det svenska järnvägsnätet – en ny rallartid borde helt enkelt stå för dörren. I nedanstående handfasta vision argumenterar Hans Sternlycke för att infrastrukturpolitiken måste skifta fokus – från bil och väg till järnväg och tåg. (RR 1/2009)

I KAPITALISMENS HJÄRTTRAKT

– om krisens djup, förstatliganden och jordens överlevnad

Krisen, med stort K, drar fram över världen. Samstämmiga bedömare ur alla läger menar att det är den djupaste sedan 1930-talet. Men går det att förstå krisen? Vilka är dess orsaker, och vilka effekter och konsekvenser kan vi vänta framöver?

Den brittiske marxisten Alan Thornett söker förklaringar och diskuterar möjliga lösningar. Han menar att det inte bara är en kris, utan snarare fyra krisfaktorer som samverkar. Framför allt förstärker den ekonomiska och den ekologiska krisen varandra och ställer socialister inför en stor utmaning (RR 1/2009)

G 20: PLANETEN KOMMER FORTFARANDE I SISTA HAND

Krönika: George Monbiot
(RR 1/2009)

SPRICKER SYSTEMETS RAMAR?

”Hur skulle systemets överlevnad se ut under en mer ordnad reträtt från den expansiva kapitalackumulationen?”

Klimatkrisen tvingar fram frågeställningar om kapitalismen som system från delvis andra vinklar än tidigare marxistiska analyser. Det menar Daniel Brandell efter läsningen av en nyutkommen bok om klimaträttvisa; *The Global Fight for Climate Justice*. (RR 2/2009)

KAN AVTAL RÄDDA KLIMATET?

Klimatmötet i Köpenhamn i december 2009 framtonar alltmer i offentligheten som ett möjligt vägska i mänsklighetens historia. Men vilka förhoppningar kan man ha och hur slingrar vägen som leder fram till decembertoppmötet? Malin Beeck har läst Rikard Warlenius’ rykande färska bok i ämnet (RR 2/2009)

ATT GE FÖRNUFTET MUSKLER – om alternativ produktion, klimat och klasskamp

Bilindustrins kris gör kapitalismens oförmåga att hantera såväl klimatfrågan som sin egen inneboende krislogik särskilt tydlig. I Sverige knyts framtidshoppet för en hel nationell industribransch, och för tiotusentals människors försörjning, till ett osannolikt menageri av kapitalister som med ”sunda affärsplaner” i sina portföljer ska frälsa branschen. Men bilindustrins kris bär i själva verket också på möjligheter som sträcker sig långt utanför en enskild bransch, menar Volvoarbetaren Lars Henriksson. Krisen gör det naturligt att ifrågasätta produktionens innehåll och marknadens roll som måttstock på vad som är samhällsnyttigt att producera. (RR 1/2010)

DE KONKRETA ALTERNATIVEN

Hur ska utsläppen av växthusgaser minskas? Vilka metoder är effektiva och samtidigt rättvisa, och vilka blir de samhälliga konsekvenserna när de tillämpas? Daniel Brandell har läst en bok som söker besvara frågorna.

Recension av David Jonstad. *Vår beskärda del – en lösning på klimatkrisen*. Ordfront 2009 (RR 1/2010)

”RÖDGRÖNT” ELLER RÖTT OCH GRÖNT?

– om regeringsansvar, rörelser och ekosocialism

Efter valet är det möjligt att en rödgrön regering bildas. I de tre partiernas gemensamma dokument tycks dock både de röda och de gröna nyanserna svaga och uttunnade. Men vad kan samarbetet mellan, S, V och MP framkalla för politiska diskussioner och idéer på basplanet? Kan det stimulera en radikal utveckling bland miljömedvetna vänsterkrafter och jämlikhetssträvande miljöaktiva? Daniel Brandell har med ekosocialistiska glasögon läst den rödgröna antologin *Vårt sätt att leva tillsammans kommer att ändras*, och presenterar kritiskt utmanande frågor. (RR 2/2010)

DE UPPSKJUTNA PROBLEMENS ERA

I spåren av klimat- och finanskris har ett av det moderna samhällets postulat; den ekonomiska tillväxten, alltmer börjat ifrågasättas. men debatten om tillväxten är inte ny. Rikard Warlenius har jämfört en nutida tung kritisk publikation med 1970-talets mest inflytelserika skrift i ämnet, den så kallade Romklubbens uppmärksammade rapport *Tillväxtens gränser*. (RR 3/2010)

BILKRITIK FRÅN MONTERINGSHALLEN

Med boken *Slutkört* lämnar Lars Henriksson ett tungt debattinlägg om bilindustrins framtid, klimatomställningens möjligheter och arbetarkampens förutsättningar. Rickard Warlenius prisar boken och för samtidigt debatten vidare med kritiska invändningar mot några av Henrikssons grundantaganden. (RR 1-2/2011)

GRÖN KAPITALISM

Den belgiske marxisten och agronomen Daniel Tanuro gav nyligen ut boken *L'impossible capitalisme vert* där han utifrån marxistisk värdeteori analyserar den ekologiska krisen och gör en kritisk genomgång av den samtida debatten om klimatförändringarna. I följande intervju med Richard Fidler redogör Tanuro för några centrala teman i boken och förklarar varför han kallar sig ekosocialist (RR 1-2/2011)

ÄR 1,5-GRADERSMÅLET MÖJLIGT ATT NÅ?

På internationell politisk nivå råder handlingsförlamning inför klimatförändringarna. Målet att begränsa temperaturstegringen till två grader tycks politiskt ouppnåeligt. Samtidigt visar ny forskning att det inte är tillräckligt. Rikard Warlenius belyser det bistra läget (RR 1/2012)

FALSKT HOPP– Kan vetenskapsmännen ha missbedömt klimatförändringarnas påverkan på livsmedelstillgången?

När jordens medeltemperatur höjs drabbas stora områden i syd av ökad torka och minskat skördeutfall. Men kompenseras inte det åtminstone i viss mån av rikare skördar i de tempererade zonerna längre norrut? George Monbiot fruktar ett betydligt mörkare scenario (RR 3/2012)

KRIGET OM ENERGIFRAMTIDEN

Alltmer preciserade prognoser indikerar att jordens reserver av fossila konventionella bränslen är på väg att sina. Det har framkallat en febril jakt på nya icke-konventionella fossila energikällor. Exploateringen av dessa källor är dock förbundet med allvarliga former av miljöförstöring och skjuter bara upp en absolut nödvändig omställning till alternativa, förnyelsebara energikällor. John Bellamy Foster kommenterar och analyserar kampen kring vår tids stora energidilemma. (RR 2-3/2013)

VÄXTHUSEFFEKTEN OCH UPPRORET I SYRIEN

I den väv av orsaker bakom katastrofen i Syrien har otillräcklig uppmärksamhet ägnats den svåra krisen inom jordbruket som drabbade landet före inbördeskriget. Martin Fahlgren belyser klimatförändringarnas inverkan på det historiska förloppet (RR 3-4/2015)

REVOLUTION INFÖR KLIMATKATASTROFEN

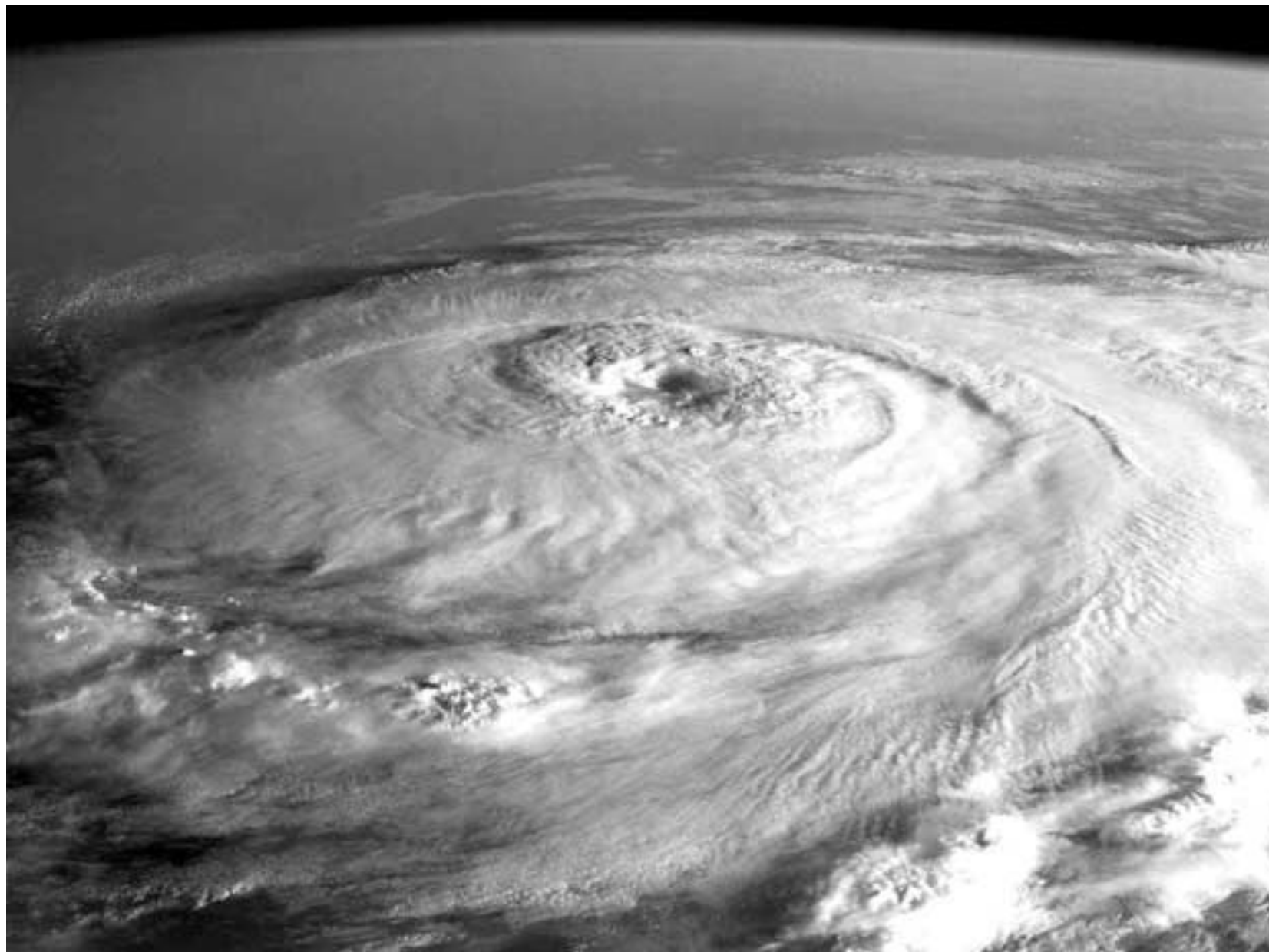
Det krävs ingen exceptionell fantasi för att förknippa klimatförändringar med revolution. Om den planetära ordningen börjar rasa samman, hur kan de samhällen som står på dess grund förbli stabila? Med erfarenheter ur ryska revolutionen för hundra år sedan och upprorets Syrien idag som redskap analyserar Andreas Malm möjliga utvecklingslinjer och strategiska knutar inför det globala hotet (RR 3-4/2016)

SENT PÅ JORDEN

I en avhandling om klimatfrågan har Rikard Warlenius borrarat i begrepp som klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte. Sebastian Svenberg har läst den. (RR 1-2/2017)

MALM VS. KONSTRUKTIONISM, HYBRIDISM OCH NYMATERIALISM

I sin senaste bok tar sig Andreas Malm på sig uppgiften att granska och kritisera den alltmer inflytelserika teoretiska trend som gör gällande att vi inte kan göra skillnad på naturens och samhällets egenskaper, samtidigt som han försöker utveckla en historiematerialistisk teori som kan erbjuda klimatrörelsen vägledning. Carl Wilén har läst den (RR 1-2/2018)

I STORMENS ÖGA

Värmeböljor, torka och översvämningar har gjort att klimatförändringar orsakade av växthusgaser blivit en akut fråga. Regeringar försöker lugna oss med att oavsett om Kyotoprotokollet kommer att träda i kraft eller inte kommer tillräckliga åtgärder att vidtagas och problemen att bringas under kontroll. Den reella situationen är tyvärr dock mycket mer alarmerande.

Inte ens George W Bush kan bestrida att det faktiskt existerar en växthuseffekt som påverkar klimatet på jorden. Växthusgaserna driver på uppvärmningen genom att de förhindrar att en betydande andel av den infraröda strålningen försvinner tillbaka ut i rymden. Halten av växthusgaser, och då speciellt koldioxid, har ökat markant efter att den industriella revolutionen tog sin början. Den nationella vetenskapsakademien har visat att ökningen till stor del bottnar i mänsklig aktivitet.¹ Under mer än två sekler har skogsavverkning, utvecklingen av industrin och transportsystemet framkallat en ackumulation av gaser i atmosfären som släpper igenom solljuset mot jorden, men som sätter hinder i vägen för de infraröda strålarnas reflektion tillbaka ut i rymden. Konsekvensen är att den globala genomsnittliga årstemperaturen ökade med 0,6 grader under det förra seklet – en ökning som saknar motstycke under en period på nästan 10 000 år. Det har bland annat fått till effekt att världshavsnivån under denna tid höjts med 10-25 centimeter. Processen accelererar och om ingenting händer förutspår den Mellanstatliga Klimatförändringspanelen (IPCC) att den globala uppvärmningen kommer att öka med 1,4-5,8 grader fram till år 2100, vilket bland annat kommer att få stora effekter på den genomsnittliga havsnivån.² Otivelaktigt är det så att en global uppvärmningsprocess som grundar sig på mänsklig aktivitet inletts, en process som är oåterkallelig. Således påverkar den inte heller bara atmosfären utan även oceanernas gigantiska vattenmassor, ett utdraget fenomen som åtminstone kommer att sträcka sig över 1000 år framåt i tiden.

De sociala- och ekologiska konsekvenserna är oöverblickbara. Att i detalj söka syna det problemkomplexet är inte syftet med denna artikel. Låt oss dock påminna om John Houstons, tidigare verkställande direktör för den brittiska meteorologmyndigheten och samordnande president för den "Vetenskapliga Utvärderingsgruppen" på IPCC, ödesmättade ord: "Global uppvärmning är nu ett massförstörelsevapen. Det dödar mer än terrorism och trots det sitter Bush och Blair med armarna i kors".³ Mänskligheten måste försöka att stabilisera dessa utsläpp på en lägre nivå. Det är i det sammanhanget som Kyotoprotokollet från 1997, som en utlöpare till FN:s konvention om klimatförändringar, markerar i-ländernas beslut att minska sina utsläpp av växthusgaser med i genomsnitt 5,2 procent under perioden 2008-2012, där år 1990 är taget som riktpunkt. EU har därtill självt tagit ett beslut om en 8 procents minskning som målsättning.⁴

Sex år efter förhandlingen i Japan, och trots att 119 länder skrivit under, har inte protokollet kunnat träda i kraft. För att börja tillämpas

måste det godkännas av 55 länder som sammantaget står för mer än 55 procent av de totala utsläppen. USA, den största producenten av växthusgaser, drog sig emellertid ur år 2001. Man vågade att skriva på ett avtal som inte ställde några krav på de stora u-länderna, och då i första hand Kina och Indien. USA motsatte sig också vad de såg som en försvagning av konkurrenskraften för sin egna energisektor, till stora delar uppbyggd på olja och kol.⁵ Mot bakgrund av detta var en rysk underskrift en tvingande nödvändighet.⁶ Men Vladimir Putin utnyttjade situationen till att skärpa kraven gentemot Europa och Japan, som hade gått före med en överenskommelse. Andrei Illarionov, Putins förste ekonomiska rådgivare, deklarerade nyligen att protokollet stod i motsatsställning till Rysslands ekonomiska intressen.⁷ I denna dragkamp är den springande punkten priset på ett ton koldioxid. Vinsten som Ryssland och Ukraina kan göra genom att sälja sina utsläppsrättigheter kan i det sammanhanget över fem år pendla inom intervallet 20-170 miljarder dollar. Priset skulle emellertid bli ännu högre om USA anslöt sig till avtalet, eftersom det är det land som stöter på de största svårigheterna om det ska agera i enlighet med Kyotoprotokollet.⁸

Men att protokollet helt och hållet kommer att överges är inte heller att vänta. Troligtvis kommer det att överleva den rådande dragkampen. Men det kommer att bli ett vingklippt Kyoto, eftersom det undermineras inifrån av krafter som utnyttjar Rysslands förbehållsamhet och USA:s avvisande hållning som en förevändning till att sänka kraven – i själva verket ett sätt att maskera sin oförmåga att följa dem.⁹

Hur skulle framtiden komma att gestalta sig utan protokollet? Vissa experter försäkrar trosskyldigt att "avtalet redan förändrat världen till en liten men betydelsefull del som det kommer att bli svårt att upphäva", enligt New York Times. "Från Europa till Japan och till USA har bara blotta avtalets existens frammanat lagstiftning och en ny industripolitik med syftet att reducera utsläppen".¹⁰ Av fyra skäl håller dock inte denna optimism streck.

KYOTOPROTOKOLLETS BEGRÄNSNINGAR

För det första, oavsett att det besjålas av nyliberalism, har Kyoto fördelen att det sätter upp ett dubbelt krav: målsättningar för reduktionen och en tidtabell. Dessa aspekter har dock hamnat i skottlinjen från vissa industriella lobbyister och deras politiska språkrör. "Om den globala uppvärmningen visar sig att vara ett problem, vilket jag betvivlar, går det inte att lösa genom att göra oss själva fattigare genom energiransonering. Det kommer att lösas genom att bygga samhällen med stark återhämtningsförmåga och kapacitet samt på lång sikt genom teknologiska innovationer och förändringar", enligt Myron Ebell, klimatspecialist på Institutet för främjandet av företagets konkurrenskraft. Tidigare undersekreteraren i Nationella Säkerhetsrådet och Kyotospecialisten i Clintons administration, David Bandalows säger: "vägen till framgång beror inte på om det första avtalet som läggs fram går igenom. Måttstocken är här huruvida

detta styr in världen på ett spår som möjliggör att lösa de långsiktiga problemen. Andra multilaterala institutioner som har att brottas med väldiga komplexa problem, som exempelvis Världshandelsorganisationen, har tagit 45-50 år på sig för att få ordning på saker".¹¹

För det andra, oavsett om protokollet förbättras eller överges, kommer åtgärder som vidtages att bli betydligt mindre omfattande än de ursprungliga målsättningarna – och redan det var i sig fullständigt otillräckligt. Enligt IPCC borde utsläppen år 2050 ha reducerats med 60 procent, och inte 5,2 procent, för att inte den genomsnittliga uppvärmningen ska överskrida 2 grader i förhållande till den förindustriella eran. Även om klimatförändringar är en väldigt långsiktig process, följer det inte av det att mänskligheten skulle kunna vänta i 50 år på att vidtaga åtgärder så att industrin kan anpassa sig utan att göra avkall på sin profit. Tvärtom ju längre man skjuter upp och begränsar de mått och steg som tas desto längre tid tar det innan uppvärmningsprocessen stannar av och den kommer att göra det på en högre nivå med än mer fatala konsekvenser som följd.¹² Turbulensen i klimatet frambringar – med matematikernas ord – "ett komplext kaotiskt system", där även smärre förändringar kan få svåra följder med tvära kast.¹³ Prognoserna om temperaturhöjningar och höjningar av vattenståndet ger en fingervisning om hur allvarligt läget är. IPCC förutspår att den förra kommer att stiga med 1,4-5,8 grader fram till år 2100. På båda sidor om detta genomsnittliga globala intervall finns det givetvis även extrempunkter. För exempelvis Grönland räknar man med en temperaturhöjning som ligger en till tre gånger över det globala genomsnittet. Även i de mest moderata prognoserna förutspår här experterna att det kommer att bli 2-3 grader varmare inom de närmaste 50-80 åren. En höjning av det slaget är tillräckligt för att istäcket runt Grönland ska smälta inom loppet av ett fåtal århundraden och förorsaka en stigning av den genomsnittliga havsnivån med 6 meter.¹⁴

För det tredje kräver USA att u-länderna ska bära en del av denna klimatbörda, ett krav som inte är rättvist mot dessa länder. Den tillgängliga statistiken understryker detta: "För att stabilisera den genomsnittliga nivån av växthusgaser till ett läge två gånger högre än innan den industriella revolutionen, måste utsläppen av koldioxid reduceras från dagens globala snitt på 1 ton/person till 0,4 ton/person, enligt den ansedda klimatforskaren Larry Lohman. USA står för tretton gånger mer än det per person – 5,2 ton. Japan och Västeuropa bidrar med 5-12 mer än det, eller 2-5 ton/person. Mer än 50 av u-länderna – inkluderande Indien – släpper i bjärt kontrast ut endast hälften av det, eller 0,2 ton/person.¹⁵ Självklart måste alla länder ta klimatfrågan på allvar. Men det är nödvändigt att ensidigt börja i i-länderna, medan därmed även ett massivt teknologiskt bistånd måste ställas till u-ländernas förfogande. USA:s krav innebär att man säger att det är de u-länderna som ska stå för klimatförändringens kostnader, samtidigt som det är befolkningen i dessa länder som är de första offren. Denna förändring har också när allt

EN ARTIKEL AV DANIEL TANURO

Artikelförfattaren är miljöaktivist och journalist på tidningen *La Gauche organ* för Socialistiska arbetarpartiet (POS/SAP), belgisk sektion av Fjärde Internationalen.

kommer omkring orsakats av 200 års kapitalistisk utveckling i i-länderna, till priset av plundring och icke-utveckling i övriga delar av världen.

För det fjärde inkluderar även denna process av små steg framåt även rakt motsatta – och ofta förbisedda – effekter. Det handlar om två typer av problem: Koldioxidsänkor å ena sidan och å andra sidan marknadens logik när det gäller så kallade ”flexibla mekanismer”. Med eller utan ett verkande Kyotoprotokoll kommer dessa två element att spela en allt viktigare roll som alternativ till reella reduktioner. Denna problematik borde således bli föremål för en bred offentlig debatt.

KOLDIOXIDSÄNKOR

Den värsta syndaren när det gäller tillväxten av växthusgaser är koldioxiden. Koldioxiden existerar naturligt som en komponent i de gröna växternas fotosyntes. Men koldioxid tillkommer även på ett annat sätt. Vid förbränningen av olja, kol och naturgas frigörs nya kvantiteter av koldioxid, som inte de gröna växterna (och jorden samt världshaven) till fullo kan suga upp. En del av denna koldioxid ansamlas i atmosfären och förstärker växthuseffekten.¹⁶

Utifrån kampen mot klimatförändringar är det

således av vikt att göra en distinktion mellan två väldigt olika tillvägagångssätt. Å ena sidan en reduktion av utsläppen som härstammar från bruket av fossila bränslen och å andra sidan en reduktion av koldioxiden i atmosfären genom de gröna växternas absorbering (vi pratar i det sammanhanget om att ”fånga” koldioxiden i ”sänkor”). Den första aspekten är den som på lång sikt är avgörande. IPCC fastslår att det i praktiken inte råder några tvivel om att det kommer att vara den bestämmande faktorn för ackumuleringen av koldioxid i atmosfären under hela detta sekel.¹⁷ Koldioxidsänkor kommer däremot bara att kunna mildra klimatförändringens effekter.¹⁸

Emellertid dras inte denna skiljelinje mellan ”huvudfaktorn” och ”bifaktorn” upp i Kyoto-protokollet. Tvärtom bakar protokollet ihop utsläppsminskningar och absorptionsökningar och uppmanar de länder som signerat protokollet att balansera dessa två element.¹⁹ Med andra ord, planterandet av tillräckligt med träd skulle möjliggöra att fortsätta förbränna olja som förut. Det är en kortsiktig logik, vars absurda konsekvenser är uppenbara. Problemet lämpas över till kommande generationer i ett än mer förvärrat tillstånd. Det är också en logik som på annat sätt leder fel, genom att det är omöjligt att

beräkna nettokvantiteten av koldioxid som sugs upp av ekosystemet, eller att förutspå hur mycket koldioxid som kommer att absorberas i framtiden i relation till den globala uppvärmningen och den växande koncentrationen av denna koldioxid.²⁰

FLEXIBLA MEKANISMER

Tre olika element innefattas i Kyotoprotokollet – ”gemensam tillämpning”, ”ren utveckling” och ”säljbara andelar”. Alla dessa tre har som mål att mildra kostnaderna för de utfästelser som protokollets signatärstater gjort.

”Gemensamma utfästelser” tillåter de i-länder som undertecknat protokollet att fullgöra sina förpliktelser när det gäller utsläppsminskningar med hjälp av miljövänliga investeringar i andra delar av världen. I exempelvis Europa kan västliga företag, som gör energibesparande investeringar i östra Europa, lägga det tillgodo när det gäller de egna utsläppen. Det är tillräckligt för dem att ”visa” att utsläppen blivit mer betydande om inte dessa investeringar gjorts. I det sammanhanget öppnar ersättningen av kol med naturgas för framställningen av el vidsträckt möjligheter för utländska företag och regeringar. Forskningskonsulter specialiserar sig på att identifiera dessa möjligheter. Sålunda har exempelvis

den norska gruppen "Point Carbon" placerat Rumänien överst på sin "hitlista" – inget land är bättre skickat för att ställa upp på gemensamma utfästelser, basunerar man ut.²¹ Den absurda konsekvensen blir att dessa investeringar i öst (som ändå skulle ha ägt rum, mot bakgrund av hur det "Nya Europa" köps upp av västkaptal) tillåter de stora industrigrupperna i väst att dra benen efter sig i frågan om att installera mer komplicerad och dyrbar teknik, som är oundgänglig i kampen mot växthuseffekten.

"Mekanismen för ren utveckling" möjliggör för ett i-land att göra en investering i ett u-land som reducerar utsläppen (eller ökar absorbtionen), och samtidigt tillgodoräkna sig det när det gäller de egna utsläppen på hemmaplan. Utifrån det har EU-länderna mångfaldigat sina ansträngningar för att sälja miljövänlig teknologi till u-länderna. Det mest flagranta är att en del företag med stora utsläpp köper mark i tredje världen, planterar träd och tillägnar sig på det sättet så kallade "koldioxidkrediter", krediter som de sedan använder sig av för att få tillåtelse att förbränna fossila bränslen på den egna hemmaplanen. Holland är flitigast med att tillämpa denna nykoloniala praxis – följt av Finland, Österrike och Sverige.²² Men de amerikanska storföretagen är tätt i hälar och – med eller

utan Kyoto – är företagen medvetna om det ofrånkomliga i att åtgärder vidtages mot klimatförändringarna. De försöker att positionera sig själva inför kommande förhandlingar, att tillskansa sig marknadsandelar och förbättra sitt offentliga renommé. Och, med tanke på det, vad är bättre än att delta i nyodlingsprojekt i tredje världen? Det passar väl för att sopa de mångtliga negativa effekterna under mattan – dessa "industriella trädplantager" (det är inte frågan om "skogar"!) snabbar på migrationen från landsbygden och livsmedelsproduktionens tillbakagång, förvärrar exportberoendet och skadar ekosystemet samt den biologiska mångfalden. Vi får inte heller glömma att "mekanismen för ren utveckling" inte reducerar i-ländernas utsläpp. Tvärtom tillåts utvecklingen att gå vidare i de gamla hjulspåren, med allt vad det innebär för miljö och hälsa.

LUFTENS PRIVATISERING

Arrangemanget med säljbara andelar är de "flexibla mekanismernas" hörnsten. Varje land som skrivit under Kyotoprotokollet tilldelas utsläppskvoter. I-länderna delar upp dessa kvoter bland de företag som finns på det egna landets territorium. De som inte fyller upp sin kvot kan sälja "rätten att förorena" till andra. Oavsett Kyoto är alla företag med stora utsläpp involverade i denna handel. I USA säljs utsläppskrediter på en speciell "klimatmarknad" i Chicago.²³ Enligt vissa ekonomer är priset 14 dollar per ton koldioxid. De utsläppsrättigheter som utfärdades i Kyoto är liktydigt med koldioxid till ett värde av 2345 miljarder dollar, den största ansamlingen av kapital som någonsin skapats genom ett avtal.²⁴ Ett byteshandelsystem har redan satts upp inom EU:s ramar, där från år 2005 "rena" företag kan sälja sina föroreningskrediter till "smutsiga" företag (5000 företag är redan involverade i det första stadiet). Även här, liksom i samband med den "gemensamma tillämpningen", spelar öst rollen som en veritabel reservoar av koldioxid. Länderna här disponerar över "koldioxidkrediter" som de andra signatärmakterna kan förvärva och följaktligen därmed kunna komma ifrån reduceringar av de egna utsläppen.

Utifrån marknadsekonomens spelregler är det inget underligt med att försöka reducera produktionen av växthusgaser på detta sätt. Systemet med utsläppsrättigheter har fungerat i USA för att reducera kvantiteten av koldioxid i luften och därmed även minskat förekomsten av surt regn. Systemets ekologiska ändamålsenlighet är underordnat de politiska besluten, vilket uttrycks i upprättandet av speciella kvoter och den planerade takten i utsläppsminskningarna. Att ta sin tillflykt till denna form av mekanism kräver en bred samhällsdebatt, för omvandlandet av utsläppsrättigheterna till en handelsvara kan leda mänskligheten mot ett tillstånd som vid första tanken verkar otänkbar: privatiseringen av luften.

Vissa hävdar att "säljandet av vinden" är och kommer att förbli omöjligt. Men att köpa "rätten att förorena" är inte det ett sätt att bejaka ägandet över det som blir förorenat? När det rör sig om koldioxiden är inte frågan orimlig,

FÖRNYELSEBARA ENERGIKÄLLOR

Handeln med miljövänliga energislag är en arena som kännetecknas av hård ekonomisk konkurrens. Det är mot den bakgrunden man måste se de positioner som huvudopponenterna i klimatförhandlingarna – USA och EU – intar.

I avsaknad av större resurser av olja och billig naturgas, konfronterat med USA:s dominans i Mellanöstern och chockat av katastrofen i Tjernobyl, utvecklar EU en energipolitik som grundar sig på diversifiering, effektivisering och satsning på förnyelsebara energikällor. I dagsläget står förnyelsebara energikällor för 6 procent av den totala konsumtionen inom EU.¹ Målet är att fram till år 2010 nå upp till 12 procent.² En sådan strategi kräver verkligen stora offentliga investeringar – i form av forskningsstöd, ekonomiska incitament och statliga beställningar. Det handlar i första hand om att ge företagsstöd i det inledande skedet när denna nya marknad byggs upp. Dessa ansträngningar är endast hållbara om priserna på de förnyelsebara källorna blir konkurrenskraftiga i förhållande till de fossila bränslena, om användningen av de senare begränsas och om det öppnas en världsmarknad för "rena" teknologier – dessa tre villkor hänger ihop med varandra.

Kyoto inbegriper åtgärder på flera olika nivåer. Om Kyotoprotokollet sattes i verket, skulle, enligt ett dokument från EU-kommissionen, den globala marknaden för rena teknologier blomstra.³ Möjligheterna är betydande. Den globala marknaden för ekoindustrin är beräknad till ett värde av 550 miljarder dollar. Experterna tror också på en årlig tillväxt på 5-8 procent under den kommande femårsperioden.⁴ EU är väl ägnat till att spela en viktig roll i detta sammanhang. Dess företag är världsledande inom sektorn för förnyelsebara energikällor, allra mest markant i frågan om vindkraft (75 procent av den totala globala kapaciteten). Det är inte svårt att förstå att EU, trots USA:s avhopp, ställde sig bakom överenskommelserna i Marrakesh och Kyoto och sedan initierade bildandet av en "Koalition för förnyelsebar energi", som idag inbegriper 80 länder.

USA:s förhållningssätt är mindre ensidigt än den bild som den europiska pressen har en tendens att förmedla. Den mäktiga miljölobbyn har en del inflytande i det Republikanska Partiet, till den utsträckningen att antagandet av regler för utsläppen av växthusgaser fanns med i Bush valprogram 2000!⁵ Mer fundamentalt är dock att det amerikanska näringslivet på denna punkt inte går i takt. Perspektivet att andra länder utfärdar begränsningar för utsläppen av växthusgaser medan USA stoppar huvudet i sanden oroar många företagare. När uppfattningen att mänsklig aktivitet ligger bakom den globala uppvärmningen blir allt mer övertygande och utsläppsreduktioner i många länder är oundvikliga.

"Ekonomerna måste ändra på den här inställningen", säger Tom Jacob, verkställande direktör för internationella industriella affärer på Du Pont. "Det skulle vara ett misstag att isolera USA:s ekonomi från detta tryck.

När det kommer till kritan har USA mer att vinna på att ge sig in i denna lek, att inte låta våra konkurrenter få ett försteg i utvecklandet av klimatvänliga teknologier.”⁶

Inte på någon sida av Atlanten väger dock den ekologiska oron så tungt för de klimatstrategier som upprättas som den borde.

1. I USA är denna andel endast 2 procent.
2. Eurostat and COM (2002) 162 final. "Decision du Parlement et du Conseil: Une énergie intelligente pour l'europe."
3. Se http://www.europa.eu.int/comm/environment/climat/climate_focus_fr.pdf
4. Analys av EU:s ekoindustri, sysselsättning och exportmöjligheter. http://www.europa.eu.int/comm/environment/enveco/industry_employment/ecotec_exec_sum.pdf
5. "Global uppvärmning: Bushs dubbla misstag", Business Week, 9 april, 2001.
6. "Global uppvärmning: Bush har det hett om öronen", Business Week, 9 april, 2001.

PLANTARPROJEKTET

Plantarprojektet i Minas Gerais (Brasilien) är ett bra exempel på den rovdrift som äger rum under epitetet "återskogning", inom ramarna för Mekanismen för ren utveckling.

Under Världsbankens ledning är Plantar en kommersiell plantage, en monokultur med eukalyptusträd (23 100 hektar). Det är tänkt att plantagen ska producera träkol till stålindustrin. Det är också den första "koldioxidsänkan" som sökt registrera sig hos CDM:s exekutiva styrelse, det internationella organ som är ansvarigt inom detta område.

Enligt Plantarprojektets dokumentation kommer det möjliggöra en produktion av totalt 3,8 miljoner ton stål under 21 år och skapandet av 3 000 jobb. Men Plantar har mött en häftig opposition – av sociala och ekologiska skäl (låga löner och osäkra jobb, massiv användning av växtgifter, uttömning och förorening av vattentäkter, fiskdöd och en markant reduktion av den biologiska mångfalden).

Eukalyptusträdet är snabbväxande och Plantar har förbundit sig att upprätthålla sin "koldioxidsänka" i 42 år. Utifrån de beräkningar av vad denna sänka kan binda tillges företag rätten att släppa ut ytterligare miljoner ton av koldioxid i atmosfären, koldioxid som säkerligen inte försvinner lika fort som eukalyptusträden.

Genom Världsbankens "Prototype Carbon Fund" får Plantar stöd från flera europeiska regeringar (Sverige, Holland och Finland) det franska företaget Gaz de France och det belgiska företaget Electrabel.

En mer detaljerad beskrivning av Plantarprojektet finns på www.fern.org

med tanke på att det är någon som hivar ut det i atmosfären. Koldioxiden är oskiljaktig från luftens övriga komponenter – kväve, syre och så vidare. Att vara ägare till miljoner ton av "avgående koldioxid" är på sätt och vis synonymt med att vara "ägare" till en förorenad atmosfärisk massa. Förvisso kan inte luften rent materiellt sett hägnas in. Men juridiskt sett är inte denna formen av ägande någon omöjlighet. I-länderna och deras företag, som tilldelats utsläppskvoter, kommer att vara benägna att hävda att det är frågan om en form av semipermanent ägandeskapsrätt. Uppdelningen av denna rätt, en följd av 200 år av imperialistisk överhöghet, kommer att framställas som en självklar styckning av atmosfären mellan vissa länder. I i-länderna kommer inom kort lagar att införas för att pådyvla befolkningen avgifter för "utnyttjandet" av atmosfären, eller åtminstone kostnaden för dess avgiftning. Merparten av detta kommer att läggas på privata företag som, precis som inom vattensektorn, kommer att göra vinster på denna hantering. U-länderna kommer att bli offer för en form av nykolonialism. Om de hyser en önskan om att öka sina utsläppskvoter kommer de att bli beskyllda för att vara oansvariga. För sin utveckling kommer de tvingas att köpa ren teknologi från i-ländernas företag. Därtill kommer de att ställas inför det faktum att dessa företag, med hjälp av mekanismen för ren utveckling, lagt beslag på "koldioxidsänkorna" och andra kostnadseffektiva medel för att uppväga de egna utsläppen.²⁵

KAPITALISMEN OCH MILJÖN

Om det är mycket rörelse kring Kyoto-protokollet, beror det på att alla är medvetna om att klimatförändringarna är en realitet som med nödvändigt kommer att kräva stora anpassningar. Dessa anpassningar kommer att påverka styrkeförhållandena i relationerna mellan USA, EU och Japan till den grad att frågan kommer att få stor geostrategisk vikt. Den nyliberala offensiven när det gäller "koldioxidsänkor" och "flexibla mekanismer" måste ses mot bakgrund av det. Offensivens funktion är självklart att försvaga och faktiskt ta loven av en oundgänglig och ordentlig reduktion av växtgasutsläppen, för att skydda de stora bolagens vinster. Men offensiven har även i största allmänhet som mål att göra kampen mot klimatförändringarna till en profitabel verksamhet, ett verktyg för att dominera u-länderna och en ny arena i kapitalismens jakt på användbara naturtillgångar. Vi kan se hur denna offensiv drivs inom FN:s ramar, i det forum som går under beteckningen "Partiernas konferens", medan andra miljöfrågor hamnar i bakvattnet. Klimatförändringen blir alltmer ett uppenbart hot och kapitalismens absurda logik driver människan allt tydligare mot en stor katastrof. ■

Översättning: Anders Karlsson

Ur International Viewpoint nr 358

NOTER

1. Koncentrationen av koldioxid, metangas och kväveoxid – tre av de viktigaste växthusgaserna – har ökat med respektive 30 procent, 145 procent och 15 procent sedan 1950.
2. IPCC bildades 1988 av FN:s miljöprogram och den globala sammanlutningen för meteorologi. Dess vetenskapliga analyser uppfattas som auktoritativa. Se Nicolas Chevassus-au-Louis artikel i "La Recherche, nummer 370, december 2003.
3. The Guardian, 28 juli, 2003.
4. U-länderna har ingen gemensam målsättning för perioden 2008-12.
5. Runt 50 procent av USA:s elkraftverk är koleldade och 80 procent av den kapacitet som landet anser sig behöva 2010 var redan installerad 2000.
6. USA och Ryssland intar första respektive fjärde platsen bland länder som är ansvariga för utsläppen av växthusgaser. USA, med 5 procents av jordens befolkning, står för 25 procent av den totala globala energikonsumtionen.
7. New York Times, 4 december, 2003.
8. Se David Victor, "Kyotoprotokollets kollaps och kampen för att reducera den globala uppvärmningen", Princeton University Press, 2001.
9. Inom EU kommer den policy som följs av medlemsstaterna leda till en reduktion av utsläppen i Europa med 0,5 procent 2010 i relation till nivån 1990. Om de åtgärder som planerats verkligen genomförts skulle reduktionen i det mest optimistiska utfallet bli 7,2 procent och – kanske mer realistiskt – 5,1 procent (EEA, "Utsläpp av växthusgaser trender och förutsägelser i Europa", 2003, Environment Issue Report 36.
10. New York Times, 4 december, 2003.
11. Ibid
12. IPCC, tredje utvärderingsrapporten från första arbetsgruppen, teknisk sammanfattning
13. Saharas tillkomst en gång i tiden var otvivelaktigt en produkt av ett tvärt klimatologiskt kast. För 5000 år sedan växte denna öken fram under loppet av endast några hundra år.
14. Även utan en omfattande issmältning kommer nivån att höjas i oceanerna på grund av en expanderande vattenmängd. Enligt IPCC:s tredje analytiska rapport kommer tiotusentala miljoner människor att tvingas flytta fram till år 2100. Om vattenståndet exempelvis stiger med 1 meter kommer nära 25 procent av Vietnams befolkning att tvingas lämna sina hem. Den arktiska ismassan har börjat att smälta, men en liknande utveckling i det Antarktiska området verkar inte trolig, som tur är för i så fall skulle den genomsnittliga havsnivån stiga med 63 meter!
15. Larry Lohman, "Demokrati eller Koldioxidkrati? Intellectuell korruption och klimatdebattens framtid", Corner House Briefing, nummer 24.
16. Landområden som permanent är täckta med is innehåller också stora kvantiteter av koldioxid, som då för tillfället är bortkopplat från cirkulationssystemet. Detta är koldioxid som skulle kunna frigöras i samband med en avsmältning. Det är ett exempel på det som brukar benämnas som "retrospektiv effekt" i klimatsystemet.
17. Första arbetsgruppens tredje utvärderingsrapport, sid. 60-61.
18. Tredje arbetsgruppens tredje utvärderingsrapport, teknisk sammanfattning, sid 40.
19. Kyotoprotokollet, artikel 3, paragraf 3
20. Några studier visar att "sänkor" istället kan omvandlas till "källor". I exempelvis den tropiska regnskogen kommer ökningen av koldioxid stimulera förökningen av småkryp i sådana mängder att det sköra ekosystemet snarare kommer att avge koldioxid istället för att suga upp det.
21. Financial Times 25 juni, 2003.
22. "Utsläpp av växthusgaser i Europa 2003 trender och framtidsutsikter", EEA, Environment Issue Report 36.
23. VOA News, 22 oktober, 2003
24. David Victor, "Kyotoprotokollets kollaps och kampen för att reducera den globala uppvärmningen", Princeton University Press, 2001.
25. De absurda konsekvenserna som mekanismen för ren utveckling leder till för u-länderna brukar benämnas "de lågt hängande frukternas" effekt.

KLIMAT OCH KLASSPOLITIK

Är klimatförändringarna en politisk fråga vars lösning kräver en samverkan mellan samhällsklasserna? Eller måste man även när det gäller klimatpolitik anlägga ett klassperspektiv? Ekonomen Andy Kilmister resonerar utifrån ett marxistiskt perspektiv.

Politiska aktivister som är engagerade i ekologiska frågor, särskilt klimatförändringarna, kan inte undgå att uppmärksamma en slående paradox. Å ena sidan har vi synnerligen radikala och inspirerande idéer – sprungna både ur de gröna och ur de socialistiska kretsarna – om hur den nuvarande ekologiska krisen kräver en total omvandling av samhället. Å andra sidan är den politiska debatten i de parlamentariska församlingarna och medierna fokuserad på mycket begränsade teknokratiska lösningar – lite skattehöjningar och omprioriteringar här, lite extra avgifter där, och så vidare. Ofta är det åtgärder som leder till ökad ojämlikhet i samhället.

I den här artikeln prövar jag hur marxistiska idéer kan överbrygga denna klyfta och användas till att utveckla konkreta och radikala handlingsalternativ för att möta klimatförändringarna. Med tanke på att den nuvarande debatten i dessa frågor ännu är relativt outvecklad ställer texten fler frågor än den besvarar. Syftet är att bidra till att få igång en diskussion.

DET GRUNDLÄGGANDE PROBLEMET

Roten till problem som beskrevs inledningsvis är enligt min åsikt att debatter om klimatförändringar är ett specifikt uttryck för det som Marx kallade "varufetischism", det vill säga den tendens som råder under kapitalismen att betrakta sociala förhållanden mellan människor som materiella förhållanden mellan föremål. De rådande ekologiska förändringarna såsom klimatförändringen är grundade i omvandlingar av sociala relationer men har kommit att diskuteras enbart i vetenskapligt mätbara termer – som utsläpp av växthusgaser, temperaturhöjningar och liknande.

Orsaken till att Marx fäste så stor vikt vid varufetischismen var att den spelar en avgörande roll för att framställa kapitalistiska sociala relationer som "naturliga" och oföränderliga. Relationer mellan människor som är möjliga att förändra genom politisk kamp framstår som statiska eftersom de är ett resultat av en permanent naturlig ordning. Istället för att ses som ett specifikt mönster av mänskliga relationer vilka är en förutsättning för den kapitalistiska utvecklingen så analyseras det som tekniska problem som måste lösas inom ramarna för den bestående samhälleliga ordningen.

Detta är i hög grad en följd av det nuvarande samhällssystemets ideologiska tryck. Men det är också delvis en följd av det stalinistiska arvet och av vissa delar inom den marxistiska traditionen.

EN ARTIKEL AV ANDY KILMISTER

Artikelförfattaren är ekonom vid Oxford Brooks University och medlem i International Socialist Group.

nen som intog en "produktivistisk" ståndpunkt där man nonchalerade betydelsen av naturen. Det är ställningstaganden som dock inte återfinns hos Marx och Engels själva. Genomgående i alla sina arbeten påpekar Marx hur produktionen har dels en naturlig och dels en samhällsid; till exempel i hans distinktion mellan dels arbetsprocessen som resulterar i bruksvärden och dels utbytesprocessen som skapar bytesvärden. För att analysera ekologiska kriser måste vi gå vidare i denna riktning och utvidga Marx' analys till att omfatta konsumtion, distribution och varuutbyte.

KLIMATET OCH KAPITALISTISKA KRISER

Klimatförändringarnas omedelbara effekter på kapitalismen kommer att vara en massiv devalvering av den existerande kapitalstocken utan motstycke under fredstid. Denna kapitalförstörelse uppkommer huvudsakligen av två skäl. För det första så kommer en stor andel av det produktiva kapitalet att bli oanvändbart eftersom det förorsakar för mycket utsläpp av växthusgaser eller har andra ekologiskt skadliga verkningar. För det andra så kommer, såvida inte klimatförändringarna kan förhindras, många företagna investeringar att helt enkelt förstöras av effekterna – översvämningar, extrema väderförhållanden och liknande.

En kapitalförstörelse av den här storleksordningen är inte nödvändigtvis ödesdiger för kapitalismen. En central begränsande faktor för kapitalet är tendensen att profitkvoten faller som en följd av att kapitalets organiska sammansättning ökar när andelen "dött arbete" (fabriker, maskiner, verktyg, etc) i produktionsprocessen ökar på bekostnad av det levande arbete som är det enda som kan skapa värde. Kriser under kapitalismen innebär att de minst produktiva delarna av dessa ackumulerade investeringar förstörs, vilket gör det möjligt att återuppta produktionen utifrån en mer vinstgivande struktur. Men utplåandet av produktionsmedel är inte i sig tillräckligt för att garantera att profitkvoten stiger. Marx betonar också att kriserna innefattar våldsamma sociala drabbningar vars utgång inte är avgjorda på förhand. Kriser kan lösas på villkor som gynnar antingen kapitalet eller arbetet och om profitnivån ska säkerställas så måste det vara det förstnämnda. Ett exempel på detta är hur den kapitalistiska produktionen säkrades i Västeuropa, USA och Japan efter andra världskriget som en följd av en rad nederlag för arbetarrörelsen, vilka lade grunden till 1950- och 60-talens långa period av högkonjunkturer.

Det framgår av dokument från regerings- och underrättelsekällor som blivit kända att de härs-

kande klasserna i västländerna redan förutser sådana sociala drabbningar som en konsekvens av klimatförändringarna och att man planerar för dem. Det finns dock en viktig skillnad mellan kriser frambringade av ekologiska omvälvningar och de som uppkommer genom krig. Oavvisliga ekologiska förändringar som klimatförändringarna orsakar inte bara en omfattande devalvering av det existerande kapitalet, de sätter också tydliga gränser för vilken typ av kapital som kan ersätta den. Detta är en grundläggande förändring gentemot det sätt som kapitalet tidigare temporärt kunnat ta sig stärkt igenom kriser. I det förflutna har ett karaktäristiskt drag hos kapitalismen varit dess ohämmade utbredning och inträngande förmåga, vilket betonades av Marx och Engels redan i Kommunistiska Manifestet. Den tvingande anpassningen till miljömässiga begränsningar, där klimatförändringarna för tillfället utgör de viktigaste, kan dock till slut visa sig vara oförenliga med varje form av kapitalistisk ackumulation. Men innan dess kommer en ytterligt intensifierad kamp om hur krisen ska lösas att utspelas mellan arbete och kapital.

Inom dessa ramar är det nu möjligt att grovt börja analysera de föreslagna lösningarna på klimatproblemen.

KLIMATSTRATEGIER

I ljuset av resonemanget ovan bör vi bedöma varje förslag som läggs fram för att lösa den ekologiska krisen ur två perspektiv. Det första är det "objektiva"; tar förslagen oss närmare ett samhälle som utgår från behov istället för profit, eller förstärker förslagen de rådande ojämlika förhållandena? Det andra är det "subjektiva" perspektivet; kommer förslagen att bidra till att sporra till ytterligare mobiliseringar som kan utvidga och fördjupa dem, eller kommer de leda till desillusionering och alienering hos människor och bli en hämsko på utvecklingen av kampen.

De här perspektiven kommer säkerligen inte alltid att sammanfalla. En viss politisk åtgärd kan kanske berättigas i abstrakta rättvisetermer men kan ändå vara något som bör motarbetas om det försvagar stödet för senare ekologiska eller socialistiska åtgärder. Mer kontroversiellt; det är svårt att föreställa sig att socialister någonsin kommer att stödja åtgärder som ökar ojämlikheten men det kan komma lägen då vi kommer att acceptera det "näst bästa" av två konkurrerande radikala förslag om det också är det med störst potential att egga till ytterligare mobiliseringar. Ett historiskt exempel på detta är debatten om utökad rösträtt i Storbritannien i början av 1900-talet. Formellt var kravet på allmän rösträtt för vuxna det mest allomfattande

radikala kravet, men ifråga om mobiliseringspotential var kravet på kvinnlig rösträtt klart överlägset.

Det finns huvudsakligen tre politiska handlingslinjer för att möta klimatförändringarna: omfördelning av statsutgifterna, beskattning och ransonering/kvotsystem. I förstone tycks den första vara den minst kontroversiella. Socialister skulle självklart stödja att resurser tas till exempel från militärintsätterna i Irak och satsas på att förhindra miljöförstöring. Men det är viktigt att hålla i minnet att varje debatt om statsutgifternas inriktning också innefattar en kamp om sociala villkor i samhället. Omfördelning av resurser bort från satsningar på vägar och flygplatser till exempel, vilket ju kan vara något vi i allmänhet ställer oss bakom, kommer med säkerhet minska statsmaktens benägenhet att också använda sig av ökad beskattning eller ransonering för att möta problemen. Mer allmänt uttryckt, så kommer frågan om de statliga resursernas användning att bli ett allt hetare politiskt slagfält i takt med att klimatkrisen förvärras och alltmer påverkar kapitalackumuleringen. Vi måste motsätta oss alla försök att hantera klimatförändringarna genom att resurser tas från den allmänna välfärdens område.

SKATTER

Beskattning är i nuläget det svar på klimatförändringarna som nyliberalismen främst hyllar. Här måste man skilja på tre olika sorters beskattning: platt skatt (som till exempel trängselskatter riktad mot bilismen), indirekt skatt (som högre beskattning på till exempel flygbränsle) och inkomstrelaterad skatt. I allmänhet har socialister motsatt sig platta och indirekta skatter eftersom de ökar ojämlikheten – de fattiga betalar samma skattetaxa som de rika. Det kan dock av olika skäl vara tänkbart att stödja sådana skatter under vissa begränsade omständigheter. De kan lägga grunden till fortsatt mobilisering och utvidgning av skatten i en mer progressiv riktning. Vissa menar att detta är fallet med trängselskatter. Men också i fall när konsumtionen av en viss resurs är särskilt skadlig för miljön och ingen annan lämplig, omedelbar metod att minska förbrukning finns till hands kan det vara motiverat med sådana skatter – som beskattning av flygbränsle. Men det handlar i den här sortens fall uttryckligen om *tillfälliga* berättiganden av sådana skatter.

Socialister betraktar inkomstrelaterade skatter med större gillande. I vissa fall, som högre skatt på större bilar, kan de verka lockande. Men i allmänhet kan inte beskattning lösa klimatkrisen på arbetarklassens villkor. För det första så är det mycket svårt att finna miljöåtgärder som står i relation till inkomstnivå (och dessutom överensstämmer inte alltid inkomstnivå med rikedom). För det andra så kan så kallade gröna skatter bara motverka miljöskadlig konsumtion. De förändrar inte samhället i en riktning som gör sådan konsumtion obehövlig (såsom till exempel billiga eller gratis offentliga transportmedel minskar bilåkandet) och de bygger inte på sociala behov. För det tredje så drabbar sådana skatter inte självklart miljöförstörande företag eftersom bolagen kan ta igen kostnaden för skattepålagor-

na på konsumenterna genom högre priser.

Dessa invändningar har lett till att ransonering har kommit att ses som lösningen bland många inom vänstern. Ransonering är till sina effekter ett mer jämlikt politiskt instrument. Det finns dock viktiga förbehåll som man bör ta med i beräkningen då man försöker använda ransonering och kvoter för att lösa klimatproblem. Konsumtionsbegränsningar kan lätt bli mycket individualistiska och komma att införas som auktoritära påbud uppifrån. Det är en avgörande fråga i vilken grad åtgärdernas utformning och genomförande är folkligt förankrade. Ransoneringar kommer ofta att göra andra samhällsförändringar nödvändiga. Begränsningar för flygresor skulle till exempel kräva förkortad arbetstid och längre semestrar för att göra det möjligt för arbetare att använda mindre miljöförstörande resesätt.

Ransoneringar och kvotsystem kan inriktas på i huvudsak tre olika sätt: mot länder, mot individer och mot företag. I vart och ett av dessa fall är det en nyckelfråga huruvida ransoner/kvoter kan köpas och säljas eller inte. En del socialdemokrater förfäktar att handel med olika typer av ransoner tilldelade fattiga länder och individer har en omfördelande effekt. Det är inte en särskilt övertygande argumentation. Vissa extrainkomster skulle tillfalla de fattiga genom försäljning av deras andelar men själva orsakerna bakom den ojämlika relationen skulle inte beröras och skulle till och med kunna förstärkas. Dessutom skulle det också minska den ekologiska effekten av ransoneringen eftersom incitamentet till att utveckla miljövänliga alternativ minskar. Handel med ransoner för företag är ännu mindre önskvärt eftersom det helt enkelt skulle leda till att möjligheten att använda knappa ekologiska resurser styrdes över till företag som genererar mest profit, utan någon koppling till om de tillfredställer reella behov eller inte.

Också icke säljbara ransoner ställer verkliga problem om de fördelas mellan länder. Sådana system innebär en uppenbar risk för att den härskande klassen i ett visst land tillgriper auktoritära metoder för att hantera de ekologiska begränsningarna eller pressar ner de fattigas konsumtion och låter de rika fortsätta som vanligt. Man struntar med sådana system också i imperialismens ekonomiska struktur som har fjättrat länder i syd i ekologiskt destruktiva handelsrelationer – som man i nuläget icke desto mindre är beroende av.

Trots dessa problem verkar det finnas förutsättningar för att ransoneringar riktade mot individer och företag i den industrialiserade världen ska bli en viktig del i en strategi för att möta klimatfrågan. En del mycket radikala förslag med den innebörden har lagts fram. Detta reser åter frågan, som inledde den här artikeln, om kopplingen mellan sådana förslag och visionerna om en ny samhällsordning.

SLUTSATSER

En nyckelfråga i samband med ransoneringar av den här typen är i vilken mån de är förenliga med att tillfredställa behovet av människors behov. Två

motsatta ståndpunkter har vuxit fram, men ingendera är särskilt tilltalande för socialister. Å ena sidan menar en del gröna kritiker av det industrialiserade samhället att alla de behov som den moderna produktionen menar sig tillfredställa är artificiella och saknar verkligt värde. "Produktivistiskt" inriktade debattörer, bland vilka flera återfinns på den politiska vänsterkanten, hävdar å andra sidan att varje begränsning av konsumtionsmöjligheter är oacceptabel moralism. Alla försök att knyta samman ekologisk ransonering med en mer allmän samhällsomvandling måste undvika dessa båda positioner.

POSITIONELLA VAROR

En möjlig väg framåt är att använda den begreppsbyggning som har sina rötter i de ekologiska politiska analyserna från 1960- och 70-talen. Dessa är i många avseenden politiskt skarpare än mycket av dagens skrivelser. Ett exempel är begreppet "positionell vara" – en vara vars värde för de som konsumerar den är beroende av att andra är hindrade från att konsumera den. Analysen av detta begrepp drevs längst av en keynesiansk författare, Fred Hirsch. Fastän Hirsch inte var marxist så innehåller hans arbeten ett flertal idéer som kritiskt kan användas av socialister. Dessutom förebådades flera av Hirschs infallsvinklar i en brilliant artikelserie i *Le Nouvel Observateur* av den franskschweiziske marxisten André Gorz, skrivna under pseudonymen Michel Bosquet. Det klassiska exemplet på en positionell vara för Gorz är bilen. Han utgår från påståendet att "bilen är bara intressant och till fördel så länge den stora massan av människor inte äger den – på samma sätt som en villa vid havet". När väl bilresor blir tillgängliga för den stora allmänheten blir problemen med föroreningar, trafikstockningar och förstörelse av landsbygden, på grund av vägbyggen, omöjliga att lösa. Men lösningen på detta är inte att återgå till en situation där bilar är ett lyxobjekt förbehållet ett fåtal utan hellre "att aldrig hantera transportproblematiken isolerat utan alltid i sammanhanget; stadens problem, den sociala arbetsdelningen och den uppsplittring som den skapar mellan den mänskliga existensens olika dimensioner."

Den här sortens analys ger en ram för att koppla samman åtgärder för att, av miljöhänsyn, begränsa konsumtionen med mer allmänna projekt för social omvandling. Det som är nödvändigt att framhålla är att många av de varor som kapitalismen tillhandahåller är positionella varor vars nytta för dem som konsumerar dem är beroende av en strukturell ojämlikhet som utesluter den stora majoriteten från att använda dem. Under sådana förhållanden kan ransonering av sådana varor vara den enda omedelbara möjligheten att rädda planeten. Men på lång sikt måste sådan ransonering kunna utgöra grunden för en social mobilisering som leder fram till ett samhälle försörjt av helt andra sorters varor, kopplade till helt andra typer av levnadssätt. ■

Ur: *Socialist Outlook*, nr 11, våren 2007
Översättning: Peter Belfrage

DEN BLINDA FLÄCKEN

– miljökampen i tredje världen

Bortom de västerländska mediaföretagens horisont växer miljörörelsen i tredje världen till en inflytelserik politisk kraft. Den filippinske miljöaktivisten Walden Bello beskriver utvecklingen av de brokiga sociala rörelserna i Asiens olika länder och ger perspektiv för deras roll i en global massrörelse mot klimathotet

Attityden till miljöfrågor i utvecklingsländerna likställs ofta med den stridslystna hållning som Malaysias förre premiärminister Mohamad Mahathir gav uttryck för på FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro i juni 1992:

När de rika högg ner sina egna skogar, byggde sina giftspyende fabriker och rensade världen på billiga råvaror, så teg de fattiga. De betalade för de rikas utveckling. Nu kräver de rikas rätten att reglera de fattiga ländernas utveckling... Vi blev exploaterade som kolonier. Nu som oberoende stater ska vi återigen exploateras.

Mahathir har av det industrialiserade norra halvklotet tolkats som en talesman för en värld av utvecklingsländer i Syd som till varje pris ska hinna ifatt, och samtidigt förmedlas en bild av att miljörörelsen i Syd är svag eller helt frånvarande. Idag står Kina som det främsta exemplet på det Mahathir tycktes besatt av; snabb industrialisering med minimal hänsyn till de miljömässiga konsekvenserna.

Men denna bild av Syds miljösyn är en karikatyr. I själva verket är industrialiseringens miljökonsekvenser något som engagerar stora delar av befolkningen i utvecklingsländerna och i flera av dessa har miljörörelsen blivit en betydelsefull politisk kraft. Dessutom förs i många länder en aktiv diskussion om alternativ till den gängse ekonomiska modellen med hög tillväxt, vars konsekvenser i ett flertal avseenden är så förödande.

MILJÖRÖRELSEN I KOREA OCH TAIWAN

Några av de mest utvecklade rörelserna finns i Sydkorea och Taiwan. Det är inte förvånande med tanke på att ländernas snabba industrialisering mellan 1965 och 1990 skedde nästan helt utan hänsyn till miljön. I Sydkorea var floderna Han och Nakdong, som flyter genom Seoul respektive Pusan, så förorenade av okontrollerad dumpning av industriavfall att de var mycket nära att klassas som biologiskt döda. 1978 var Seoul den stad i världen som hade högst halt av svaveldioxid i luften, men nästan lika höga nivåer registrerades

i Inchon, Pusan, Ulsan, Masan, Anyang och Changweon.

Den hastigt drivna industrialiseringen i Taiwan hade sin egen infernaliska karaktär. Landets modell för balanserad tillväxt innebar att man förhindrade industrikoncentration och uppmuntrade tillverkare att lokalisera fabriker till landsbygden. Resultatet var att en stor andel av Taiwans industrianläggningar kom att placeras på risfält, vid vattendrag och vid bostadsbebyggelse. Landet hade en industritäthet som var 75 gånger högre än USA:s. Följden blev att 20 procent av jordbruksmarken förorenades av industriellt spillvatten och 30 procent av det ris som odlades på ön var förgiftades av tungmetaller – bland annat kvicksilver, arsenik och kadmium.

I såväl Sydkorea som Taiwan fick bönder, arbetare och miljö betala priset för det höga industrialiseringstempot. Det är därför inte förvånande att det i båda länderna uppstod spontana miljörörelser som spände över klassgränserna, rörelser som såg miljökampen sammanlänkad med kamp för anställningstrygghet och arbetsmiljö och med kopplingar till ländernas strukturkriser. Det var dessutom i hög grad fråga om mycket militanta rörelser. Direkt aktion var ofta den främsta påtryckningsformen. Miljöaktivisten Michael Hsiao understryker detta:

”Människor har insett att protester kan ge resultat. I de flesta fall där vi tydligt lyckats belägga resultaten av våra aktioner har målen uppnåtts. Förorenande fabriker har antingen tvingats till åtgärder för att minska utsläppen eller till att betala skadestånd till offren för dem. Några fabriker har till och med tvingats lägga ner eller flytta till en annan plats. I vissa fall har vi också lyckat förhindra etablering av miljöfarlig industri.”

I båda länderna har miljörörelsen tvingat regeringarna till att införa restriktiva regelverk vad gäller giftavfall, industriutsläpp och luftföroreningar. Men det är en historisk ironi att dessa framgångar för medborgarnas kamp skapat ett nytt problem. De miljöförstörande industrierna flyttar till Kina och Sydostasien. Precis som japanska företag flyttar till Kina och

Sydostasien flyttar också koreanska och taiwanesiska företag av i huvudsak två skäl: tillgång på billig arbetskraft och frånvaron av lagar på miljöområdet.

MILJÖKAMP I SYDOSTASIEN

Till skillnad från i Sydkorea och Taiwan så fanns det redan miljörörelser i flera av de sydostasiatiska länderna före perioden av snabb industrialisering, vilken i dessa fall inföll ungefär mellan 1985 och 1995. Dessa rörelser uppstod under sjuttio- och åttiotalet; i kamp mot kärnkraft (Filippinerna), mot stora dammbyggen (Thailand, Indonesien, och Filippinerna) och mot skogsskövling och förorening av havet (Thailand och Filippinerna). Detta var sammandrabbningar som formade miljörörelserna i de här länderna, som kampen mot kraftverksdammen i Chicofloden i norra Filippinerna och striden runt Pak Mun-dammen i nordöstra Thailand där Världsbanken tvingades att dra tillbaka sitt stöd till det planerade gigantiska kraftverksprojektet, ett resultat som, vilket vi återkommer till, hade sin motsvarighet i striden om Narmadadammen i Indien. Motståndet mot förorenande industrier handlade delvis om att rikta ljuset mot utländska företag, som strävade efter att klara sig undan stränga miljökrav i hemländerna, och innebar att miljökampen länkades ihop med arbetarnas kamp för en dräglig arbetsmiljö.

I kanske högre grad än i Nordostasien kom miljökampen i Sydostasien att få en massmobiliserande effekt som gick långt utöver att vara en fråga för medelklassen. I kampen om Chicofloden leddes motståndet av ursprungsbefolkning medan det vid Pak Mun framförallt var småbönder och fiskare som var engagerade. Miljöfrågorna var också mer integrerade i en övergripande samhällskritik. Skogsskövlingen i Filippinerna sågs som en oundviklig följd av den exportinriktade utvecklingsstrategi som Världsbankens och Internationella valutafondens strukturanpassningsprogram krävt i syfte att betala landets massiva utlandsskuld med inkomster från avverkning och från billig arbetskraft i tillverkningsindustrin. Medelklassen, arbetare,

Folkliga protester vid Maheshwardammen

städernas fattiga och miljökampar drevs ihop i en nationell allians av de politiska frågornas mångsidighet och sammanhängande karaktär. På den andra sidan intog det utländska kapitalet, det lokala monopolkapitalet och centralregeringen en gemensam roll som motståndare till miljökampen.

Miljörelsen i Sydostasien spelade en viktig roll för att kullkasta de diktaturer som härskade i flera länder under sjuttio- och åttioalet. Genom att den till en början inte sågs som utpräglat politisk av de auktoritära regimerna så förbjöd man inte organisering i miljö- och hälsofrågor. Miljökamp blev ett fält där motståndare till diktaturen kunde organisera sig och nå ut till nya kretsar. Miljöförstörelsen blev ytterligare ett tydligt exempel på dessa regimers hänsynslöshet. I Indonesien, till exempel, väckte miljöorganisationen WALHI åtal för förorening av miljön mot sex olika regeringsorgan, bland annat åtalades miljö- och befolkningsministern. När diktaturregimerna väl började inse vad som höll på att hända var det ofta för sent; miljökampen och den antifascistiska kampen närdes av varandra.

LIKNADE UTVECKLING I KINA?

Miljökrisen i Kina är mycket allvarlig. Ett exempel är att grundvattennivån på den nordkinesiska slätten sjunker med en och en halv meter per år.

Regionen producerar 40 procent av Kinas

EN ARTIKEL AV WALDEN BELLO

Artikelförfattaren är professor i sociologi vid University of the Philippines och har bland annat skrivit *Deglobalization: Ideas for a New World Economy*, (Global Issues). År 2003 erhöll han *Alternativa nobelpriset* för sitt engagemang i den globala rättviserörelsen

spannmål. Som miljöaktivisten Dale Wen anmärker: "Man kan inte låta bli att fråga sig hur Kina ska föda sin befolkning när grundvattnet är borta". Vattenföroreningar och vattenbrist, förgiftad åkerjord, jorderosion och ökenutbredning, global uppvärmning och en hotande energibrist – allt är monumentala följder av Kinas snabba industrialisering och massiva konsumtionsökning.

Den mesta destabiliseringen av naturförhållandena i Kina har åstadkommit av lokala företag och väldiga statliga projekt, som det gigantiska dammbygget vid Yangtzeffoden, men de utländska företagens inverkan är också betydande. För att dra fördel av den svaga miljölagstiftningen i Kina har många transnationella företag lokaliserat sina mest miljöförstörande fabriker till landet och därmed förvärrat och även skapat många miljöproblem. Pärflodens och Yangtze:s deltan, de två ekonomiska specialzoner där flest transnationella bolag har etablerat sig, är värst drabbat av utsläpp av tungmetaller och organiska föroreningar.

Den globala uppvärmningen är inget avlägset hot. En första större studie gjord av Gordon McGranahan, Deborah Balk och Bridget Anderson gällande effekterna av stigande havsnivåer ger vid handen att Kina är det land i Asien som kommer att drabbas hårdast om havsnivåerna skulle stiga med upp till 10 meter det kommande århundradet. 144 miljoner kineser bor i låglänta kustområden, en siffra som sannolikt kommer att öka på grund av den exportinriktade industrialisering som regeringen driver, vilket innebär skapandet av mängder av ekonomiska specialzoner. I rapporten skriver man: "Ur ett miljöperspektiv finns det dubbla nackdelar med

en politik som prioriterar ekonomisk utveckling i kustområden. För det första kommer en sådan utveckling, om den inte kontrolleras mycket noggrant, att skada känsliga kustnära ekosystem och andra naturresurser. För det andra så kommer bosättningar, i synnerhet de i låglänta kustområden, att drabbas av stigande vattennivåer och tropiska stormar vilka följer av klimatförändringarna." Den ökande frekvensen av onormalt kraftiga cykloner, som driver in från västra Stilla havet och drabbar Asiens fastland, understryker allvaret i denna bedömning.

Hälsovården på Kinas landsbygd är illa åtgången av privatiseringsåtgärder och införande av hälsovårdsavgifter, en nyliberal aspekt av Kinas vändning mot kapitalismen.

Som en följd av detta har sjukdomar som tidigare varit under kontroll, som tuberkulos och bilharzia, återkommit. Det är en ironisk kontrast att Kuba, som vunnit internationellt anseende för sitt hälsovårdsarbete på landsbygden, använder sig av systemet med "barfotaläkare" som utvecklades i Kina under Maos tid.

Matkvalitet och hälsa har också blivit en viktig fråga. Kombinationen matproduktionens industrialisering och det allt längre avståndet mellan produktion och konsumtion av livsmedel misstänks starkt för att vara orsaken till fågelinfluensan, som spritt sig från Kina till andra länder. Regeringen har visat sig opålitlig i hanterandet av nya sjukdomar som fågelinfluensan och SARS, och har varit benägen att göra bedömningar som underskattar riskerna eller har, som i fallet med SARS, till och med agerat för att dölja sjukdomens förekomst.

Liksom i Taiwan och Korea för femton år sedan ser vi en ohämmad exportinriktad indust-

rialisering, som driver samman lågbetalda skator av migrerande arbetare, bondesamhällen vars land beslagtas eller drabbas av miljöförstöring, miljökampanjer och förespråkare för en ”ny vänster” som slåss för en annan ekonomisk inriktning. Upplopp, protester och dispyter med anknytning till miljöproblem ökade under 2005 med 30 procent, till över 50 000 incidenter av det slaget. I en rapport påpekas att oroligheter med anknytning till miljöförurening ”har blivit en smittosam källa till instabilitet i landet”. I en hel del av fallen blandas miljöfrågor, tvister om jordbruksmark, lönekamp och rent politiska frågor. Det som Ministeriet för allmänhetens säkerhet kallar ”större gruppincidenter” ökade från 8 700 år 1995 till 87 000 år 2005. Flertalet av dessa tilldrog sig på landsbygden. Dessutom har incidenterna vuxit i storlek vad avser antalet inblandade människor, från tio eller färre i mitten på 90-talet till i genomsnitt 52 per incident 2004. Ett uppmärksammat fall var upploppen i april 2005 i Huashui där uppskattningsvis 10 000 poliser drabbade samman med desperata bybor, som lyckades förhindra miljöhotande industrietableringar.

Som på Taiwan har folk på Kinas landsbygd upptäckt effektiviteten i direkta aktioner. ”Utan upploppen skulle inget ha förändrats” sa Wang Xiaofeng, en 43-årig bonde. ”Folket här vägrade att böja sig längre.” I likhet med förhållandena i Sydostasien kan miljökampen och kampen för arbetsmiljö och hälsovård leda till en mer allomfattande politisk medvetenhet.

Men kraften hos den kinesiska miljörörelsen bör inte överdrivas. Misslyckandena är många fler än rörelsens framgångar. Allianser mellan olika grupper uppstår oftast spontant och sträcker sig inte bortom den lokala nivån. Det som aktivisten Dale Wen förhoppningsfullt kallar ”en nationell rödgrön koalition för förändring” är fortfarande bara en potentiell kraft som väntar på att byggas. Men rörelsen är hursomhelst inte längre en marginell aktör, utan något som staten och storkapitalet definitivt tvingas hantera. Den sociala jäsningen på landsbygden är den enskilda faktor som påverkat den kinesiska ledningen till en mer öppen attityd gentemot förslag från den så kallade Nya vänstern; i riktning bort från den snabba exportinriktade tillväxtmodellen mot en långsammare och mer uthållig tillväxt baserad på inhemsk efterfrågan.

INDIEN

De senaste 25 åren har miljörörelsen och kampen för allmän hälsovård i Indien (liksom i Kina invälvda i varandra) formligen exploderat och är nu en viktig kraft som fördjupar demokratin i landet. Kampens historia sträcker sig långt bakåt, men den enskilt största händelsen som förvandlade spridda protester till en mäktig massrörelse var det stora läckaget av giftig gas i Bhopal den tredje december 1984 då 40 ton metylisocyanat omedelbart dödade 3 000 människor och slutligen orsakade mellan 15 000 till 20 000 dödsfall. Kampen för rättvisa och kompensation för offren i Bhopal pågår fortfarande.

Idag sprider sig kampen över detta väldiga land och riktar sig mot en rad olika kontroversi-

ella företeelser på miljöområdet. Det pågår en nationell kampanj mot Coca Cola och Pepsi Cola, vilkas verksamhet utarmar grundvatten och förorenar åkermark med rötslam. Det sker lokalt motstånd mot den intensiva fiskodlingen i Tamil Nadu, Orissa och andra delstater vid kusten. Bönder har bränt fält med genmodifierat ris i en bred kampanj mot genmodifierade grödor.

Inom hälsovårdsområdet har nyckelfrågan varit den oerhörda pressen från utländska läkemedelsföretag för att förmå Indien att anta en patentlagstiftning som är i överstämmelse med WTO:s regelverk TRIPS (Trade Related Intellectual Property Rights Agreement). Man fruktar att detta skulle minska möjligheterna för landets egen läkemedelsindustri att producera egna billiga varianter av mediciner både för hemmamarknaden och för export. Indien har mellan två och 3,6 miljoner människor som lever med HIV – endast Sydafrika och Nigeria har värre siffror. Eftersom många afrikanska länder med stor andel HIV-smittad befolkning är beroende av import av billiga indiska mediciner så har spörsmålet om efterlevnad av TRIPS blivit till en fråga om liv och död över flera kontinenter.

Efter påtryckningar från progressiva krafter antogs för två år sedan ett antal centrala tillägg till den indiska patentlagstiftningen, vilket resulterade i vad tidskriften *Fortune* beskrev som ”för tillfället relativt mjuka patentregler”. Ett sådant viktigt tillägg var att indiska bolag hade rätt att fortsätta tillverka läkemedel som de börjat med före första januari 2005 efter att ha betalt patent-

innehavaren ”en rimlig royalty”. Detta hade tidigare varit förbjudet. Ett annat tillägg förenklade export av läkemedel genom att behovet av mottagarlicens från det importerande landet inte längre ansågs nödvändigt. Det kan verka som ganska små framgångar men i en värld reglerad av TRIPS följer sig djävulen i detaljerna.

KRAFTVERKSKAMPEN

Men den mest inflytelserika av Indiens miljörelser – en verklig massrörelse – finns i motståndet mot dammbyggen. Kraftverksdammarna har ofta fått representera den moderna visionen hos regeringar i tredje världen, som efter andra världskriget kämpat för att nå västerlandets utvecklingsnivå. Blåkopian för ett samhälles teknologiska infrastruktur innehöll under andra halvan av 1900-talet som centrala element skapandet av ett antal kraftverk strategiskt spridda över landet – gigantiska dammar, kol- eller oljeeldade verk eller kärnkraftverk – som distribuerar elkraft till varje skrymsle och vrå i riket. Traditionella eller lokala kraftkällor ansågs efterblivet, att vara uppkopplad till det centrala kraftnätet var ett nödvändigt utvecklingssteg. Det fanns en närmast religiös glöd i denna vision hos teknokrater och makthavare – elektrifieringen var en mission som skulle nå ut till varje avlägsen by. Jawaharlal Nehru, den dominerande gestalten i efterkrigstidens indiska politik, kallade dammarna för ”det moderna Indiens tempel” ett uttalande som, påpekar Arundhati Roy, kom att tryckas i varje indisk första läsebok i skolan på varje indiskt språk.

Stora dammar blev till en trosartikel, oupplösligt förbunden med nationalismen. Att ifrågasätta dem var nästan likställt med uppvigling.

Roy pekar i sin essä *The Cost of Living* på hur Indiens teknokrater genom elekticitetsmissionen inte bara kom att bygga dammar och bevattningsanläggningar utan också bröt sönder traditionella småskaliga energisystem som hade fungerat i årtusenden. Detta är en viktig sanning: central elektrifiering satte stopp för utvecklingen av alternativa kraftsystem som kunde ha varit mer decentraliserade, mer direkt användarstyrda, miljövänligare och mindre kapitalkrävande.

De krafter som drev på elektrifieringen var lokala teknokrater, storindustrin och den urbana eliten. Trots retoriken om ”elektricitet för landsbygden” hade de centrala satsningarna en tydlig inriktning mot städernas och industrins behov. I grund och botten var det frågan om att ackumulera landsbygdens kapital i form av jord- och skogsbrukets avkastning för att gynna den industriella tillväxten i städerna. Industrin var framtiden, det var den som verkligen skapade värde. Industrin gjordes till en synonym för nationell makt. Jordbruket tillhörde det förgångna.

Medan dessa intressen, förknippade med industrikapitalet, gynnades fick andra betala priset. Det var miljön och landsbygdens befolkning som fick ta hand om kostnaderna för elektrifieringen. Fruktansvärda brott har begåtts i namn av elektrifiering och utveckling av bevattningssystem, skriver Roy, men det skedde i det fördolda eftersom kostnaderna aldrig syntes i regerin-

gens nationalräkenskaper. Roy beräknar att stora dammbyggen tvingat 33 miljoner människor på flykt från sina hem de senaste 50 åren. Cirka 60 procent av dem är antingen kastlösa eller ursprungsbefolkning.

Det finns ingen nationell bosättningspolitik för dem som tvingats flytta på grund av dammbyggen. Roy understryker att ”bevisen för jättedammarnas storskaliga skadliga effekter är alarmerande – bevattningskatastrofer, översvämningar orsakade av dammregleringar och det faktum att den sammantagna arealen som har benägenhet att antingen torka ut eller drabbas av översvämning är större nu än 1947. Faktum är att inte en enda av slätternas floder har tjänligt dricksvatten numera.”

Förändringen kom när regeringen tillkännagav att man planerade att dämma upp den väldiga Narmadafloden i slutet av sjuttioalet. Istället för att undergivet acceptera företaget, som backades upp med ekonomiskt stöd av Världsbanken, samlade sig befolkningen som stod i begrepp att drabbas i en motståndsrörelse vilken fortfarande är aktiv. Rörelsen Narmada Bachao Andolan, under ledning av Medha Patkar vid Sardar Sarovardammen och av Alok Aggarwal och Silvi vid Maheshwardammen, vann stöd runtom i hela Indien och globalt. Motståndsrörelsen, som framförallt bestod av olika grupper av ursprungsbefolkning, lyckades få Världsbanken att dra tillbaka sitt bistånd till projektet och försinka och försvåra projektet på alla tänkbara vis så att det är osäkert om dammbyggena kommer att slutföras. Högsta domstolen har exempelvis beordrat att alla som drabbats av Sardar Sarovardammen ska erhålla kompensation och beslöt vidare, i mars 2005, att dammbygget ska stoppas till dess så har skett. Bygget har avbrutits på en höjd av 110 meter, betydligt högre än de 88 meter som miljöaktivisterna har föreslagit, men lägre än de 130 meter som är den planerade höjden. Det är i nuläget oklart vad projektets slutresultat kommer att bli och om det kommer att slutföras överhuvudtaget. Hela projektet är planerat att vara färdigt år 2025. Maheshwardammens framtid är lika oklar.

Av lika stor vikt var de mer övergripande politiska effekterna av kampen om Narmadafloden. Det blev uppenbart att den sociala striden fördjupade Indiens demokrati och omvandlade det politiska landskapet. Den statliga byråkratin och de politiska partierna måste nu ta hänsyn till de sociala rörelserna eller vara beredd på att möta hård opposition och, vad gäller partierna, riskera att förlora makten i val. Sociala rörelser på landsbygden spelade en huvudroll för att skapa det kritiska medvetande i breda folklager som ledde till att den nyliberala koalitionen under det hindunationalistiska BJP (Bharatiya Janata Party) – som under sin slogan ”Strålände Indien” drev en kampanj som var oförblommerat positiv till globalisering – besegrades. Koalitionen, ledd av Kongresspartiet, som tog över regeringsmakten har också vänt ryggen åt landsbygdens proteströrelser som förde den till makten och för samma globaliseringsvänliga och mot landsbygden njugga politik som BJP stod för. Regeringen löper därmed stor risk att drab-

kära läsare

Denna gång tar vi bland annat ett ordentligt grepp om klimatkrisen. Att den är jordens överlevnadsfråga nummer ett är det väl få som ifrågasätter. Som Daniel Brandell visar i sin artikel i detta nummer är det en utmaning av gigantiska mått för en aktiv arbetarrörelse och radikala miljö- och folkrörelser att hitta strategier för hur växthusgasutsläppen ska bekämpas.

Vad mera är, vilket gör utmaningen än större, som en hotfull underström i klimatdebatten lyfts från allt fler håll kärnkraften fram som en viktig del av det som ska hålla nere koldioxidutsläppen.

Kärnkraftsindustrin gnuggar säkerligen just nu händerna i skuggan av rapporter från FN:s klimatpanel med flera forskare. Klimatpanelen gör till och med beräkningar på hur kärnkraften ska kunna bidra till att minska utsläppen. En av de svenska forskare som deltar i FN:s klimatpanel, Erland Källén, vilken ofta framträder i svenska medier, missar sällan ett tillfälle att benämna kärnkraften i positiva ordalag. Världen över sker just också nu en kraftig projektering och utbyggnad av reaktorer.

I kraft av klimatförändringarnas allvar sätts en enorm press på den miljöengagerade opinionen att ompröva motståndet mot kärnkraft, eller åtminstone hålla tyst i frågan. De styrande även här i landet förbereder nu, utan något verkligt motstånd, en omsvängning till fortsatt utbyggnad.

Men kärnkraften är inget alternativ för att säkra de framtida energibehoven på planeten, och detta inte bara för att uran är en ändlig råvara. Kärnenergin är fortfarande en livsfarlig teknik. I hela kedjan, från uranbrytning till avfallshantering finns stora risker för spridning av radioaktivitet till människor och miljö. Ingen kan garantera att det inte inträffar ett stort haveri, som leder till hårdsmälta med oöverskådliga konsekvenser. Världen har vid två tillfällen sett reaktorer haverera, i Harrisburg och i Tjernobyl. Frågan om avfallshantering, där det radioaktiva avfallet måste hållas åtskilt från biologiskt liv i tiotusentals år, är inte löst.

Kärnkraften måste därför stoppas. Den stora utmaningen blir att driva igenom omläggning av energisystem till förnybara energikällor samt effektiv energihushållning. Målet blir att hitta hållbara lösningar utan kärnkraft och samtidigt uppnå de drastiska koldioxidminskningar som klimathotet kräver. Det kommer att kräva dramatiska omvandlingar av samhällets produktion och infrastruktur som måste våga ifrågasätta själva grundbulten, den kapitalistiska drivkraften i ekonomin.

På 70-talet, när antikärnkraftsrörelsen här i landet växte fram och blev en verklig aktör att räkna med i samhället, utarbetade radikala forskargrupper rapporter om hur ett lågenergisamhälle skulle kunna organiseras, och miljörelsen gjorde egna, självständiga alternativa energiplaner, som innehöll beräkningar för en möjlig kärnkraftsavveckling utan att för den skull hamna i fossilsamhället. Rörelsens huvudparoller, förutom kärnkraftsstopp, var ”Nej till energislöseriet” och ”För ett resursbevarande samhälle”

Kanske är det lite av lärdomarna från den tidens kamp som nu behövs för att ge argument och råg i ryggen för den gigantiska massmiljörelse som nu behövs mot klimatförändringarna. Och för att undvika att under trycket huka i kärnkraftsfrågan.

/Redaktionen

bas av ett ännu värre bakslag i en nära framtid.

Miljörelsen står nu inför sin största utmaning i form av den globala uppvärmningen. Som i Kina är det inte fråga om ett avlägset hot, varken i tid eller rum. Den väldiga översvämningen i Mumbai 2005 kom efter ett år av onaturligt mycket regnande, vilket normalt sker en gång vart hundra år. Glaciärerna i Himalaya smälter och får floderna som rinner upp i det gigantiska bergsmassivet att svälla till aldrig tidigare skådade proportioner. Sex procent av Indiens befolkning, vilket motsvarar 63 miljoner människor, lever i låglänta kustområden som riskerar att drabbas av stigande havsnivåer. På kusten vid Gujarat har hela byar redan tvingats flytta på grund av stigande vatten och samma sak sker på många andra platser längs Indiens 750 mil långa

att Asiens breda folklager består av konservativa individer som okritiskt accepterar den för miljön skadliga fokuseringen på hög tillväxt och en exportorienterad industrialisering som de styrande eliterna förfäktar. För den vanlige asiatiska medborgaren står det alltmer klart att modellen lett till allvarliga skador för jordbruksnäringen, vidgat inkomstklyftorna, i svallvågorna av Asienkrisen givit upphov till ökad fattigdom och överallt framkallat miljöförstörrelse.

Det är de nationella eliterna som vitt och brett deklamerar ståndpunkten att Syd ännu inte fyllt sin andel av de globala utsläppen, medan Nord överskridit sin andel. Det är de som pläderar för att de länder som är inne i en snabb industrialiseringsfas ska undantas från tvingande begränsningar av utsläpp av växthusgaser i ett nytt

Det råder ingen tvekan om att ansvaret för att reglera de globala utsläppen av växthusgaser måste vila på de traditionella industriländerna i Nord, och att dessa regleringar måste göras de kommande 10-15 åren. Nedsänkningarna måste också bli betydligt mer omfattande än de 50 procent fram till 2050, med utgångspunkt från 1990-års nivå, som G8 ställt sig bakom. Enligt vissa experter handlar det dock om betydligt radikala utsläppsreduceringar. Emellertid måste även Syd skära ner på sina utsläpp, proportionellt sett mindre än Nord men inte desto mindre avsevärt.

GLOBAL MASSRÖRELSE

Nedsänkningarna i Syd kommer inte äga rum om inte Nord går före. Men det kommer inte heller äga rum om inte dessa länders ledare frångår den tillväxtorienterade exportmodell som förfäktas av Världsbanken och de flesta ekonomer, och till vilken eliterna och stora delar av mellanskikten bundit upp sig.

Människor i Syd är öppna för alternativ till den tillväxtmodell som bringat stora skador på såväl natur som samhälle. Thailand är exempelvis ett land som förötts av den finansiella krisen i Asien och av grava miljöproblem till den grad att begrepp som globalisering och exportorienterad tillväxt generellt hamnat i negativ dager. Till ekonomernas bestörtning är thailändarna mer och mer positiva till idéer om en "uthållig ekonomi", som även understöds av den folkliga kungen Bhumipol, vilket är en strategi som blickar inåt mot det egna samhället; med betoning av självtillit på det lokala planet, skapandet av starkare band mellan inhemska ekonomiska nätverk och ett mer varsamt förhållningssätt till naturen.

Thailand kanske är ett undantag i så motto att eliten spelar en ledande roll i försöken att skapa en mer hållbar utveckling, och även här ifrågasätter många ärligheten i detta engagemang. Vad som emellertid står klart är att man i Syd mestadels inte kan förlita sig på eliten och delar av medelklassen om det ska komma till stånd en radikal kursändring. I kampen mot den globala uppvärmningen behövs det en allians mellan progressiva delar av det civila samhället i Nord och en gräsrotsrörelse av massformat i Syd.

Miljörelserna i Syd har, precis som sina motsvarigheter i Nord, haft sina upp och nedgångar. Det är tydligt att det, liksom hos alla sociala rörelser, måste till en rad speciella omständigheter för att väcka liv i en miljörelse som för en tid varit tämligen passiv eller för att det ur lokala kamper ska kunna växa fram en rörelse med nationell räckvidd. Utmaningen för aktivister i såväl Nord som Syd är att upptäcka och koppla samman dessa omständigheter, som kan fungera likt en drivkraft vid skapandet av en global massrörelse som klart och tydligt ger sig i kast med vår tids mest ödesmättade utmaning. ■

Från: International Viewpoint Nr 394, november 2007
Översättning: Peter Belfrage och Anders Karlsson

kust. I världens största mangroveträsk, Sundarban, har redan två öar utplånats från kartan på grund av stigande flod- och havsvattennivåer och tvingat 7 000 byinvånare på flykt. Tolv andra öar är i den omedelbara riskzonen för att dränkas, vilket kommer att resultera i ytterligare 70 000 klimatflyktingar. I nationalparken Bhitarkanika i Orissa, berömd för den rikliga förekomsten av den utrotningshotade Olive Ridleysköldpaddan, har fem byar sänkts i havet och ytterligare arton står i begrepp att gå samma väg.

I likhet med förhållandena i Kina består den stora utmaningen i att bygga en massrörelse som kommer att vara impopulär inte bara bland eliten utan också bland delar av den urbana medelklassen, vilken varit den grupp som framförallt gynnats av den ekonomiska strategin med hög tillväxt som första prioritet.

NATIONELLA ELITERNA I SYD

För att kunna se potentialen för utvecklandet av en miljörelse av massformat i Ostasien och Indien gäller det att komma bort från föreställningen

Kyotoprotokoll. När Bushadministrationen säger att den inte skriver under Kyotoprotokollet för att det inte inkluderar Kina och Indien och när regeringarna i Kina och Indien deklarerar att de inte kommer att tolerera begränsningar i sina utsläpp av växthusgaser för att USA inte ratificerat Kyotoprotokollet, agerar faktiskt dessa länder som en ohelig allians för att ge sina ekonomiska eliter carte blanche att fortsätta dra sig undan miljöansvar och åka snålskjuts på resten av världen.

Denna allians har nu formaliserats i det så kallade "Asiatiska Stillahavspartnerskapet", som bildades förra året av Kina, Indien, Japan, Sydkorea och USA som en motvikt till det inom FN:s ramar framförhandlade Kyotoprotokollet. Nyligen har också Kanada – under ledning av Bushkopian Stephen Harper – anslutit sig. Dessa länder vill ha frivilliga i stället för obligatoriska utsläppsbegränsningar. De här länderna utgör en farlig samling aktörer, vars målsättning inte är något annat än att få vräka ut hur jäkla mycket av dessa gaser som de själva finner lämpligt.

KLIMATHOTET:

HUR SKA VI HINNA RÄDDA KLOTET?

Kanske är klimathotet ännu allvarligare än vad vi trott. Hur ska man egentligen tolka forskarnas rapporter? Daniel Brandell har läst Andreas Malms nyligen utkomna bok *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, och resonerar kring dess alarmerande budskap. Behovet av strategiska lösningar är akut, menar Brandell och utmanar till debatt om detta när han ger sin syn på nödvändiga åtgärder.

Andreas Malm skrader inte orden i sin bok om klimatförändringarna. Jorden som vi känner den befinner sig på randen av en undergång; ja, själva livet står på spel. Som bokens titel antyder är det snart – om inte redan – för sent, åtminstone för den moderna civilisationen och människoarten.

Ingen lär ha undkommit att klimatfrågan seglat allra högst upp på den mediala och politiska dagordningen under bara de senaste två åren. Budskapet är överallt detsamma – det allt varmare klimatet är orsakat av människans utsläpp av växthusgaser, främst koldioxid, som en följd av förbränningen av fossila bränslen. Tvivlarna på detta samband blir allt färre, och har i princip exkluderats från vetenskapssamhället till följd av sitt allt mer rättshaveristiska förnekande av reella observationer. Även de mest hårdnackade klimatförnekarna inom bil- och oljeindustrin och det amerikanska republikanska partiet håller till sist på att vekna inför det faktaspäckade trycket. Enbart den som inhämtar hela sitt nyhetsintag från Fox News eller Glenn Becks talkshow på CNN tror fortfarande att växthuseffekten är särskilt omstridd bland forskarna.

Och siffrorna talar sitt tydliga språk: de tio varmaste åren under hela den senaste tusenårsperioden går alla att hämta från sent 1990-tal eller från nuvarande decennium. Temperaturtendensen är dessutom ökande, och historiskt klart korrelerad till koldioxidhalten. Samtidigt bjuder vi oss själva på de högsta koldioxidnivåerna i mänsklighetens historia.

För den som vill att klimatutvecklingen skall tas på allvar är alltså det första steget uppnått: problemet har medvetandegjorts. De som talar om växthuseffekten anses inte längre vara extremister och miljöflummare. Att FN:s klimatpanel IPCC fick Nobels fredspris är ett tydligt tecken på detta. Andreas Malm är dock med sin bok ute efter att ta ytterligare ett steg – det fundamentala allvaret i klimatkrisen skall inskräpas. Sedan skall han uppenbarligen i två kommande böcker

fördjupa analysen och utmejsla politiska program och strategier.

Vi befinner oss alltså i en period där stor samstämmighet råder om att växthuseffekten skapar klimatförändringar, men där det råder en rad tveksamheter kring hur allvarlig problematiken är, och där de politiska åtgärderna släpar efter betydligt. Ingen vet exakt hur mycket jorden kommer att värmas upp framöver, om koldioxidutsläppen fortsätter att öka (eller hålls på en konstant nivå), och ingen vet därför exakt hur klimatet kommer påverkas utav temperaturhöjningen. Vilket innebär att ingen vet fullständigt vad det kommer att få för återverkan i ekosystemen. I den här tveksamheten är det lätt för beslutsfattare att försöka slingra sig ur olika åtgärdsprogram. Men även om man inte kan veta exakt så kan dock forskarna göra kvalificerade gissningar utifrån modeller. Trots att klimatvariationer är extremt komplexa fenomen beroende på det enorma antalet variabler som påverkar och som dessutom samverkar – variationer i solstrålningen, havsströmmarnas utveckling, tillväxten av biomassa, med mera – så har datorutvecklingen medfört att man idag kan köra rätt omfattande modeller för att förutsäga olika scenarion utifrån olika utsläppshalter.

Modellerna ger dock fortfarande rätt olika resultat. Det IPCC gör, är att man studerar och väger samman flera olika modeller – betraktande hela jordens klimat, eller enskilda delar som utvecklingen i Arktis – vilka publicerats i den vetenskapliga litteraturen, och som man sedan försöker sammanställa i en rapport genom ett slags konsensusförfarande. Man försöker därmed nå olika medelvärden för de olika modellerna. Resultatet blir med nödvändighet rätt försiktigt och utslätat. Klimatförändringarna kan, och det är IPCC tydliga med, givetvis bli mycket värre än det konsensusresultat man förutsäger, och de individuella modellerna är behäftade med ganska stor osäkerhet.

Därmed finns det i dagens klimatkritik en rad olika saker att uppröras eller oroas över, och Malm pekar på dessa med all önskvärd tydlighet. För det första har insikten om att IPCC:s förutsägelser långtifrån är precisa inte riktigt nått fram till de politiskt förtroendevalda vilka – på sin höjd – verkar räkna med konsen-

susresultatet som ett sorts ”worst case scenario”. De föreslagna åtgärderna för att stoppa klimatförändringarna blir därför rätt lama, och man skjuter lösningarna framåt i tiden. Man blundar och hoppas på att alternativ energiteknik ska utvecklas i snabb takt. För det andra har IPCC upprepade gånger haft fel i sina förutsägelser, enligt Malm har panelen framför allt systematiskt *underskattat* klimatförändringarna. Modellerna stämmer helt enkelt inte tillräckligt bra. En orsak till det, och ett tredje upprörande faktum, är enligt Malm att de modeller som huvudfåran inom klimatforskningen använder sig av, inte tagit hänsyn till olika former av *självaccelererande förlopp* för uppvärmningen, det vill säga hur uppvärmningen skapar sina egna återkopplingsspiraler till ett allt varmare och varmare klimat – som när temperaturhöjningen leder till skogsbränder som släpper ut än mer organiskt bundet kol. Malm väljer därför att plocka upp argument från forskare som varit mer kritiska till IPCC:s modeller och arbetssätt, och vars egna – mer allvarliga – förutsägelser hittills legat närmare sanningen.

KLIMATSKRED OCH NODLINJER

Malm bjuder på en resa över klimatfältets alla delar: det handlar om minskningen av isar, om höjda havsvattennivåer, Golfströmmens förändring, om det ökande antalet skogsbränder, tropiska cykloner, döende korallrev, med mera. Han visar hur situationen förvärrats, och vad forskningsfronten påstår kommer hända vid ökande utsläpp av koldioxid. Det resulterar i ett omfattande katastrofscenario. I centrum står ofta de självaccelererande förlopp som IPCC inte klarat av att hantera. När värmen höjs inleds ständigt processer som leder till utsläpp av än mer växthusgaser, vilket då återigen höjer värmen. Till sist passerar en punkt där den lilla kvantitativa övergången slår till i en stor kvalitativ förändring – hela ekosystemet kollapsar i ett ”klimatskred”. Malms beskriver denna punkt med ett begrepp lånat från Hegel: nodlinjen.

Den värsta av dessa nodlinjer som kan överskridas rör den havsvattentemperatur som leder till att de frysta reserverna av metan på djuphavets botten tinar. Metan är en mångdubbelt mycket värre växthusgas än koldioxid. Senast

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren är kemist och verksam inom energiforskningsområdet. Ingår i Röda rummets redaktion.

bild: Torbjörn Karlsson

detta hände, i slutet av den geologiska perioden Perm för 251 miljoner år sedan, så utrotades 95 procent (!) av alla jordens arter – alltså en värre katastrof än det asteroidnedslag som tog kål på dinosaurierna och så nära en total apokalyps man kan komma. För detta krävdes en temperaturhöjning, den gången orsakad av vulkanutbrott, på cirka sex grader. Enligt IPCC:s värstascenarier är vi där redan kring år 2100, enligt de forskare Malm stödjer sig på kan vi vara där tidigare. Det är alltså ordentligt bråttom. Malm sammanfattar: ”Vi känner lukten från den första massutrotning som egenhändigt skapats av en av jordens arter.”

Den här alarmistiska – men helt seriösa – framställningen av klimatfrågan i Malms bok bjuder emellertid inte på så mycket kvalitativt nytt stoff. Till exempel finns Mark Lynas och Jeremy Leggetts populärvetenskapliga framställningar tillgängliga på svenska sedan en tid, som tar upp liknande teman och varnar även de skarpt för återkopplingsmekanismerna. I jämförelse är dock Malms bok kanske extra gedigen i sin koppling till forskningsfronten; de pedagogiska greppen är frejdigare och dessutom är materialet mer färskt inom ett område som befinner sig i stadig förändring. Symptomatisk är att medan Lynas och Leggett präglas av att behöva ta IPCC i försvar gentemot klimatförnekarna, så kan Malm kritisera panelens slätstrukenhet från motsatta hållet.

VETENSKAPSTEORETISK DISKUSSION

Det som emellertid gör att Malms bok sticker ut ordentligt, är att han sätter in sin klimatbeskrivning i en övergripande naturvetenskaplig och vetenskapsteoretisk diskussion där han menar på att det finns fundamentala idéhistoriska orsaker till varför den moderna västerländska forskningen underskattat klimatfrågans betydelse. Det är ett sofistikerat resonemang som förs fram, men samtidigt hopar sig här frågetecknen.

Malms huvudtes är att den västerländska naturvetenskapen ända sedan renässansens och upplysningens vetenskapliga revolution fastnat i ett *reduktionistiskt* och *gradualistiskt* tänkande. Det reduktionistiska synsättet innebär att man plockar isär komplexa system i sina beståndsdelar för att kunna beskriva dem matematiskt och modellera dem. Därmed har man missat att naturen på ett grundläggande sätt hänger ihop, där det de facto är omöjligt att separera delarna från helheten. Konkret har man inte insett att även små förändringar i lokala ekosystem kan få konsekvenser för hela den samlade mänskligheten; att geovetenskapen hänger intimt samman med biologin – och därmed har man, enligt Malm inte lyckats analysera en så komplex företeelse som klimatet. Gradualismen i sin tur innebär att förändringar sker stegvis, och att naturen själv har en enastående förmåga att upprätthålla sin egen jämvikt. Genom detta synsätt har naturvetenskapen helt enkelt inte kunnat förstå de fullständiga skred och katastrofer som kännetecknat det biologiska livets historia, och är därför blind inför hur drastiska klimatförändringarnas konsekvenser faktiskt blir. Med Malms egna ord: ”Klimatvetenskapens skälvnning uttrycker härmed en *paradigmkris* för den västerländska vetenskapen”. Mot det konventionella vetenskapliga paradigmet, det cartesianska (som kortfattat kännetecknas av linjär tidsuppfattning och en reduktionistisk och mekanisk världsbild), vill Malm ställa en ”dialektisk” syn på naturvetenskapen, där istället begreppen totalitet, växelverkan och skred utgör fundamentala kategorier. Som sin egen husgud lyfter han fram den fram till andra världskriget aktive ryske vetenskapsmannen Vladimir Vernadskij, och hans ultraholistiska naturfilosofi – förträngd på andra sidan järnridån som någon sorts asiatisk vishetslära – som Malm gör till sin. Vernadskijs begrepp ”biosfär” får spela en nyckelroll i framställningen.

Personligen är jag skeptisk till det här resone-

manget. Malm går bland annat inte in på att det cartesianska-newtonianska vetenskapliga paradigmet fick en avgörande nådstöt redan för hundra år sedan, i och med kvantfysikens framväxt. Det faktum att partiklar är tvungna att röra sig språngvis i slumpvisa mönster, och inte existerar lokaliserade till en punkt i rymden vid ett visst specifikt tillfälle, var högst allvarliga törnar i det gradualistiska tänkandet och fick konsekvenser långt utanför fysiken. Den bild av västerländsk 1900-talsbiologi som Malm tecknar av känns därför inte riktigt rättvis. Det har länge varit känt att evolutionen skett språngvis, och att katastroferna i livets utveckling duggat tätt. Vid den period som Malm anger som den insiktens slutgiltiga genombrott i vetenskapen, 1970-talet, hade den kunskapen faktiskt redan kokat ned i läroböckerna utan någon större kontrovers. Och ekologi, läran om samspelet i naturen – mellan olika arter och deras miljö – har sedan Haeckel myntade begreppet på 1800-talet varit en fundamental del inom biologisk vetenskap, inte minst i västvärlden. Betraktandet av livet och livsmiljön på jordklotet som ett enda sammanhängande ekosystem ligger mycket nära att betrakta dem som en ”biosfär”. Inom ekologin talas det också flitigt om hur populationer utvecklas exponentiellt, tills deras konsumtion förorsakar sin egen katastrof. Kort sagt: en stor del av det som skall känneteckna det paradigmskifte Malm efterlyser är redan etablerat.

SAMHÄLLELIGT FENOMEN

Det lär finnas andra faktorer än det övergripande vetenskapliga paradigmet som styr klimatdebatten dit den är, och kan förklara varför det funnits sådan tröghet för de vetenskapliga observationerna att slå igenom. Vid sidan av att uppenbara faktum som att klimatmodellerna med nödvändighet var ytterst primitiva och opålitliga innan superdatorerna kom, eller en rad andra högst naturliga hinder inom klimatforskningsområdet

(exempelvis mängden tillgängliga historiska data), så är vetenskapen ytterst ett *samhälleligt* fenomen; ett överbyggnadsfenomen om man så vill. Hur gärna forskarsamhället än vill utmåla sig som isolerade, fria och objektiva i sitt elfenbenstorn, så styrs forskningens inriktning till syvende och sist av hur det omgivande samhällets produktionsförhållanden ser ut. Mer direkt handlar det om finansieringsfrågan: resurser till forskning som är obekvämt för kapitalismen stryps direkt. Olje- och bilindustrin lobbade länge intensivt för att få tyst på de forskare som varnade för klimatförändringarna.

Och vidare, med ett synsätt hämtat från den italienske marxisten Antonio Gramsci: den kapitalistiska hegemonin kontrollerar vilka vetenskapliga sanningar som får komma fram och slå rot i det allmänna medvetandet. Sanningar som är problematiska för kapitalismen att hantera förtigs, och det är därför ingen slump att växthuseffekten så länge betraktades som en obskyr teori, enbart omhuldad av allmänt civilisationskritiska miljömuppår. Endast med ett massivt tryck från nakna fakta, och efter visst bistånd från kapitalstarka grupper som insåg att de började förlora ordentligt med pengar på klimatförändringen (som försäkringsbolag) kunde opinionen vändas.

Hade det varit forskarlagen som utgjort själva motorn i den förändrade synen på klimatet, utgör i så fall USA en underlig anomali. Här återfinns flera av de mest avancerade forskarlagarna inom klimatområdet, och många av de mest alarmistiska, vilka Malm stödjer sig på – inte minst inom NASA. Samtidigt är både den folkliga opinionen och den politiska eliten bland de mest klimatskeptiska i världen. Givetvis har detta att göra med oljebolagens särställning i landet, den politiska högervidningen som sätter elitens ekonomiska tillväxt framför det folkliga välbefinnandet, och att hela samhället är uppbyggt kring bilismen. Malm vidrör denna alternativa förklaring till klimatvetenskapens utveckling när han diskuterar hur borgerliga kommentatorer i Sverige rasade över TV-serien *Planeten* som sändes förra hösten – men han avslutar med att inte vilja gå in ”på de randiga skälen till vissa aktörers oförmåga att handskas avslappnat med klimatvetenskap”.

Klimatskepticism har ur detta alternativa perspektiv inte mycket att göra med om forskarna har en mekanisk eller dialektisk världsbild. Och den företeelse i forskarvärden som Malm egentligen irriterar sig på är snarast den överdrivna försiktigheten, och oförmågan att kommunicera resultaten med allmänhet och makthavare – vilket inte heller nödvändigtvis skulle förändras med ett paradigmskifte. Klimatforskarnas, och i synnerhet IPCC:s lite hummande ton, spelar med stor sannolikhet en förödande roll. Dock skall det nog resas ett varningens finger för Malms önskan om att, istället för denna försiktighet, få forskarkåren på fötter; att göra dem till kärntruppen av aktivister i klimatfrågan. Forskarsamhället är inte befriat från samhällets olika klassintressen, vilket gör att deras lojaliteter inte endast ligger till deras egna forskningsresultat – även om ”sanningen är revolutionär”. Att överlämna politisk makt och handlingskraft

till akademien öppnar för teknokrati, och det finns många negativa moderna exempel på när makthavare lyssnat väl intensivt på vetenskapen. Att klimatforskarna idag är radikalare än politikererna är ingen allmän lag. Inom exempelvis nationalekonomin är det snarare tvärt om.

Det finns fog för att tycka att den högtflygande diskussionen om vetenskapliga paradigmer är överkurs för att begripa klimatfrågorna. Det går utmärkt att ändå inse att katastrofen mycket väl kan bli ett faktum om ingenting görs nu. Risken finns också att de abstrakta resonemangen blandar bort korten, även om det säkerligen inte är en effekt av Malms bok. Han är ytterst tydlig om vad som står på spel.

Vad måste då rent konkret göras? Här levererar Malm nästan inga svar alls – den här gången. Förhoppningsvis och sannolikt återkommer han till de politiska frågorna i de aviserade uppföljarna. Nu får läsaren nöja sig med den allmänna upplysningen om att vi omedelbart måste minska utsläppen av koldioxid drastiskt. Detta stämmer, och det oavsett om man väljer att tro på de mer drastiska scenarier Malm målar upp, eller de forskargrupper som gör mer måttfulla förutsägelser.

Med tanke på vilka faror som växthusgaserna medför, ligger det nära till hands att önska sig ett direktstopp av utsläppen – man kan uppleva att vi inte har råd att chansa med något annat. Konsekvenserna av totalstopp för fossila bränslen är emellertid så gigantiska att ett sådant program är bortom all realism. Exempelvis använder över 90 procent av transportsektorn fossila bränslen, och att ta fram god ersättningsenergi för dessa i global skala ligger långt in i framtiden, om det någonsin realiseras. Att helt stoppa transporterna skulle å andra sidan slå ut den kultur vi känner, inte minst är alla världens städer helt beroende av transporter av föda. Bara ett par dagars trafikstillstånd skulle skapa svält och kaos.

Vi hamnar därmed istället i en diskussion om vad som är en realistisk minskningstakt. IPCC talar om att ökningen av utsläppstakten måste ha avstannat helt omkring år 2015 för att klimatförändringen skall bli ”rimlig”, och räknar samtidigt med att detta lär minska den ekonomiska tillväxten med 0,12 procent per år. Det är inte någon särskilt hög siffra, och det finns gott om välstånd att omfördela, så IPCC:s program borde inte få några katastrofala konsekvenser. Tyvärr är detta dock glädjekalkyler: de forskare Malm stöder sig på skulle förmodligen inte alls anse att den takten på utsläppsminskningen är försvarbar, och det finns en rad problem när det gäller att utveckla och realisera alternativa energikällor, som tyder på att den ekonomiska tillväxten skulle drabbas än värre – energisystemen måste läggas om, vilket tar tid och kräver enorma investeringar.

Det är alltså först och främst ett problem med själva tidsfaktorn i omställningen till ett alternativt energisamhälle; att detta tar längre tid att utveckla än den takt med vilken koldioxidutsläppen måste minska. Men sedan är det långtifrån säkert att de långsiktigt hållbara alternativen (sol, vind och vatten) kan ge samma energi-

nivåer överhuvudtaget – i dagsläget utgör de enbart några procent av den globala energiförsörjningen, och utbyggnadskapaciteten är inte oändlig.

Eftersom energialternativen de facto realiseras i mycket långsammare takt än den vi måste minska koldioxidutsläppen med, innebär detta ett energisparande i stor skala. Det finns här en del tekniska lösningar som hjälper en bit på vägen om de bara implementeras: bygga energisnålare och använda energisnålare produkter, inte minst bensinsnålare bilar. Detta lär dock inte räcka tillräckligt långt. Vidare kan man välja vissa energibesparande alternativ, som att avstå från att flyga eller köpa närproducerat. Det är bra, men tyvärr ändå rätt marginella besparingar – flygindustrin står för bara ett par procent av växthusgaserna.

ENORM UTMANING

Kontentan av uppmaningen att minska växthusgaserna för att undvika den ekologiska katastrof som hotar vår civilisation och kanske till och med vår art, blir därför att vi måste skära i hela den samlade konsumtionen och produktionen av varor. För i princip varje vara som den moderna kapitalismen har producerat och försålt har det gått åt en viss mängd energi, oftast hämtad från de fossila bränslena. Industrins produktion och hushållens konsumtion av varor står idag för en mycket stor del av energiåtgången. Skulle emellertid varuproduktionen minska, går vi in i en period av negativ ekonomisk tillväxt, inte minst inom transport- och tillverkningsindustri, vilket givetvis kommer slå enormt hårt mot den industrin, och också mot den arbetarklass som finns där. Vidare kommer den minskade konsumtionen att innebära en sänkt upplevd levnadsstandard för arbetarklassen överhuvudtaget, åtminstone i den rikare delen av världen – arbetare där konsumerar prylar, bor och reser energislukande, och vill givetvis helst inte sluta med det. Tvärtom, de vill givetvis ha mer av det mervärde de producerar åt kapitalistklassen för att kunna öka sin konsumtion än mer.

Att förespråka en politik för minskade produktions- och konsumtionsnivåer är alltså en enorm utmaning, men det kommer samtidigt att bli nödvändigt. Dock är det långtifrån enkelt att ge svar på hur mycket nivåerna måste minska. Detta beror på vilka klimatscenarier vi kan acceptera, och på hur snabbt energisparande och energialternativ kan realiseras. De ekvationerna innehåller många obekanta termer, och resultaten är behäftade med stor osäkerhet. Program för att stoppa massbilismen, det överdrivna flygandet, energislöseriet inom industrin och hushållen, med mera, bör vara det som hamnar högst upp på dagordningen, men lär som sagt inte räcka hela vägen.

Tendensen mot minskade produktionsnivåer är därmed klar, och om arbetarrörelsen tar klimathotet på allvar står man sålunda inför ett svårlöst pussel. Att många delar av den socialistiska rörelsen under de senaste årtiondena på ett allvarligt sätt helt glömt av miljöfrågorna för att istället fokusera på de direkta ekonomiska konflikterna med kapitalisterna gör utgångsläget än

VÄSTLÄNDERNAS TÖRST EFTER BIOBRÄNSLE ORSAKAR SVÄLT I DEN FATTIGA VÄRLDEN.

Politisk egoism tvingar utvecklingsländer att odla etanolgrödor istället för mat, skriver den engelske journalisten, George Monbiot.

Det blir inte galnare än så här. Swaziland är drabbat av svält och försörjs med nödhjälp. 40 procent av befolkningen står inför akut matbrist. Vad har då landets regering i detta läge beslutat att exportera? Biobränsle framställt av en av nationens basgrödor; kassava. Regeringen har avsatt många tusen hektar jordbruksmark till etanolproduktion i distriktet Lavumisa, vilket råkar vara det område som drabbats värst av torka. Det skulle vara betydligt enklare och mer humant att raffinera den swaziska befolkningen direkt och hålla den i våra tankar. I princip sitter redan ett gäng utvecklingskonsulter och räknar på ekonomin i det hela.

Det är ett av många exempel på en handel som Jean Ziegler, ansvarig för frågan i FN, i oktober beskrev som "ett brott mot mänskligheten". Ziegler tog fasta på ett förslag som jag fört fram i den här spalten om ett femårigt moratorium för alla regeringsinitiativ och målsättningar vad gäller biobränslen. Handeln bör frysas till dess att andra generationens bränslen – gjorda på cellulosa eller vass eller avfall – blivit kommersiellt attraktiva. I annat fall så innebär utvecklingen att den överlägsna köpkraften hos bilförare i den rika världen kommer att ta maten ur händerna på de fattiga. När du kör din bil på jungfruligt biobränsle så tvingar du andra människor att svälta.

Till och med Internationella valutafonden, som alltid är beredd att slakta de fattiga på den fria företagsamhetens altare, varnar nu för att användningen av matgrödor för produktion av biobränslen "kommer leda till ytterligare brist på odlingsbar mark och minskad vattentillgång över hela världen, och därigenom driva upp matpriserna ännu mer". FN:s Mat och jordbruksorganisation tillkännager att världens matreserver nu är de lägsta på 25 år och att en "mycket allvarlig kris hotar". Också med ett lägre allmänt matpris huntrade 850 miljoner människor eftersom det inte har råd med mat. Med varje ytterligare prisökning på mjöl eller säd drivs miljontals in i hungerns våld.

Världsmarknadspriset på ris har ökat med 20 procent det senaste året, på majs med 50 och

vetepriset med 100 procent. Biobränsleodlingen är inte den enda faktorn bakom prisökningen, men genom att undandra jordbruksmark ur livsmedelproduktionen så stegrar den effekterna av dåliga skördar och ökande efterfrågan. Nästan alla internationella livsmedelsorgan varnar nu för en ökning av satsningar på biobränslen. Och nästan alla inflytelserika regeringar struntar i dem.

Man vänder sig bort eftersom biobränslen tillhandahåller ett sätt att slippa göra svåra politiska val. De ger intrycket att regeringar kan minska kolutsläppen och – som den brittiska transportministern Ruth Kelly sa i slutet av oktober – fortsätta att bygga ut transportnätet. Nya siffror visar att den sammanlagda körsträckan för brittiska bilister förra året för första gången översteg 500 miljarder kilometer. Men det spelar ingen roll: vi byter bara bränsle. Inga konflikter runt det. Kraven från bilindustrin och från kapitalgrupper som skränar om nya infrastruktur-satsningar kan tillfredställas. Rösterna från dem

som drivs bort från sin jord hörs inte.

Förbränning av biobränslen avger i princip bara den kol som grödan tagit upp då den växer. Även när man tar energiförbrukningen vid skördandet, raffineringen och transporten av bränslet med i beräkningen så produceras mindre kol än från petroleumprodukter. Den lag som den brittiska regeringen antog i oktober – att fem procent av bränslet som förbruka vid vägtransporter ska komma från biobränslen år 2010 – kommer, hävdar man, att minska utsläppen av kol med mellan 700 000 - 800 000 ton per år. Men det är ett resultat som bygger på bedrägliga beräkningsgrunder. Om man bara inkluderar de omedelbara utsläppen av växthusgaser i samband med odling och bearbetning av biobränslen så verkar det leda till en minskning. Men ser man till totaliteten så orsakar biobränslen mer uppvärmning än bensin.

Nobelpristagaren Paul Crutzen har nyligen i en studie visat att de officiella beräkningarna

Fortsättning från föregående sida

mer prekärt. Initiativ som "Buy-Nothing-Day" har det raljerats med, och frågan om minskad arbetstid har nästan helt försvunnit till förmån för kraven om högre lön – att öka klassens konsumtionsutrymme har ansetts mer viktigt än att öka dess fritid. Fackliga attitydundersökningar visar också att detta ligger i linje med vad medlemmarna önskar, och symptomatiskt nog släppte vänsterpartiet nyligen kravet på sex timmars arbetsdag.

Men åtminstone i västvärlden lever även individer i arbetarklassen med största sannolikhet över det långsiktiga ekologiska utrymme som

man kan ge varje människa med dagens befolkningsstorlek, och detta gäller inte bara de fossila bränslena. Ekologiskt vansinne som långväga importerade färska livsmedel och utlandssemmestrar i Sydostasien är inte längre förbehållet endast de mest privilegierade skikten. Samtidigt skall detta stå helt klart: det är överklassen som lever mest energislösande. Och det kapitalistiska systemet har ingen som helst lösning på klimatproblematiken. Kapitalismen måste hela tiden vrida upp produktionsspirallerna (och därmed energi- och utsläppsspirallerna) för att inte råka i allvarliga kriser. Kapitalismen är också helt oför-

mögen att göra en produktionsplanering, och skilja på nyttig och onyttig produktion. Den humanistiska och demokratiska lösningen på klimatproblematiken blir istället socialistisk: att upprätta en plan för vad som kan tillåtas produceras, och låta var och en få ett eget begränsat energiutrymme, en energikvot, att förbruka som den vill – och givetvis måste den kvoten vara lika för alla. Härifrån är steget sedan inte långt till att tänka sig ett lika stort ekonomiskt konsumtionsutrymme för alla.

Problemet som infinner sig är alltså att även västvärldens arbetarklass kommer att uppleva

inte tar med effekterna av kvävegödsling. Gödslingen genererar kväveoxid vars växthus-effekt är 296 gånger så stor som koldioxidens. Bara dessa utsläpp gör att etanol från majs orsakar mellan 0.9 och 1.5 gånger så mycket uppvärmning som bensin, medan rapsolja (källan till mer än 80 procent av världens biodiesel) orsakar mellan en och 1.7 gånger så mycket uppvärmning som diesel. Då är inte effekterna av den förändrade användningen av mark medtagna i beräkningarna.

En studie publicerad i tidskriften *Science* för fyra månader sedan kommer till slutsatsen att odling av biobränslegrödor, över en trettioårsperiod, resulterar i mellan två och nio gånger så mycket utsläpp av växthusgaser jämfört med att låta jorden vara obrukad. Forskningsgruppen LMC International beräknade förra året att om resten av världen antog det brittiska och europeiska målet med ett femprocentigt energibidrag från biobränslen så skulle andelen jordbruksmark på jorden behöva öka med femton procent. Det vore slutet för merparten av den tropiska regnskogen. Det skulle också kunna leda till skredartade klimatförändringar.

Brittiska regeringen säger att den kommer att sträva efter att "bara de mest ekologiskt uthålliga biobränslena" ska användas i Storbritannien. Regeringen har dock inga verktyg för nå detta mål – man erkänner att om man skulle försöka införa bindande regler så skulle man bryta mot världshandelsreglerna. Men även om "uthålliga bränslen" kunde införas fullt ut, vad betyder det exakt? Man kan till exempel förbjuda odling av palmolja på nya plantager. Palmolja är den mest destruktiva av biobränslegrödorna, vilken orsakar avskogning i Malaysia och Indonesien. Men ett sådant förbud skulle inte förändra någonting. Som Carl Bek-Nielsen, vice ordförande i Malaysias United Plantations Berhad påpekar "Även om man använder en annan olja i biodieseln så måste den andra oljan ersättas på sitt tidigare användningsområde. Någonstans uppstår en brist och den bristen kan palmoljan fylla". Dominoeffekter orsakar den förstörelse som man försöker undvika. Det enda uthålliga biobränslet kommer från organiskt avfall, men

EN ARTIKEL AV GEORGE MONBIOT

Artikelförfattaren är journalist och miljöaktivist. Han har bland annat skrivit böckerna Heat: how to stop the planet burning (Penguin Press, 2006) och The Age of Consent: a manifesto for a new world order (Flamingo, 2003). Han är återkommande krönikör i den engelska dagstidningen The Guardian.

energiuttrymmet som alldeles för litet. Marxister har ofta uppfattat att en minskning av de globala klyftorna bör ske under en utveckling av produktivkrafterna, vilket gör att arbetarklassen i den rikare världen inte behöver stå tillbaka när den i den fattigare världen blir rikare. Den gemensamma kakan kan växa. Sätter man emellertid ett tak för hur mycket som produceras och konsumeras globalt hamnar frågan i ett helt annat läge.

Den miljörörelse som behövs – i form av poli-

de tillgängliga volymerna är små.

I detta läge ropar biobränsleindustrin "jatropha!" Det är inget svärord, inte ännu – men det kommer snart att bli. Jatropha är en hårdig örtväxt med oljerika frön som växer i tropikerna. I somras dök Bob Geldof – som aldrig försummar ett tillfälle att lansera förenklade lösningar på komplexa problem – upp i Swaziland i rollen som "speciell rådgivare" åt ett biobränsleföretag. Eftersom jatropha kan växa på mager jord är det en "livsförändrande" gröda, hävdade han, vilken kommer att ge jobb, inkomster och ekonomisk makt till afrikanska småbrukare.

Visst, den kan växa på mager jord och odlas av småbrukare. Men den kan också odlas på bördig jord av storjordbrukare. Om det är något som är i högsta grad uppenbart när det gäller biobränsleodling så är det att det inte handlar om grödor för småbrukare. Det är fråga om en vara som säljs på en internationell marknad, som är lätttransporterad och där den raffinerade produkten kan lagras obegränsad tid, medan inga fördelar finns för brukaren med att sälja den till en lokal marknad eller producera den ekologiskt. Den indiska regeringen planerar redan att skapa jatrofhaplantager på en yta av 14 miljoner hektar mark. I augusti utbröt de första upploppen bland bönder som drivits från sin jord för att ge plats åt plantagerna.

Om de regeringar som driver på biobränsleanvändningen inte ändrar sin politik kommer de mänskliga konsekvenserna bli värre än följderna av Irakkriget. Milliontals människor kommer att drivas på flykt, hundratals millioner eller fler kan drabbas av hunger. Detta brott mot mänskligheten är komplext och svåröverskådligt, men det varken mildrar eller ursäktar det. Om människor svälter ihjäl på grund av biobränslen så har Ruth Kelly och hennes likar dödat dem. Som alla sådana brott så utförs det av ynkryggar som attackerar de svaga för att slippa konfrontera de starka.

Ur The Guardian 6:e november 2007

Copyright: Guardian News & Media Ltd. 2007

Översättning: Peter Belfrage

För en version av artikeln med källhänvisningar se www.monbiot.com

tisk rörelse, det vill säga syftande till kollektiva lösningar; inte summan av enskilda individer som handlar mer miljövänligt – måste alltså med nödvändighet bli antikapitalistisk. Men det måste också bli en miljörörelse som ifrågasätter delar av sitt eget materiella välstånd, i alla fall i de rikare länderna. Kan Malm lösa den knuten bör han inte vänta länge med nästa bok. Behovet av strategiska lösningar är akut.

Folkrörelse för klimatet

A-ekonomi ger ofta en känsla av att titta på gamla Monty Python-program. Efter de senaste rapporterna om smältande glaciärer och självförstärkande klimatrubbningar kommer någon prydlig reporter och tar oss, lika psykopatiskt korrekt som någonsin John Cleese, "över till någonting helt annat".

I en handvändning är klimathoten försvunna och i stället tröskas tillväxtsiffror, vinstrapporter och konsumtionsprognoser. Som om den ekonomiska aktiviteten pågick i en egen sfär, utan kontakt med människor eller natur.

Och det är väl också så det är. Ekonomin behärskas av opersonliga kapital som styrs av en enda mäktig drivkraft: behovet av att växa. De som inte i varje ögonblick strävar efter att maximera vinsten riskerar att slukas snabbt av dem som gör det. Blint och oberoende av konsekvenserna, som i science fiction-skildringar där robotarna löpt amok och förslavat sina skapare. Mot detta hjälper det föga att byta till lågenergilampor eller köpa "miljöbil". Risken är att dessa välmenande handlingar fungerar som individuella snuttefiltar, samvetsdövande skenåtgärder som får oss att tro att allt kan fortsätta ungefär som vanligt.

Mycket tyder på att vi redan har satt igång uppvärmningen bortom återvändo. Vi befinner oss då i fritt fall, under den punkt där en fallskärm har tid att veckla ut sig även om vi hade vett att utlösa den. Katastrofen skulle vara oundviklig utan att den väckt politisk handling att tala om.

Snart kommer FN att ha genomfört ännu en klimatkonferens som inte kommer att hejda uppvärmningen. Det politiska jetset som där representerar mänskligheten är inte förmöget att ändra kursen och konfrontera kapitalmakten. För det krävs folkrörelser.

Men massrörelser av den magnitud som krävs för att omvälva samhällen uppkommer inte genom vetenskapliga rapporter eller kloka böcker. De uppstår som svar på konkreta, upplevda behov. En klimatrörelse av samma storleksordning som hotet kommer därför troligen först när katastrofen drabbar. Deprimerande? Kanske. Men det sämsta vi kan göra är att ge upp inför det obönhörliga. För också om det värsta händer så finns det ett liv efteråt. Mänskligheten och civilisationen är inte dömd att dö utan kan faktiskt komma att ändra kurs. Tyvärr kanske då från en nivå som är mycket sämre än vad den kunde varit om vi satt stopp i tid, men ändå.

Det som avgör den "efter-katastrofala" politikens inriktning, om den leder till ett barbariskt allas krig mot alla, till rop på starka män eller en demokratisk omställning av ekonomin, är om vi lyckas bygga en folkrörelse som kan leda en sådan samhällsomdaning. I bästa fall kanske till och med innan klimatkatastrofen drabbar fullt ut.

Lars Henriksson

Tidigare publicerad på Göteborgs Postens kultursida 30/11-2007

EKOSOCIALISM

– jordens möjlighet?

En växande miljökris är ett faktum och risken tilltar för en total kollaps av hela den ekologiska balansen. Detta pekar mot ett katastrofscenario som riskerar hela den mänskliga artens överlevnad. Vi står inför en civilisatorisk kris som kräver radikala förändringar. Michael Löwy pläderar för en utopi grundad på det han menar med ekosocialism, demokrati och planekonomi.

Ekosocialismen är ett försök att erbjuda ett radikalt samhällsalternativ, baserat dels på miljörelsens grundläggande argument, dels på den marxistiska kritiken av den politiska ekonomin. Ekosocialismen motsätter sig främst vad Marx benämnde som kapitalismens destruktiva framåtskridande¹, och innebär istället en ekonomisk politik som ytterst grundas på icke-monetära och utomekonomiska kriterier: de sociala behoven och den ekologiska jämvikten. Denna dialektiska syntes, vilken diskuteras av ett brett spektrum författare – från James O'Connor till Joel Kovel och John Bellamy Foster, och från André Gorz (i hans tidiga skrifter) till Elmar Altvater – är både en kritik av den "marknadsekologi" som inte förmår utmana det kapitalistiska systemet, och av den "produktionssocialism" som inte tar hänsyn till naturens gränser.

Enligt James O'Connor syftar den ekologiska socialismen till ett nytt samhälle grundat på ekologisk rationalitet, demokratisk kontroll, social jämlikhet och bruksvärdets dominans över bytessvärdet². Jag skulle vilja tillägga att detta syfte kräver: a) ett kollektivt ägande av produktionsmedlen b) en demokratisk planering som möjliggör för samhället att definiera mål för investeringar och produktion, och c) en ny teknologisk struktur för produktivkrafterna. Med andra ord: en revolutionär social och ekonomisk omvandling³.

För ekosocialister är problemet med dagens huvudsakliga miljöpolitiska strömning, vilken representeras av de flesta av de gröna partierna, att den bortser från att ta in den inneboende motsättningen mellan å ena sidan den kapitalistiska dynamikens obegränsade utvidgning och ackumulation av profiler, och miljöns bevarande å den andra. Således leder den ofta befogade

gröna kritiken av produktivismen inte bortom en ekologiskt reformerad "marknadsekonomi". Följden har blivit att många gröna partier agerat, och kommit att agera, ekologiskt alibi åt socialliberala regeringar och regeringar i den politiska mitten.⁴

Som Richard Smith nyligen observerade: "den gränslösa tillväxtens logik är inbyggd i systemets natur, i förutsättningarna för den kapitalistiska produktionen. (...) Varje företag agerar rationellt från sina ägares synvinkel, och de anställda försöker maximera sitt eget självintresse, och gör individuellt rationella beslut inom kapitalismens ramar. Men tagna tillsammans blir dessa rationella beslut irrationella, slutligen verkligt katastrofala, och de driver oss mot det kollektiva självmordets rand"⁵.

Problemet med de dominerande trenderna inom 1900-talets vänster – socialdemokratien och den sovjetinspirerade kommunismen – är deras acceptering av de reellt existerande produktivkrafternas struktur. Medan de förstnämnda begränsade sig till en reformerad – i bästa fall keynesiansk – version av det kapitalistiska systemet, utvecklade de senare en kollektivistisk – eller statskapitalistisk – form av produktivism. Inom båda riktningarna bortsåg man från miljöfrågorna, eller så marginaliserades de.

PRODUKTIVISM

Marx och Engels var dock inte omedvetna om den kapitalistiska produktionens destruktiva konsekvenser för miljön: flera passager i *Kapitalet* och andra skrifter vittnar om detta⁶. De ansåg desutom inte att socialismens mål var att producera mer och mer varor, utan att istället frigöra tid för varje människa till att utveckla sin fulla potential. Här har de mycket litet gemensamt med "produktivismen", det vill säga med idén om att den obegränsade produktionen är ett mål i sig.

Det finns emellertid några passager i deras skrifter som verkar antyda att socialismen kommer att innebära en utveckling av produktivkrafterna bortom de gränser som det kapitalistiska systemet tvingat fram. Enligt detta synsätt påverkar den socialistiska omvandlingen främst de kapitalistiska produktionsrelationer som blivit hinder – "bojor" är en vanlig term – och frigör

utvecklingen av de existerande produktivkrafterna. Socialismen innebär därmed främst den samhälleliga tillägnelsen av dessa fjättrade produktionskapaciteter, och att de sätts i arbetarnas tjänst. För att citera en passage i *Anti-Dühring*, ett fundamentalt verk för många generationer av marxister: under socialismen "tar samhället öppet och utan omvägar i besittning de produktivkrafter, som inte längre ryms inom ramarna" i det existerande systemet⁷.

Erfarenheterna från Sovjetunionen illustrerar problemen med ett sådant kollektivt övertagande av den kapitalistiska produktionsapparaten: sedan statsbildningens början dominerade idén om en socialisering av de existerande produktivkrafterna. Det är förvisso sant att en miljömedveten strömning kunde utvecklas under de första åren efter oktoberrevolutionen, och att de sovjetiska myndigheterna vidtog vissa (begränsade) miljöbevarande åtgärder. Med den stalinistiska byråkratiseringsprocessen infördes dock de produktivistiska tendenserna både inom industrin och jordbruket med totalitära metoder, medan de miljömedvetna marginaliserades eller eliminerades. Katastrofen i Tjernobyl är ett extremt exempel på de förödande konsekvenserna av att Västs produktionsteknik imiterades. En förändring av ägandeformen som inte åtföljs av demokratisk kontroll och en reorganisering av produktionssystemet innebär en återvändsgränd.

Redan under 1930-talet uppstod en kritik av den produktivistiska föreställningen om "utveckling" och av idén om en "socialistisk" exploatering av naturen bland en del marxistiska fritänkare, som Walter Benjamin. Men det är framför allt ekosocialismen som under de senaste decennierna utvecklat en utmaning mot idén om produktivkrafternas neutralitet, vilken dominerat de stora strömningarna inom 1900-talets vänster: socialdemokratien och Sovjetkommunismen.

PLANERING

Marxister kan här hämta inspiration från Marx anteckningar om Pariskommunen: arbetarna kan enligt Marx inte överta den kapitalistiska statsapparaten och sätta den i sin tjänst. De måste "krossa" den, och ersätta den med en radikalt annor-

EN ARTIKEL AV MICHAEL LÖWY

Atikelförfattaren är sociolog och föreståndare för forskningsinstitutet CNRS (Nationella centret för vetenskaplig forskning) i Paris.

Författare till ett flertal böcker, bland annat *Che Guevara – en revolutionär humanist och Marxism och befrielseologi*.

bild: Anders Nilsson

lunda stat, en demokratisk och icke-statisk form av politisk makt. Samma resonemang kan också tillämpas på produktionsapparaten: till sin natur, i sin struktur, är den inte neutral, utan underställd kapitalackumuleringen och marknadens obegränsade expansion. Den står då i motsättning till behov som miljöskydd och befolkningens hälsa. Därför måste den "revolutioneras" i en radikal omvandlingsprocess. Detta innebär också en avveckling av vissa produktionsgrenar: exempelvis kärnkraften, vissa metoder för det industriella fisket (vilket är ansvarigt för utrotningen av flera arter i haven), den destruktiva avverkningen av regnskogen, etc (listan kan göras mycket lång!). Hur som helst, produktivkrafterna, och inte bara produktionsförhållandena, måste ändras djupgående – till att börja med genom en revolution av energisystemen, med ett ersättande av dagens huvudsakligen fossila energikällor med förnyelsebara sådana: vatten, vind och sol.

Naturligtvis är många av de moderna vetenskapliga och teknologiska framstegen värdefulla, men det sammantagna produktionssystemet måste förändras, och detta kan endast göras med ekosocialistiska metoder – det vill säga genom en demokratisk planerad ekonomi som tar hänsyn till bevarandet av den ekologiska jämvikten.

I denna civilisationens förändringsprocess är energifrågan avgörande. Fossil energi (olja och kol) är orsaken till mycket av planetens förorening, och till den katastrofala klimatförändringen; kärnkraften är ett falskt alternativ, inte enbart för risken för ett nytt Tjernobyli, utan

också för att ingen vet hur tusentals ton av radioaktivt avfall – farligt i hundratals, tusentals och i vissa fall miljontals år – skall hanteras. Detsamma gäller för mängder av uttjänta kärnkraftverk där själva byggnaderna är radioaktivt förorenade.

Solenergin, vilken aldrig varit tillräckligt "vinstgivande" eller "konkurrenskraftig" för att intressera de kapitalistiska grupperna, lär framöver bli föremål för intensiv forskning och utveckling, och kommer inneha en nyckelroll i uppbygget av ett alternativt energisystem. Hela sektorer av produktionssystemet måste avvecklas eller rekonstrueras medan nya utvecklas. Full sysselsättning är här en nödvändig betingelse, liksom jämlika förhållanden gällande arbete och löner. Detta är fundamentalt, inte bara för att det är ett socialt rättvisekrav, utan för att säkra arbetarnas stöd för produktionssystemets strukturmöjlig omvandling. Hela denna process är dock omöjlig utan en allmän kontroll över produktionsmedlen, samt en planerad ekonomi – det vill säga att allmänheten har beslutanderätt över investeringar och tekniska förändringar, en rätt som måste fräntas banker och kapitalistiska företag för att istället bäst kunna tjäna det gemensamma.

För att citera Richard Smith igen: "Om kapitalismen inte kan reformeras till att underordna profiten mänsklighetens överlevnad, finns det då något alternativ till att vi rör oss mot någon form av nationellt och globalt planerad ekonomi? Problem som klimatförändringar kräver den

direkta planeringens 'synliga hand'... Våra kapitalistiska företrädare kan inte rädda sig själva, de kan inte göra annat än att fatta systematiskt felaktiga, irrationella och slutligen – som en följd av den teknologi de har till hands – globalt suicidala beslut om ekonomin och miljön. Har vi därför något annat val än att beakta ett sant ekosocialistiskt alternativ"?⁸

I volym III av *Kapitalet* definierade Marx socialismen som ett samhälle där "de förenade producenterna rationellt reglerar sin ämnesomsättning med naturen". Enbart producenter? I första volymen är anslaget bredare: socialismen uppfattas som "ett förbund av fria människor, som arbetar med gemensamma produktionsmedel". Denna andra beskrivningen är mer träffande: produktionens och konsumtionens rationella organisering kan inte vara en fråga endast för "producenterna", utan också för konsumenterna; ja faktiskt hela samhället, med både sin produktiva och "icke-produktiva" befolkningsdel, det vill säga studenter, ungdomar, hemmafruar, pensionärer, etc.

BYRÅKRATISK PLANERING

På detta sätt kommer hela samhället, och inte endast en liten oligarki ägare – eller en byråkratisk elit – att demokratiskt kunna välja vilken sorts produktion som skall främjas, och hur mycket resurser som skall investeras i utbildning, hälsa och kultur¹⁰. Priset på varor kommer då inte längre styras av "lagen om tillgång och efterfrågan", utan i viss utsträckning bestämmas utifrån socia-

la och politiska val, likväl som ekologiska kriterier. Vilket leder till skatter på vissa produkter och subventioner för andra. Idealt kommer mer och mer varor och tjänster att distribueras kostnadsfritt, i enlighet med medborgarnas vilja, allt eftersom utvecklingen mot socialism fortgår.

Långtifrån att vara ”despotisk” är planeekonomin egentligen hela samhällets utövande av sin frihet: sin valfrihet, och sin frigörelse från det kapitalistiska systemets alienerande ”ekonomiska lagar”, vilka idag avgör individernas liv och död, och fjättrar dem i en ekonomins ”järnbur” (Max Weber). Planhushållning och minskad arbetstid är mänsklighetens två avgörande steg mot vad Marx kallade ”frihetens rike”. En betydande ökning av fritiden är dessutom en förutsättning för att de arbetande människorna skall kunna delta i den demokratiska diskussionen och styret över ekonomin och samhället.

Den fria marknadens försvarare pekar vanligtvis reflexmässigt på det sovjetiska misslyckandet för att avfärda alla tankar på en organiserad ekonomi. Utan att här ge sig in i en diskussion om den sovjetiska erfarenhetens brister och förtjänster, var systemet uppenbarligen en slags diktatur över behoven (för att använda György Markus och Budapest-skolans uttryck), ett icke-demokratiskt och auktoritärt system där alla beslut monopoliserats i händerna på en liten oligarki tekno-byråkrater. Det var inte planeekonomin som ledde till diktaturen, utan tvärt om: den tilltagande begränsningen av demokratin i sovjetstaten, och, efter Lenins död, etableringen av en totalitär byråkratisk makt, ledde till ett alltmer odemokratiskt och auktoritärt planerings-system. Om socialismen definieras som arbetarnas och allmänhetens kontroll över produktionsprocessen, så var Sovjetunionen under Stalin och hans efterträdare mycket långt därifrån.

Sovjets misslyckande visar på begränsningarna och motsättningarna för en byråkratisk planeekonomi, vilken oundvikligen blir ineffektiv och maktfullkomlig. Den kan dock inte användas som ett argument mot *demokratisk* planeekonomi¹¹. Det socialistiska planeringskonceptet är inget annat än en radikal demokratisering av ekonomin: om politiska beslut inte skall överlämnas till en liten härskarklick, varför skall inte samma princip gälla ekonomiska beslut?

Jag lämnar frågan om de specifika proportionerna mellan planering och marknadsmekanismer därhän – under ett första stadium av ett nytt samhälle kommer marknader säkerligen spela en viktig roll, men medan omvandlingen mot socialism fortskrider kommer planeringen att öka i betydelse, och bytesvärdets lagar minska.¹²

DEMOKRATISK PLANEKONOMI

Redan Friedrich Engels menade att ett socialistiskt samhälle ”kommer att anpassa produktionsplanen efter produktionsmedlen, bland dem främst arbetskraften. De olika nödvändighetsartiklarnas nytta, avvägd efter den för deras framställning nödvändiga arbetsmängden, kommer i sista hand att bli bestämmande för planen.”¹³ Medan bruksvärdet under kapitalismen enbart är ett sorts medel – och ofta ett lurendrejeri – för att skapa bytesvärde och profit (vilket för övrigt för-

klarar varför så många produkter i dagens samhälle är totalt onödiga), är bruksvärdet i en socialistisk planerad ekonomi det enda kriteriet för produktion av varor och tjänster. Detta får långtgående ekonomiska, sociala och ekologiska konsekvenser. Som Joel Kovel noterade: ”Förstärkandet av bruksvärdet och den därtill motsvarande omstruktureringen av behoven blir därmed till en samhälllig regulator av tekniken, istället för kapitalismens omvandling av tid till mervärde och pengar”¹⁴.

I en rationellt organiserad produktion innefattar planeringen de huvudsakliga ekonomiska vägvalen, och inte administrationen av kvarterstrogar, snabbköp, bagerier, små affärer, hantverkare eller enmansföretag. Det är också viktigt att understryka att planeekonomi inte står i motsättning till självstyre för arbetarna i sina produktionsenheter: medan beslutet att ställa om tillverkningen i en bilfabrik till bussar och tåg tas av samhället som en helhet, kan den interna organisationen och arbetsprocessen i fabriken bestämmas demokratiskt av arbetarna. Det har diskuterats mycket om planeekonomins ”centraliserade” och ”decentraliserade” karaktär, men man kan hävda att den verkliga frågan gäller den demokratiska kontrollen över planeringen, på alla nivåer: lokala, regionala, nationella, kontinentala och, förhoppningsvis, internationella – ekologiska frågor som den globala uppvärmningen kan enbart behandlas i global skala. Man skulle kunna kalla detta system för *global demokratisk planering*, vilket i mycket är motsatsen till vad som vanligtvis beskrivs som ”central planering”. De ekonomiska och sociala besluten tas inte här av något ”centrum”, utan beslutas demokratiskt av de i sammanhanget berörda.

MOTSÄTTNINGAR

Naturligtvis kommer det att uppstå spänningar och motsättningar mellan självstyrda enheter eller lokala demokratiska administrationer, och bredare grupper av ”berörda”. Förhandlingar kan säkert lösa många sådana konflikter, men i slutändan har de direkt berörda, om de är i majoritet, rätt att få sin vilja igenom. För att ta ett konstruerat exempel: en självstyrande fabrik beslutar att dumpa sitt giftiga avfall i floden. Befolkningen i hela regionen riskerar att förgiftas, och kan därför, efter demokratisk debatt, besluta att produktionen i enheten får avbrytas till dess att man tillfredsställande löst avfallsfrågan. Förhoppningsvis kommer arbetarna själva i ett ekosocialistiskt samhälle att ha ett tillräckligt ekologiskt medvetande för att undvika beslut som är till fara för miljön eller befolkningens hälsa... Detta betyder emellertid inte att beslut som rör den lokala driften av fabriken, eller skolan, eller grannskapet, eller sjukhuset, eller staden, inte får tas av de lokala arbetarna eller invånarna.

En socialistisk planeekonomi baserar sig därför på en demokratisk och pluralistisk debatt, och detta på alla beslutsfattande nivåer: olika förslag ställs till de berörda, av partier, genom plattformar eller andra politiska rörelser, och delegater väljs. Den representativa demokratin måste dock kompletteras (och korrigeras) med direkt demo-

krati, där folket – på lokal, nationell och, senare, global nivå – direkt väljer mellan olika konkreta alternativ: ska kollektivtrafiken vara gratis? Skall bilägarna betala extra skatter för att finansiera kollektivtrafiken? Skall solenergin subventioneras för att kunna hävda sig mot fossila bränslen? Skall arbetsveckan förkortas till trettio, tjugofem eller ännu färre timmar, även om det innebär en minskning av produktionen? Planeekonomins demokratiska natur står inte i motsättning till att det finns en expertis, men expertisens roll är inte att bestämma, utan att presentera sina – ofta olika, till och med motsatta – synsätt till folket, och låta dem välja den lösning de anser bäst. Som Ernest Mandel skrev: ”Regeringar, partier, planeringsorgan, vetenskapsmän, teknokrater och så vidare kan komma med uppslag, ställa förslag, försöka påverka folk. (...) Men i ett flerpartisystem kommer sådana förslag aldrig att vara helt entydiga: folk kommer att välja mellan olika sammansatta alternativ. Och rätten och makten att besluta måste ligga i händerna på majoriteten av producer/center/konsumenter/medborgare, inte hos någon annan. Vad är paternalistiskt eller despotiskt med det?”¹⁵

Vilken garanti finns det då för att folk kommer att fatta rätt ekologiska beslut, om det innebär att de måste ge upp en del konsumtionsvanor? Det finns ingen sådan ”garanti”, annat än förhoppningen om den demokratiska beslutprocessens rationalitet, när väl varufetischismens makt har brutits. Naturligtvis kommer felaktiga beslut att tas genom folkliga val, men tror någon att experter aldrig gör några misstag? Man kan vidare inte föreställa sig att ett sådant nytt demokratiskt samhälle grundläggs utan att majoriteten av folket redan har uppnått en hög

Annonc ▼

Nu bygger vi en folkrörelse för klimatet!

Vi har ingen tid att förlora. Sverige behöver en bred, massiv rörelse som kan sätta tryck på politikerna för snabba minskningar av utsläppen av växthusgaser. Det görs alldeles för lite för att avvärja det hotande klimatkaoset, och därför vill vi samla alla som på olika sätt är beredda att arbeta för en radikal klimatpolitik: gamla som unga, fackföreningar som kyrkor, forskare som miljöaktivister, individer som föreningar och mycket mer därtill. Bara om vi blir tillräckligt många och starka kan vi driva fram de åtgärder som krävs.

www.klimataktion.nu

nivå av socialistiskt/ekologiskt medvetande genom sin kamp, sin självskolning och sin samhällserfarenhet under omvälvningen. Detta gör det troligt att anta att felaktiga beslut – inklusive sådana som går emot miljöns behov – senare kommer att rättas till¹⁶. Oavsett detta, är inte alternativen – de blinda marknadskrafterna, eller ”expertisens” ekologiskt upplysta diktatur – mycket mer farliga än den demokratiska processen, trots dess motsättningar?

Det är sant att planekonomi förutsätter att man har exekutiva/tekniska planeringsorgan som verkställer det som har beslutats, men om dessa står under permanent demokratisk kontroll underifrån så behöver de inte var mer auktoritära än till exempel administrationen för postväsendet i ett modernt land. Erfarenheterna av ”deltagande budgetar” i Brasilien på kommun- och provinsnivå är, trots dess uppenbara begränsningar, intressanta exempel på sådana direktdemokratiska processer. Man kan självklart inte förvänta sig att majoriteten av medborgarna kommer att ägna all sin lediga tid åt självstyre och att delta i möten. Som Ernest Mandel påpekade: ”medborgerligt självstyre innebär inte att delegerandet försvinner, utan att medborgarnas beslutsfattande kombineras med en striktare kontroll av de valda representanterna, utövad av dem som valt dem”¹⁷.

Det finns inte utrymme här för en detaljerad diskussion om andra uppfattningar om planerad ekonomi, som till exempel ”markandssocialism”, social ekologi (Murray Bookchin) med flera. Men några ord ska ägnas Michael Alberts idéer om ”deltagarekonomi” (parecon), vilken har debatterats en del inom den globala rättviserörelsen. Denna åskådning har en del gemensamma drag med det synsätt som framförts här – ekosocialistisk planering – såsom motstånd mot kapitalistisk marknad, tilltro till de arbetandes självorganisering och en grundläggande anti-auktoritär hållning. Det finns dock ett antal allvarliga brister med Alberts idéer. De bortser från ekologin och likställer all socialistisk planekonomi med byråkratiserad/centraliserad planekonomi av sovjetmodell.

DELTAGAREKONOMI

I Alberts begreppsvärld är deltagareekonomin baserad på en komplex institutionell konstruktion: ”Deltagarna i den deltagande planeringen är arbetarråden och sammanslutningar av dessa till branschvisa arbetarfederationer, konsumentråd och konsumentfederationer samt olika ”beräkningsnämnder” (Iteration Facilitation Boards). Planeringsproceduren är ganska enkel. En beräkningsnämnd sätter vad vi kan kalla ”indikativa priser” på alla varor, resurser, kapital och olika kategorier av arbetskraft. Konsumentråd och konsumentfederationer svarar med konsumtionsförslag som tar de indikativa priserna för varor och tjänster i slutkonsumtionsledet som uppskattningar av de sociala kostnaderna för att åstadkomma dem. Arbetarråd och federationer svarar med produktionsförslag som förtecknar vad de kommer att kunna producera, samt de resurser som krävs för denna produktion. Återigen används de indikativa priserna som upp-

skattningar av den sociala nyttan av det framställda och för att uppskatta kostnaderna av de använda resurserna. En beräkningsnämnd räknar sedan fram förhållandet mellan tillgång och efterfrågan för varje vara och justerar i ljuset av detta förhållande priset upp eller ner, i enlighet med samhälleligt överenskomna algoritmer. Med ledning av de nya indikativa priserna reviderar konsument- och arbetarråd och respektive federationer sina utkast och framlägger nya förslag. (...) Istället för att kapitalister eller tjänstemän styr över arbetarna så är deltagarekonomi ett system där arbetare och konsumenter samarbetar för att bestämma vilka ekonomiska möjligheter som står till buds, och hur de ska nyttjas för att befrämja jämlikhet, solidaritet, mångfald och självstyre.¹⁸

Det huvudsakliga problemet med det här synsättet – som för övrigt inte är ”ganska enkelt”, utan mycket invecklat och i vissa delar ganska dunkelt – är att det tycks reducera den ekonomiska planeringen till en sorts förhandling mellan producenter och konsumenter om priser, resurstilldelning och produktionsnivåer, utbud och efterfrågan. Anta, till exempel, att branschrådet för arbetarna i bilindustrin träffar konsumentrådet för att diskutera priser och anpassning till utbud och efterfrågan. Det som

går förlorat här är just det som är det väsentligaste i ekosocialistisk planekonomi: en omstrukturering av samhällets transportsystem, där privatbilismen roll drastiskt reduceras. Eftersom ekosocialism kräver att hela industribranscher kommer att försvinna – kärnkraftsindustrin, till exempel – och att massiva investeringar görs i små eller nästan icke-existerande industribranscher, som till exempel solenergi; hur ska detta kunna uppnås med ”förhandlingar” mellan de befintliga produktionsenheterna och konsumentråden om ”input” och ”indikativa priser”?

Alberts modell avspeglar den rådande teknologiska produktionsstrukturen, och är för ”ekonomistisk” för att ta hänsyn till befolkningens globala, sociopolitiska och socioekologiska intressen, till individernas behov som medborgare och människor – behov som inte kan reduceras till ekonomiska intressen hos producenter och konsumenter. Han utelämnar inte bara Staten som institution i sin modell – vilket är fullt rimligt – men också *politiken* i form av konfrontation, på global samhällsnivå, mellan olika ekonomiska, sociala, politiska, ekologiska, kulturella och civilisatoriska valmöjligheter.

Övergången från kapitalismens ”destruktiva framåtskridande” till socialism är en historisk

bild: Anders Nilsson

process, en ständigt pågående revolutionär omvandling av samhälle, kultur och mentalitet. Det centrala inslaget i denna process kan inte annat vara annat än politik, i den ovan nämnda betydelsen. Det är viktigt att framhålla att en sådan process inte kan påbörjas utan en revolutionär omvandling av sociala och politiska strukturer, och inte utan folkmajoritetens aktiva stöd för ett ekosocialistiskt program. Att utveckla socialistiskt medvetande och ekologisk lyhördhet är en process där den avgörande faktorn är människors egna kollektiva erfarenheter av kamp, från den lokala nivån ända till en radikal omvandling av hela samhället.

Denna övergång skulle inte bara leda till ett nytt produktionssätt och ett jämlikt och demokratiskt samhälle, utan också till ett alternativt *livssätt*, en ny ekosocialistisk *civilisation* bortom penningens regim, bortom artificiella – av reklamen skapade – konsumtionsvanor och bortom den obegränsade produktionen av varor som är värdelösa och/eller skadliga för miljön.

En del miljökampar anser att det enda alternativet till produktivismen är att hejda tillväxten helt och hållet, eller ersätta den med negativ tillväxt – det fransmännen benämner *décroissance* – och drastiskt minska befolkningens onödigt

höga konsumtion genom att skära ner energiförbrukningen till hälften; genom att avstå från vilaboende, centralvärme, tvättmaskiner, etc. Eftersom den här typen av drakonisk åtstramning uppenbarligen riskerar att vara mycket impopulär så leker en del miljöaktivister med tanken på någon form av ”ekologisk diktatur”¹⁹.

I motsats till en sådan pessimistisk syn så tror vissa socialistiska optimister att tekniska framsteg och förnyelsebara energikällor kommer att möjliggöra en obegränsad tillväxt, och ett samhälligt överflöd så att ”åt var och en efter behov” kan bli en realitet.

Det tycks mig som att både dessa riktningar har en gemensam, strikt *kvantitativ*, föreställning om ”tillväxt” (negativ eller inte) och om produktivkrafternas utveckling. Det finns dock en tredje, mer adekvat, ståndpunkt: en omvandling av utvecklingsbegreppets *kvalitativa* innebörd. Det innebär att man sätter stopp för kapitalismens besinningslösa resursslöseri, som i stor utsträckning innebär produktion av värdelösa och/eller skadliga produkter. Rustningsindustrin är det tydligaste exemplet, men en stor andel av de varor som fabriceras under kapitalismen – med sitt avsiktligt inbyggda slitage – har inget annat syfte än att generera profit åt storbolagen. Kritiken gäller inte ”onödig konsumtion” som något abstrakt begrepp, utan den allmänt rådande arten av konsumtion som är baserad på statusföremål, massivt slöseri, shopping som livsstil, ett maniskt samlande av varor och en tvångsmässig tillägnelse av de nymodigheter som modeindustrin prånglar ut. Ett nytt samhälle skulle inrikta produktionen mot tillfredställandet av autentiska behov, och utgå från dem som kan beskrivas som fundamentala – vatten, mat, kläder och bostäder – men också innefatta de grundläggande tjänsterna: hälsovård, utbildning, transporter, kultur.

SYD - NORD

Uppenbarligen måste länderna på södra halvklotet, där dessa behov är långt ifrån tillfredställda, uppnå en betydligt högre ”utvecklingsnivå” – och bygga järnvägar, sjukhus, avloppssystem och annan infrastruktur – i en annan omfattning än vad de industrialiserade länderna i norr behöver. Men det finns ingen anledning att detta inte kan uppnås med ett produktionssystem som är miljövänligt och baserat på förnyelsebara energikällor. Dessa länder kommer att behöva odla stora mängder livsmedel för att föda sina hungrande befolkningar, men detta kan uppnås – vilket det världsomspännande bondenätverket Via Campesina hävdar i årtal – genom en jordbruksnäring grundad på familj jordbruk, kooperativ eller kollektiv jordbruk framför de destruktiva och sociala metoder som kännetecknar den moderna livsmedelsindustrin: intensiv användning av bekämpningsmedel, kemikalier och genmodifierade grödor.

Istället för det nuvarande avskyvärda skuldsystemet och den imperialistiska exploateringen av länderna i Syd, kommer ett flöde av teknologiskt och ekonomiskt bistånd från norr till söder att uppstå, utan att befolkningen i Europa eller Nordamerika för den skull – som en del puri-

krönika

EU militariserar mot klimathotet

Vid EU-toppmötet nyligen stod klimatet högt på dagordningen och kommissionen med Javier Solana i spetsen har lagt fram en viktig rapport, *Climate change and international security*. Pessimistiskt ser man små möjligheter att hålla temperaturökningen under de två grader FN:s klimatpanel satt som mål och i dystra ordalag skissas vad som redan hänt eller snart kommer att bli följden. Kraftigt skärpt konkurrens om naturresurser, alltifrån olja till vatten, inte minst mellan EU och Ryssland när Arktis tinar. Miljoner miljöflyktingar i Afrika, miljarder som får se sin hembygd försvinna i Asien och så vidare.

Slutsatsen borde rimligtvis vara att lägga EU:s mångmiljardbudget, dess tunga byråkrati liksom de enskilda ländernas hela kraft på att ställa om transportsystem, matförsörjning, energiproduktion och alla andra samhällsfunktioner till klimatneutrala system. Men läser man rapporten noggrant är kärnan en annan. För inbäddat mellan undergångsvisionen och till intet förpliktigande ord om samarbete och miljövänlighet finns ett hårt budskap: i en allt mer hotfull värld måste EU stärka sin militära makt. Kanoner, robotar och bombplan skall försvara Europas intressen mot en svältande och konkurrerande omvärld.

Nu har dessa förslag varit i säck innan de hamnat i Solanas påse. I en omfattande rapport från hans förre arbetsgivare NATO lyfter några tidigare chefer för krigsmakterna i de stora NATO-länderna fram klimatet som ett viktigt hot mot ”västs värderingar och livsstil”. I rapporten, som läggs fram till NATO-mötet i april, kräver generalerna ett slut på EU:s ”obstruktion” mot och rivalitet med NATO. Beslut skall tas med majoritet och inte kräva vare sig enighet eller FN sanktion. NATO skall förbehålla sig rätten att vara den första som tar till kärnvapen för att visa att ”det finns en stor påk som vi kan använda om det behövs”. Detta alltså inte från någon obskyr krigshetsarblogg utan ett viktigt diskussionsunderlag från tunga namn inom det NATO som Sverige nu dras allt närmare in i och vars ord ekar i de slutna sammanträdesrummen i Bryssel.

Militärutgifter är inte bara något av det mest kostsamma som finns utan definitivt det mest klimatskadliga. Enorma resurser läggs ner på något som inte tillför någon nytta alls till mänskligheten. I bästa fall rostar det bort, i värsta fall leder det till en än snabbare katastrof än uppvärmningen.

När nu ledningarna för EU och NATO med klimathoten som argument försöker dra med oss i en alleuropeisk militarisering är det en fråga om liv och död som inte borde få avgöras bakom stängda dörrar av byråkrater och militärer. Fredsrörelsen och klimatrörelsen har med ens blivit en och samma.

Lars Henriksson

Krönikan har tidigare varit publicerad på Göteborgs-Postens kultursida

bild: Peter Söderström

tanska miljöaktivister tycks tro – behöver ”sänka sin levnadsstandard”. De kommer bara att bli av med sin maniska konsumtion av värdelösa föremål frampressad av det kapitalistiska systemet som inte fyller några verkliga behov, samtidigt som begreppet levnadsstandard kommer att innebära något helt annat än nu, ett levnadssätt som är rikare, men med mindre konsumtion.

BEHOV OCH REKLAM

Hur skiljer man mellan autentiska behov och artificiella, falska och kortlivade? De sistnämnda uppstår genom någon form av mental manipulation, i synnerhet genom reklampåverkan. Reklamvärlden har trängt in i varje skrymsle av mänskligt liv i det moderna kapitalistiska samhället. Inte bara livsmedel och kläder utan idrott, kultur, religion och politik formas efter reklamens mönster. Våra gator, brevlådor, TV-skärmar, tidningar, landskap är permanent ockuperade av annonser som tvingar fram

irrationella och överdrivna konsumtionsvanor. Dessutom förbrukar reklamens propagandaapparat astronomiska mängder olja, el, arbetskraft, papper, kemikalier och andra råvaror, vilket bekostas av konsumenterna. Reklamen är en ”produktiv” bransch som inte bara är helt värdelös ur mänsklig synvinkel, utan står i direkt motsatsställning till verkliga samhälliga behov.

Medan reklam är en ofrånkomlig del av en kapitalistisk marknadsekonomi, så är den onödig i ett samhälle på väg mot socialism, och skulle komma att ersättas av information om varor och tjänster från konsumentorganisationer. Kriteriet för att skilja ett konstlat behov från ett verkligt är dess varaktighet efter det att annonseringen upphört. Naturligtvis kommer gamla konsumtionsvanor att bestå under några år, och ingen har heller rätt att påtala för människor vilka som är deras verkliga behov. Förändringen av konsumtionsmönster är en historisk process, och samtidigt en pedagogisk utmaning.

En del varor, som till exempel personbilar, innebär mer komplicerade problem. Privatbilsism är å ena sidan ett samhälligt gissel som varje år dödar och lemlästar hundratusentals människor, som förorenar luften i storstäderna – med svåra hälsoeffekter som följd – och som är en av huvudorsakerna bakom klimatförändringarna. Men å andra sidan så fyller privatbilsismen verkliga funktioner, som att transportera människor till och från deras arbeten och fritidssysslor. Lokala försök i en del europeiska städer med ekologiskt sinnat styre visar dock att det är möjligt att både genomföra kraftiga reduceringar av privatbilsismen genom att ersätta den med bussar och spårvagnar, och samtidigt vinna folkmajoritetens stöd för denna politik. I ett samhälle på väg mot ekosocialism, där kollektivtrafiken ovan och under jord utökats kraftigt och är avgiftsfri, och där gång- och cykelbanor är åtskilda från vägbanorna, skulle den privata bilen spela en mycket mindre roll än i det borgerliga samhället där den genom aggressiv och envis reklam har förvandlats till en fetisch – till ett prestigeobjekt och en identitetssymbol – i hjärtat av det personliga, sociala och erotiska livet²⁰.

I övergången till ett nytt samhälle kommer det att vara mycket lättare att kraftigt minska långtradartransporterna – vilka ligger bakom svåra olyckor och står för en stor andel av luftföroreningarna – och ersätta dem med tågtransporter. Bara kapitalismens absurda konkurrenslogik kan motivera den skadliga ökningen av långtradartransporter.

Jaha, kommer pessimisterna att säga, men individer drivs av en oändlig mångfald av strävanden och önskningar, som ni kommer att behöva kontrollera och begränsa och om nödvändigt förtrycka, och detta kommer följaktligen leda till inskränkningar i demokratin. Men en av ekosocialismens hörnstenar, som fanns redan hos Marx, är att i ett samhälle som befriats från kapitalistisk alienation så kommer ”att vara” dominera över ”att ha”. Verklig *fri tid* för den personliga utvecklingen genom aktiviteter av olika typer, inom olika områden – kultur, idrott, vetenskap, lek, erotik, konst och politik – kommer helt att överskugga begäret efter att äga saker.

NOTER

1. Karl Marx, *Das Kapital*, Vol. 1, Berlin: Dietz Verlag, s. 529-530. För en enastående analys av logiken i kapitalismens destruktiva framåtskridande, se Joel Kovel, *The Enemy of Nature. The End of Capitalism or the End of the World?*, New York; Zed Books, 2002.
2. James O'Connor, *Natural Causes. Essays in Ecological Marxism*, New York: The Guilford Press, 1998, s. 278, 331.
3. John Bellamy Foster använder begreppet ”ekologisk revolution”, men menar att ”en global ekologisk revolution värdig namnet enbart kan vara en del av en större social – och, skulle jag säga, socialistisk – revolution. En sådan revolution (...) skulle kräva, som Marx framhöll, att de förenade producenterna styrde rationellt utifrån den mänskliga metabolismens relation till naturen. (...) Den kan hämta inspiration från William Morris, en av Karl Marx mest originella och ekologiskt medvetna efterföljare, från Gandhi, och från andra radikala, revolutionära och materialistiska tänkare, inklusive Marx själv, ända tillbaka till Epikuros”. (*Organizing Ecological Revolution*, Monthly Review, 57.5, Oktober 2005, s. 9-10).

4. För en ekosocialistisk kritik av den ”reellt existerande ekopolitiken” – grön ekonomi, djupekologi, bioregionalism, etc – se ovan nämnda bok av Joel Kovel, *The Enemy of Nature*, kap. 7.
5. Richard Smith, *The Engine of Eco Collapse, Capitalism, Nature and Socialism*, vol. 16, nr. 4, december 2005, s. 31, 33.
6. Se John Bellamy Foster, *Marx's Ecology. Materialism and Nature*, New York, Monthly Review Press, 2000.
7. F. Engels, *Anti-Dühring*, Paris, Ed. Sociales, 1950, s. 318.
8. R. Smith, *Ibid.* s. 35.
9. K. Marx, *Das Kapital*, Berlin, Dietz Verlag, 1968, vol. III, s. 828, vol. I, s. 92. Man kan hitta liknande problem i samtida marxism; till exempel argumenterade Ernest Mandel för en ”demokratisk-centralistisk planering under en nationell kongress av arbetarråd, bestående till största delen av faktiska arbetare” (*Economics of Transition Period*, i *50 Years of World Revolution*, Pathfinder Press, 1971, s. 286). I senare verk hänvisar han snarare till producenter/konsumenter.
10. Ernest Mandel definierar planekonomi på följande sätt: ”En ekonomi som styrs av en plan innebär ... att samhällets relativt

- knappa resurser inte fördelas blint (”bakom ryggen på producenten-konsumenten”) genom värdelagen, utan att de medvetet allokteras enligt förutbestämda principer. I en övergångsekonomi där socialistisk demokrati härskar bestämmer arbetarklassens massor demokratiskt dessa principer” (*Economics of Transition Period*, s. 282).
11. ”Från arbetarklassens synvinkel är uppoffringar ålagda av en maktfullkomlig byråkrati vare sig mer eller mindre ’acceptabla’ än uppoffringar som åläggs dem av blinda marknadsmekanismer. Dessa är enbart två olika former av samma alienation” (*Economics of Transition Period*, s. 285). Vi kommer ofta citera skrifter av Ernest Mandel, då han är en av de mest välformulerade socialistiska teoretikerna av demokratisk planekonomi. Men det skall nämnas att han inte införlivade den ekologiska frågan som en central aspekt i sin ekonomiska argumentation förrän under sent 1980-tal.
12. I sin nyutkomna och anmärkningsvärda bok om socialism trycker den argentinske marxistiske ekonomen Claudio Katz på att demokratisk planekonomi, styrd underifrån av befolkningsmajoriteten,

Driften att äga inympas genom den varufetischism som är inneboende i det kapitalistiska systemet, genom den förhärskande ideologin och genom marknadsföringens makt: det finns inga bevis för att den är en del av den "mänskliga naturen" som de reaktionära livsåskådningarna vill få oss att tro. Som Ernest Mandel poängterade: "Den fortgående anhopningen av mer och mer varor (med avtagande "marginalnytta") är på intet sätt ett universellt eller ens ett dominerande drag i det mänskliga beteendet. Att utveckla talanger och förmågor för egen skull; omsorg om liv och hälsa; barnaskötsel; utveckla rika sociala relationer (...) allt detta kommer att bli centrala drivkrafter när väl de grundläggande materiella behoven tillfredsställts"²¹.

EN MÖJLIG UTOPI?

Men som vi tidigare understrukt innebär detta inte att det inte kommer att uppstå konflikter (särskilt under övergångsprocessen) mellan krav på miljöhänsyn och sociala behov, eller mellan ekologisk nödvändighet och nödvändigheten att utveckla grundläggande infrastruktur, mellan folkliga konsumtionsvanor och resursbrist – särskilt i de fattiga länderna. Ett klasslöst samhälle är inte ett samhälle utan motsättningar och konflikter. Dessa är oundvikliga, men det är den demokratiska planekonomins uppgift att med ett ekosocialistisk perspektiv och befriad från kapitalismens profitkrav lösa dem genom en pluralistisk och öppen diskussion som leder till att det är samhällsmedborgarna som fattar besluten. Sådan deltagande demokrati på verklig gräsrotsnivå är enda sättet, inte att undvika misstag, men att möjliggöra det samhälliga kollektivets självkorrigering av sina egna misstag.

Är detta en utopi? I sin etymologiska betydelse – "något som inte existerar någonstans" – ja, i högsta grad. Men är inte utopier, visioner av en alternativ framtid och önskebilder av ett annat samhälle nödvändiga verktyg för varje rörelse som vill ifrågasätta den rådande ordningen? Som Daniel Singer förklarade i ett kraftfullt kapitel betitlat *Realistic Utopia* i sitt litterära och politiska testamente, *Whose Millenium?: "...om den etablerade ordningen i nuläget tycks så solid, trots de rådande omständigheterna, och arbetarrörelsen och den breda vänstern är så förlamad,*

så beror det på bristen av radikala alternativ. (...) Huvudregeln i det samhälliga spelet är att det inte är tillåtet att ifrågasätta vare sig premisserna för det rådande systemets legitimitet, eller själva samhällets grundvalar. Bara ett globalt formulerat alternativ som bryter mot dessa regler, vilka annars leder till resignation och underkastelse, kan ge tyngd åt den samhällsomvandlande rörelsen"²².

Ett socialistiskt och ekologiskt Utopia är objektivt endast en möjlighet, inte det oundvikliga resultatet av kapitalismens motsättningar eller av "järnhårda historiska lagar". Framtiden kan inte förutsägas, förutom i villkorade termer: utan en ekosocialistisk samhällsomvandling och en radikal förändring av det civilisatoriska paradigmet, så kommer kapitalismens logik att leda till dramatiska ekologiska katastrofer som hotar liv och hälsa för miljardier människor; kanske till och med människan som art.

Att drömma om och kämpa för en grön socialism innebär inte att man inte kan kämpa för konkreta och angelägna reformer. Utan att hålla sig med några illusioner om en "ren kapitalism" måste man försöka vinna tid och påverka dagens maktinnehavare till basala förändringar: förbud mot freoner som förstör ozonlagret, stopp för genmodifierade organismer, reduktion av växthusgaser, utbyggd kollektivtrafik, skatt på förorenande bilar, successiv ersättning av lastbilar med tåg, åtstramning av fiskeindustrin samt av användningen av bekämpningsmedel och kemikalier inom jordbruket. Dessa och liknande frågor ligger i hjärtat på den globala rättviserörelsen och World Social Forum – en avgörande utveckling som sedan Seattle 1999 har inneburit en sammanflätning av de sociala rörelserna med miljörörelsen i deras gemensamma kamp mot det rådande systemet.

Dessa angelägna ekosociala krav kan leda till en radikaliseringsprocess, på villkor att man inte accepterar någon anpassning till "[den kapitalistiska] marknadens" eller "konkurrensens" krav. Enligt vad marxister brukar kalla "övergångsprogrammet logik", kan varje liten seger, varje liten framgång direkt leda till nya mål och mer radikala krav. Kamper kring konkreta frågor är därför viktiga, inte bara för att små framgångar är välkomna i sig, utan för att de bidrar

till att höja det ekologiska och socialistiska medvetandet, och för att de leder till aktivitet och underifrånorganisering. Det är nödvändiga och avgörande faktorer för en radikal, det vill säga revolutionär, världsförändring.

Lokala experiment som bilfria zoner i flera europeiska städer, organiska odling i kooperativ som genomförts av den brasilianska bonderörelsen (MST), eller med deltagande budget i Porto Alegre och, under några år, i den brasilianska delstaten Rio Grande do Sul (under PT:s guvenör Olivio Dutra), är begränsade men intressanta exempel på social/ekologisk förändring. Genom att låta lokala församlingar göra prioriteringar i budgeten var Porto Alegre – tills vänstern förlorade lokalvalen 2002 – kanske den mest tilltalande erfarenheten av "planering underifrån", trots dess begränsningar²³.

Några progressiva åtgärder har också tagits av vissa nationella regeringar, men på det hela taget har erfarenheterna av center-vänster och "röd-gröna" koalitioner i Europa och Latinamerika, vilka stadigt befunnit sig inom ramarna för socialliberala varianter på kapitalets globalisering, varit en besvikelse.

Det kommer inte att ske någon radikal samhällsövergång om inte de krafter som är hängivna ett radikalt socialistiskt och ekologiskt program uppnår hegemoni – i Gramscis bemärkelse av ordet. I takt med att det globala tillståndet för miljön blir värre, och hoten kommer närmare, arbetar tiden för en förändring. Men tiden håller också på att rinna ut, för inom några år – ingen kan säga hur många – kan skadan vara omöjlig att reparera.

Det finns tyvärr ingen anledning till optimism: den forskansade styrande eliten är oerhört mäktig, och de radikala motståndskrafterna fortfarande små. Men de är det enda hoppet om att stoppa kapitalismens katastrofala kurs mot mera "tillväxt". Walter Benjamin menade att revolutioner inte var historiens lokomotiv, utan snarare mänsklighetens nödbroms innan tåget störtar ned i avgrunden...²⁴. ■

Översättning: Daniel Brandell & Peter Belfrage

"inte är identiskt med absolut centralisering, förstelning, krigskommunism eller kommandoekonomi. Övergången kräver att planering överordnas marknaden, men inte en förkvävning av marknadsmekanismerna. Kombinationen mellan de båda bör anpassas efter varje situation och varje land". Emellertid, "är målet för den socialistiska processen inte att upprätthålla en oföränderlig jämvikt, utan att progressivt avskaffa positionerna på marknaden." (C.Katz, *El porvenir del Socialismo*, Buenos Aires, Herramienta/Imago Mundi, 2004, s. 47-48.)

13. *Anti-Dühring*, s. 349.

14. J. Kovel, *Enemy of Nature*, s. 215.

15. E. Mandel, *Power and Money, A Marxist Theory of Bureaucracy*, London, Verso, 1992 s. 209.

16. Ernest Mandel noterade: "Vi anser inte att 'majoriteten alltid har rätt' (...). Alla gör misstag. Detta kommer säkerligen vara sant för majoriteten av medborgarna, för majoriteten av producenterna, och för majoriteten av konsumenterna. Men det kommer vara en grundläggande skillnad mellan dem och deras föregångare. I ett system med ojämlika maktförhållanden (...) är sällan de som

fattar felaktiga beslut om resursernas fördelning desamma som drabbas av misstagens konsekvenser (...). Om det existerar riktig politisk demokrati, riktiga kulturella val och information, är det svårt att tänka sig att majoriteten skulle vilja se sina skogar dö (...) eller deras sjukhus vara underbemannade, utan snarare är det troligt att de snabbt rättar sina misstag. (*In defense of socialist planning*, New Left Review, nr. 159, October 1986, s. 31.)

17. E. Mandel, *Power and Money*, s. 204.

18. Michael Albert, *Participatory Economics. Life After Capitalism*, London, Verso, 2003, kapitel 9.

19. Ernest Mandel var skeptisk till möjligheten av snabba förändringar av konsumtionsvanorna, vad gäller till exempel privatbilismen: "Om konsumenter och producenter trots den miljöförstöring och andra problem som privatbilismen ger upphov till vill behålla privatbilismens dominerande ställning och fortsätta förorena städerna så är det deras rättighet. Förändringar av väletablerade konsumtionsmönster går som regel långsamt – det är väl inte många som tror att arbetarna i USA kommer att över-

ge sitt tycke för bilen dagen efter revolutionen". (*In defense of socialist planning*, s. 30). Fastän Mandel har rätt i det felaktiga i att tvinga på människor nya konsumtionsvanor så underskattar han kraftigt det inflytande ett utbyggt kollektivt transportsystem utan avgifter har, och också det majoritetsstöd som redan idag finns i flera stora europeiska städer för att begränsa biltrafiken.

20. Ernest Mandel, *Power and Money*, s. 206.

21. Mandel Ibid.

22. D. Singer, *Whose Millenium? Theirs or Ours?*, New York, Monthly Review Press, 1999, s. 259-260.

23. Se S. Baierle, *The Porto Alegre Thermidor*, i Socialist Register 2003.

24. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, Volym I/3, Frankfurt, Suhrkamp, 1980, s. 1232.

KAPITALISMENS OFÖRMÅGA

Under senare tid har de globala livsmedelspriserna rusat i höjden på ett exempellöst sätt.

Livsavgörande stapelgrödor såsom vete, majs och ris har på mindre än ett år blivit ungefär dubbelt så dyra. I spåren av prisökningarna har hungerkravaller spridit sig likt en löpeld över tre kontinenter. I denna artikel belyser Ian Angus denna bakomliggande orsaker, krisens förlopp och möjliga lösningar.

I Haiti, där de flesta människor får i sig 22 procent färre kalorier än vad som är minimum för en god hälsa, finns det de som dämpar sina hungersmärtor genom att äta "gyttjekex" gjorda på en mix av lera och vatten med vegetabilisk olja och salt som tillsatser ¹.

I Kanada betalar regeringen samtidigt 225 dollar för varje gris som man tar livet av i en masskampanj för slakt, som del av en plan för att minska fläskproduktionen. Grisfarmare, som kläms mellan ett lågt fläskpris och stora kostnader för foder till djuren, har varit så entusiastiska inför denna åtgärd att det är troligt att alla till detta öronmärkta medel kommer att vara slut innan kampanjen avslutas i september.

En del av det slaktade köttet kommer att levereras till lokala livsmedelsbanker, men det mesta kommer att bli avfall eller föda åt sällskapsdjur. Ingenting kommer Haiti tillgodo.

Det är den brutala verklighet som det kapitalistiska jordbruket står för i dagens värld – en värld där vissa människor lämpar livsmedel som avfall för att priserna är för låga, medan andra bokstavligen tvingas äta skit för att priserna är för höga.

REKORDHÖGA PRISER PÅ STAPELGRÖDOR

I fråga om livsmedel befinner vi oss mitt i en exempellös världsomspännande inflationsspiral, som drivit upp priserna till den högsta nivån på flera decennier. Höjningarna inbegriper de flesta typer av livsmedel men framför allt de mest livsavgörande stapelgrödorna – vete, majs och ris.

Statistik från FN:s livsmedel- och jordbruksorganisation (FAO) visar att mellan mars 2007 och mars 2008 höjdes spannmålspriset

med 88 procent, priserna på matolja och gödbskap med 106 procent och på fjäderfä med 48 procent. Som helhet steg FAO:s index med 57 procent inom loppet av ett år och det mesta av dessa höjningar har ägt rum under de senaste månaderna.

En annan källa, Världsbanken, visar att under ett intervall på tre år – från februari 2005 till februari 2008 – steg världsmarknadspriset på vete med 181 procent och de totala prishöjningarna på livsmedel hamnade på 83 procent. Banken förutspår att de flesta priser på livsmedel, åtminstone fram till 2015, kommer att förbli en bra bit över 2004-års nivå.

I Thailand var för fem år sedan priset på den mest populära typen av ris 198 dollar per ton, för ett år sedan 393 dollar och 24 april i år gick priset igenom 1000 dollarsvallen.

Höjningarna är än mer markanta på de lokala marknaderna – i exempelvis Haiti fördubblades priset på en 50 kilos säck ris inom loppet av en vecka i slutet av mars.

Dessa höjningar är katastrofala för de 2,6 miljarder människor i vår värld som lever på mindre än två dollar om dagen. Hundratals miljoner har inte råd att äta. Allt detta har givit upphov till hungerkravaller.

TA GATAN I BESITTNING

I Haiti reste tredje april demonstranter i den i söder belägna orten Les Cayes barrikader, stoppade lastbilar, beslagtog och distribuerade själva ris samt försökte sätta FN-byggnader i brand. Protesterna spreds snabbt till huvudstaden Port-au-Prince, där tusentals människor gick mot presidentpalatset, ropande "vi är hungriga". Många krävde att FN-styrkorna skulle dras bort från landet och

Bakning av "gyttjekex" i Haiti

att Jean-Bertrand Aristide – den förre presidenten i exil, vars regering 2004 störtades av utländska krafter – skulle återinsättas.

President René Preval, som först vidhöll att ingenting kunde göras, har proklamerat en sänkning med 16 procent av grossistpriset på ris. Det fungerar i bästa fall som en tillfällig nödgärd, mot bakgrund av att sänkningen endast gäller under en månad och att detaljistledet inte är förpliktigt att följa proklamationen.

Kravallerna i Haiti ägde rum parallellt med liknande protester av hungrande människor i över tjugo länder.

I Burkina Faso gick fackföreningar och affärsinnehavare ut i en två dagars generalstrejk med krav om "rejäla och effektiva" sänkningar av priset på ris och andra stapelgrödor.

I Bangladesh strejkade över 200 000 anställda från textilfabrikerna i Fatullah med krav på lägre priser och högre löner. De kastade stenar och tegelstenar mot polisen, som sköt tårgas in i folkmassan.

Den egyptiska regeringen sände tusentals militärer till textilkonglomeratet Mahallah i Nildeltat, för att förhindra att en generalstrejk – med krav på högre löner, lägre priser och rätten att bilda en oberoende fackförening – skulle bryta ut. Två människor dödades och över 600 fängslades.

I Abidjan, Elfenbenskustens huvudstad, använde sig polisen av tårgas mot kvinnor som satt upp barrikader, bränt bildäck och blockerat

EN ARTIKEL AV IAN ANGUS

Artikelförfattaren kommer från Kanada och är redaktör för webbsidan Climate and Capitalism. <http://climateandcapitalism.com>

större vägar. Tusentals människor gick mot presidentpalatset ropande "vi är hungriga" och "livet är alltför värdefullt, du dödar oss".

I Pakistan och Thailand patrullerar soldater för att hindra fattiga från att lägga beslag på livsmedel från åkrar och varuhus.

Liknande protester har ägt rum i Kambodja, Kamerun, Etiopien, Honduras, Indonesien, Madagaskar, Mauretanien, Niger, Peru, Filippinerna, Senegal, Thailand, Uzbekistan och Zambia. Den andra april sa Världsbankens president på ett möte i Washington att det ägt rum sociala upplöpp i 33 länder på grund av prishöjningarna.

En ledarskribent i *Time Magazine* varnade: "Idén att de svältande massorna i sin desperation skulle ta gatorna i besittning och störta den sittande regeringen har uppfattats som fullständigt befängd ända sedan kapitalismen i det kalla kriget så definitivt avgick med segern... Och ändå antyder de senaste månadernas nyhetsrubriker att de skyhöga livsmedelspriserna hotar stabiliteten för en växande antal regeringar över hela världen... när omständigheterna gör det omöjligt att ge deras barn mat, kan normalt sett tillbakadragna medborgare mycket snabbt förvandlats till militanter som ingenting har att förlora".

VARFÖR RAKAR LIVSMEDELSPRISERNA I HÖJDEN?

Sedan 1970-talet har livsmedelsproduktionen blivit alltmer koncentrerad och globaliserad. En handfull länder dominerar den globala handeln med stapelgrödor. Sex aktörer står för 80 procent av veteexporten. Exporten av ris kontrolleras likaledes till 85 procent av sex aktörer. Tre länder producerar 70 procent av den majs som når ut på världsmarknaden. Det gör att de fattigaste länderna, de som måste importera livsmedel för befolkningens överlevnad, blir helt beroende av ekonomiska tendenser och policyn hos några få exportföretag. När det globala handelssystemet upphör att leverera är det de fattiga som får betala priset.

Under lång tid har den globala handeln med stapelgrödor alltmer närmat sig en krissituation. Fyra sammanhängande tendenser har saktat upp produktionsökningen och orsakat prishöjningarna.

Slutet på den gröna revolutionen: På 1960- och 70-talen flödade det pengar och tekniskt stöd från USA till jordbruksutveckling i Indien och andra länder, i ett försök att motverka missnöje bland bönderna i Syd- och Sydostasien. "Den gröna revolutionen" – nya utsäden, konstgödsel, bekämpningsmedel, ny teknik och utveckling av infrastrukturen – låg till grund för en anmärkningsvärd ökning av livsmedelsproduktionen, och då speciellt produktionen av ris. Avkastningen per hektar fortsatte att öka fram till 1990-talet.

Idag är det inte vanligt att regeringar hjälper fattiga att odla livsmedel till andra fattiga, för

marknaden förmodas lösa alla problem. *The Economist* skriver att "stödet till jordbruket som andel av de totala offentliga utgifterna i utvecklingsländerna reducerades med hälften från 1980 till 2004".³

Subventioner och pengar till forskning och utveckling har sinat och tillväxten har stagnerat.

Som en följd av det har den globala konsumtionen av spannmål sju av de åtta senaste åren överskridit produktionen, vilket lett till att ris tagits bort från de lager som regeringar och handlare vanligtvis håller som en försäkrans mot felslagna skördar. De globala livsmedelslagren befinner sig nu på den lägsta nivån genom tiderna, vilket ger mycket lite av buffert inför sämre tider.

Klimatförändringar: Forskare hävdar att klimatförändringen i delar av världen kan komma att reducera livsmedelsproduktionen med 50 procent under de kommande tolv åren. Men det här är inte bara ett problem för framtiden.

Australien är normalt världens näst största exportör av spannmål, men en förödande flerårig torka har reducerat produktionen av vete med 60 procent och risproduktionen har fullständigt torkat bort.

Cyklonen i Bangladesh i november 2007, en av de starkaste cykloner på decennier, gjorde att en miljon ton ris gick till spillo, och även majs-skörden påverkades kraftigt, vilket gjorde att detta stora land blev än mer beroende av importerat livsmedel.

Andra exempel finns i överflöd. Det står klart att den globala klimatkrisen redan är här och att det påverkar livsmedelsproduktionen.

Drivmedelsodling: Det är numera officiell politik i USA, Kanada och Europa att omvandla mat till bränsle. USA:s fordon förbränner majs till en kvantitet som skulle kunna täcka hela importbehovet för världens 82 fattigaste länder.⁴

Etanol och biodiesel är väldigt kraftigt subventionerade, vilket oundvikligen får till följd att grödor som majs dras bort från livsmedelsproduktionen och in i bränsletankarna, och att nya investeringar inom jordbrukssektorn över hela

världen riktas mot palmolja, soja, raps och andra oljeproducerande växter. Det höjer omedelbart priserna på grödor som används till bränsle, och indirekt trissar det även upp priserna på andra sädeslag när odlare uppmuntras att växla över till jordbruksbränslen.

Som Kanadas fläskproducenter erfarit drivs även kostnaderna för att producera kött upp, eftersom majs är den viktigaste ingrediensen i det nordamerikanska djurfodret.

Oljepriser: Livsmedelspriser är kopplade till oljepriset genom att livsmedel kan ersätta oljan som drivmedel. Men höjda oljepriser påverkar också kostnaden för att producera livsmedel.

"Om inte regeringen kan sänka levnadsomkostnaderna borde den helt enkelt avgå. Om polisen och FN-trupperna bestämmer sig för att skjuta på oss är det helt i sin ordning för, när allt kommer omkring, om vi inte dödas av kulor kommer vi att dö av hunger" – En demonstrant i Haitis huvudstad Port-au-Prince.

Konstgödsel och bekämpningsmedel framställs av olja och naturgas. Gas, bensin och diesel används vid sådd, skörd och transporter.⁵

Det har uppskattats att 80 procent av kostnaderna för att odla majs handlar om kostnader för fossila bränslen – så det är ingen slump att livsmedelspriserna stiger när oljepriserna stiger.

I slutet av 2007 kunde vi se hur produktionsökningen inom jordbruket planade ut och att livsmedelspriserna steg – på grund av fallande investeringar i tredje världen, stigande oljepriser och klimatpåverkan. Goda skördar och en rejäl ökning av exporten hade kunnat dämpa den uppkomna krisen – men så blev det inte. Det som fick stenen att börja rulla var händelser inom risnäringen, basfödan för tre miljarder människor.

Tidigare under 2007 hade Indien aviserat ett stopp för lejonparten av sin risexport för att återuppbygga de egna lagren. Några veckor senare annonserade Vietnam, vars skörd drabbats av en allvarlig insektssjukdom, ett fyramånaders exportmoratorium för att garantera tillräckliga kvantiteter för den egna inhemska marknaden.

Indien och Vietnam står normalt sett tillsammans för 30 procent av världens export av ris, så deras kungörelser var tillräckligt för att en redan hårt ansträngd global rismarknad skulle gå i spinn. Rishandlare köpte omedelbart upp tillgängliga lager, hamstrade allt ris som de kunde komma över utifrån en förväntan om framtida prishöjningar, och drev därmed upp priset på kommande skördar. I mitten av april rapporterade media om ”panikköp” på Chicagobörsen av förväntade skördar, och i Kanada och USA uppstod det även risbrist på stormarknadernas hyllor.

VARFÖR BLIR DET UPPLOPP?

Det här är inte första gången som vi haft skyhöga prishöjningar på livsmedel. Om vi tar med inflationen i beräkningen var faktiskt de globala priserna på stapelgrödor högre på 1970-talet än idag. Så varför har denna inflationsexplosion nu lett till massprotester över hela världen?

Svaret är att sedan 1970-talet har de rikaste länderna i världen, understödda av de internationella institutioner som de kontrollerar, systematiskt undergrävt de fattigaste ländernas förmåga att föda sina egna befolkningar och skydda sig för en kris som denna. Haiti är i detta sammanhang ett tydligt och förfärande exempel.

Ris har odlats på Haiti sedan århundraden tillbaka, och fram till för tjugo år sedan producerade Haitis bönder ungefär 170 000 ton/år, tillräckligt för att täcka 95 procent av den inhemska konsumtionen. Risbönderna mottog inga statliga subventioner men, liksom i alla andra risproducerande länder under denna tid, skyddades de lokala marknaderna av importavgifter.

År 1995, tvingade Haiti av IMF – som villkor för ett lån som man var i desperat behov av – att reducera sin importavgift från 35 procent till 3 procent, den lägsta i hela Karibien. Följden blev ett massivt inflöde av amerikanskt ris, som såldes för halva priset av det inhemska odlade. Tusentals risbönder tvingades gå från sina jordar, och idag kommer tre fjärdedelar av det ris som äts på Haiti från USA.⁶

Det amerikanska riset erövrade inte Haitis

marknad för att det smakade bättre, eller för att de amerikanska odlarna skulle vara mer effektiva. Det drog det längsta strået på grund av att exporten av ris är starkt subventionerad av den amerikanska regeringen. År 2003 erhöll amerikanska risodlare 1,7 miljarder dollar i statliga subventioner, ett genomsnitt av 232 dollar per hektar odlad ris.⁷

Dessa pengar, av vilket det mesta går till ett fåtal jordägare och jordbruksföretag, möjliggör för USA att sälja ris till ett pris som ligger 30-50 procent under de verkliga produktionskostnaderna.

I korthet tvingades Haiti att överge det statliga skyddet av den inhemska marknaden och amerikanska odlare nyttjade statliga subventioner för att ta över denna marknad.

Det finns många variationer på detta tema, när Nords rika länder pådyvlat hårt skuldsatta länder i Syd en ”liberaliseringspolitik” och

utnyttjat detta för att ta livsmedelsmarknaden i besittning. Statliga subventioner svarar i världens 30 rikaste länder för 30 procent av böndernas intäkter, en totalsumma på 280 miljarder dollar per år⁸ – en oslagbar fördel på en ”fri marknad” där de rika dikterar spelreglerna.

Den globala livsmedelshandeln är riggad och det är de fattiga som får betala priset i form av mindre lokal odling och ett borttaget statligt skydd.

Därtill har Världsbanken och IMF under flera decennier nekat fattiga länder lån, såvida de inte samtycker till att genomföra så kallade Strukturanpassningsprogram som kräver av mottagaren att devalvera sin valuta, sänka skatter, privatisera offentlig service och reducera eller upphöra med stöd till det inhemska jordbruket.

Allt detta gjordes med löfte om att marknaden skulle generera ekonomisk tillväxt och välbästand – tvärtom kom fattigdomen att förvärras:

”Investeringar i åtgärder för att höja jordbrukets avkastning skars ner för att slutligen helt upphöra i de flesta delar av Afrikas landsbygd under strukturanpassningsprogrammen. Försöken att öka småbrukens produktivitet övergavs. Det var inte heller bara de egna nationella regeringarna som drog ner på sina åtaganden. Det utländska stödet till jordbruket minskade drastiskt. Världsbanken reducerade sin utlåning till jordbrukssektorn från 32 procent av den totala utlåningen 1976-78 till 11,7 procent 1997-99”.⁹

Under tidigare perioder av häftigt höjda livsmedelspriser har de fattiga åtminstone haft en viss tillgång till egenodlade livsmedel eller till livsmedel som odlats lokalt och som varit åtkomliga till lokala priser. I många av Afrikas, Asiens och Latinamerikas länder är idag inte detta längre möjligt. De globala marknaderna dikterar nu den lokala prissättningen – och ofta importeras de livsmedel som finns på marknaden långt bort ifrån.

Livsmedel är inte som vilka varor som helst utan absolut nödvändiga för människans överlevnad. Det minsta man kan begära av en regering är att det försöker förhindra uppkomsten av svält – och framför allt inte understöder en politik som förnekar hungriga människor rätten till mat.

Venezuelas president Hugo Chávez var helt rätt ute när han nyligen beskrev livsmedelskrisen som ”det tydligaste exemplet på det kapitalistiska systemets historiska misslyckande”.

LÖSNINGAR

Vad måste göras för att få bukt med krisen, och för att försäkra oss om att det inte händer igen?

”Ingenstans i världen, inte i något exempel på folkmord, inte i något krig har så många människor dödats på vår planet – per minut, timme eller dag – som de som faller offer för svält och fattigdom” – Fidel Castro, 1998.

När hungerkravallerna bröt ut i Haiti var Venezuela det första landet som reagerade. Inom ett fåtal dagar skickades 364 ton av välbehövligt livsmedel.

”Människorna på Haiti är offer för attacker från imperiets globala kapitalism”. ”Detta manar oss alla till en djup och äkta solidaritet.

Det är det minsta vi kan göra för Haiti”, sa president Hugo Chávez.

Venezuela handlande faller inom ramen för en tradition av angelägen humanitär solidaritet; när människor hungrar ska vi göra vårt bästa för att ge dem bröd. Venezuelas exempel bör lyftas fram och mana till efterföljd.

Men hjälp av detta slag, även om den är nödvändig, är bara en tillfällig nödlösning. För att verkligen komma åt varför människor i vår värld inte får tillräckligt med mat, måste vi förstå och förändra det system som är orsaken till att människor svälter.

INGEN LIVSMEDELSBRIST

Utgångspunkten för vårt resonemang måste vara insikten att det i dagens värld inte råder någon brist på livsmedel.

En uppsjö av studier visar, till skillnad mot vad Thomas Malthus varnade för på 1700-talet och vad hans moderna efterföljare ännu hävdar, att den globala produktionen av livsmedel permanent har överstigit befolkningstillväxten, och att det idag finns tillräckligt med föda för att mätta hela jordens befolkning. Enligt FN:s jordbruks- och livsmedelsorganisation (FAO), produceras det tillräckligt mycket livsmedel i världen för att garantera hela jordens befolkning ett dagligt intag av 2800 kalorier – klart över minimigränsen för god hälsa och ungefär 18 procent mer per person än vad som var möjligt på 1960-talet, trots att det skett en markant befolkningsökning.¹⁰

Som Food First Institute understryker är det ”överflöd, inte knapphet som bäst beskriver tillgången på livsmedel i dagens värld”.¹¹

Trots det handlar de mest förekommande förslagen för att lösa detta problem om att införa ny teknologi för att öka livsmedelsproduktionen.

Alliansen för en grön revolution i Afrika, grundad av Bill och Melinda Gates Foundation och Rockefeller Foundation, har som mål att utveckla ”mer produktiva och uthålliga varianter av Afrikas viktigaste grödor... så att Afrikas småskaliga jordbruk ska kunna producera större, mer diversifierade och förutsägbara skördar”.¹²

I samma anda har det i Manila baserade Internationella Risforskningsinstitutet skapat ett offentligt-privat ägarskap ”för att öka risproduktionen över hela Asien med hjälp av den snabba utvecklingen och introduktionen av teknologier för odling av hybridris”.¹³

Och presidenten för Världsbanken ger utvecklingsländerna löften om ”tillgång till teknologi och vetenskap för att höja avkastningen”.¹⁴

Vetenskaplig forskning är givetvis viktigt för att utveckla jordbruket, men initiativ som framför allt betonar att nya utsäden och kemikalier är nödvändiga är varken trovärdiga eller självklart vetenskapligt tillförlitliga. Det faktum att det redan finns tillräckligt med mat för att föda hela världen åskådliggör att livsmedelskrisen inte är ett tekniskt problem – det är ett socialt och politiskt problem.

Snarare än att sätta fokus på hur vi ska öka produktionen, borde vi främst fråga oss varför – när det faktiskt finns så mycket livsmedel – är över 850 miljoner människor hungriga

och undernärda? Varför dör 18 000 barn av hunger varje dag?

Varför kan inte den globala livsmedelsindustrin mätta de hungriga?

PROFITSYSTEMET

Svaret kan uttryckas i en mening; den globala livsmedelsindustrin har inte som mål att mätta de hungriga utan har som huvudsaklig uppgift att generera vinster till bolagen inom livsmedelsindustrin.

Dessa jättar lyckas verkligen väl med att uppfylla detta mål. I år överträffar vinsterna med råge föregående års nivåer, samtidigt som hungriga människor – från Haiti till Egypten och Senegal – tar gatorna i besittning för att protestera mot de höjda livsmedelspriserna. Nedanstående siffror handlar enbart om de tre första månaderna under 2008.¹⁵

Spannmålshandel: Archer Daniel Midland (ADM). Bruttovinst: 1,15 miljarder dollar, +55 procent i förhållande till föregående år. Cargill. Nettointäkter: 1,03 miljarder dollar, +86 procent. Bunge. Vinst efter bokslutsdisposition: 867 miljoner dollar, +189 procent.

Utsäde och bekämpningsmedel: Monsanto. Bruttovinst: 2,23 miljarder dollar, +54 procent. Dupont. Vinst före skatt: 786 miljoner dollar, +21 procent.

Konstgödsel: Potash Corporation. Bruttovinst: 66 miljoner dollar, +185,9 procent. Mosaic. Nettointäkter 520,8 miljoner dollar, + mer än 1200 procent

Dessa ovan nämnda företag, tillsammans med ytterligare ett fåtal, har monopol, eller nästintill monopol, på att köpa och sälja jordbruksprodukter över hela världen: Sex företag kontrollerar 85 procent av den internationella spannmålshandeln, tre kontrollerar 83 procent av kakaon, tre kontrollerar 80 procent av bananhandeln.¹⁶ ADM, Cargill och Bunge kontrollerar effektivt den årliga globala produktionen av majs, vilket betyder att de har ensamrätt på att bestämma hur stora andelar av skörden som ska gå till etanolframställning, sötningsmedel, djurfoder eller mänsklig föda.

Som utgivarna av *Hungry for Profit* skriver: ”Den enorma makt som de stora jordbruksföretagen besitter möjliggör i hög grad för dem att kontrollera priserna på de råvaror som de köper in från bönderna, samtidigt som de har makt att upprätthålla tillräckligt höga marknadspriser inom livsmedelssektorn för att garantera dem stora vinster.”¹⁷

TRADITIONELLT JORDBRUK I SKOTTGLUGGEN

Under de tre senaste decennierna har transnationella livsmedels- och jordbruksföretagen gått i spetsen för en massiv omstrukturering av det globala jordbruket. Direkt – genom sin egen makt på marknaden – och indirekt genom regeringar, Världsbanken, IMF och WTO har de förändrat odlingsmönster och distributionssätt över hela världen. Förändringarna har haft underbara effekter för de egna profiterna, samtidigt som den globala hungern förvärrats och den nuvarande livsmedelskrisen blivit oundviklig.

Idag kan inte livsmedelskrisen ses isolerat utan

kära läsare

Svält uppstår inte den organiseras av spannmålshandeln, säger Johanna i Bertolt Brechts klassiska drama *Den heliga Johanna från slakthuset*. Den svält som Johanna syftade på var den ankommande depressionens svält i slutet av 1920-talet, då säd brändes för att priserna var för ”låga”.

Nu sprids återigen hunger och svält över den fattiga delen av världen. Ytterligare 100 miljoner människor adderas till de redan 850 miljoner människor som varje kväll tvingas att gå och lägga sig med tom mage.

Inte heller den här gången är det blinda naturkrafter som tagit människan i sitt våld. Nej, i stora drag stämmer Brechts sentens även idag. De som nu inkasserar jättevinsten när vi upplever exempellösa prishöjningar på livsmedel är gigantiska jordbruksföretag som kontrollerar världsmarknaden och skrupellösa spekulanter på världens råvarubörser. ADM redovisade i sin senaste kvartalsrapport en vinstökning på 42 procent, Cargill 86 procent och Bunge hela 1964 procent. Det är dessa tre företag som kontrollerar över hälften av världens spannmålshandel. Samtidigt dras allt mer pengar från aktie- och fastighetsmarknaderna till världens lukrativa råvarubörser. Enligt beräkningar har spekulationskapitalet på dessa börser ökat från 5 miljarder dollar år 2000 till dagens svindlande 175 miljarder dollar. Med snabba knapptryckningar trissas priser upp och livsnödvändig mat byter ägare parallellt med att nya miljoner fattiga döms till hunger.

FN:s stora livsmedelskonferens i Rom i början av juni angav inte heller någon väg ut ur krisen. Tvärtom orderades bara mer av den förödande nyliberala medicinen: ”Det internationella samfundet uppmuntras att intensifiera sina ansträngningar att liberalisera handeln med jordbruksvaror genom att minska handelshindren och den politik som ligger bakom marknadsstörningarna”.

I detta nummer av Röda rummet visar Ian Angus på möjliga lösningar i form av förslag från den globala bondeorganisationen Via Campesina. Det är förslag som riktar sig mot marknadens tyranni och livsmedelskolossernas strypgrepp – på vår väg mot framtiden fattar vi den heliga Johanna och Via Campesinas händer.

Skön sommar!

Redaktionen

det är ett uttryck för en kris inom jordbruket som utvecklats under decennier. Under de tre senaste decennierna har de rika länderna i Nord tvingat fattiga länder i Syd att öppna sina marknader, varefter dessa marknader översvämmats av subventionerade livsmedel – med förödande konsekvenser för tredje världens jordbruk.

Men omstruktureringen av det globala jordbruket till fördel för jättarna inom livsmedelsindustrin stannar inte här. Under samma period blev nämligen länderna i Syd, övertygade, övertalade eller påtvingade att införa en jordbrukspolitik som favoriserade odling av exportgrödor – snarare än livsmedel för inhemsk konsumtion – och storskaligt industriellt jordbruk som

62 procent av alla snittblommor som säljs i USA.

I många fall är konsekvenserna av övergången till exportjordbruk av det slaget att det egentligen vore värt att skratta åt det om det inte varit så förödande. Kenya var självförsörjande på livsmedel ända tills för 25 år sedan. Idag importerar landet 80 procent av sitt livsmedel – och 80 procent av exporten består av andra jordbruksprodukter.¹⁹

Övergången till industriellt jordbruk har drivit miljoner människor bort från sina jordar till arbetslöshet och fattigdom i de väldiga slumområden som idag omger många av världens städer.

De människor som har mest kunskap i att bruka jorden har drivits bort från den. Ägorna

Kuba, att små och medelstora gårdar som använder sig av uthålliga ekologiska metoder är mer produktiva och oändligt mycket skonsammare för miljön än det väldiga industrialiserade jordbruket.²⁰

Det industriella jordbruket fortlever, inte för att det är mer produktivt, utan på grund av att det, fram till nu, förmått att leverera standardiserade produkter i exakt förutsägbara kvantiteter, specialpreparerade för att klara långa transporter till avlägsna marknader. Det är där vinsterna finns och det är vinsterna som räknas, oavsett vilka följder det får för jord, luft och vatten – eller för hungriga människor.

LIVSMEDELSSUVERÄNITET

De förändringar som pådyvlats av transnationella livsmedelsföretag och deras filialer har väckt motstånd. Ett av de viktigaste framstegen under de senaste femton åren har varit uppkomsten av Via Campesina, ett paraplyorgan som omfattar mer än 120 småjordbrukare- och lantbrukarorganisationer i 56 länder – från de jordlösa organisationen (MST) i Brasilien till National Farmers Union i Kanada.

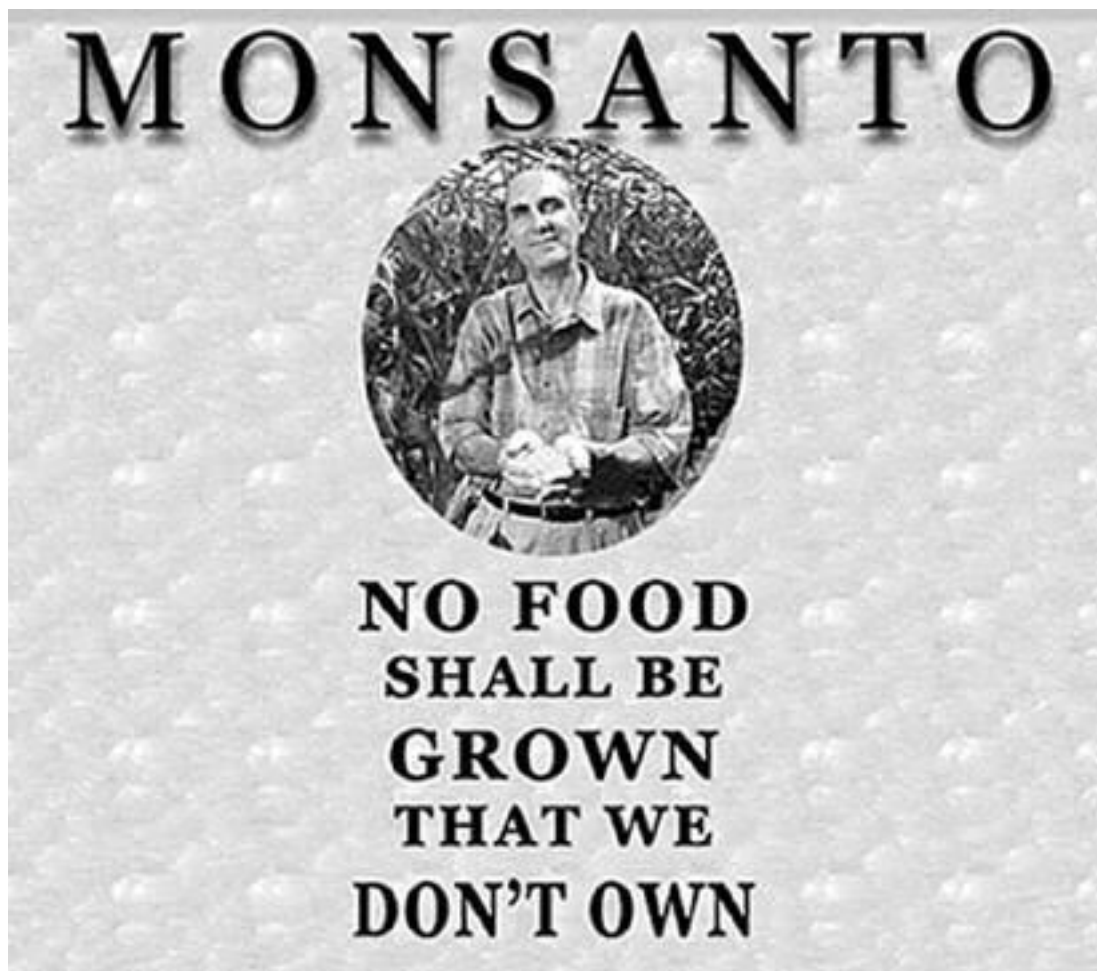
Via Campesina utvecklade från början sitt program som en reaktion mot ”World Food Summit”, en 1996 organiserad FN-konferens om den globala hungern med officiella representanter från 185 länder. Deltagarna på detta möte lovade – utan att enas om några konkreta åtgärder – att eliminera undernäring och hunger genom att garantera ”varaktig trygghet i fråga om tillgång till livsmedel för alla människor.”²¹

Talande nog, vilket är typiskt för konferenser av det här slaget, var de arbetande människor, som faktiskt är de direkt berörda, utestängda från diskussionerna. Utanför konferensbyggnaden förde Via Campesina fram förslag om livsmedelssuveränitet som ett alternativ till livsmedelstrygghet. Enbart tillgång till livsmedel är inte tillräckligt. Vad som behövs är tillgång till land, vatten och andra resurser. De berörda människorna måste ha möjlighet att sätta sig in i och fatta beslut om livsmedelspolitiken. Livsmedel är alltför viktigt för att lämnas i händerna på den globala marknaden och livsmedelsföretagens manipulationer: den globala hungern kan enbart få ett slut om små och medelstora gårdar återskapar som livsmedelsproduktionens bas.²²

Det centrala kravet som rörelsen för livsmedelssuveränitet lyfter fram är att livsmedel bör ses som en fråga om hälsa i de samhällen och länder där det odlas. I kontrast till den politik som grundar sig på frihandel och jordbruksexport kräver man att fokus ska läggas på inhemsk konsumtion och självförsörjning.

I motsats till vad vissa kritiker påstår är inte livsmedelssuveränitet en strävan mot ekonomisk isolationism eller en återgång till ett idealiserat förflutet. Snarare är det ett program till försvar för och utvidgning av de mänskliga rättigheterna, för jordreform och skydd av jorden från ett kapitalistiskt miljömord. Via Campesinas krav på livsmedelssuveränitet inbegriper följande punkter:

- Garantera var och en tillgång till säker, näringsrik och kulturellt sett passande föda i lämpliga

kräver fokusering på en enstaka gröda, mycket vatten och stora kvantiteter av konstgödsel och bekämpningsmedel. Traditionellt jordbruk, organiserat för och av familjen eller lokalsamhället, har i allt högre grad trängts undan till förmån för industriellt jordbruk organiserat av och för de stora livsmedelsföretagen.

Koncentrationen på exportjordbruk har fått den absurda och tragiska effekten att miljoner människor svälter i länder som exporterar livsmedel. I Indien, exempelvis, går över en femtedel av befolkningen ständigt hungrig och 48 procent av barnen under fem år är undernärmd. Inte desto mindre exporterade Indien 2004 processat ris till ett värde av 1,5 miljarder dollar och vete till ett värde av 322 miljoner dollar.¹⁸

I andra länder nyttjas bördiga områden, som tidigare användes till livsmedelsproduktion för inhemsk konsumtion, nu till att odla lyxprodukter för export till Nord. I Colombia, där 13 procent av befolkningen är undernärmd, produceras

har förvandlats till jättelika fabriker som bara producerar för export. Hundratals miljoner människor är nu beroende av livsmedel som produceras hundratals mil bort, för att deras tidigare jord omvandlats i linje med jordbruksföretagens behov. Systemet är, som de senaste månaderna visat, skört. Indiens beslut att återuppbygga sitt lager av ris gjorde att miljoner människor över hela världen inte längre hade råd med livsmedel.

Om målet med jordbruket är att ge människor tillräckligt med mat är förändringarna de senaste 30 åren vansinniga. Industriella brukningsmetoder i tredje världen har ökat livsmedelsproduktionen men till priset av att miljoner människor drivits bort från sina ägor till ett liv med kronisk hunger – och till priset av förgiftad luft och vatten och en alltmer utarmad jord.

I motsats till vad jordbruksföretagen påstår visar den senaste forskningen, tillsammans med över ett decennium av konkreta erfarenheter på

portioner för att underbygga ett hälsosamt liv med full mänsklig värdighet.

- Ge jordlösa och brukande människor – speciellt kvinnor – äganderätt och kontroll över jorden de brukar och återlämna områden till ursprungsbefolkningar.
- Garantera tillgång och bruk av naturresurser, särskilt land, vatten och utsäde. Stoppa beroendet av kemiska tillsatser, monokulturodling av exportgrödor och intensiv industrialiserad produktion.
- Bekämpa WTO, Världsbanken och IMF:s politik som röjer väg för de multinationella bolagens kontroll av jordbruket. Reglera och beskatta spekulativt kapital och genomdriv en strikt uppförandekod för transnationella bolag.
- Sluta att bruka mat som vapen. Stopp för snedvriden tvångsurbanisering och repression mot lantarbetare.
- Garantera lantarbetare, småbönder, och speciellt landsbygdens kvinnor, direkta möjligheter att påverka jordbrukspolitiken på alla nivåer.²³

Kravet om livsmedelssuveränitet är själva basen i Via Campesinas kraftfulla program för jordbruket under detta århundrade. Arbetar- och vänsterrörelser över hela världen borde ge fullt stöd till programmet liksom till arbetande brukare och lantarbetares kampanjer för jordreform och mot industrialiseringen och globaliseringen av jordbruket och livsmedelsproduktionen.

STOPPA KRIGET MOT TREDJE VÄRLDENS BRUKARE

Med Via Campesinas program som utgångspunkt kan och måste vi i det globala Nord kräva att våra regeringar stoppar alla aktiviteter som försvagar och skadar jordbruket i tredje världen.

Stoppa användandet av mat som bränsle! Via Campesina har uttryckt det klart och tydligt: "Industriella jordbruksbränslen är ekonomiskt, socialt och ekologiskt sett rena idiotin. Denna utveckling bör stoppas och jordbruksproduktion bör fokusera på livsmedel som prioritet"²⁴

Avskriv tredje världens skulder! Tredje världens samlade skulder uppgick 2005 till 2,7 biljoner dollar och dess totala skuldavbetalning till 513 miljarder dollar²⁵. En omedelbar och ovillkorlig avskrivning skulle frigöra väsentliga

resurser för att direkt ge de hungriga mat och för att på längre sikt återuppbygga det inhemska jordbruket.

Ut med WTO från jordbrukssektorn! Den utvecklingsfientliga jordbrukspolitik som påtvingats de fattiga länderna av Världsbanken och IMF är satt på pränt och implementerad genom WTO:s Agreement on Agriculture. Som Afsar Jafri från Focus on the Global South skriver är "det ensidigt till förmån för kapitalintensiva exportorienterade livsmedelsföretag."²⁶ Det är inte överraskande, med tanke på att den amerikanska regeringstjänsteman som lade fram förslaget och sedan förhandlade igenom det har ett förflutet som vicepresident hos livsmedelsjätten Cargill.

Agreement on Agriculture bör upphävas och länderna i tredje världen bör ha rätten att ensidigt frånga den liberaliseringspolitik som de pådyvlats genom Världsbanken, IMF eller WTO, likväl som de ska ha rätt att dra sig ur bilaterala handelsöverenskommelser såsom NAFTA och CAFTA.

Självbestämmande för det globala Syd! USA:s försök att i dagsläget destabilisera och störta de antiimperialistiska regeringar som grundat samarbetsorganet ALBA – Venezuela, Bolivia, Kuba, Nicaragua och Dominika – är ytterligare ett kapitel i en lång historia av aktioner från länder i Nord för att förhindra länder i tredje världen från att ta kontroll över sin egna utveckling. Att organisera motstånd mot sådana interventioner "i monstrets egna hjärta" är sålunda ett avgörande element i kampen för att tillvinna sig livsmedelssuveränitet över hela världen.

För över hundra år sedan skrev Karl Marx att trots dess stöd för teknologiska förbättringar "står det kapitalistiska systemet i motsatsställning till ett rationellt jordbruk... "ett rationellt jordbruk är oförenligt med det kapitalistiska systemet."²⁷

Dagens livsmedels- och jordbrukskris ger den bedömningen fullständigt syn för saken. Ett system som sätter profiten före mänskliga behov har drivit miljoner brukare från sina jordar, undergrävt jordens bördighet genom att förgifta luft och vatten och dömt nästan en miljard människor till ständig undernäring och hunger.

Livsmedels- och jordbrukskrisen har sina rötter i ett irrationellt och inhumant system. För att mätta jordens befolkning måste de arbetande i stad och land förenas för göra av sig med systemet. ■

Ur International Viewpoint nr. 400, maj 2008
Översättning: Anders Karlsson

Skriv under för rättvisa
Handelsvillkor mellan
EU och Latinamerika

www.rentmjol.nu

Kampanjen deltar på European
Social Forum den 17- 21 september
2008 i Malmö. Gör du det med.

Läs mer: www.rentmjol.nu

1. Kevin Pina, "Mud Cookie Economics in Haiti." Haiti Action Network, 10/2, 2008. <http://www.haitiaction.net>
2. Tony Karon, "How Hunger Could Topple Regimes", Time, 11/2, 2008. <http://www.time.com>
3. "The New Face of Hunger". The Economist, 19/4, 2008.
4. Mark Lynas, "How the Rich Starved the World", New Statesman, 17/4, 2008. <http://www.newstatesman.com>
5. Dale Allen Pfeiffer. Eating Fossil Fuels. New Society Publishers, Gabriola Island BC, 2006. sid. 1
6. Oxfam International Briefing Paper, April 2005 "Kicking Down the Door," <http://www.oxfam.org>
7. Ibid.
8. OECD Background Note: Agricultural Policy and Trade Reform. <http://www.oecd.org>
9. Kjell Havnevik, Deborah Bryceson, Lars-Erik Birgegård, Prosper Matondi & Atakilte Beyene. "African Agriculture and the World Bank: Development or Impoverishment?" Links International of Socialist Renewal, <http://www.links.org.au>
10. Fredrik Mousseau, Food Aid or Food Sovereignty Ending World Hunger in Our Time, Oakland Institute, 2005.

<http://www.oakland.institute.org> International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development. Global Summary for Decision Makers. <http://www.agassment.org>
11. Francis More Lappe, Joseph Collins, Peter Rosset. World Hunger: Twelve Myths. (Grove Press, New York, 1998) sid. 8
12. "About A Alliance for a Green Revolution in Africa." <http://www.agra-alliance.org>
13. IRRI Press Release 4/4, 2008. <http://www.irri.org>
14. "World Bank President Calls for Plan to Fight Hunger in Pre-Spring Meetings Address." News Release, 2/4, 2008
15. Shawn Hattingh. "Liberalising Food Trade to Death" Mrzine, 6/5, 2008. <http://www.monthlyreview.org/>
16. Ibid
17. Fred Magdoff, John Bellamy Foster och Frederick H Buttel. Hungry for Profit: The Agrobusiness Threat to Farmers, Food and the Environment. Monthly Review Press, New York, 2000. Sid. 11
18. FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation. Key Statistics Of Food and Agriculture External Trade. <http://www.fao.org.es>
19. Madeley, Hungry for Trade: How the poor pay for free trade. Cited in Ibid

20. Jahi Campbell "Shattering Myths: Can sustainable agriculture feed the world?" and "Editorial. Lesson from the Green Revolution" Food First Institute. www.foodfirst.org
21. World Food Summit. <http://www.fao.org>
22. La Via Campesina. "Food Sovereignty: A Future Without Hunger" (1996) <http://www.voiceoftheturtle.org>
23. Ibid
24. La Via Campesina "A Response to Global Food Prices Crisis: Sustainable family farming can feed the world" <http://www.viacampesina.org>
25. Jubilee Debt Campaign "The Basics About Debt" <http://www.jubilee-debt-campaign.org.uk>
26. Afsar H Jafri "WTO: Agriculture at the Mercy of Rich Nations." Focus on the Global, 7/11, 2005 <http://www.focusweb.org>
27. Capital Volume 3 Karl Marx och Friedrich Engels, Collected Works, Volume 37, sid. 123

ATT LÄMNA OLJAN UNDER JORD

I juni 2007 lade Ecuadors regering fram ett banbrytande förslag som går ut på att Ecuador avstår från att exploatera oljetillgångarna i nationalparken Yasuní i Amazonas, om världssamfundet ersätter landet för de uteblivna inkomsterna från oljeutvinningen. Den officiella argumenteringen kopplar förslaget direkt till klimatfrågan. Kevin Koenig beskriver planen och dess implikationer.

Quito, Ecuador – En klar dag i denna huvudstad högt uppe i Anderna glänser vulkanerna på avstånd i solen. Av de fem vulkaner man kan beskåda är Cotopaxi den mest uppseendeväckande – både för dess relativa närhet, och för dess påfallande tydligt minskande glaciär. Trettio procent av glaciären på Cotopaxi har försvunnit de senaste åren, och det syns.

Den första otvetydiga effekten av klimatförändringarna i Ecuador är bara en av många anledningar till varför det här lilla landet – med en yta motsvarande Italiens – intagit en position i förgrunden för de krafter som kämpar mot de globala klimatförändringarna. Landet, som tidigare mest var känt för politiska uppror och folkliga protester, får nu ögonbrynen att höjas runtom på den internationella politiska arenan genom sitt utmanande förslag om att göra det som tidigare verkat ogenomförbart: låta oljan stanna kvar i jorden.

I mer än tre decennier har oljan varit ryggraden i den ecuadorianska ekonomin. Den har svarat för en tredjedel av statens intäkter mellan 1972 och 2006, och stod år 2006 för 60 procent av exporten. Idag är Ecuador Sydamerikas näst största

exportör av olja till USA, och står på tur att få återinträda i OPEC efter femton års utanförskap. Med oljeintäkter som täcker halva statsbudgeten har tanken på de ytterligare uppskattningsvis en miljard fat, som finns under landets del av Amazonas, mot gränsen till Peru, fått tidigare regeringar att förväntansfullt gnugga händerna.

Men i juni 2007 lade Ecuadors regering fram sitt dittills förmodligen mest banbrytande förslag. President Rafael Correa, en USA-utbildad ekonom, förklarade att landet skulle vara villigt att avstå från att exploatera sin största oljereserv, Ishpingo Tambococha Tiputini-fältet (ITT), och avstå från de beräknade intäkterna på 9,2 miljarder dollar, om det internationella samfundet kunde kompensera för den ekonomiska uppoffringen genom en rad åtgärder, vilka innefattade skuldlättnader, bilateralt stöd och direkta finansiella åtaganden. Regeringen förväntar sig utfästelser om åtminstone 350 miljoner dollar tills i juni detta år för att kunna avgöra om det finns tillräckligt internationellt stöd för att driva igenom förslaget.

Men varför skulle en nettoexportör av olja avstå från att exploatera sin största reserv och därmed gå miste om avsevärda intäkter?

NATIONALPARKEN YASUNÍ

ITT-reserven ligger under en regnskogsregion med Amazonas mest rika biologiska mångfald, nationalparken Yasuní. Denna "Amazonas vagga" är ett av FN:s naturarv. Den är också hem för några av planetens sista isolerade ursprungsfolk, vars hela kulturella existens är beroende av att den bevaras.

Nationalparken som grundades 1979 består av en miljon hektar orörd tropisk regnskog och besitter den mest artrika floran och faunan i världen. Parken innehåller cirka 4 000 arter av växter, 173 däggdjursarter, 610 fågelarter, och rymmer på ett hektar lika många trädarter som finns i hela Nordamerika. Yasuní är också hem för mer än 100 000 insektsarter per hektar – den största mångfalden av insekter i världen.

Mycket av denna häpnadsväckande biodiversitet kommer sig av de unika geografiska och klimatologiska betingelserna under pleistocen (den geologiska period som föregick vår, och som tog slut för ungefär 11 500 år sedan), vilka ledde till att det som idag är Yasuní hade högre temperatur än de omkringliggande regionerna. Detta innebar att växt- och djurlivet blomstrade, och Yasuní blev en tummelplats för djurmigration

och biologisk mångfald, vilket i mycket bidrog till hela Amazonasområdets utveckling. Yasuní är en av få platser på jorden med status som ett pleistocenskt skyddsområde – det vill säga ett område där många arter överlevde utrotning under en period av dramatiska klimatförändringar.

År 1999 förklarade Ecuadors regering 730 000 hektar av Yasuní nationapark som en "No Go Zone" där all resursutvinning förbjöds. Området är hem för Tagaeri och Taromenani, två nomadiska klaner av Huaoranifolket som lever i frivillig isolering från den moderna världen.

Det skulle vara helt omöjligt att upprätthålla rättigheterna för parkens urinvånare, eller bevara Yasunís oersättliga biologiska mångfald, om regeringen tillät oljeborrning och exploatering.

Att behålla oljan i marken påverkar dessutom två av drivkrafterna bakom de globala klimatförändringarna: tropisk avskogning och oljekonsumtion. Då mellan en femtedel och en fjärdedel av alla koldioxidutsläpp kommer från avskogningen – ett faktum som inte fått det utrymme den förtjänar i Kyoto-protokollets åtgärdsprogram – utgör Yasuní/ITT-förslaget i hög grad en viktig markering. Det skulle förhindra att uppskattningsvis 436 miljoner ton koldioxid släpptes ut i atmosfären – motsvarande att ställa av över 46 miljoner personbilar – och skulle därmed utgöra ett betydelsefullt prejudikat för de tropiska regnskogarnas roll i att naturligt binda stora kvantiteter kol, och för deras betydelse för regionala och globala vädermönster.

"För att undvika klimatkaos krävs att vi uppvärderar omsorgen om ekosystemet och inser dess roll i klimatet, och det krävs att vi lämnar de fossila bränslena kvar under jorden", säger David Batker, ansvarig på Earth Economics i Tacoma, Washington, en organisation som med vetenskapliga metoder arbetar för att befrämja sunda ekosystem. "Ecuadors förslag är prov på det djärva ledarskap som både Ecuadors och jordens medborgare behöver."

MOT ETT GRÖNT ECUADOR

Att lämna Yasunís olja kvar under jord är bland de mest betydelsefulla förslag i världen som lagts fram för att tackla klimatförändringarna. Men för Ecuadors regering är bidraget till den konkreta lösningen på klimatförändringarna endast en av förslagets fördelar.

Det andra huvudsakliga målet med Yasuní-förslaget är att skapa en ny vision för utveckling,

bild: Linda Jonsson

och anträda en väg mot en ekonomi som inte är baserad på oljeutvinning. Landets regering planerar att använda den ekonomiska kompensationen från det internationella samfundet till att etablera en Yasuní-ITT:s miljöfond, vilken kan finansiera gröna initiativ inom ramarna för landets nationella utvecklingsprogram. Dessa inkluderar utveckling av alternativ till oljeutvinning; energieffektivisering, stöd till grön teknologi som sol-, vind- och termisk energi, energieffektiv kollektivtrafik, investeringar i – och utveckling av – ekoturism samt ett mångsidigt återställningsprogram av miljön för att få bukt med existerande föroreningar, vilket också innefattar såväl miljövard som utbildning.

”Ecuador vill inte imitera en utvecklingsmodell som bygger på fossila bränslen,” förklarar Lucia Gallardo, biträdande miljörådgivare på Ecuadors utrikesministerium. ”Vi vill visa att ett litet land, som bara i ringa grad medverkat till de globala klimatförändringarna, kan undvika utsläpp av växthusgaser och på samma gång lägga grunden för en ekonomi som bygger på rättvisa och jämlikhet.”

”Vi försöker gå bortom oljan, och finna en rimlig strategi för ett rättvist energiberoende

EN ARTIKEL AV KEVIN KOENIG

Artikelförfattaren är Ecuadors programkoordinator på Amazon Watch <http://www.amazon-watch.org/> För direktinformation skicka e-post till amazon@amazonwatch.org

som prioriterar fattigdomsbekämpning, förnyelsebar energi, rena transportsystem och hållbart jordbruk och turism”, säger Gallardo. ”Den gamla modellen med att försöka borra oss till välstånd har misslyckats.”

SKULD OCH SKADOR

Som många andra oljeberoende länder har Ecuador inte skördat de ofta utlovade frukterna av ”oljeutvecklingen”. Även om oljevinsterna var avgörande för den nationella utvecklingen mellan 1972 och 1982, har scenariot förändrats under de senaste 25 åren. Idag producerar Ecuador mer än dubbelt så mycket råolja som landet gjorde under boomen på 1970-talet. Ändå steg den årliga medelinkomsten per capita med endast 0,6 procent mellan 1981 och 2006, och fattigdomsnivån var konstant mellan 1995 och 2006. Under det senaste kvartsseket försämrades indikatorerna för fattigdom och hälsa.

Till de utländska bolagens förfäran ändrade president Correa nyligen villkoren i oljekontrakten, vilket innebar att 99 procent av de extra vinster som orsakats av det extraordinära oljepriset drogs in till staten. Landet har dock under flera decennier lidit under de finansiella skuldernas och beroendets stryppgrepp. I början av landets oljeboom fluktuerade utlandsskulden kring 213 miljoner dollar. Idag uppgår den till ungefär 10,6 miljarder dollar.

Under tiden har över 40 år av oljeutvinning i ecuadorianska Amazonas skapat en miljökata-

strof och lämnat ursprungskulturer och små jordbrukssamhällen i förfall. Det mest ökända exemplet är det giftiga arvet Texaco lämnat efter sig. Bolaget (numera sammanslaget med Chevron) borrade efter olja i ecuadorianska Amazonas från 1960-talet till en bit in på 1990-talet. Man använde en undermålig teknik som innebar att 80 miljarder liter av giftiga biprodukter dumpades direkt i regnskogen, och förgiftade floder och vattendrag som befolkningen var beroende av [se ”Texaco’s Toxic Legacy”, *Multinational Monitor*, november 1993]. Som en följd upphörde Tetetes, ett av ursprungsfolken, att existera. Cancer och andra allvarliga sjukdomar plågar numera samhällena i området och flera ursprungsfolk riskerar att utplånas. Ett domslut i en process mot Chevron kommer att falla under 2008, där tusentals målsägare kräver ersättning som beräknas uppgå till sammanlagt sex miljarder dollar.

De flesta oljejättarna har numera lämnat Ecuador – ett resultat av ursprungsbefolkningarnas motstånd, politiska kampanjer riktade mot specifika företag, ett allmänt sämre investeringsklimat för utländska företag och minskande kvantitet och kvalitet på de utvinningsbara reserverna – bara för att ersättas av oberoende och statliga företag, mest noterbart Petrobas (Brasilien) och Andes Petroleum (ett konsortium bestående av China’s National Petroleum Company, China Petrochemical Corporation

samt deras dotterbolag PetroOriental). Dessa nykomlingar är mindre rädda om sina rykten och därmed mindre känsliga för påtryckningar från miljö- och ursprungsrörelser. Petrobas och Andes Petroleum har båda uttryckt intresse för att skaffa sig utvinningsrättigheter för ITT, om sådana skulle bli tillgängliga.

Petrobas har redan oljeborrningsrättigheter för Block 31, som ligger bredvid ITT och också sträcker sig in i Yasuní, men med klart mindre reserver. Projektet har redan försenats på grund av en landsomfattande folkstorm och oklarheter i frågan om kontrakten. Även om miljölicens har utfärdats, är exploateringen av block 31 långt ifrån okontroversiell och svåra legala och finansiella hinder måste klaras av innan man kan gå vidare. Enligt experter kan oljeutvinning i Block 31 inte bekosta de nödvändiga investeringarna i drift och infrastruktur, om man inte också får rättigheterna till de lukrativa och stora reserverna i ITT.

Ekologisk skuld

Klimatförändringarna saknar gränser och är kanske det största gemensamma hot som mänskligheten någonsin mött. Men de avspeglar också en allvarlig asymmetri vad gäller ansvar och bördor. Yasuní-förslaget baserar sig på begreppet ekologisk skuld och principen om delat ansvar för klimatförändringarna mellan rika och fattiga länder, som det formulerats i FN:s ramkonvention om klimatförändringarna från 1994.

Ansvar för att minska växthusgaserna är delat, men inte lika. Industrialiserade länder, som USA, länderna i västra Europa och Japan, är ansvariga för huvuddelen av dagens utsläpp samt den stora majoriteten av vad som släppts ut genom historien. Sorgligt nog är det dock utvecklingsländerna som redan idag och i framtiden kommer att drabbas värst av klimatförändringarnas effekter – även om dessa fattiga samhällen knappt alls har bidragit till de utsläpp som orsakar den globala uppvärmningen. Denna paradox som Nords koldioxidutsläpp utgör betraktas av många utvecklingsländer som en ekologisk skuld; en skuld som den industrialiserade minoriteten är skyldig majoriteten av den globala befolkningen för sin orimliga konsumtion av planetens resurser.

Om de värsta katastroferna i klimatförändringarnas spår skall undvikas måste alla länder omskapa sin energiproduktion; och, även om de värsta katastroferna undviks måste alla länder – och speciellt de utvecklingsländer som av geografiska skäl kommer att drabbas hårdast – tvingas att anpassa sig till det förändrade klimatet.

Konceptet med ekologisk skuld innebär att de industrialiserade länderna tar på sig att kompensera utvecklingsländerna både för deras ansträngningar att stävja klimatförändringarna, och för deras försök att anpassa sig till dess verkningar. Ecuador skall följaktligen kompenseras för förlusten av den årliga vinst som beräknas från produktionen i ITT-fälten – i storleksordningen 350 miljoner dollar. Detta är det pris landet föreslår för att bidra till lösningen av ett problem som de rika länderna skapat.

”Tanken att länder i det globala Syd skulle bli

tvungna att skuldsätta sig än värre för att anpassa sig till klimatförändringarna – medan man bär den överväldigande bördan av dess konsekvenser, och samtidigt bidrar så mycket mindre till problemet än Nord – är oacceptabelt”, säger Esperanza Martinez på Oilwatch Network, ett nätverk av människorättsorganisationer samt miljö- och ursprungsrörelser som bevakar oljeindustrin. Martinez och hennes kollegor är speciellt kritiska mot Världsbanken låneavtal för att stödja ”anpassning”.

När president Correa talade vid FN:s dialog om klimatförändringarna i september 2007, sa han att ”åtgärderna för att anpassa sig till klimatförändringarna utgör en tung börda i utvecklingsländernas budgetar och kan enligt Världsbankens studier uppgå till 40 miljarder dollar. Vi ska inte ta lån för den här omställningen. Det skulle ytterligare öka bördorna från vår utlandsskuld. Vad vi behöver är kompensation för skador som orsakats av de oproportionerligt stora utsläpp av växthusgaser som de industrialiserade länderna förorsakat och fortfarande förorsakar. Med andra ord, ojämlikheten i ursprunget till, och effekterna av, den globala uppvärmningen är inte utan betydelse i klimatdebatten.”

”Icke desto mindre”, lade han till, ”är Ecuador villigt att göra enorma uppoffringar för att bekämpa uppvärmningen, på en rättvis och initiativrik grundval”.

ENERGI FÖR ATT BEHÅLLA OLJAN I JORDEN

Yasuní/ITT-förslaget har idag väckt ett betydande intresse från regeringar, intresseorganisationer och enskilda. Konkreta finansiella åtaganden från Spanien, Norge och Belgiens regeringar, samt från FN:s biståndsprogram, har bidragit till att sparka igång arbetet. En växande grupp av NGO:er har avsatt finansiella medel och teknisk hjälp till Ecuadors regering i dess sökande efter gångbara ekonomiska alternativ; för att få ekonomisk kompensation för att behålla oljan i marken, och för att söka stöd från privata och offentliga källor genom kampanjer i USA. Förslaget uppmärksammandes i september 2007 av Clinton Global Initiative, som startats av Bill Clinton för att hitta innovativa lösningar på världens mest trängande problem.

I Ecuador har miljöorganisationen Acción Ecológica lett en nationell kampanj som skapat ett genuint folkligt stöd för att hålla oljeborrning borta från Yasuní. Genom att resa runt, ordna konserter och konferenser – och genom att skapa en ”mänsklig annonstavla” inne i Yasuní, med deltagande av bland annat Ecuadors vicepresident, ledare för Huaoranifolket och lokala aktivister, som bildade orden ”Vive Yasuní” och ”Live Yasuní” – har Acción skapat stor uppmärksamhet i medierna och samlat tiotusentals namnteckningar och löften om att betala fem dollar för varje fat olja från ITT som permanent lämnas kvar i jorden.

Även om president Correa är fast besluten att bli Ecuadors första president på ett decennium som får sitta hela mandatperioden, är de tvära politiska kasten norm, och regimförändringar kan göra Yasunís tillgångar sårbara. Å andra

Huorani i Amazonas

sidan leder Alberto Acosta, före detta energiminister och förslagens ursprunglige arkitekt, den nytillträdde konstituerande församlingen som har till uppgift att arbeta fram en ny konstitution, och strävar efter att förslaget ska ges konstitutionellt skydd. Av 600 kandidater i valet till den konstituerande församlingen i september var Acosta den som fick flest röster.

FRÅN KYOTO TILL QUITO

När koldioxidutsläpp, globala temperaturer och oljepriser idag alla slår nya rekord kan förespråkarna med rätta hävda att ett förslag som Yasuní/ITT aldrig varit viktigare. Hittills har globala initiativ misslyckats med att skapa tillräckliga åtgärder och åtaganden för att mildra klimatförändringarna.

Ecuador ser bortom Kyoto-protokollet, vilket fokuserar på att de undertecknande länderna kontrollerar eller minskar sina utsläpp av växthusgaser. Ecuador försöker nå internationella överenskommelser som kombinerar åtaganden från industrialiserade nationer om att minska utsläppen av växthusgaser med finansiering av åtgärder för hållbar utveckling i utvecklingsländerna, och vars riktlinjer tydligt värdesätter att avskogning och koldioxidutsläpp undviks, och samtidigt erkänner den ekologiska skulden.

”Det går inte att få med det här förslaget innanför Kyoto-protokollets begränsade ramar” säger utrikesminister Gallardo. ”Yasuní-initiativet spränger ramarna, och Ecuador är redo att ställa sig i täten för en rörelse som går bortom Kyoto, som baserar sig på rättvisa och nytänkande, och som verkligen uttrycker ansvaret och behoven i Syd när man tacklar klimatförändringarna och skapar en post-fossil ekonomi.”

”Vi hoppas att världen sluter upp med oss i denna inledning till ett nytt skede”, säger Gallardo, ”och att de industrialiserade länder som bär en större del av ansvaret kliver fram och gör större åtaganden. Det här förslaget innebär sannerligen en möjlighet för alla”.

För att Ecuadors planer skall lyckas måste det internationella samfundet svara seriöst. Juni 2008 är redan här, och det krävs betydande betalningar för att hålla ITT-oljan under Yasunís jord.

Kommer världen att svara?

Den som sett den krympande glaciären på Cotopaxi-vulkanen kan inte annat än hoppas. Och att det sker snabbt. ■

Ur Multinational Monitor och www.upsidedownworld.org
Översättning: Daniel Brandell

Entusiasm och skepsis

Förslaget från Ecuadors regering har rönt stor uppmärksamhet världen över. Organisationen Oilwatch lanserar förslaget som en alternativ modell för internationella klimatåtgärder. Istället för att sätta sina förhoppningar till ”den stora överenskommelsen”, ett nytt radikalare Kyoto-avtal, ska enskilda länder kunna sluta direkta bilaterala avtal som griper in i den globala klimatpåverkan. I rapporten *Keep Oil Underground – The only way to Fight Climate Change* (<http://www.oilwatch.org>) visar man på fördelarna med sådana överenskommelser och för fram förslag på konkreta projekt av samma art i bland annat Öst-Timor, Bolivia och Mauretanien.

Bland ursprungsbefolkningen i Ecuador och dess organisationer finns uppenbarligen en hel del skepsis till förslaget från Correaregeringen. Man menar att ursprungsbefolkningens livsbetingelser och regnskogens överlevnad inte ska vara beroende av betalningsviljan hos västerländska regeringar och hänvisar till FN:s konvention om ursprungsbefolkningars rättigheter (ILO 169), som ger dessa rätt till inflytande över varje beslut om aktiviteter i sitt territorium. Se bland annat *Sista striden om Yasuní* (<http://etc.se/artikel/17560/sista-striden-om-yasuni>)

Dessutom är det uppenbart att erfarenheterna av den tidigare och pågående oljeutvinningen i Amazonas – med massiv förorening och militarisering området med hjälp av den nationella armén och privata vaktstyrkor runt oljekällor – gjort den lokala befolkningen djupt också missnöjd mot hela näringen. Man betvivlar regeringens vilja att verkligen skapa en ekonomi som inte är baserad på oljeutvinning. Se *How green is the Latinamerican left?* (<http://upsidedownworld.org/main/content/view/1203/60/>)

Det är värt att notera att det svenska företaget Skanska är engagerat i oljeexploateringen i Ecuador, som underleverantör åt bland annat Petrobras och spanska Repsol. Skanska har kritiserats för att man inte lever upp till sin uppförandekod, och att man är involverad i den miljöförstöring som blir följden av de olika oljeprosjekten. Skanskas verksamhet har nyligen granskats av Swedwatch. Rapporten finns tillgänglig på: <http://www.swedwatch.org/>

Den nybildade svenska organisationen Klimataktion har antagit en motion med målsättning att föra fram krav på svenska regeringen att stödja Yasuníprojektet. Se: www.klimataktion.nu ■

Klimatstrategier

– teknik, politik och klassintressen

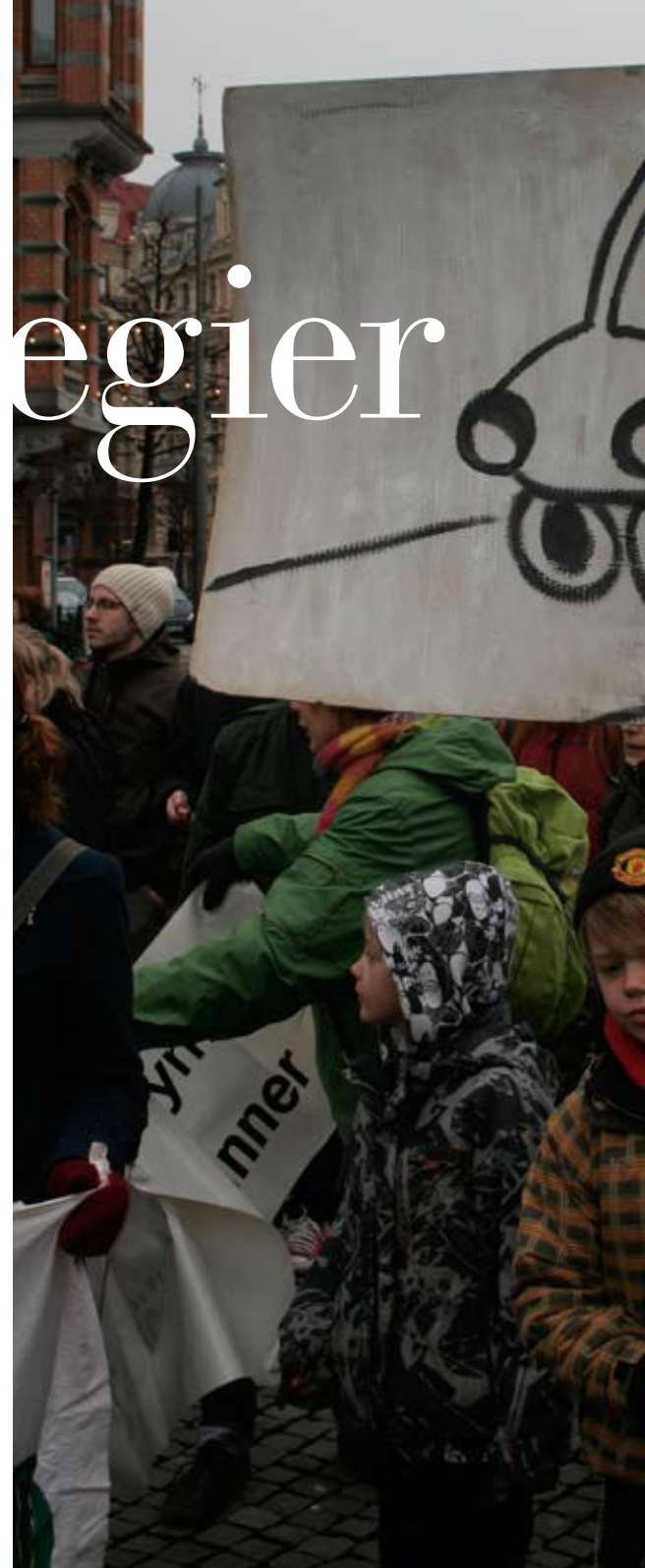
Samhällets olika aktörer och klassintressen börjar positionera sig i klimatfrågan. Oenigheten är stor om vilka insatser som bör göras, vilka lösningar som är effektivast, vad kostnaderna blir och vem som ska betala.

Det menar Daniel Brandell, som i denna essä utgår från tre nyutkomna böcker som behandlar klimatkrisen från olika perspektiv. Han analyserar tekniska, miljömässiga, ekonomiska och politiska aspekter av den nödvändiga omställningen. Hans egen prognos är att den klimatpolitiska utgången slutligen kommer att avgöras av om det finns krafter som kan utmana dagens fossilberoende kapitalism.

Det klimatpolitiska läget börjar klarna. Efter några turbulenta år har även de etablerade partierna och makterna tvingats in i kostymer och former som de verkar kunna framhärda i, och som de kan använda för att formulera sin agenda. Utsläppsminskningssmål har formulerats, strategier börjat skissas upp. Alla motsättningarna är dock långtifrån lösta, och de flesta kostymer sitter rätt illa, vilket resulterar i en förhållandevis stor ambivalens hos makten. Det är långt till enighet om vilket som bör vara det långsiktigt riskfria målet för koldioxidhalten i atmosfären (från 280 till 550 ppm hörs i debatten), vilka insatser som bör göras, vem som skall hålla tillbaka, var insatserna är effektivast, och vad det hela får kosta. Spänningsfältet mellan olika sårbarheter är fortfarande av den storleksordningen att ett tvingande klimatavtal i Köpenhamn december 2009 – ett nytt ”Kyoto-avtal” – allvarligt är i farozonen.

USA, Europa, Kina, Indien, Ryssland, oljestaterna och de fattigare länderna har alla olika intressen. USA pekar på hur man har svårt att bryta ett stort oljeberoende tvärt och att de infrastrukturella satsningarna därmed blir dyra. Indien och Kina anser att de med historiskt små utsläpp och stort fossilberoende inte bör vara de som står tillbaka. Europa, som i viss mån gått längre än omvärlden i alternativa energisatsningar, vill inte att USA-Kina-Indien skall plocka konkurrensfördelar på grund av stora växthusgasutsläpp, men kan tänka sig mindre restriktioner till verkligt fattiga länder. De oljeproducerande länderna ligger naturligt lågt, och Ryssland uppträder minst sagt nyckfullt. Landet har till exempel skrivit under Kyotoavtalet, men först efter en lång tids påtryckningar och kohandel med EU. Parallellt försöker olika klassintressen använda klimatkrisen för att flytta fram sina positioner: kapitalistklassen vill avskaffa industriella och sociala regleringar och få fram satsningar på spetsteknologi inom sina företag, de arbetande klasserna kan peka på hur de ekonomiska och ekologiska orättvisorna följer varandra och är intimt sammanbundna.

De så kallade klimatförnekarna har inte heller gett upp, utan fortsätter genom en utpräglad nålsticktaktik att försöka underminera all form av framåtskridande på området. De har snarast haft något av en renässans i form av ökat utrymme under hösten, som en logisk följd av det mediala konfliktsökandet. Genom att utmåla FN:s klimatpanel IPCC som part i målet och politiskt färgad har man lyckats armbåga sig fram i press

Klimatdemonstration i Göteborg

och TV. Ofta är klimatförnekarna individer utan forskarbakgrund, eller med hemvist i andra discipliner än de klimatologiska. Den vetenskapliga kompetens och tyngd som finns samlad i IPCC är dock mycket större – och de renodlade vetenskapsakademierna är i princip inne på samma spår – och i slutändan borde detta ge utslag, inte minst med tanke på att de mäktigare intressena slutat stödja klimatförnekarna. Men beroende på snabba kast i det klimatpolitiska spelet kan säkerligen vissa intressen känna sig överkörda, vilket leder förnekarna tillbaka in i stugvärmerna.

SPEKULATIVT KLASSINTRESSE

Stefan Fölsters nyligen utkomna *Farväl till världsendergången* är ett gott exempel på den nuvarande ambivalensen hos de kapitalkontrollerande grupperna. Fölster har ett antal år varit chefsekonom på Svenskt Näringsliv, och är en van debattör med ett anseende antal titlar bakom sig – ofta med välbekanta budskap om hur förtryckta företagare

bild: Per-Olof Larsson

är, och om socialdemokratins och fackföreningsrörelsen ständiga sabotage mot rikedomsglyddet och välfärden. När Fölster ger sig in i klimatpolitiken är han dock långtifrån lika systematisk. Det grundläggande resonemanget är att det kanske inte går så illa med klimatet ändå, men om det går illa så är det absolut viktigaste att satsa på tekniska lösningar – absolut inte på ekonomisk återhållsamhet. Och skulle det trots detta gå illa så måste man i förväg planera för att leva i en mycket varmare värld; det behöver inte vara så mycket sämre! Resonemanget lindas in i ett rätt outvecklat katastrofteoretiskt resonemang om vad människor gör i pressade situationer, och förmedlas i kontext av en djup avsky över demokrati i allmänhet och miljörelsen i synnerhet.

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren är kemist, verksam inom energiforskningsområdet. Ingår i röda rummets redaktion.

Detta blir givetvis provocerande läsning. Fölsters "lösningar" om att gemensamt ägande är av ondo (vem skall i så fall äga klimatet?) eller att man inte får lägga alla ägg i samma korg (som om det skulle finnas flera globala klimat!) faller ofta på eget grepp. En del är helt felaktigt, som att den rika världens utsläppsminskningar inte skulle ge något globalt genomslag, eller att kärnkraftens bidrag till svensk energiförsörjning är så stor att den i princip är omöjlig att ersätta. Ytterligare annat är okunnigt, som att beskriva miljörelsen som en stor anhängare av de mindre lyckade biobränslena. Därtill finns djupt spekulativa inslag, som att en fördyrad olja och utsläppstak i delar av världen automatiskt kommer att leda till en i princip lika stor förbränningsökning i den resterande världen. Bland det mest uppseendeväckande är hans positiva syn på att de ändrade ekosystemen till följd av den stigande temperaturen inte är av ondo. Detta är en total nonchalans av de gigantiska mänskliga katastrofer som står på dagordningen vid de allt häftigare vädersvängningarna, intensivare och längre torrperioderna och de smältande glaciärerna. Det finns inga möjligheter att den stora mänskliga populationen skulle kunna möta de tvåra kasten som följer av en flergradig uppvärmning, men det verkar Fölster bry sig lite om.

På ett intrikat sätt landar Fölsters logik i att sätta sig på tvärs mot den fundamentala insikten att billigt fossilbränsle och hög tillväxttakt leder till större klimatpåverkan. Billigare bränslen leder tvärt om, genom att hjulen snurrar snabbare, till rikare samhällen, och det är rika samhällen som visat sig bäst på att sänka sin klimatpåverkan. Konsumera mera är Fölsters recept, särskilt lyx. Sambandet mellan ökad rikedom och minskande klimatpåverkan är han dock inte ensam om att betona, det upprepas ofta i media. Tanken är att i rikare samhällen produceras mer tjänster och mindre varor, och att detta kräver mindre energi. Den teknologiska kompetensen utvecklas också, så att energibesparingar kan göras. Vidare lägger man mer pengar på lyx istället för massproduktion, vilket också ger mindre ekologiska avtryck. I en läsvärd men otillräckligt uppmärksam rapport från i år av Sandro Scocco och Eva Alfredsson på Institutet för Tillväxtpolitiska Studier (ITPS), *Konsten att nå både klimatmål och god tillväxt*, reses dock frågetecken inför detta samband; den så kallade miljökurvan. Sambandet mellan inkomst och utsläpp visas i rapportens empiriska studier snarare vara linjärt – alltså att energikonsumtionen ökar i samma takt som inkomsten. Därmed faller stora delar av Fölsters resonemang. En liknande bild får man också från Naturvårdsverket nyutkomna rapport *Konsumtionens klimatpåverkan*, där det blir uppenbart att de svenska växthusgasutsläppen blir betydligt större om man utgår från konsumtionen istället för produktionen. Även om Sverige lyckats få ned produktionen av växthusgaser (och det marginellt), motsvaras det med råge av att mycket av den nedsmutsande och energikrävande aktiviteten flyttats utomlands.

Att påstå att Fölster representerar ett klassintresse är att slå in öppna dörrar. Boken är främst ett försvar av överklassens rätt att fortsätta sin livsstil, ett hyllande till det fria företagandet inom

spetsteknologin, och han viker inte en tum från den tillväxtideologi som försatt mänskligheten i det uppkomna problemet. Boken är snarare fascinerande i sin nyliberala ortodoxi: kartan stämmer uppenbarligen inte med verkligheten, nå då får verkligheten anpassa sig! Fölsters text innehåller nämligen en rad exempel på marknadsmisslyckanden på miljöområdet, som är direkt beroende av hur den nyliberala agendan utformats: exempelvis att ett fossilbränsleöverskott leder till fallande priser, eller att minskad arbetstid leder till mindre resurser för skola och sjukvård. Med en planhushållning hade ju detta inte alls behövt bli resultatet!

ENERGIOMSTÄLLNING

Christian Azar, professor i hållbara energi- och materialsystem vid Chalmers tekniska högskola och medlem i IPCC, har i sin bok *Makten över klimatet* en mer akademisk och mindre kontroversiell syn på klimatkrisen. Han fokuserar i likhet med Fölster på de tekniska lösningarna, men istället för en blåögd teknikoptimism är det snarare en försiktig realism grundad på vetenskapligt kunskande som förmedlas. Denna realism är dock inte opolitisk, utan lämnar utrymme för olika tolkningar.

Det är energisystem som Azar kan bäst, och den pedagogiska framställningen av läget inom olika energisektorer är bokens styrka. För energiomställningen till förnyelsebara energikällor är en enorm utmaning för samhället: de fossila bränslena står för över 80 procent av den globala energiproduktionen idag, och av den resterande delen är kärnkraftens andel inte obetydlig. Att hoppas på mirakellösningar i form av fusionsenergi är uteslutet; inte ens fusionsenergins anhängare tror att det kommer att ta mindre än 40 år att få ut el från anläggningar i några större kvantiteter, och även då är det osäkert om reaktorerna inte kommer att bli för dyra och farliga.

Först och främst finns stora energibesparingar att göra, menar Azar. Under de senaste hundra åren har energieffektiviteten ökat två till fyra gånger inom betydande produktionssektorer som stål, konstgödsel och el. Här finns mycket mer att hämta, och dessutom en samhällelig bredd i stödet för besparingarna – företagen inser helt enkelt att det finns pengar att tjäna. Bättre isolerade bostäder är ett annat näraliggande och billigt exempel, liksom att ta till vara värmen från kylsystemen vid elproduktion från bränslen, så kallad kraftvärme.

Ett generellt problem här är dock att den energi som sparas sänker energipriserna, och därmed håller energianvändningen konstant – ”rebound-effekten”. Därför, menar Azar, måste ett strikt tak för utsläppen komplettera eventuella tekniska landvinningar.

Vidare finns en stor potential i flera biobränslen. Huvuddelen av världens biobränslen används idag på traditionellt sätt i utvecklingsländer, med stora energiförluster och hälsoproblem som följd. Tekniskt är det möjligt att ställa om denna energiproduktion till att baseras på pellets eller flis istället. Kan man dessutom ta tillvara restflödena från jordbruket, skogsindustrin och hushållen, så kan ytterligare flera procent av jordens energiförsörjning uppfyllas. Flera studier pekar på att potentialen är stor för bioenergin, att den kanske kan komma upp i nivå med dagens oljeproduktion. Men detta är ett komplext energislag, där flera varianter har brister i koldioxidneutraliteten (det vill säga bidrar med växthusgaser i produktionen), dras med stora energiförluster och dessutom påverkar tillgången och priset på mat. Om man undantar sockerrörsetanol och utvinning av biogas ur avfall (som dock är en begränsad resurs) så är exempelvis de flesta biodrivmedel för fordon mycket tveksamma, menar Azar. Just inom transportsektorn verkar han till och med anse att man nog får förvänta sig fortsatt oljeanvändning – elbilar lär öka beroendet av el snabbare än vad produktionen av alternativ el hinner utvecklas, och vätgasbränsleceller dras med höga kostnader och problematisk infrastruktur. Istället krävs

massiva satsningar på kollektivtrafik och mindre bränsleslukande fordon.

Vind-, vatten- och solkraft har inte biobränslenas problem, och har sammantaget en helt enorm potential, teoretiskt sett – bara en bråkdel av den vind- och solenergi som skulle kunna utnyttjas räcker långt för att klara av världens samlade energibehov. Att konvertera solenergi direkt till elektricitet istället för att gå omvägen över biomas är också mycket mer energieffektivt. Och inte minst vindkraft breder nu ut sig mycket snabbt: 20 procent per år under perioden 1995-2007. Ändå svarar den fortfarande bara mot några promille av den samlade energiproduktionen. Solenergin ligger ytterligare några steg bakom vindenergi och biobränslen, men även här är går utvecklingen framåt, med Tyskland som tydligt föregångsland. Å andra sidan är det också en lång väg kvar att vandra för solenergin: om tillväxten för solceller ligger på 25 procent per år kommer det att ta nästan tre decennier innan de producerar tio procent av världens energi. Den konventionella vattenkraften står för en betydande del av den förnyelsebara energiproduktionen idag (drygt två procent av den totala energiproduktionen i världen). Här är utvecklingspotentialen mycket lägre – kanske 50-100 procent enligt Azar – men en sådan ökning innebär stor lokal påverkan på ekosystemen. Den kan förvisso kompletteras med mindre konventionell form av energi från haven, men de bidragen är svårare att sätta om. Problemet med flera av de förnyelsebara energikällorna är att de saknar egna energilagringssystem (vatten-

kraften undantaget), och att energiproduktionen därför varierar mycket mer än konsumtionen. Lagring av energi (batterier, vätgasproduktion, tryckluft) är tyvärr ofta kostsamma och innebär energiförluster i sig.

FÖRRÄDISKA KOSTNADSPROGNOSENER

Azar har även positionerat sig i den kärnkraftsdebatt som blossat upp i klimatkrisens spår. ”Kärnkraften tycks behöva klimatet mer än vad klimatet behöver kärnkraften” är hans slutsats, även om han öppnar för fortsatt användning under en övergångsperiod. För det är enligt Azar främst hotet från kärn vapenspridning, de stora investeringskostnaderna och uranbristen som är problemen, inte bristen på klimatneutralitet i den samlade kärnkraftstillverkningen. Här har han visst stöd av det tyska Öko-institutet – som verkligen inte kan klassas som kärnkraftsvänner – som i sin studie *Comparison of greenhouse-gas emissions and abatement costs of nuclear and alternative energy options from a life-cycle perspective* gjort en fullständig livscykelanalys för kärnkraften, och där redovisar att den i vissa fall slår även förnyelsebara energikällor i koldioxidneutralitet. Effektiviteten i kärnkraften är beroende av halten av uran i malmen, och processen skulle kunna bli mycket mer effektiv om kärnkraftsel användes istället för kolkraft vid anrikningen. Till skillnad från hans inställning till kärnkraft är Azar snarare försiktigt positiv till lagring av växthusgaser vid el- och kraftvärmeproduktion i stora anläggningar, alltså att lagra koldioxiden

bild: Peter Belfrage

under jorden. Detta är dock också förknippat med stora kostnader samt stora risker för läckage, och det går att ifrågasätta om inte tillgången på "säkra" lagringsutrymmena (som naturgasfält) på längre sikt är begränsade.

En mer problematisk del av Azars framställning är hans upprepade återgivningar av hur mycket energiomställningen kommer att kosta. Ofta anges summor i storleksordningen 1 000-20 000 miljarder dollar, varierande beroende på hur mycket man accepterar att koldioxidhalten i atmosfären tillåts stiga. I en artikel i *Ecological Economics* från 2002, skriven tillsammans med Stanford-klimatologen Stephen Schneider, så redovisar Azar sin prognostiserade beräkning: med en förväntad tillväxttakt på två till tre procent årligen, så betyder denna kostnad ingenting under en tidsperiod av hundra år. Azar är inte ensam om detta räkneseende. Den brittiska Stern-rapporten och IPCC har gjort liknande beräkningar, och inför lanseringen av *World Energy Outlook 2008* säger en talesman från International Energy Agency (IEA), Nobuo Tanaka, att det räcker med investeringar i storleksordningen av någon procent av den globala BNP för att en begränsning till 450 ppm-målet (som förvisso är otillräckligt) ska uppnås. Fölster, å sin sida, tar dessa prognoser till intäkt för att man inte behöver göra något drastiskt nu – varför ta den ekonomiska smällen tidigt, om man är rikare i framtiden? Hela synsättet är för-rädiskt, och inte helt lätt att tränga igenom. För det första är kostnadsberäkningarna behäftade med mycket stor osäkerhet. Det finns dessutom

ingenting alls utom historiska erfarenheter som talar för framtidsscenario med ett par procents tillväxt årligen. Dessa historiska erfarenheter är i sin tur helt grundade på användandet av billig fossil energi; oljekriserna på sjuttioalet har visat vad en energichock ger för effekt på det kapitalistiska systemet. I praktiken existerar ett direkt samband mellan den hittillsvarande ekonomiska tillväxten och ett överutnyttjande av jordens ändliga resurser. Till detta kommer att befolkningsökningen inte ger vika – de flesta prognoser landar på nio miljarder invånare kring år 2050, som alla kommer att helt rättmätigt vilja ha sin beskärda andel energikonsumtion. Detta pockar på en snabbare energiomställning än vad alternativen hinner med, vilket istället resulterar i en reell energikonsumtionsminskning. Detta kan i sin tur leda till negativ tillväxt – vilket därmed sätter hela kapitalismens överlevnad på spel, och kan resultera i omfattande katastrofer. Den samtidiga parallella ekonomiska krisen som just nu skakar världen lär också göra sitt till för att försvåra situationen för optimisterna.

Det kan förvisso tyckas sympatiskt att försöka hävda att omställningen inte hotar dagens livsstil genom alltför stora kostnader. Men synsättet leder fel. Istället för de prognostiserade ekonomiska beräkningarna så borde det ekologiska samspelet vara grunden för energiproduktionen. Minskningsarna av koldioxid måste till; kostnaderna är en andrahandsfråga – och det är istället omfördelningen av resurser som är det väsentliga.

KLIMATPOLITIK

En betydande del av Azars bok behandlar klimatpolitik. Mycket av detta är sympatiskt: Azar oroar sig för kol- och oljeindustrins makt, för de militära rustningarnas bränsleslukande satsningar och för cyniska makthavare i den rika delen av världen. Han har en sympatisk inställning till miljörörelsen och till sociala rörelser i tredje världen, och en stor förståelse för frustrationen hos de jordens fördömda som saknar en materiell standard värd namnet. Han är medveten om att ett individuellt agerande utifrån en privatmoralisk övertygelse är bedrägligt tilltalande som politisk linje; att det som verkligen krävs är politiska styrmedel i klimatpolitiken. Hans tänkande frigör sig emellertid inte från det nuvarande systemets ramar, utan måste anses vara en plädering för en traditionell "borgerlig" miljöpolitik: koldioxidskatter, handel med utsläppsrätter och så kallade Clean Development Mechanism-projekt (CDM), vilket innebär att rika länder "klimatkompenserar" genom gröna investeringar i fattigare länder. Denna politik fungerar ju så till vida att utsläppen faktiskt begränsas. Sverige är ett exempel på det; koldioxidavgiften från 1991 har gjort biobränslen relativt sett billigare och därför har utsläppen minskats något. Som Socialistiska Partiet konstaterar i sin nyss antagna klimatresolution: "Borgerlig klimatpolitik är ofta bättre än ingen klimatpolitik alls". De borgerliga åtgärderna leder dock generellt till att ett fåtal rika kan behålla sin livsstil – förvisso till högre kostnader – medan massorna tvingas lägga om sin. Den som påpekar denna orättvisa

avfärdas av Azar som ett "särintresse".

Rikard Warlenius nyutkomna bok *Utsläpp och rättvisa* innebär en djupdykning i de olika utsläppsminskingsmodeller som utvecklats under de senaste åren, och som förekommer i dagens debatt. Hans utgångspunkt ligger nära Azars: resurserna i världen är så ojämnt fördelade att merkostnaderna för hållbar utveckling inte är tillgängliga för utvecklingsländerna. Valet för dem står ofta mellan fossilbaserad utveckling eller ingen utveckling alls, vilket gör att det är de rika länderna som måste betala mellanskillnaden. Frågan är då hur detta skall gå till.

Warlenius avfärdar Kyotoprotokollet, som är tänkt att minska utsläppen av växthusgaser med 5,2 procent mellan 1990 och perioden 2008-2012. Det innebär förvisso en del kvantifierade åtaganden, men eftersom undertecknarländerna är så få (38 stater) leder det inte långt. De vägledande principerna är mycket oklara, och snarast resultatet av förhandlingskompromisser. Vidare ingår CDM-lösningar och internationell handel med utsläppsrätter, vilket gör trycket mycket mindre på de länder som inte klarar att ställa om sin energiförsörjning. Att referensåret sattes till 1990 innebär dessutom att länderna i Östeuropa, vilka alla drastiskt minskade sina utsläpp åren efter Berlinmurens fall, inte ens om de ansträngde sig skulle kunna komma upp i 1990 års nivåer, vilket gör att de istället kan sälja av sina generöst tilltagna utsläppsrätter. Kyotomålen kommer förvisso att uppfyllas, men det beror främst på Sovjetekonomins kollaps i början av 90-talet, inte på framgångsrika åtgärder. Inte heller Färdplan Bali från 2007 förmådde ändra situationen i grunden; alla sifferpreciseringar för utsläppsminskningar stupade på motstånd från USA, Kanada, Ryssland och Japan. Siktet är istället inställt på mötet i Köpenhamn 2009 – det är då det gäller.

GLOBALT TAK

För att säkra en utsläppsminskning i Köpenhamnsavtalet krävs ett globalt tak för utsläppen – alla modeller som inte innehåller ett sådant riskerar enligt Warlenius "läckage" av olika slag. När väl taket är satt flyttas diskussionen till fördelningen av bördorna. Här existerar redan välutvecklade per capita-modeller, men också alternativa modeller som allokerar utsläppsrätter i förhållande till BNP (Vattenfall har utvecklat en sådan). Utöver dessa finns också flerstegsmodeller, där länder i takt med sin ekonomiska utveckling kvalificerar sig för allt striktare åtaganden. Internationell handel med utsläppsrätter sätter dock en del av fördelningen enligt sådana principer ur spel, och ersätter denna med prismekanismer. Koldioxidskatt å sin sida bygger inte på någon fördelning av bördorna för omställningen över huvud taget.

Ett problem med de flesta modeller för utsläppsminskningar är att de skiljer på fattiga och rika länder, och inte på fattiga och rika individer i de olika länderna. Sådana modeller existerar dock, och Warlenius anser avslutningsvis i sin bok att en av dessa är mest lämplig att föra fram i Köpenhamn: Greenhouse Development Rights eller Växthusrättigheter. Här skall bara individer över en viss inkomstnivå minska utsläppen och betala

för de nödvändiga åtgärderna. Dessa individdata aggregeras sedan till nationsnivå för att bestämma den totala utsläppsminskningen. Individuella utsläppsrätter, som klimatrörelsen ofta förespråkat, avfärdar dock Warlenius med att de inte är tillämpliga på den internationella nivån. Ändå är det nog dessa som har störst potential att klargöra de politiska skillnaderna och kunna utvecklas i systemkritisk riktning.

Individuella utsläppsrätter är i princip samma sak som ransonering. I princip samtliga de modeller som finns utvecklade tänker sig att dessa kvoter är köp- och säljbara på en marknad, och att de därmed fungerar som en ny valuta med flytande växelkurs. Här kan således rika individer köpa sig fria, men till skillnad från koldioxidskatt så är det inte staten som då får intäkterna, utan de går

direkt till individer som lever kolsnålt, vilket oftast är låginkomsttagare. Enligt olika beräkningar för Storbritannien skulle 70-80 procent i de fattigare inkomstdecentilerna därmed bli "vinnare", medan siffrorna är de omvända för de rikare decentilerna. Trots denna progressivitet finns rättviseproblem eftersom koldioxidförbrukningen varierar mycket inom inkomstgrupperna: inte minst många landsbygdsbor bland låginkomsttagarna skulle drabbas på grund av mer bilåkande och mer energislukande uppvärmning av bostäderna, men detta kan så klart kompenseras för.

Vid sidan av den reella omfördelningen tydliggör de individuella utsläppsrätterna dessutom klasskillnaderna – ett nästa steg från den politiska vänsterns idébyggare kan bli att göra färre och färre rättigheter köp- och säljbara (exempelvis rät-

Bild: Per-Olof Larsson

ten att konsumera vissa energikrävande basvaror), vilket närmar sig ett socialistiskt fördelningssystem. Warlenius varnar för att detta ger upphov till svarta marknader, men det kan undvikas genom att dessa delar av ekonomin helt undandras marknadsmekanismerna och fördelas utifrån behovsprövning. En större fara är då snarare att individuella utsläppsrätter kan behöva kopplas till en allt mäktigare övervakningsapparat. Å andra sidan finns denna apparat redan: i princip varje

ekonomisk transferering registreras elektroniskt. Kopplar man bara samtliga transfereringar till ett individuellt "koldioxidkonto" behöver det inte vara så värst mycket krångligare. Det vore olyckligt om vänsterns skräck för övervakningen skulle göra att de mer suddiga och mindre rättvisa modellerna föredrogs.

I alla modeller som försöker kombinera utsläppsminskningar med samlade inkomstökningar föreställer man sig emellertid att denna kombination

är fullt möjlig genom bättre teknik och ändrade konsumtionsmönster. Som ITPS-rapporten visar är detta dock långt ifrån dagens situation där inkomst och utsläpp är starkt korrelerade. Detta är ett resultat av hur dagens kapitalism strukturerats, med kapital knutet till energiintensiv produktion av varor i stora volymer och långa serier. Ett globalt utsläppstak blir om sambandet mellan inkomst och energikonsumtion kvarstår då i sin förlängning ett tak för tillväxten i ekonomin, och allokeringen av utsläppsrätter en gigantisk omfördelningsapparat. Kapitalismen kommer givetvis inte långsiktigt att acceptera ett sådant tak; det strider mot systemets funktionssätt. Står då världsmakterna beredda att sätta pennan under sin egen dödsdom i Köpenhamn om ett år? Knapast. Den klimatpolitiska utgången lär slutgiltigt avgöras av om det finns krafter som kan utmana dagens fossilbränsleberoende kapitalism. Det finns delar av kapitalet som är mindre energiberoende, och där avkastningsnivåerna skulle bli konkurrenskraftiga med ett utsläppstak. Även om struktumvandlingen lär bli krisartad – och därmed innebära stora tragedier för arbetande människor inom systemet – är det inte omöjligt att det kan uppstå en lågenergibaserad produktion av varor och tjänster som går att sälja på en kapitalistisk marknad. Dessa "gröna" kapitalistiska grupper lär mötas av stenhårt motstånd från de delar av klassen som är knutna till fossilbränsleanvändningen, vilka idag har betydande maktpositioner. Men redan idag syns tydliga tecken på hur flera politiska makthavare börjar omorientera sig från en grupp kapitalister till en annan; bara det faktum att världens mest oljeindustrivänliga regering någonsin i västvärlden, Bush-administrationen, börjat omformulera sig i klimatfrågan är ett tydligt tecken. Utgången av denna inomkapitalistiska styrkemätning mellan olika delar av kapitalet som lär bli följden av höjda energiskatter och strikta utsläppstak är omöjlig att avgöra på förhand. Men i striden kommer också finnas möjligheter för antikapitalistiska krafter att hävda sig och sätta sin egen agenda. För att den kampen skall bli framgångsrik kommer det krävas att dessa krafter inte allierar sig med vare sig fossilbränslekapitalet (i syfte att slå vakt om jobben när krisen breder ut sig, eller för att hålla fast vid etablerade konsumtionsmönster) eller det mer energisnåla kapitalet (i syfte att rädda miljön till vilket pris som helst), utan istället formulerar en socialistisk klimatpolitik. ■

Litteratur:

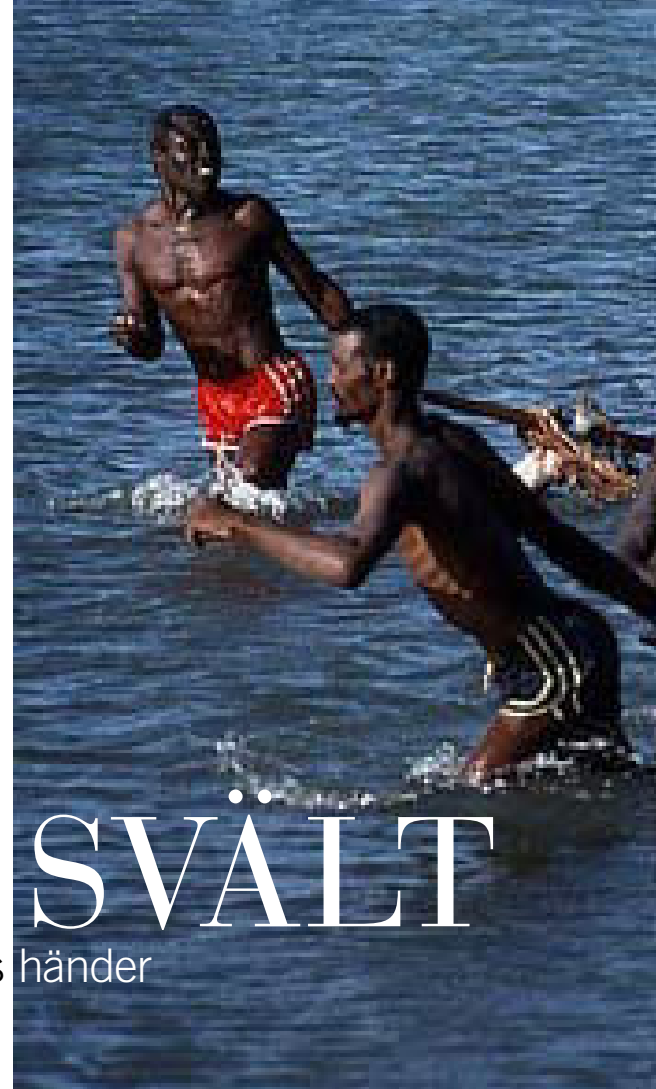
Christian Azar, *Makten över klimatet*, Albert Bonnier Förlag, 2008.
 Christian Azar, Stephen Schneider, *Are the economic costs of stabilising the atmosphere prohibitive?*, Ecological Economics, 42 (2002) 73-80.
 Stefan Fölster, *Farväl till Världsundergången*, Albert Bonnier Förlag, 2008.

Rikard Warlenius, *Utsläpp och rättvisa*. Redogörelser för klimatsäkra, rättvisa och effektiva utsläppsminskningar, Cogito, 2008.
Konsumtionens klimatpåverkan, Naturvårdsverket, 2008.
Comparison of greenhouse-gas emissions and abatement costs of nuclear and alternative energy options from a life-cycle perspective, Öko-Institut e.V., 2006.
Konsten att nå både klimatmål och god tillväxt. Underlag till en

klimatstrategi för EU, Institutet för tillväxtpolitiska studier, 2008.
Klimatresolution för Socialistiska Partiet, 2008.

FRAMBRINGAD SVÄLT

-en ny våg av livsmedelskolonialism tar maten ur de fattigas händer

Trots att nästan alla länder i de fattigare delarna av världen idag uppnått sin formella självständighet hänger de fortfarande i hög grad fast i ojämlika relationer med den rika världen och sina forna herrar. I takt med globaliseringens framfart och varnande indikationer om resursbrister har ofta dessa tendenser accentuerats. I denna artikel exemplifierar George Monbiot en ny tid som på ett ruskigt sätt – om än med till viss del andra metoder – påminner om gamla tiders rof-feri och underordning

I sin bok *Late Victorian Holocaust* berättar Mike Davis historien om svälten som förödde Indien på 1870-talet. Hungern bröt ut när torka orsakad av väderfenomenet El Niño slog ut grödan på den indiska högplåtan. Alltmedan svälten spreds såg den brittiske vicekonungen, Lord Lytton, till att säkerställa en rekordstor veteexport till England på 640 miljoner ton. Mellan 12 och 29 miljoner människor dog medan Lytton levde i den mest extravaganta imperieprakt, vilket bland annat innefattade beställandet av "den mest överdådiga och kostsamma" måltiden i världshistorien." Bara Stalin förorsakade en jämförbar hungerkatastrof.

Nu försöker en ny Lord Lytton åstadkomma ännu ett brutalt livsmedelsrofferi. Som gäst i Tony Blairs hov gav Peter Mandelson ofta intrycket av att han var beredd att göra vad som helst för sin husbonde. Idag är han EU:s kommissionär för handelsfrågor*. Från sina kontor i Bryssel och Strasbourg hoppas han kunna tvinga fram ett avtal vars följdverkning blir att maten rycks ur händerna på en del av världens fattigaste människor.

Befolkningen i Senegal får sjuttio procent av sitt proteinintag från fisk. Det är en befolkning som befinner sig nära botten i tabeller över levnadsstandardsindex (HDI). En sjättedel av den arbetande befolkningen jobbar i fiskeindustrin, ungefär två tredjedelar av dem är kvinnor. Under de senaste tre årtiondena har levnadsbetingelserna rasat samman, som en följd av att andra länder plundrat Senegal på dess tillgångar.

EU har två stora problem med fisket. Det ena är att de egna fiskeflottorna inte längre kan möta efterfrågan, delvis som en följd av misskötsel. Det andra är att regeringarna inte konfronterar fiskelobbyn, att de inte helt enkelt ser till att de

överdimensionerade fiskeflottorna krymper. EU har försökt lösa båda problemen genom att skicka sina fiskare till Västafrika. Sedan 1979 har man slutit avtal med Senegals regering, som ger EU:s fiskeflottor tillgång till dess vatten. Följden har blivit att de marina ekosystemen utanför Senegals kust drabbats på samma sätt som de europeiska. Mellan 1994 och 2005 minskade fångsten i Senegals farvatten från 95 000 ton till 45 000 ton. Utkonkurrerad av europeiska trålare förtvinar den inhemska fiskeindustrin; antalet båtar som används av lokalbefolkningen har minskat med 48 procent sedan 1997. I en rapport från ActionAid om skövlingen framgår att i familjer som försörjer sig som fiskare, vilka tidigare åt tre mål mat om dagen, äter man nu ett eller två. När priset på fisk stiger ökar hungern också bland kunderna. Samma sak händer i alla Västafrikanska länder med vilka EU har fiskeavtal. I utbyte mot ynkliga summor utländsk valuta brandskattas ländernas viktigaste proteinkälla. Regeringen i Senegal inser detta och år 2006 vägrade man att förnya sitt fiskeavtal med EU. Men Europas fiskare – huvudsakligen från Frankrike och Spanien – har hittat sätt att kringgå fiskeförbudet. De registrerar sina båtar som senegalesiska och köper lokala fiskares kvoter eller köper direkt upp fångster från lokala båtar. Det innebär att de kan fortsätta ta upp Senegals fisk utan skyldighet att leverera fångsten i landet. Profiten realiseras när fångsten säljs i Europa.

Mandelsons avdelning försöker förhandla fram ett avtal om ekonomiskt partnerskap med de afrikanska länderna. Enligt planeringen skulle förhandlingarna vara avslutade mot slutet av förra året men många länder, däribland Senegal, har vägrat slutföra dem. Avtalen hävdar att europeiska bolag har rätt att fritt etablera sig på afrikanskt territorium och få samma villkor som inhemska

bolag. Det innebär att världsländet inte har rätt att ha skilda regler för egna företag och europeiska bolag. Senegal skulle vara förbjudet att försäkra sig om att dess marina tillgångar används av den egna fiskeindustrin och till att föda den egna befolkningen. De knep som de europeiska trålarna idag använder skulle bli lagliga.

FN:s ekonomiska kommission för Afrika har beskrivit förhandlingarna som "inte tillräckligt omfattande". De lider av "brist på transparens" och, från de afrikanska staternas sida, "brist på kapacitet att hantera den juridiska komplexiteten." ActionAid visar att Mandelsons avdelning har struntat i dessa problem, ökat trycket på tveksamma länder och "gått vidare i förhandlingarna i en mycket snabbare takt än vad de [afrikanska länderna] kan hantera." Om dessa avtal påtvingas Västafrika så kommer Lord Mandelson vara ansvarig för en ny, av dagens imperium frambringad svält.

Detta är ett exempel på den livsmedelskolonialism som återigen kommit att bestämma relationerna mellan rika och fattiga länder. När den globala tillgången på livsmedel tryter drivs rika konsumenter in i konkurrens med de hungrande. I mitten på augusti publicerade Världsnaturfonden en rapport om Storbritanniens indirekta vatten-

EN ARTIKEL AV GEORGE MONBIOT

Artikelförfattaren är journalist och miljöaktivist. Han har skrivit böckerna *Heat: how to stop the planet burning* (Penguin Press, 2006) och *The Age of Consent: a manifesto for a new world order* (Flamingo, 2003). Han är återkommande krönikör i den engelska dagstidningen *The Guardian* (www.guardian.co.uk). Hans artiklar finns samlade på www.monbiot.com

konsumtion – som den finns nedlagd i maten vi köper. Vi köper till exempel en stor del av vårt ris och vår bomull från Indusdalen där merparten av Pakistans bästa jordbruksmark ligger. För att möta efterfrågan på jordbruksprodukter töms dalens vattenreservoarer i snabbare takt än de återfylls. Samtidigt har smältvattenströmmarna från Himalaya minskat, förmodligen som en följd av klimatförändringar. I vissa områden utsöndras salt och andra för grödorna skadliga ämnen i den allt svagare vattencykeln, vilket leder till att jorden blir obrukbar för odling. Grödorna vi köper säljs till största delen på den fria marknaden, men dess oredovisade kostnader drabbar helt och hållet Pakistan.

Det är känt att länder i Mellanöstern, framförallt Saudiarabien, försöker garantera sina framtida behov av livsmedel genom att köpa upp jord i fattiga länder. Financial Times rapporterade nyligen att Saudiarabien vill etablera en rad jordbruksanläggningar utomlands, var och en med en areal på över 100 000 hektar. Avkastningen kommer inte att bjudas ut till försäljning på plats, utan skeppas direkt till ägarna. Financial Times, som vanligen argumenterar för försäljning av allt tänkbart, skummar av raseri över "mardrömsscenarioet att den hungrande lokalbefolkningen tvingas åse hur skördar transporteras från befästa farmer". Genom "hemliga bilaterala avtal", rapporterar tidningen, "hoppas investerarna kringgå alla eventuella handelsrestriktioner som världsländet kan tänkas försöka införa vid ett krisläge."

Både Etiopien och Sudan har erbjudit oljeländerna hundratusentals hektar mark. Det är enkla åtgärder för de korrupta regimerna i dessa länder: i Etiopien hävdar staten äganderätten till merparten av jorden, i Sudan förvandlar ett kuvert som passerar rätt skrivbord, som genom ett trollslag,

andra människors egendom till utländsk valuta. Men 5,6 miljoner sudaneser och tio miljoner etiopier är för närvarande i behov av livsmedelshjälp. De avtal som deras regeringar ingår kan bara förvärra svälten.

Det här innebär inte att fattiga länder inte ska sälja mat till de rika, för att komma ur sin situation måste de öka sin köpkraft. Det betyder ofta att sälja jordbruksprodukter, och att öka deras värde genom att förädla dem lokalt. Men det finns ingen rättvisa i de transaktioner som jag beskrivit. Där man förr använde kanonbåtar och sepoystupper (britternas inhemska hjälpstyrkor i Indien, översättarens anmärkning), använder de rika länderna nu kontokort och advokater för att stjäla maten från de hungrande. Kapplöpningen om resurser har börjat, men – åtminstone i det korta perspektivet – kommer vi knappt att lägga märke till det. Den rika världens politiker kommer att skydda sig mot resursbristens politiska kostnader, även om det innebär att andra människor måste svälta. ■

* Sedan texten skrevs har Mandelson avgått som kommissionär och är nu näringsminister i Gordon Browns regering. Förhandlingarna om de avtal som texten nämner är inte avslutade och har inte ändrat karaktär. (övers. anm)

Ur *The Guardian* 28/8-2008
Översättning: Peter Belfrage

För artikel med fullständig notapparat se www.rodarummet.org

STÖD

Plusgirot:
13 04 07-0

Viktig tillväxtkritik med luckor

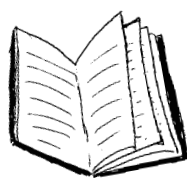
Så här är det: På femtio år har konsumtionen i Sverige tredubblats. Om alla invånare i världen skulle leva på svensk standard skulle resurserna kräva tre jordklot. Nu gör långtifrån alla det, men ändå överstiger det ekologiska avtrycket från den totala befolkningen jordens nuvarande kapacitet. Amerikanerna, det mest resursslösande folket i västvärlden, köper nästan ett nytt klädesplagg i veckan, varje barn får i snitt 70 nya leksaker per år, och omsättningstiden för elektroniska prylar sjunker stadigt. Med tanke på den snabbt växande befolkningen, och inte minst tillväxten av en stor konsumerande medelklass i länder som Kina och Indien, så går vi mot en ekologisk katastrof. Givetvis har de fattiga massorna ett fullständigt berättigat intresse av en ökad konsumtion, men icke desto mindre kan jorden aldrig bära att dagens samlade världsbefolkning anammar den genomsnittliga västerländska livsstilen.

Det finns dock de som berikar sig på katastrofen, och driver den framåt. Kapitalet har en ständig

Christer Sanne.

Keynes barnbarn – en bättre framtid med arbete och välfärd. Formas 2007
Björn Forsberg.

Tillväxtens sista dagar – miljökamp om världsbilder. Ruin 2007.

vilja till expansion. Försäljningen måste öka, nya marknader måste hittas eller skapas, och nya produkter måste lanseras, för att man skall stå sig i konkurrensen. Mer och mer varor måste försälas, och därmed också slussas från producenter till konsumenter. Volymerna och avstånden ökar i globaliseringens tidevarv. Kapitalismen funktionsätt innebär en ständig ekonomisk tillväxt.

Som en spegelbild av detta funktionssätt har ekonomisk tillväxt vuxit fram som en samhällsöverideologi, vilket i princip samtliga dagens politiska makthavare från vänster till höger okritiskt omfamnar. Tillväxten anses ofrånkomlig för att hålla uppe sysselsättningen, för att klara välfärden, för att inte halka efter omvärlden. Därför måste konsumtionen hållas uppe. I takt med att produktiviteten ökar – i princip en tiofaldig ökning under 1900-talet – så måste också konsumtionen öka, förutsatt att arbetstiden hålls konstant. Men någonstans måste naturresurserna sätta gränser för hur mycket varor som kan produceras och därmed konsumeras. Detta är inte svårt att begripa, men perspektivet har länge fått stå tillbaka – det är inte svårt att hitta materiell nöd bland de fattiga, eller nya saker att önska sig bland de rikare. Tillväxten försvaras av rådande maktordning, den är inbyggd i statens institutioner, den hylas av media och kommersiella krafter, och den genomsyrar våra livsstilar.

IFÅGASATT TILLVÄXT

Den nyväckta oron för det högst påtagliga klimathotet har dock inneburit en renässans för tillväxtkritiska ekonomer och debattörer. Produktionen och transporterna av varor är mycket energislu-

kande; en gigantisk klimatpåverkande faktor. Två rätt nytukomna svenska exempel är Christer Sannes *Keynes barnbarn* och Björn Forsbergs *Tillväxtens sista dagar*. Huvudbudskapet i böckerna skiljer sig föga – den ekonomiska tillväxten är långsiktigt ohållbar och vi borde växla in ökad produktivitet i minskad arbetstid istället för ökat konsumtionsutrymme – men tilltalet skiftar. Där Sanne skrivit en pedagogisk och faktabemängd studiecirkel, har Forsberg snarast skrivit en arg men underhållande stridsskrift, ett veritabelt generalangrepp på det politiska etablissemangets miljöpolitik (inte minst regeringen Reinfeldts), och där processen görs kort med en rad namngivna debattörer på området.

Bägge författarna upplever sig skriva om kontroversiella ämnen. Att ifrågasätta den ekonomiska tillväxten är inte politiskt korrekt, men upplevs också av gemene man som glädjedödande och inkräktande på den personliga friheten. Få vill ens diskutera vad som är "lagom" konsumtion. Men intressant nog gör det ökande konsumtionsutrymme oss inte lyckligare! Välfärdsforskning har visat att det ökande materiella välståndet bara höjde levnadsnivån i Sverige fram till mitten av 1970-talet, därefter överskuggas det ökande konsumtionsutrymme av en rad negativa tendenser: sämre anknytning till arbetsmarknaden, ökade psykisk ohälsa på grund av stress, etc. Den materiella levnadsstandarden må ha ökat, men innebär samtidigt – nära knuten till den sociala snedfördelningen i samhället – shopoholics, teknostress och utbrändhet. Är syftet att människor skall trivas i samhället, är det bättre att satsa på social trygghet, garantier mot arbetslöshet, demokratiskt deltagande och minskade klassklyftor än att pressa fram mer konsumtionsvaror. För idag blir svensken allt mindre nöjd med sin egen ekonomi, trots ökande inkomster. Det ekologiskt hållbara kravet att prioritera kortare arbetstid framför större konsumtionsutrymme har också ett oväntat starkt stöd bland gemene man och kvinna, trots att den etablerade arbetarrörelsen sedan länge lämpat kravet överbord. De senaste tio åren har studier visat att en majoritet väljer kortare arbetstid framför högre lön, förutsatt att detta är en kollektiv handling.

EKOLOGISKA AVTRYCK

Även om högerens ideologer och företagslobbyn står i främsta skottgluggen, så får vänstern – och den tama och systemanpassade miljörelsen! – minst sagt sin beskärda del av kritiken, åtminstone från Forsberg. Kampen för kortare arbetstid var ett av fundamenten i den tidiga arbetarrörelsen, och genom en rad segrar lyckades man förkorta den i flera steg. Då, när den materiella levnadsstandarden fortfarande var låg, betonades fritidens stora värde. Redan Karl Marx kunde se förbi de arbetande massornas rådande nöd, och hur den totala produktionen snart skulle räcka för allas "omedelbara fysiska behov" så att kortare arbetstid blev en naturlig följd av effektivare produktion. Men undan för undan ändrades detta. På 70-talet uttryckte LO att kanske en femtedel av produktivitetssökningen kunde tas ut som kortare arbetstid, medan tonen blev än mer skeptisk på 80-talet. De senaste åren har vi sett hur de sista fackförbunden

tagit bort kraven på sextimmarsdagen.

Det är uppenbart att de tillväxtkritiska debattörerna bidrar med ett grundläggande viktigt perspektiv i dagens ekologiska och ekonomiska debatt. Dock kan detta problematiseras – inte minst används ord som "ekonomi", "konsumtion" och "tillväxt" ofta slentrianmässigt och vagt definierade. Står verkligen det ekologiskt hållbara samhället mot *all* ekonomisk aktivitet, och *all* ekonomisk tillväxt? Kan man inte tänka sig en överföring av resurser från de energi- och resursslukande delarna av produktionen, till de energisnåla? Och måste vi hålla igen på *all* konsumtionsökning? Det viktiga är väl att göra sig av med den helt onödiga, som reklam eller vapen? Om vi ställer om till lokalproducerade livsmedel, använder energieffektiv teknik och köper mer tjänster och immateriella produkter än prylar, så minskar ju helt klart den ekologiska belastningen utan att tillväxten behöver minska. Forsbergs närmar sig ett svar på frågorna, men är fortsatt skeptisk: detta fungerar idag enbart teoretiskt. Med logiken i dagens tillväxtideologiska värdegrund äts alla miljöbesparingar upp av ett nytt flöde prylar och skapade behov. Det krävs därmed i princip ett brott med kapitalismen för att möjliggöra detta.

Ytterligare en punkt som gärna kunde behandlas utförligare är vilka ekologiska avtryck olika samhällsskikt gör, och hur motsättningen mellan tillväxt och miljö hänger samman med samhällets klassmotsättningar. Visserligen är det självklart att en större förmögenhet ger ökat konsumtionsutrymme och därmed större belastning, men det saknas en kvantitativ bild av snedfördelningen. Kort sagt: hur mycket miljöbesparingar kan ske genom att samhällets rika eliter tvingas konsumera som vanligt folk? Å andra sidan behöver tydligare fokus på de sociala skillnaderna inte med nödvändighet leda till socialistiska slutsatser: en ekonomisk omfördelning från rika till fattiga lär medföra ett ökat brett konsumtionstryck, och därmed ytterligare ekologisk belastning... Här får de tillväxtkritiska debattörerna absolut inte darra på manschetten: skall konsumtionsutrymme krympa, så måste samtidigt arbetarklassens positioner gentemot kapitalet förstärkas. ■

Daniel Brandell

RÄTTVISA NU, ANNARS SPRICKER DET!

– kan Köpenhamns-mötet ge klimaträttvisa? Danny Chivers analyserar möjligheterna.

Föreställ er tio kaniner på drift över det vida havet i en båt tillverkad av en urholkad jättemorot. Moroten är deras enda mat så de gnager allesammans på den. Båten sjunker hastigt men ingen av kaninerna vill vara den som först slutar äta för denne blir också den förste att svälta. Det är ingen mening att sluta äta om inte alla gör det, för även om bara en kanin fortsätter kommer båten att sjunka.

Detta är en bild av den internationella klimatkrisen i Beatrix Potter-tappning: enskilda nationers handlingar spelar liten roll så länge vi inte samarbetar. Verkligheten är naturligtvis mer komplex. Medan det är lätt att föreställa sig att kaninerna gör en enkel överenskommelse att de alla ska livnära sig på sjögräs istället, så innefattar människans situation massiv global ojämlikhet, olika nivåer av ansvar för läget och en historia av exploatering och brutna internationella löften.

Därför ska vi kanske inte vara förvånade över att de internationella klimatförhandlingarna – som startade på allvar först i början på 1990-talet med de samtal som skapade FN:s ramkonvention om klimatförändringar, UNFCCC – ännu inte resulterat i någon fungerande global lösning. Det bästa som åstadkommit hittills är Kyotoprotokollet från 1997 där industrialiserade länder (under beteckningen ”Annex 1-länder”) lovade att skära ner sina koldioxidutsläpp med 5,2 procent fram till 2012 – en helt otillräcklig minskning. USA drog sig dessutom ur avtalet och flertalet av de länder som återstod kommer förmodligen inte ens åstadkomma dessa små utsläppsminskningar.

EN RÄTTVIS STARTPUNKT

Samtidigt har man inte kommit överens om någon bestämd plan som garanterar att de fattigare länderna växlar över till en klimativänlig utvecklingsväg. USA vägrar att delta i leken om inte – ”i rättvisans namn” – alla länder som inte tillhör Annex 1 också antar mål för att minska utsläppen. Södra halvklotets länder framhåller emellertid att de anlände sent till fossilfesten: de industrialiserade länderna skapade den här soppan genom att under de senaste 200 åren släppa ut den absoluta merparten av de växthusgaser som för tillfället hettar upp atmosfären. Hur kan Annex 1-länderna kräva att Syd ska begränsa sin utveckling med hårda utsläppsmål när flertalet länder i Nord inte når upp till sina egna Kyotomål?

Samtidigt har man lovat att överföra resurser för att stödja utveckling som baseras på låg kolanvändning, för att hantera effekterna av klimatförändringarna, och att överföra klimativänlig teknologi. Men de enda pengar som förs från Nord till Syd genom UNFCCC-processen kommer via den i högsta grad bristfälliga ”Mekanismen för ren utveckling” (CDM). Denna har gett rika länder möjlighet att kompensera för sina inhemska utsläpp med sådana ”rena utvecklingsprojekt” som nedgrävning av väldiga urbana soptippar, gigantiska dammbyggen (som skulle ha kommit till stånd i vilket fall) och aningen mer energieffektiva stålverk. Överallt höjs nu röster för att reformera eller helt skrota CDM och ersätta det med något mer rättvist.

Medan Kyoto haltar mot sitt slut, försöker regeringar febrilt att nå fram till ett nytt avtal om utsläppsminskningar för åren 2012 till 2020. Det kommer manglas i möten i Bonn i april och juni, med målet att kunna underteckna ett avtal vid FN:s klimatkonferens i Köpenhamn 1-12 december 2009.

Fokus har legat på ansträngningarna att få USA – som står för 30 procent av de nuvarande utsläppen – att ansluta sig. Men ett avtal som främjar de rika ländernas intressen framför de verkliga behoven hos världens folk kommer att misslyckas av två viktiga skäl. Den utvidgade marknad för handel med utsläppsrättigheter som USA och EU kräver kommer att berika privata affärsmän på bekostnad av liv och livsvillkor i Syd, och samtidigt kommer varje avtal som saknar ett tydligt inslag av rättvisa med största säkerhet att avisas av

många regeringar på södra halvklotet

Fattiga länder har bittert kämpat för att infoga ”rätten till utveckling” och ett erkännande av olika länders ”gemensamma men olika ansvar” i Kyotoprotokollet, syftande till att rikare länder förväntas agera först. Om inte Annex 1-länderna börjar visa en verklig vilja att leva upp till dessa principer – genom kraftiga inhemska utsläppsminskningar, stöd utan villkor till de fattiga länderna, teknologiöverföring och utvecklingsutrymme – är chanserna små att länderna i Syd kommer att följa med på ett avtal efter 2012.¹

Tyvärr har utvecklingen hittills gått i motsatt riktning. I takt med att klimatsamtalen framskridit från Toronto (1988) till Kyoto (1997) till Bali (2007) har de rika ländernas utsläppsmål försvagats med ungefär 1 900 ton koldioxid och handeln med utsläppsrättigheter har stadigt ökat.²

Vid överläggningarna i Poznan nyligen var till exempel en huvudfråga det så kallade REDD-initiativet (Reduced Emissions from Deforestation and Degradation) som föreslår att den kol som finns bunden i världens skogar ska ingå som ett element i handeln med koldioxid.³ Med ett penndrag kommer skogsmark där människor levt i tusentals år att förvandlas till en vara och bjudas ut till försäljning för att välbärgade människor i norr ska kunna fortsätta köra bil och shoppa – trots att ny forskning visar att det är mer effektivt och kostar mindre att ge erkännande åt skogslevande ursprungsfolks rättigheter till sitt land.⁴

VAD LIGGER PÅ BORDET INFÖR KÖPENHAMN?

Här följer en genomgång av de huvudsakliga förslag som ligger på bordet inför Köpenhamn, och en poängbedömning av deras grad av klimaträttvisa på en tiogradig skala.

”Grandfathering” av Kyotomålen

Vad är det? En gullig benämning på det sätt som de industrialiserade ländernas utsläppsmål har fördelats i UNFCCC-processen – var och en måste minska sina utsläpp med en viss procentsats i förhållande till den mängd de släppte ut 1990.

Rättvisa: 2 poäng av 10 Länder som var stora förorenare 1990 fortsätter vara stora förorenare, med en liten procentuell sänkning. Ett rättvisare system skulle istället baseras på utsläpp per capita, som till exempel modellen för Minskning och Utjämning (Contraction and Convergence) som föreslagits av Global Commons Institute. Det historiska ansvaret för tidigare utsläpp måste tas i beaktande och hänsyn måste även tas till länders olika betalningsförmåga.

Effektivitet: 2/10 Att sätta 1990 som basår är helt godtyckligt och helt utan relation till klimatvetenskapens rön

Stöd i nuläget: 10/10 EU föreslår ett nytt mål på en utsläppsreducering med 30 procent till år 2020 för Annex 1-länder. Koalitionen mellan de minst utvecklade länderna ((LDC) har uttryckt att man anser att det bör ske en minskning med 45-50 procent. Båda dessa mål är satta med 1990 som basår – det tas för självklart. Alternativa förslag som Minskning och Utjämning diskuteras ibland, men leder inte till handling.

Det är ungefär som om... ett gäng rika turister och en grupp utblottade flyktingar har överlevt en förlisning och är skeppsbrutna. De bestämmer sig för att ransonera matförrådet efter principen hur mycket varje person åt veckan före skeppsbrottet – ju mer du åt då, desto mer får du nu.⁵

Greenhouse Development Rights (GDRs)

Vad är det? En alternativ metod för att upprätta ut-

släppsmål. Den bygger på grundantagandet att var och en på jorden som lever under en viss inkomstnivå först ska ha rättighet att ta sig ur fattigdomen och att de därför är befriade från att leva upp till några utsläppsmål. Ansvar för klimatåtgärder åläggs länder i förhållande till hur många av deras invånare som lever över den bestämda inkomstnivån, hur högt över nivån dessa befinner sig och hur mycket växthusgaser som respektive land genererar.

Rättvisa: 8/10 Innefattar en explicit ”rätt till utveckling” för världens fattiga (i Nord och Syd), samtidigt som den välbärgade eliten i Syd inte slipper undan ansvar. Emellertid tas ingen hänsyn till ansvar för utsläpp i det förflutna eller för de rika ländernas ”export” av utsläpp (som sker genom utlokalisering av viss produktion i den fattiga världen), och det finns många potentiella fallgropar dolda i utformningen av detaljerna – som till exempel hur man bestämmer den avgörande inkomstnivån.

Effektivitet: 9/10 Målen i det här ramverket grundas på aktuell klimatforskning, och om man lyckas uppnå dem så skulle det ge oss en skaplig chans att undvika de värsta effekterna av klimatförändringarna.

Stöd i nuläget: 4/10 En del G77-länder har diskuterat metoden och idén har stöd av bland annat Christian Aid och Oxfam, men den har ingen officiell position i UNFCCC-processen.

Det är ungefär som om... en stad förstörs av främmande varelser. De invånare som inte drabbas eftersom de bor i stabila hus som de byggt med pengar de stulit från de främmande varelserna (vilket provocerat fram attacken) förväntas åta sig merparten av återuppbyggnadsarbetet. De människor som lämnat de främmande ifred och levt i enkla boningar som störtade samman över dem vid attacken får återhämta sig på sjukhus innan de behöver delta i arbetet.

Utsläppshandel

Vad är det? Det är den centrala metod som de rika industrialiserade länderna planerar att använda för att nå utsläppsmålen – genom att sälja ”kolkrediter” (föroreningsrättigheter) till andra länder. Skogar står på tur att införlivas som en handelsvara enligt planerna inför Köpenhamn.

EN ARTIKEL AV DANNY CHIVERS

Författaren är, forskare, aktivist och poet inom hela det fält som förknippas med klimatförändringar. En längre version av artikeln med fler detaljer kring de olika förslagen som ligger på bordet inför Köpenhamnsmötet finns på: <http://adaisythroughconcrete.blogspot.com>

Rättvisa: 1/10 Systemet ger förorenande industrier och stater möjlighet att köpa sig fria från sina åtaganden av kolutsläppsminskningar med hjälp av komplicerade handelsregler som designats av ekonomer från Nord. Privata handelsfirmor blir rika på att köpa och sälja rättigheter i andra människors skogar och fält, på att investera i fiffiga ”quick fix-åtgärder” och på att flytta förorenande fabriker.

Effektivitet: 2/10 EU:s utsläppshandel, det så kallade Emissions Trading Scheme (ETS) har ännu inte kunnat uppvisa några utsläppsminskningar. Rika länder och bolag kan undvika svåra, men nödvändiga inhemska utsläppsreduktioner, genom att köpa (både verkliga och imaginära) utsläppsrätter från någon annanstans på klotet. Politiker får en ursäkt för att slippa punga ut med de nödvändiga medlen för att stödja en mer effektiv utveckling byggd på låg användning av fossilenergi på södra halvklotet.

Galet, dåligt och farligt: 8/10 Vill du släppa lös en genmodifierad kolglufsande mikrob, skapa en svältframkallande biobränslepantage, privatisera eller bygga några kärnkraftverk? Ge dig ut på utsläppsmarknaden!

Stöd i nuläget: 9,5/10 Om vi inte bestämmer oss för att stoppa det.

Det är ungefär som... att lämna över kontrollen av själva livsmiljön på jorden till ett gäng flinande Wall Street-spekulanter. Eller vänta lite... det är precis så.⁶

Minskings- och anpassningsfonder (Mitigation & Adaptation Funds)

Vad är det? G77, som är en koalition av (förvirrande nog) 130 utvecklingsländer och Kina, föreslår att de rikaste länderna placerar de pengar de (i årtal) har utlovat som stöd till klimatanpassning i en fond för bekostande av fossilfri teknologi, utsläppsminskningar och klimatanpassning på södra halvklotet.⁷

Rättvisa: 7/10 Att placera pengarna i en fond har för- och nackdelar: att istället direkt betala ut dem till olika regeringar kan leda till korruption och slöseri i projekt som inte har med syftet att göra, men centrala fonder lägger beslutsnivån långt från dem som medlen bör komma till godo.

Effektivitet: 5/10 Kommer fondmedlen spenderas i effektiva projekt, som att skydda besittningsrätten för skogslevande ursprungsfolk eller läggs de på dyrbara återvandsgränder som kärnkraft?

Stöd i nuläget: 7/10 De rika länderna kommer att vara tvungna att ge ifrån sig något om inte samtalen ska bryta samman helt.

Det är ungefär som om... killen som kört en bulldozer över ditt hus och sedan sålt resterna lovat att köpa

ett tält som kompensation. Medan ett väldigt oväder tornar upp sig vid horisonten så skickar du honom ett skarpt formulerat påminnelsebrev.

Kyoto 2

Vad är det? Ett nytt förslag där företag som önskar borra efter olja eller gas eller gräva upp kol måste köpa tillstånd. Tillgången på sådana tillstånd ska vara hårt reglerad och minska år från år i överensstämmelse med vad som fordras enligt klimatvetenskapens rön. Pengarna från försäljning av tillstånden skall placeras i en global fond för att skydda skogar, bekosta anpassningsåtgärder, skapa en ”revolution” vad gäller uthållig teknologi och hjälpa fattigare samhällen att klara omställningen till en värld utan fossilbaserade energisystem.

Rättvisa: 7/10 De som förorenar betalar, och pengarna går till de människor och platser som behöver dem. Det låter bra – så länge de fattiga beskyddas från plötsliga prisökningar på bränsle, och om de institutioner som ska fördela fonderna (Oliver Tickell, som utvecklade förslaget, föreslår FN-organ och NGO:s) gör det med full insyn och är möjliga att ställas till ansvar samt att man aktivt involverar invånarna i de samhällen som är mottagare av medlen.

Effektivitet: 8/10 Det ser bra ut på papperet, och är grundat på solid klimatvetenskap. Men vi vet alla hur fingerfärdiga fossilbränsleföretag är på att hitta kryphåll...

Stöd i nuläget: 1/10 Det här nya förslaget skulle fullständigt förändra villkoren i de internationella förhandlingarna och flytta ansvaret från länder till företag (inklusive mängder av statliga företag). Kommer det att ses som ett sidospår från de centrala diskussionerna, ett för Nord gynnsamt förslag som inte uttalat erkänner historiskt ansvar för utsläpp, eller som en smidig väg ut ur det nuvarande dödläget?

Det är ungefär som... ögonblicket mot slutet av ett möte när några deltagare för fram en intressant ny idé som gör de senaste fyra timmarnas diskussion helt irrelevant, och man inte vet om man ska omfamna dem eller kasta vattenflaskan på dem.⁸

I ENSKILDA LÄNDER

Som synes så vilar klimatsamtalen på en rad olika idéer om hur utsläppsminskningar ska kunna åstadkommas. Här är ytterligare några som redan praktiseras i enskilda länder.

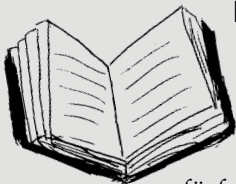
Klimatprogram på regeringsinitiativ

Vad är det? Offentligt finansierade åtgärdsprogram – allt från omstrukturering av kollektivtrafiken, en-

Klimatargument att bemöta

Borgerliga företrädare har hittills haft svårt att orientera sig inför det växande klimathotet. Lämpliga åtgärder har för dem framstått som alldeles för radikala, och alltför systemutmanande. Istället har man ömsom förnekat problemen, ömsom stött lösningar som mest är en droppe i havet (som miljöbilssubventioner), och allt som oftast mest bekymrat sig över vad en faktiskt effektiv klimatpolitik skulle kunna ställa till med.

SEB-ekonomen Klas Eklunds bok *Vårt klimat* utgör här ett stort steg framåt. Med rationell skärpa, en kvantitativ förståelse av situationen och

Klas Eklund. Vårt klimat. Norstedts Akademiska Förlag. 2009.

mycket pedagogisk finess har han författat en utmärkt klimathandbok för dagens makthavare. Dessutom är Eklund intellektuellt hederlig, om än med vissa undantag (Vattenfalls siffror för kärnkraftens koldioxidutsläpp har dåligt stöd i vetenskaplig litteratur, och borde inte användas som källa), och fastnar sällan i billig polemik.

Grunden till varför Eklund klarar sig åtskilligt bättre än exempelvis ekonomkollegan Stefan Fölster, är att Eklund accepterar statliga och överstatliga ingrepp. Är det koldioxidutsläppen som är problem, skattebelägg dem bara! Gärna högt, bara skatten är enhetligt utformad. Då riskerar man nämligen ingen flykt av produktion och konsumtion till andra mindre skattetyngda delar av samhällsekonomin. Leder skatten till sociala orättvisor, så att en krympande minoritet kan behålla sin slösande (men dyrare) livsstil medan vi andra får lägga om vår? Tja, då får dessa problem lösas på annat socialpolitiskt sätt. Visst skulle en socialistisk planekonomi kunna lösa klimatproblemen på ett mer effektivt sätt – men en sådan står inte på agendan, och den avfärdas snabbt med planhushållningens dåliga meritlista.

Vad bör då göras enligt Eklund? Främst ett stort energisparande, men också parat med massiva satsningar på kärnkraft och koldioxidlagring, så kallad CCS-teknik. Som klimatpolitik lutar han åt utvidgad handel med utsläppsrätter och Clean Development Mechanisms (CDM), det vill säga att rika länder investerar i växthusgasdämpande projekt i u-länderna. Att både kärnkraft och CCS är farliga erkänner Eklund, men han ser ingen annan utväg. Kärnkraftens problem är inte främst reaktorsäkerheten utan säkerhetsproblemen runt omkring: risk för terroristtentat och kärnvapenspridning. Att CDM är cyniskt och moraliskt problematiskt kan han också köpa, men kortsiktigt är energieffektivisering i tekniskt eftersatta länder ytterst effektiva åtgärder.

Socialistiska klimataktivister har all anledning att ta del av resonemangen och vässa argumenten. Det är det här vi kommer att tvingas positionera oss mot framöver. ■

Daniel Brandell

ergirenovering av bostäder till gigantiska parker av vindkraftsverk i havet.

Rättvisa: 5/10 Beror på hur mycket du litar på din regering. Gentemot offentligt drivna klimatlösningar kan de människor som påverkas av dem utkräva ansvar på ett helt annat sätt än gentemot privata eller konsumentbaserade lösningar (åtminstone i demokratiska länder). Samtidigt finns det utrymme för korruption och för kanalisering av offentliga medel till dyra ”lösningar” som snarare gynnar välbärgade eliter än klimatet.

Effektivitet: 5/10 I högsta grad beroende av detaljer. Men vissa saker, som miljölagstiftning och omställning av transport- och energisystem, kan inte människor och folkrörelser göra själva och där måste regeringarna spela en aktiv roll.

Stöd i nuläget: 6/10 Det finns positiva exempel på framgångsrika nationella initiativ, bland annat Tysklands satsningar på förnyelsebar energi. Men de neutraliseras ofta av samtidiga satsningar på vägar, kolkraftverk och liknande.

Koldioxidskatter

Vad är det? En statlig skatt riktad mot utsläpp av koldioxid.

Rättvisa: 5/10 Kan drabba de fattigaste hårdast genom höga energipriser om systemet inte utformas noggrant. Beskattning av företag som producerar eller använder fossila bränslen vore rättvisare, om företagen förhindras att skicka sina kostnader för skatten vidare till konsumenterna. I det system British Columbia nyligen införde subventioneras de fattigaste familjernas kostnader.

Effektivitet: 6/10 Sverige, Finland, Holland, Danmark, Tyskland, Norge, Italien och en del städer i USA har experimenterat med koldioxidskatter med blandat resultat. Skatten tycks reducera utsläppen, men oftast i mindre utsträckning än vad man hoppades – vanligtvis beroende på kryphål i systemet och på krav om undantag från industrier och upprörda konsumentgrupper.

Stöd i nuläget: 5/10 Koldioxidskatter diskuteras i UNFCCC-processen som ett potentiellt verktyg, men de är sällan särskilt populära i respektive land.

Det är ungefär som... att be den stora starka kilen som du egentligen inte gillar att tvinga de andra busarna att betala ett pund varje gång de ger dig stryk.⁹

Tekniska snabblösningar och ”geo-engineering”

Vad är det? Till exempel energi från genmodifierade alger, lagring av koldioxid i berggrunden, att skjuta upp speglar i rymden, skapa säker kärnkraft, omvandla matgrödor till biobränsle, dumpa järnpartiklar i världshaven och spruta ut svavelpartiklar i atmosfären.

Rättvisa: 1/10 De flesta av de här åtgärderna lägger en helt oproportionerlig andel av kontrollen över det globala klimatet i händerna på ett litet antal bolag eller stater. Föreställ er att USA eller Kina kontrollerade den jättelika rymdspegel som är det enda som skyddade jorden från att koka, eller om livsmedelsjätten Monsanto hade patent på algenergin som hela världen var beroende av. Vilken underbar framtid vi skulle gå till mötes.

Effektivitet: 2/10 De flesta projekt kan inte tas i bruk det närmaste decenniet och om de införs i stor skala så kommer de att dra resurser från satsningar på förnyelsebara och uthålliga alternativ som bevisligen fungerar.

Galna, dåliga och farliga effekter: 10/10 Giftig algbloomning, nedbrytning av - den ännu outforskade – näringsväven i världshaven, gigantisk expropriering av mark, hav och skogar, försurning, plötsliga framtida utbrott av koldioxidläckor samt företagskontroll över klimatsystemet... räcker det så?

Stöd i nuläget: 7/10 Europeiska länder kämpar desperat för att koldioxidlagring ska bli verklighet. I Australien har det varit demonstrationer till stöd för att sprida svavel i atmosfären. En fri marknad för handel med koldioxidutsläpp skulle ge en ordentlig skjuts åt den här typen av knäppa projekt.

Det är ungefär som... att när ditt hus står i lågor så sätter du dig i vardagsrummet och börjar göra en ritning på en väldig robot som ska slå in väggen.¹⁰

Om samtalen fortsätter i dess nuvarande bana kommer Köpenhamnsmötet att resultera i ett avtal liknande Kyoto – godtyckliga (men högre) satta mål med 1990 som basår, kanske med mål även för några av de större utvecklingsländerna i utbyte mot fonder för stöd till omställning och klimatanpassning. Utsläppshandel kommer att vara den huvudsakliga mekanismen för att leverera resultaten. Det kommer förmodligen också att vara ungefär lika framgångsrikt som Kyotoavtalet. Lyckligtvis växer det globala motståndet. Stora NGO:s – som Jordens Vänner, Oxfam och Christian Aid – blir allt mer högljudda i frågan om klimaträttvisa. Nya nätverk som kräver lokalt baserade lösningar på klimatkrisen och stopp för privatiseringar av mark och skogar genom utsläppshandel knyts nu samman mellan sociala rörelser på norra och södra halvklotet.

NER MED KYOTO!

Vi får inte bli för fixerade på Köpenhamn – vi har större möjligheter att skapa en verklig och varaktig förändring genom att bygga kraftfulla nationella och internationella rörelser än genom att satsa all vår energi på specifika toppmöten. Men det är samtidigt svårt att förneka att det behövs någon form av internationellt ramavtal för att tackla denna globala fråga. Trots dess brister är UNFCCC det enda vi har och klimatfrågans akuta karaktär tvingar oss att arbeta genom den processen.

Men Kyotoprotokollet är ett dystert misslyckande. Ska vi kräva att regeringarna skrotar det helt och börjar från scratch? Det är frestande, men en sådan linje skulle sannolikt inte få det nödvändiga stödet från Syds förhandlare som fruktar att ett helt nytt avtal riskerar att ta ifrån dem skrivningarna om ”differenterat ansvar” som de mödosamt tillkämpat sig.

Ett bättre angreppssätt kan vara att inom de pågående samtalen skapa utrymme för att alternativa rättvisare system och idéer - som GDR, Kyoto2, lokalt förankrade lösningar, ursprungsfolkens rättigheter, icke-villkorat stöd till fossilfri utveckling, och teknologiöverföring som åsidosätter patenträtten – ska komma i blickpunkten. I nuläget trängs dessa alternativ ut ur debatten av inriktningen på utsläppshandel, privat finansiering och marknadslösningar som enda vägen framåt.

En enkel insikt är att en effektiv startpunkt för att utveckla ett framgångsrikt – och rättvist – klimat avtal är: vi måste bli av med utsläppshandeln.

GÖR DET NU!

Många rörelser kan utan problem enas kring en kampanj mot handeln med utsläppsrättigheter. De massiva protester som planeras vid Köpenhamnsmötet kommer för sent för att i någon större utsträckning kunna påverka samtalen om det inte har gått så illa i de förberedande förhandlingarna att de måste läggas ner.

Låt oss inse att vad man än kommer överens om i Köpenhamn så kommer regeringarna sannolikt inte att följa det nya avtalet om det inte finns en internationell rörelse tillräckligt mäktig för att tvinga dem. Ett globalt klimatavtal kommer aldrig vara en universal-lösning, men vi kan åtminstone göra det till ett steg mot – snarare än bortifrån – klimaträttvisa ■

Ur New Internationalist (c) www.newint.org
nr. 419 Jan-Feb 2009
Översättning: Peter Belfrage

NOTER

1. T Roberts & B Parks, *A Climate Of Injustice*, MIT Press 2007
2. Diana Liverman, 'Survival into the Future in the Face of Climate Change' in E Shuckburgh (ed.), *Survival: The Survival of the Human Race* (2006 Darwin Lectures), Cambridge University Press, 2007
3. Se: www.thereddsite.wordpress.com
4. *The Guardian*, 'Pay indigenous people to protect rainforests, conservation groups urge', 17 October 2008, www.guardian.co.uk/environment/2008/oct/17/forests-endangeredhabitats
5. Global Commons Institute: www.gci.org.uk
6. www.carbontradewatch.org och www.thecornerhouse.org.uk
7. *Financial Mechanism for Meeting Financial Commitments under the Convention*. Proposal by the G77 and China to the Poznan meeting
8. www.kyoto2.org
9. Nicola Liebert, *Why Ecotaxes May Not Be The Answer*, NI 416, October 2008
10. Techno-Fixes' report, Corporate Watch, www.corporatewatch.org

FRAMTID PÅ RÄLS

I klimatkrisens tidevarv är en överväldigande expertis överens om att en avgörande pusselbit för att minska koldioxidutsläppen är en massiv utbyggnad och modernisering av det svenska järnvägsnätet – en ny rallartid borde helt enkelt stå för dörren. I nedanstående handfasta vision argumenterar Hans Sternlycke för att infrastrukturpolitiken måste skifta fokus – från bil och väg till järnväg och tåg.

Det finns många skäl till att förespråka en kraftig utbyggnad av eldriven tågtrafik. Ett är att bevara jorden som beboelig planet. Alla är vi medvetna om klimathotet, och att uppvärmning och avsmältning går snabbare än vad som förutspåtts samt att det kan finnas tröskeffekter som gör att klimatförändringarna tar plötsliga språng. Det kan dock vara svårt att förstå vidden av hur stora delar av jorden som kommer att ödeläggas av torka och omfattningen av den svält som kommer att följa.

Vägtrafiken står för 30 procent av växthusgasutsläppen i Sverige. Räknar vi med sådant som flyg och båtar rör det sig om 40 procent. Alternativa bränslen kan bara ersätta en bråkdel av oljan, och de produceras ofta på ett sätt som gör att koldioxidutsläppen från dem blir lika stora som från fossilbränslen.

Att oljan håller på att sina är det andra argumentet för tågtrafiken. Från dagens toppproduktion på 85 miljoner fat (à 159 liter) om dagen kommer mängden olja som utvinns 2020, om 12 år, kanske att vara mer än halverad.

Oljan som finns under Ishavet kan förskjuta brist-situationen något år. Tjärsanden i Kanada kräver nästan lika mycket energi i form av billig gas (som också snart tar slut) att få fram som det finns i den olja man tar ut. Skall vi omvandla kol till olja blir det en än värre klimateffekt med tredubbla koldioxidutsläpp. Kolet kan börja sina redan 2025, enligt tyska Energy Watch Group.

IEA, internationella energisamarbetet, som hört till oljeoptimisterna, och som tidigare hävdade att oljeutvinningen kan öka med två procent om året till 2030, skriver i sin rapport *World Economic Outlook 2008* att den nu riskerar att minska med nio procent per år, och att endast om stora investeringar görs på oljefälten kan minskningen begränsas till 6,4 procent. Bara för att hålla oljeutvinningen konstant krävs upptäckten av ett lika stort oljefält varje år som det största i Saudiarabien (vars produktion på fem miljoner fat per år nu börjar minska). Detta är knappast troligt eftersom allt färre och allt mindre oljefält upptäckts sedan 1960-talet. Efterfrågan på olja vill IEA klara med utvinning från tjärsand och oljeskiffer. Vid nästa konjunkturuppgång kan oljepriset stiga till 200 dollar per fat. Det priset är tio gånger högre än vad Vägverket räknat väginvesteringarnas lönsamhet på, förutom att det i de kalkylerna räknat in trafikökning och tidsvinster, vilket det inte gjorts för järnvägsinvesteringarna.

Att vår billiga slav oljan försvinner kommer att göra energin mycket dyr. Därmed kan inte skördesiffrorna längre ökas med hjälp av konstgödsel. Jordbruksnäringens kretslopp mellan skörd, människa och åker måste slutas och allt återföras till jorden. Det kan inte göras med avloppsslam som tagit emot industrisamhällets alla gifter. Människorna måste flytta närmare åkern. Landsbygden måste återbefolkas. Det är det tredje argumentet för järnvägen.

Vi kan inte skaffa bränslen och mat från fattiga länder. De kommer att drabbas hårt av torka i klimatförändringarnas spår och behöver sin mat själva. En femtedel av världens åkermark har slagits ut av

EN ARTIKEL AV HANS STERNLYCKE

Artikelförfattaren är ordförande i Föreningen Svenska Järnvägsfrämjandet, medlem i Miljöpartiet och skribent i Miljömagasinet.

det moderna jordbrukets metoder med konstgödsel och konstbevattning, som förstört bördighet och gett erosion samt försaltning.

Hälften av den mat som konsumeras i vårt land importeras. Nu måste vi bli självförsörjande. Kreaturen måste födas helt på gräs och inte på importerat kraftfoder. Det är också nödvändigt både för vår och djurens hälsa. Åker som ligger i träda behöver åter odlas upp. En tiondel av våra bästa åkrar är bebyggda eller snart på väg att bli det. Storstadsområdena kan inte öka sin befolkning. Den sista åkern där behövs för trädgårdsodling. De obebyggda gröna kilarna är nödvändiga för hälsan. Många borde flytta ut för att få en balans mellan matproduktion och antal män-

håll. Sverige behöver ”återjärnvägas”. Vid storstäderna krävs fyrspår. Enkelspåriga banor fordrar fler mötesstationer för att möjliggöra ökad trafik. Med dubbla spår kan antalet tåg sexdubblas. Sydöstra Sverige undermåliga förbindelser måste byggas ut. Inga banor, växlar eller industrispår borde rivas. De kommer att behövas i en framtid efter oljan.

Om inte höghastighetsbana byggs till Göteborg och Malmö via Jönköping behöver västra och södra stambanorna bygga ut till fyrspår för att klara trafiken och det blir mycket dyrare eftersom det är längre väg. En höghastighetsbana är mycket lönsam och återbetald på 30 år. Det mesta av persontrafiken kan överflyttas dit och ger då plats för tre gånger så mycket gods på

niskor, då kan inte Stockholmsregionens befolkning ökas med en miljon människor de närmaste decennierna som prognoserna ger för handen.

EN NY RALLARTID

Arbetsstillfällena kan kanske inte flytta ut lika snabbt. Många blir tvungna att pendla, och de blir tvungna att pendla långt, kanske mer än tio mil, för att komma ut från det överbefolkade storstadsområdet. Tåg är då den enda bekväma möjligheten. För var och en som slipper flytta från en avfolkningsort genom att kunna pendla till arbete med tåg sparar samhället idag årligen en miljon kronor.

Dagens järnväg klarar dock inte mer trafik. Järnvägsnedläggelserna har gjort att nya spår behövs på många

stambanorna.

Hela nordiska triangeln behöver dock höghastighetsbanor, så att Oslo förbinds med Köpenhamn och Stockholm. De finns ännu inte i debatten men torde också vara lönsamma. Utefter västkusten och från Stockholm till Karlstad finns stora orter som behöver snabba tåg. Utefter ostkusten behövs höghastighetsbana till Sundsvall – med avstickare till Dalarna.

Det måste ändå till dubbelspår på Svealandsbanan till Eskilstuna. Nobelbanan mellan Örebro och Kristinehamn skulle förkorta restiden en timme. Restiden Örebro-Karlstad kunde bli en halvtimme. Vålbergsskan mellan Karlstad och Grums skulle minska restiden till Göteborg med 20 minuter. Det rimligaste är att bygga för höghastighet hela vägen till Oslo.

Med tågtider under tre timmar mellan Sveriges storstäder kommer flyget att konkurreras ut. Med flyget tar det då lika lång tid att ta sig till och från flygfält, klara inställelsetid vid flygfältet och att flyga. Därtill ger ett permanent högt oljepris dyra flygbiljetter. Hela Sverige nedanför Sundsvall kunde klara sig utan inrikesflyg, med samma hastighet som de spanska tågen – toppfart 350 kilometer i timmen – skulle resan Stockholm-Luleå ta tre timmar.

När flyget blir dyrt ökar intresset för resor dit man kan ta sig med tåg, bland annat för att det är ett behagligare sätt att resa. Chartertågen från Sverige till Italien blev en stor framgång. I Portugal vill man ha nattåg som går i höghastighet till Hamburg. Med sådana nattåg skulle Sverige bli ett mycket intressant

FÖRENINGEN SVENSKA JÄRNVÄGSFRÄMJANDET

Ursprunget till Järnvägsfrämjandet kom för 31 år sen med ett möte för att rädda spårvägslinje 12 i Stockholm. Mötet fann snabbt att det var mer spårburen trafik som måste räddas och bildade Rädda Järnvägen. Det var under värsta järnvägsnedläggartid. Sju år senare döptes den om till Järnvägsfrämjandet därför att inställningen till järnväg blivit mer positiv.

Föreningen har inga politiska eller ekonomiska bindningar, och försöker med ideellt arbete stärka järnvägens roll genom information, debatt, aktiviteter och uppvaktningar, lokalt och på riksplanet. Föreningen har en hemsida och en tidning, *Klart Spår*, som kommer fyra gånger per år. Medlem blir man genom att betala 200 kronor på pg 965941-8.

Järnvägsfrämjandet är den enda renodlade lobbyorganisationen för tåg sedan företagen lade ner Järnvägsforum förra året. Resenärsforum arbetar med kollektivtrafik. Andra järnvägsorganisationer kan mer kategoriseras som tågdiggerföreningar eller branschorganisationer.

Skillnaden i opinionsresurser mellan tåg och bil framgår av att när Resenärsforum har en deltidsanställd och Järnvägsfrämjandet ingen, har Bil Sweden 17 anställda. Medan Järnvägsfrämjandet har 650 och Resenärsforum 350 medlemmar har bara Motormännen över 100.000 medlemmar. KAK och MHF är också stora.

resmål, i synnerhet om man gjorde en grön skatteväxling bort från inkomstskatter, så att turisttjänster blev billigare. Det kunde ge många arbetstillfällen åt Norrland.

Oslos oceanhamn är Göteborg, men järnvägen dit är för dålig för tunga godståg, vilket genererar stor långtradartrafik. Var tredje bil vid nya Svinesundsbron är en långtradarare, som sliter på E 6 utan att betala för det. Vägverket beräknar slitagekostnaden till mellan fem och tio kronor milen per långtradarare.

Från Sundsvall till Nyland där Botniabanan sträcker sig behövs järnväg av samma klass. Botniabanan bör snarast följas av Norrbottenabanan för att kunna ta hand om allt gods som kommer norrifrån och från Finland. Mellan Sundsvall till Trondheim behövs också bra järnväg.

Öresundsbron klarar inte fler tåg. När Citytunneln i Malmö blir färdig 2010 kommer hela kapaciteten där att utnyttjas. Fehmarn Bält-bron blir färdig 2018. Den ger raka spåret till Hamburg och en utökad kapacitet, då behövs en dubbelspårig tunnel Helsingborg-Helsingör – plus ett extra rör för godstågen. Vid den tiden borde också merparten av det svenska höghastighetsnätet vara färdigbyggt.

ENERGIHUSHÅLLNING

Dagens spårtrafik förbrukar 1,5 procent av elproduktionen. En omläggning av transportsystemet erbjuder mycket stora möjligheter att spara energi. Dubbelt så många långväga transporter sker idag med lastbil än med tåg, att frakta gods med lastbil kräver dessutom fem gånger så mycket energi som med tåg. Elmotorer förbrukar endast tredjedelen så mycket energi som en bilmotor. Tåg har därtill lägre luftmotstånd än bilar. Bara sju procent av persontransporterna sker idag på spår.

Att flytta över det mesta av biltrafiken till spår kommer därför inte att, som en del hävdar, kräva kärnkraft. Förutom avfall och olycksrisk förorsakar kärnkraften stora utsläpp av koldioxid och radioaktiva gaser och urantillgångarna står inför en ”peak” av samma typ som oljan, kanske har den redan passerats. Vi har dessutom redan ett el-överskott och det växer raskt. Förnyelsebara energikällor är fullt tillräckliga. Bioen-

ergin kan ge 20 terrawattimmar el till 2020, solel fyra, vattenkraften ytterligare tio genom effektiviseringar och småskalig kraftutvinning, och vindkraften kan ge 30. Till 2030 kan detta uttag växa till 60, lika mycket som kärnkraften. För att få ett grepp om vad det betyder för helheten bör nämnas att Sverige 2008 producerade 140 TWh el

STATLIG JÄRNVÄG

Järnvägsfrämjandets kartläggning visar att det behövs järnvägsinvesteringar den närmsta tioårsperioden för minst 33 miljarder kronor om året, motsvarande en procent av BNP. Den andelen satsades årligen från det att järnväg började byggas 1856 fram till första världskriget. Det gjordes med lånade pengar, och det gjorde Sverige rikt. Nu behövs det för att vi skall klara våra transporter när oljan sinar.

Investeringarna skall inte ske genom anslag och inte läggas under budgettak. Länen skall vara statsgaranterade för att få lägsta ränta, gärna som järnvägsobligationer. Järnvägarna bör vara statliga. Privatfinansiering ger mycket höga räntekrav. Infrastruktur som järnväg är en form av naturligt monopol och bör därför ägas av staten. Arlandabanan är ett tydligt exempel på hur kostnaderna rusar i höjden när det är privata aktörer som äger rälsen.

Anslagsfinansiering över budgeten, vilket är det rådande finansieringssättet, är ett dyrt och ryckigt sätt att bygga järnväg på. Investeringarna minskar regelmässigt när man av konjunkturskäl borde öka dem. Vid järnvägsbyggande bör hela sträckor anläggas i ett svep – inte som idag i småsnuttar – för att få låga kostnader, bästa förräntning och trafikantnytta.

Med en riktig investeringsbudget kan det mest samhällsekonomiskt angelägna bygget komma före det som har störst politisk uppbackning. Naturligtvis är det helt vansinnigt att göra nya investeringar i vägar när biltrafiken snart kommer att minska, på grund av att bränslet blir för dyrt.

En 60 tons lastbil sliter lika mycket på vägbanan som 75.000 personbilar enligt Vägverkets beräkningar. Lastbilstrafiken har fördubblats vart tionde. Vår konsumtion ökar, och det som produceras fraktas allt längre sträckor. För en familj som tidigare gene-

I KAPITALISMENS HJÄR

– om krisens djup, förstatliganden och jordens överlevnad

Krisen, med stort K, drar fram över världen. Samstämmiga bedömare ur alla läger menar att det är den djupaste sedan 1930-talet. Men går det att förstå krisen? Vilka är dess orsaker, och vilka effekter och konsekvenser kan vi vänta framöver?

Den brittiske marxisten Alan Thornett söker förklaringar och diskuterar möjliga lösningar. Han menar att det inte bara är en kris, utan snarare fyra krisfaktorer som samverkar. Framför allt förstärker den ekonomiska och den ekologiska krisen varandra och ställer socialister inför en stor utmaning.

Ett av problemen när man ska skriva om den här specifika krisen är att saker och ting förändras så snabbt att innan man kommer till sista sidan så har nya saker hänt som måste ta med i beräkningen. Inom loppet av några få dagar så tog staten över aktiemajoriteten i Lloyds HBOS Group och arbetslöshetssiffrorna för USA visar att omkring 650 000 amerikanska arbetare blev av med jobbet under februari månad. I Storbritannien blir bankkrisen allt värre och företagargenerationen CBI förutser att tio procent av de brittiska arbetarna kommer bli arbetslösa innan året är slut.

Mitt syfte är inte att lista alla händelser utan att titta lite djupare på några av krisens aspekter; dess generella karaktär, förstatligande och vad det representerar. Det hela avslutas med en diskussion om hur vänsterkrafter borde svara på krisen, deras attityd till regeringspolitiken och vilka krav man bör föra fram.

URSPRUNGET TILL KRISEN OCH DESS DJUP

Krisens ursprung är enligt mitt förmenande dess mest okomplicerade aspekt. Två och ett halvt decennium av kasinokapitalism: spekulering, avreglering och privatisering under Reagan och Thatcher – följda av Blair och Brown och de andra – skapade en spekulationsbubbla och en bankkris när subprime-lånemarknaden i USA – där de mest skrupulösa utlånarna fanns – kollapsade. Det förde det globala finanssystemet till randen av en härdsmalta.

Det har också funnits en fortgående debatt om krisens allvar – även om de flesta nu, i alla läger, är överens om att det är den värsta krisen sedan 1930-talet (fast den ännu inte fått lika svåra sociala konsekvenser) och att den snabbt rör sig mot en global recession och förmodligen depression. Den dramatiskt eskalerande vågen av konkurser, uppsägningar, arbetslöshet, och vräkningar över hela världen gör det hela tillräckligt tydligt. Vi är fortfarande emellertid i krisens första stadium och det är långt ifrån klart hur långt det kommer att gå. Tydligt är dock att vi står på randen till en större eskalering. Vi är nu på väg in i en fas då krisens effekter i form av uppsägningar och arbetslöshet kommer att bli fullt kännbara.

Det sammanhang som krisen utvecklas i är de instabila ekonomiska villkor som skapades vid slutet av efterkrigsboomen i mitten av 1970-talet. Dessa villkor har lett till en rad regionala kriser under de senaste 15 åren; den mexikanska krisen 1994, Asienkrisen 1997, Rysslandskrisen 1998 och krisen i Argentina 2002. Den nu pågående krisen är emellertid kvalitativt an-

norlunda och mycket mer global till sin karaktär än dessa. Den här gången startade krisen i kapitalismens hjärtrakter i USA och Europa.

Även om den tog sin början där har dess inverkan på utvecklingsländerna varit enorm. I Kina har exportindustrin drabbats hårt av att efterfrågan från väst fallit. I Latinamerika väntas krisen öka arbetslösheten med tre miljoner människor innan året är slut.

KRISENS KARAKTÄR

Det är förstas inte bara en kris. Bankkrisen sammanfaller med andra stora globala förändringar, som skärper dess allvar och gör den än mer svår att lösa eller ens mildra. Följande förhållande bör framhållas:

För det första den påverkan som utvecklingsländer, såsom Kina och Indien, utövar – särskilt Kina sedan kapitalismen fullständigt återupprättats där. Den explosiva tillväxten av varuproduktion i Kina, med dess enorma mängd arbetskraft som verkar under repressiva förhållanden, har sugit till sig råvaror från hela världen under de senaste åren, speciellt olja och stål. Det har bidragit till en allmän prisstegring på varor över världen, vilket har slagit mot de fattigas levnadsstandard. I praktiken är Kina en nyckelaktör i den aktuella krisen, eftersom man finansierat kreditbubblan i USA genom att köpa upp enorma mängder amerikanska statsobligationer. Om Kina sålde dessa obligationer skulle dollarn kollapsa.

För det andra så är det faktum att vi närmar oss "peak oil" – eller mer precist början på slutet för de oljefyndigheter som är lätta att utvinna – en utveckling som i grunden förändrar förutsättningarna för de oljebaserade ekonomierna. Det var självklart den viktigaste faktorn bakom invasionen av Irak, och det är orsaken till att amerikanska trupper kommer vara kvar där efter "tillbakadragandet".

Medan krisen har pressat ned priset på olja och gas så kommer den prispress uppåt som peak oil utövar att vara kvar på lång sikt. Förhållandena från 90-talet, då priset fluktuerade mellan 10 och 20 dollar per fat, kommer inte att återkomma. OPEC:s politik är att begränsa produktionen för att försöka pressa upp priset till 70 dollar per fat även under krisen. Därför innebär peak oil en fullständig och varaktig förändring av energikostnaderna.

Det tredje, och mest betydelsefulla, är den ekologiska krisen och den globala uppvärmningen. Den är direkt kopplad till den ekonomiska krisen och bidrar till att göra det till en kris för hela systemet. Den ekologiska krisen är i slutändan av mycket större betydelse än

den ekonomiska. Den globala uppvärmningen gör att öknarna breder ut sig, polerna smälter, floder torkar ut och vattenreserver förstörs. Den stör jordbruket, minskar dess produktivitet och skördarnas avkastning. Det ger en uppenbar påverkan på matpriserna. Produktionen av biobränsle sammansmälter med, och förstärker problemet genom att omvandla mat till bensin (etanol ur socker och diesel ur vegetabilisk olja, etc), och genom att binda upp stora landarealer till denna produktion. Allt detta ledde till matuppror i 37 länder under 2008.

En annan effekt den globala uppvärmningen har på den ekonomiska krisen är de konsekvenser som extrema vädersystem har för försäkringsbolagen och, via dessa, på bankkrisen. Orkanen Katrina är ett tydligt exempel. Det är inte svårt att föreställa sig vilken effekt en händelse som Katrina skulle få idag när bankerna håller på att kollapsa. Det går åt allt större resurser för att anpassa samhället till den globala uppvärmningen – även om man räknar med de mest optimistiska utsläppsminskningarna av växthusgaser.

Den fjärde faktorn är att globaliseringen av världsekonomin nått en nivå som saknar motstycke. Inte bara genom att världsekonomin är mer sammanflätad än någonsin tidigare, utan också genom att kapitalismen – i och med de stalinistiska regimernas kollaps i Sovjet och Östeuropa i slutet av 80-talet och Kinas fullständiga inordning i världsekonomin sedan dess – nu täcker hela jordklotet. Kuba är politiskt betydelsefullt men saknar global ekonomisk relevans. Det här gör att den aktuella krisen är väldigt annorlunda än den på 1930-talet, vilken skedde inom ramen för ett mer primitivt stadium av globalisering och där Sovjetunionen fanns utanför systemet.

Det som pågår nu är inte en av det kapitalistiska systemets normala "cykliska" kriser – även om systemets alla inneboende motsättningar, som marxister

bild: Per-Olof Larsson

MOTSTÅNDSPOLITIK

traditionellt identifierat och som driver på sådana kriser, är i full kraft även nu. Det blir tydligt när man ser att ingen av efterkrigstidens ekonomiska modeller – keynesianism, monetarism eller dess senare nyliberala variant, har varit förmögen att undvika periodiska ”överproduktions”-kriser.

Krisens dubbla karaktär har också konsekvenser för den långsiktiga lösning som vi socialister föreslår, med andra ord en ekosocialistisk lösning. Vi måste argumentera för att kapitalismens kris pekar mot behovet av ett alternativt samhälle, byggt av arbetarklassen i dess intresse – ett samhälle som är ekologiskt hållbart.

MOTSTÅNDSPOLITIKEN

Den centrala politiska frågan som krisen ställer är ”vem ska betala för den – kapitalet eller arbetarna?” De två handlingsvägar som kapitalismens regeringar diskuterar; marknadskrafternas lösning eller statlig interventionism skiljer sig inte åt i det avseendet. De syftar båda till att vända över krisens bördor på arbetarklassen för att blåsa nytt liv i kapitalismen.

Det betyder emellertid inte att de omedelbara effekterna de båda ”lösningarna” har för arbetarklassen, eller vilka möjligheter de ger för att skapa ett motstånd, är likartade. Socialister bör välkomna den interventionistiska hållningen, i den mån den räddar en del industrier och ger viss lättnad åt arbetarklassen inför krisens härjningar. Men detta reser förstås lika många frågor som det besvarar. Vi måste kräva att staten går mycket längre än vad Obama eller Brown

EN ARTIKEL AV ALAN THORNETT
Artikelförfattaren ingår i ledningen för International Socialist Group i Storbritannien, och är också ledamot av partiet Respect:s nationella råd. Medverkar i tidningen Socialist Resistance

eller någon av de andra politiska ledarna är beredda att gå. Vi måste kräva program för offentliga arbeten, som kan anställa och återanställa miljontals arbetare. Det är möjligt att genomföra. Om miljontals pund kan spenderas på bankerna så kan man göra samma sak med program för offentliga arbeten. Varför inte? Och vi måste också kräva att sådana arbeten riktas mot att skapa ett mer hållbart system – att man strävar efter att samtidigt lösa den ekologiska krisen.

Vi måste välkomna denna allmänna inriktning som alternativ till marknadskrafternas lösning, vilken direkt drabbar de svagaste och skickar miljontals fler ut i arbetslöshet – inte bara för att den interventionistiska inriktningen för tillfället ger de bästa villkoren för arbetarklassen, utan för att den skapar ett utrymme för att göra motstånd. Ju fler arbetare som kastas ut i arbetslöshet och atomiseras till ensamma individer, desto svårare kommer det vara att organisera motstånd. Om arbetare förblir anställda eller hamnar i offentligt skapade arbeten är de i en mycket starkare position.

FÖRSTATLIGANDE

Nyckeln till att utveckla en socialistisk linje mot krisen är nationaliseringar. Bara att frågan förs upp till den politiska nivån ger stora möjligheter. Inställningen till förstatligande, som dikrediterades av Labour under sjuttio- och åttioalet och demoniserades av Tories under samma period, har i takt med krisens förlopp helt förändrats. Från att vara en fråga diskuterad i socialistiska studiecirklar är den nu en central del av den allmänna politiska debatten om hur krisen ska bemötas. När ledande personer i den amerikanska regeringen (först under Bush och nu under Obama) diskuterar hur stor del av bankväsendet – och till och med hur stor del av industrin – som ska förstatligas är det uppenbart att något har hänt.

Det ger öppningar för vänstern, som den är förplik-

tigad att reagera på. Det ger möjlighet att inte bara kräva att regeringar griper in i krisen utan också att ingripandena ska ske i form av förstatligande. Förstatligande är naturligtvis inte liktydigt med socialism, men det öppnar ett utrymme där socialistiska idéer och ett bredare socialistiskt program kan utvecklas.

Det är förstås massor med fel på de nuvarande formerna av förstatliganden. Det är nationaliseringar av bankrutta företag i syfte att socialisera risktagandet och betala av skulder, och med målet att lämna tillbaka företagen till ägarna i framtiden. Många av ingreppen är inte förstatliganden i formell mening utan helt enkelt statligt ägande av aktiemajoriteten i företagen – aktier som kan avyttras närs om helst. Dessutom utövas mycket lite kontroll över dessa företag, exempelvis har Gordon Brown deklarerat att han inte vill utöva kontroll om han kan undvika det.

OMSTÄLLNING

Det vore dock ett misstag om socialister under de rådande omständigheterna säger att den här typen av förstatliganden är oväsentliga och inte värda att stödja. Istället bör vi välkomna förstatligande av såväl finansiella som andra institutioner, vilken form de än tar sig som bättre än alternativet – vilket är att lämna över till marknadskrafterna. Samtidigt måste socialister kraftfullt motsätta sig varje försämring av villkoren för arbetsstyrkan i företagen vid övertagandet och kräva att det inte stannar vid halvmesyrer utan leder till fullständigt förstatligande under demokratisk kontroll.

Det finns överväldigande och extremt populära argument för fullständigt förstatligande under demokratisk kontroll. Det har förts en bred debatt i mainstream-media om det. Det är populärt. Om väldiga summor pumpas in i bankrutta företag så verkar det inte vettigt att inte utöva full demokratisk kontroll över processen och över den framtida utvecklingen för dessa industrier. Socialister måste vara i centrum i den här debatten, för ett år sedan fanns den överhuvudtaget inte.

Prioriteringen av bankerna vad gäller statlig hjälp måste också upphöra. Andra företag har likadana behov som måste tillgodoses. I många fall är förstatligande den enda möjligheten. Det är den enda ram inom vilken någon form av lösning kan skapas, till exempel för en bransch som bilindustrin som i sin nuvarande form går en dyster framtid till mötes, och som är i behov av ett seriöst omställningsprogram i riktning mot socialt och miljömässigt nyttig produktion.

Jobben skulle då kunna räddas medan industrin ställs om. För bilindustrin måste diskussionen om alternativ produktion komma igång inom den fackliga rörelsen: en omställning till produktion av mer användbara fordon, för kollektivtrafik och servicetransporter och, bortom det också till andra produkter såsom utrustning till förnyelsebar energiförsörjning.

Allt det här talar för att arbetarrörelsen borde bedriva en kraftfull kampanj dels kring kraven på förstatligande och dels om formerna för förstatliganden – vilket innebär kritik av det nuvarande tillvägagångssättet.

Med tanke på krisens omfattning är varje typ av reaktion på den tänkbar. Så många människor drabbas att vi nu befinner oss på helt okänd politisk mark. Vi är fortfarande i början av krisen och kommer att få se en dramatisk ökning av arbetslösheten på global nivå när de tre senaste månadernas händelser slår igenom fullt ut. Uppror tycks oundvikliga. Frågan är vilken form de kommer att ta och om de kommer att försvara arbetarklassens intressen. ■

Från Socialist Resistance mars 2009,
www.socialistresistance.org,
Översättning och bearbetning:
Peter Belfrage & Björn Rönnblad

STÖD
RÖDA RUMMET
PG. 13 04 07-0

G 20: Planeten kommer fortfarande i sista hand

Här följer texten från G20-mötets kommuniké i komprimerad form:

”Vi, G 20-ländernas ledare kommer att använda varenda cent vi inte äger till att rädda den storföretagsledda kapitalismen från sina motsättningar och åter föra in världen på sin väg mot ohållbar tillväxt.

Vi har redan spenderat flera biljoner dollar av era pengar i räddningspaket till bankerna så att de kan återgå till sina rätta uppgifter; att skörta upp de fattiga och ödelägga jordens livsbetingelser. Nu ska vi spendera ytterligare 1.1 biljon dollar. För att statuera exempel ska vi som straff för IMF och Världsbankens mångåriga meriter när det gäller att orsaka kriser ge dem än mer av era pengar. Dessa åtgärder utgör den största mobiliseringen av resurser som gjorts i modern tid för att stödja globala finansflöden.

Oj – vi glömde nästan en sak! Vi måste göra något för miljön. Vi har ännu inga definitiva planer för det, men vi kommer nog på något i sinom tid.”

G 20:s strategi för att lösa den finansiella och ekonomiska krisen är, med andra ord, detaljerad, innovativ, fullt finansierad, oerhört storskalig och med mycket hög ambitionsnivå. Dess planer för att lösa miljökrisen är kortfattade, vaga och ofinansie-

rade. Miljöklausulerna – som står i motsättning till nästan allt som tidigare anges i kommunikén – har tillfogats till slutet – som en eftertanke. Inga nya pengar har avsatts. Inga nya idéer föreslås, bara det vanliga önsketänkandet: låt oss kalla hela paketet grönt och hoppas på det bästa.

Så mycket alltså för utfästelsen – som uttrycktes av de flesta regeringarna vid överläggningarna – om att sätta miljön i centrum för beslutsfattandet. Fast de flesta av ledarna erkänner att fortsatt välstånd är omöjligt utan en hållbar utveckling, så visar kommunikén att miljön fortfarande kommer i sista hand. Inga utgifter ska sparas när det gäller att rädda bankerna. Varje utgift sparas när det gäller att rädda biosfären.

Detta säger mig att våra ledare inget har lärt av den finansiella krisen. Den orsakades av att märktiga aktörer (bankerna) tilläts exploatera en gemensam tillgång (den globala ekonomin) utan verklig kontroll och reglering. Regeringarna utvecklade en sorts magiskt tänkande: att uppgången skulle pågå för alltid, att en samling rövarpsykopater skulle reglera sig själva, att profiter, utdelningar och aktiekurser skulle växa i all evighet även om de saknade varje relation till verkliga värden.

De behandlar miljökrisen på samma sätt. Klimatsammanbrott, sinande olja och utarmning av resurser kommer alla att få den pågående finansiella krisen att framstå som en dvärg, både i ekonomiska och mänskliga termer. Men, precis som de gjorde med bankerna, så verkar G 20-ledarna ha bestämt sig för att hantera dessa problem bara när de måste – med andra ord, när det är för sent.

De intalar sig själva att deras syfte att föra tillbaka ekonomin till vad den var – ändlös tillväxt för en ändlig planet – på ett eller annat sätt går att förena med utfästelsen ”att ta itu med hotet om oåterkal- leliga klimatförändringar”.

Nästa gång detta magiska tänkande misslyckas, så kommer det inte att finnas möjlighet till något stödpaket.

George Monbiot

www.monbiot.com

Översättning: Björn Rönnblad

Denna krönika är tidigare publicerad i The Guardian (c) den 2 april 2009

SPRICKER SYSTEMETS RAMAR?

”Hur skulle systemets överlevnad se ut under en mer ordnad reträtt från den expansiva kapitalackumulationen?” Klimatkrisen tvingar fram frågeställningar om kapitalismen som system från delvis andra vinklar än tidigare marxistiska analyser. Det menar Daniel Brandell efter läsningen av en nyutkommen bok om klimaträttvisa; *The Global Fight for Climate Justice*.

The *Global Fight for Climate Justice* är en bred antologi med huvudsakligen klimatpolitiska bidrag från den marxistiska vänstern. Här samlas pompösa tal av Fidel Castro och Evo Morales, uttalanden från ursprungsbefolkningar, intervjuer med aktivister, djuplodande reportage om biobränslen, ett elegant lustmord på föreställningen om ”allmänningarnas tragedi”, den belgiske ekosocialisten Daniel Tanuros i stort sett utmärkta klimatpolitiska resolutionstext för Fjärde Internationalen, med mera. Resultatet är med nödvändighet rätt spretigt. Trots att redaktören Ian Angus från webbtidskriften *Climate and Capitalism* gjort sitt bästa för att tematisera texterna lämnas man efter en genomläsning med känslan av att delarna är bättre än helheten. Antologin blir full av upprepningar, mycket skjuter bredvid målet och en del är relativt inaktuellt. Det är emellertid inte utan poäng att samla ekosocialistiska texter på det här sättet, och flera av bidragen är av hög kvalitet.

Antologin försöker huvudsakligen bidra till att forma den ekosocialistiska ideologin utifrån två grundläggande teser: dels att kapitalismen som produktionssystem är oförenlig med hållbar utveckling i allmänhet – och med klimatstabilitet i synnerhet – och dels att alla lösningar på klimatkrisen inom systemet är meningslösa alternativt kontraproduktiva. Bägge dessa teser är förmodligen helt korrekta. Tyvärr är diskussionen om dem inte särskilt välutvecklad.

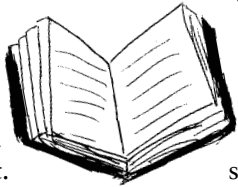
Visst, marxismen är mycket tydlig med att kapitalackumulationen – den ekonomiska tillväxten – är motorn i det kapitalistiska systemet, och därför borde kapitalismen vara oförenlig med ekologiskt hållbar utveckling om det är så att ekonomisk tillväxt kräver ett ständigt större utnyttjande av naturresurserna. Och så är det ju i stort sett idag. Dock är det ju uppenbart så att kapitalismen har överlevt även längre perioder av negativ tillväxt; detta under perioder som kännetecknats av att systemet kastats in i kaos och chock.

Man kan fråga sig hur systemets överlevnad skulle se ut under en mer ordnad reträtt från den expansiva ackumulationen, alltså inte en kaotisk flykt och slumpmässig kapitalförstörelse? Varför fungerar till exempel inte den ”nolltillväxtkapitalism” som flera ekonomer schematiskt lanserat för en mer hållbar utveckling? Om man flyttar över kapital från varuproduktion till den mindre energi- och naturresursintensiva tjänstesektorn, finns det inte då utrymme för att uppnå en ackumulation som inte hotar vår miljö? Även om tillväxttakten förmodligen är mindre i tjänstesektorn på grund av de mindre möjligheterna till mekanisering, automatisering och globalisering, så kan tillväxten där i större utsträckning göras ekologiskt hållbar. Den här sektorn är en icke obetydlig del av produktionen i många betydelsefulla länder.

Hur som helst: tesen om att kapitalismen teoretiskt är oförenlig med hållbar utveckling underbyggs inte i antologin, trots att den upprepas flera gånger. Givetvis kommer all storskalig omvandling av kapitalismen att utmana väletablerade och mäktiga kapitalgrupper, och denna utmaning kommer att bli ytterst påfrestande – det är naivt att tro något annat. Men är det därför omöjligt att transformera systemet?

Vidare upprepas i antologin att Kyotoprotokollets handel med utsläppsrätter och så kallade Clean Development Mechanisms (att rika länder investerar i utsläppsminskningar i fattiga länder) inte fungerar. Det är bra att Kyoto och CDM kritiserats grundligt från vänster, men det uppstår ett glapp om man samtidigt vill

säga att det innebär att alla ”cap and dividend”-metoder för att bekämpa klimatförändringarna (utsläppstak och utsläppsrätter) är odugliga. Det går ju mycket väl att tänka sig striktare regleringar, mindre generositet med utsläppsrätter och en rättvisare fördelning av ut-

The Global Fight for Climate Justice.
Red: Ian Angus
Resistance Books. 2009.

släppsrätterna – borde inte det vara en framkomlig väg? Eller är det styrkeförhållandena inom kapitalistklassen som gör alla försök att lansera sådana modeller poänglösa? Det vill säga att fossilbränslelobby, den energiintensiva industrin och transportindustrin kommer att skjuta varje progressivt försök i sank.

Detta beror då på hur stabila dessa styrkeförhållanden är, och om de inte kan utmanas av andra kapitalstarka grupper. Vissa kapitalistgrupper kan ju tjäna på att energin blir dyrare, då deras varor med låg energiåtgång relativt sett blir billigare. Trots att flera marxistiska bidragsgivare medverkar i antologin är det svårt att få klarhet i författarnas uppfattningar i dessa frågor. Ekosocialismen blir helt enkelt inte tillräckligt djup.

Marxistiska analytiker har en viktig uppgift att fylla i att klarlägga intressekonflikterna inom kapitalistklassen – ”gröna kapitalister” vs ”fossilkapitalister” om man så vill – och hur dessa styrkeförhållanden kommer att påverka både möjligheterna för en restriktiv klimatpolitik och för kapitalismens förmåga att transformeras eller överleva. En sådan analys kan också vara mycket förtjänstfull när den ekosocialistiska politiken skall utformas, eftersom den kan avgöra vilka ”borgerliga” politiska klimatåtgärder som vänstern kan omfamna respektive förkasta.

OTILLRÄCKLIGA FÖRSLAG

Ett tredje dilemma utgör attityden till de reformistiska förslag som ställs inför kommande klimatförhandlingarna i framför allt Köpenhamn i december, det vill säga de modifierade ”cap and dividend”-metoder som lanseras. Flera av dessa är mycket riktigt fullständigt otillräckliga eller alltför naiva. Men man får leta förgäves i antologin efter någon slags övergångsprogrammatiska förslag som moteld – istället levereras mest beskäftiga uttalanden om att inga åtgärder fungerar inom systemgränserna. Det är en inställning som ofta luktar ultravänster, och som i sin förlängning lämnar den ekosocialistiska rörelsen tomhänt inför Köpenhamn. Är då inte de reformistiska förslagen bättre? Klimataktion och andra delar av den radikala miljörörelsen har analyserat och i flera fall ställt sig positiva till både individuella utsläppsrätter och Greenhouse Development Rights – är det inte en tråd för ekosocialister att börja nysta i?

Tråkigt nog lyser arbetarklassen med sin frånvaro i boken. I redogörelsen för det aktiva och nödvändiga motståndet dominerar istället världens olika ursprungsbefolkningar. Dessa har tidigt varit mycket aktiva i klimatkampen, och slåss verkligen för sin överlevnad under de ändrade miljöförhållandena, så deras mångåriga och betydelsefulla engagemang skall på intet sätt förtigas eller förringas.

Dock borde väl marxister inse arbetarklassens nyckelroll i antikapitalistisk kamp – hur arbetarklassen idag gräver sin egen grav genom sitt deltagande i kapitalismens ekologiska vansinnesutveckling, samtidigt som systemet paradoxalt nog ytterst beror av dess arbetskraft? Kapitalismen är inte alls beroende av ursprungsbefolkningar på samma sätt som av arbetare.

Frågan om arbetarklassens roll för ekosocialismen blir än mer komplex med tanke på att betydande skikt av den globala arbetarklassen lever på ett icke ekologiskt hållbart sätt. Även om vissa antologibidrag tar upp att den ekosocialistiska kampen också är en kamp för arbetarnas befrielse, så tar tyvärr ingen upp frågan om arbetarklassens roll som konsument och som kapitalismens måltavla för masskonsumtion.

Ekosocialismen har alltså en del teoretiska frågor som behöver förklaras: kan det kapitalistiska systemet klara av den ekologiska utmaningen och, om inte, varför? Hur bygger vi bäst motståndet; vilka krav bör vi resa och hur övertygar vi de grupper vi med nödvändighet behöver som allierade, men som inte vill ifrågasätta sin nuvarande livsstil? Och, inte minst,

hur skall aktivismen ta ett kvalitativt steg framåt i riktning mot en massrörelse?

För att självaktivera de breda befolkningsgrupperna i kapitalismens kärnländer behöver rörelserna brygga över klyftan mellan individuella aktiviteter som att källsortera och köpa ekologiskt och de NGO-aktiviteter som innebär att främst försöka trycka på de etablerade politikerna. *The Global Fight for Climate Justice* kan här tjäna som en inspirerande introduktion, men några djupgående svar ger den inte. ■

EN RECENSION AV DANIEL BRANDELL

Skribenten är kemist. Aktiv i Klimataktion i Uppsala. Ingår i Röda rummets redaktion.

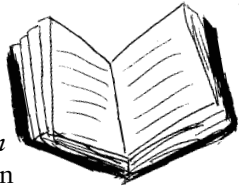
KAN AVTAL RÄDDA KLIMATET?

Klimatmötet i Köpenhamn i december 2009 framtonar alltmer i offentligheten som ett möjligt vägskalet i mänsklighetens historia. Men vilka förhoppningar kan man ha och hur slingrar vägen som leder fram till decembertoppmötet? Malin Beeck har läst Rikard Warlenius' rykande färsk bok i ämnet.

När politiker från hela världen träffas i Köpenhamn i december är insatserna höga. Det är faktiskt hela världens framtid som står på spel om de inte lyckas förhandla fram ett bindande avtal om utsläppsminskningar. Visserligen kan det finnas ytterligare några års buffert innan ekosystemen fallerar och oåterkalleligen gör växthuseffekten självgående, men marginalerna är mycket små, konstaterar Rikard Warlenius i sin nya bok *Vägen till Köpenhamn – klimatpolitisk kartbok*, utgiven av den gröna tankesmedjan Cogito med stöd från Miljöförbundet Jordens Vänner, Klimataktion och Attac. Boken handlar om de klimattoppmöten som ägt rum i FN:s regi alltsedan klimatfrågan blev en

Bali 2007.

Istället dominerar bilden av nationella, näringslivsmässiga och politiska särintressen som river sönder debatten innan den ens hinner börja.

Vägen till Köpenhamn – klimatpolitisk kartbok. Rikard Warlenius
Cogito, 2009.

Det handlar om stater som USA och Australien, som har varit svåra att ens få till förhandlingsbordet, om EU-länderna som försöker ta bakvägen ut ur sina åtaganden genom handel med utsläppsrätter och genom enkla satsningar i fattiga länder, och det gäller också energibolag som Vattenfall, som försöker dölja sin expansion inom kolindustrin genom att samtidigt lansera förmodat gröna projekt. Men det handlar också om utvecklingsländer som vägrar att stå tillbaka innan det rika Nord lyckas minska sina egna utsläpp.

Warlenius diskuterar bland annat de så kallade CDM-projekten (Clean Development Mechanism) som förhandlades fram inom ramen för Kyotoprotokollet. CDM bygger på att industriländer som gjort åtaganden om utsläppsminskningar kan tillgodoräkna sig dessa åtaganden genom investeringar som leder till motsvarande minskningar i något annat land. Ett exempel är att plantera skog som ska fånga upp koldioxiden man släpper ut. Trots att sådana projekt innehåller många osäkra beräkningsfaktorer och kan äventyra mer seriösa åtaganden är det den vägen som de rika länderna väljer. Dessutom genomförs CDM-projekten ofta genom mellanhänder i näringslivet och – som man kan vänta sig – innebär det en väldig satsning på att täppa igen de mest uppenbara hålen, till exempel genom att hindra utsläpp av fluorerade gaser i länder som Kina istället för att gå till botten med en hel infrastruktur byggd på fossilbränslen.

Tydligast och mest skräckinjagande är kanske ändå de stora kryphål – eller snarare dörröppningar – som vävts in i avtalen vid varje förhandling som hittills hållits. I Rio de Janeiro kom man överens om en text om vad som skulle åstadkommas men utslöt alla precisa formuleringar om storleksordningen på utsläppsminskningarna, och dessutom förband sig inget land till någonting. I Kyoto sattes utsläppsminskningarna i förhållande till hur varje lands nivå såg ut vid år 1990. Eftersom den ryska ekonomin kollapsade strax därefter föll deras utsläpp kraftigt och därför får Ryssland faktiskt öka sina utsläpp med hela 34 procent om de vill – de kommer ändå att leva upp till utsläppsmålet. Genom att Ryssland istället sålt en del av överskottet av utsläppsrätter har de faktiska utsläppen därför kunnat öka inom ramen för Kyotoprotokollet. Eftersom USA aldrig ratificerade avtalet blev det sedan mindre betydelsefullt. Dessutom inkluderades aldrig båt- och flygtransporter i avtalet, vilket enligt en av de citerade källorna i boken "är som en bantningskur som går ut på att minska kaloriintaget där man väljer att bortse från de kalorier som finns i choklad"

Och vid mötet på Bali, där klimatförhandlingarna beskrivs som mycket dramatiska – USA fick efter många timmars förhandlingar vika sig för resten av

världen och gå med på att de rika ländernas bistånd ska finansiera utsläppsminskningar i Syd – slutade det ändå med att mängden utsläppsminskningar aldrig fastställdes.

Liksom Rikard Warlenius' tidigare bok *Utsläpp och rättvisa* kan *Vägen till Köpenhamn* ses som en guide i fickformat till vad det är som ligger på förhandlingsbordet när världens länder möts i klimatfrågan. Det är klagande och pedagogiskt skrivet och de tekniska och diplomatiska detaljerna utreds noggrant, vilket kan behövas när man vill bilda sig en mer precis uppfattning om klimatförhandlingarna.

Finns det då något hopp om en verkningsfull överenskommelse i Köpenhamn? Rikard Warlenius ser inte mycket som talar för det. Medan utvecklingsländerna vill se en fond med extra biståndspengar för att kunna hålla sig ifrån avskogning och ökade utsläpp, vill de flesta industriländer fortsätta på den inslagna vägen med CDM-mekanismer och hellre bygga avtalet på varje lands frivilliga åtagande och inte på vad ekosystemen behöver. Det är långt mellan parterna. Det som verkligen skulle behövas nu är en stark folklig mobilisering för att sätta press på förhandlingarna.

Ändå tycker Rikard Warlenius att det är bättre om förhandlingarna bryter samman än att parterna kommer överens om ett dåligt, verkningslöst avtal som ska gälla i flera år. Om förhandlingarna bryter ihop finns det nämligen en chans till nya överenskommelser. Ett dåligt avtal kan istället, på sikt, döda oss. ■

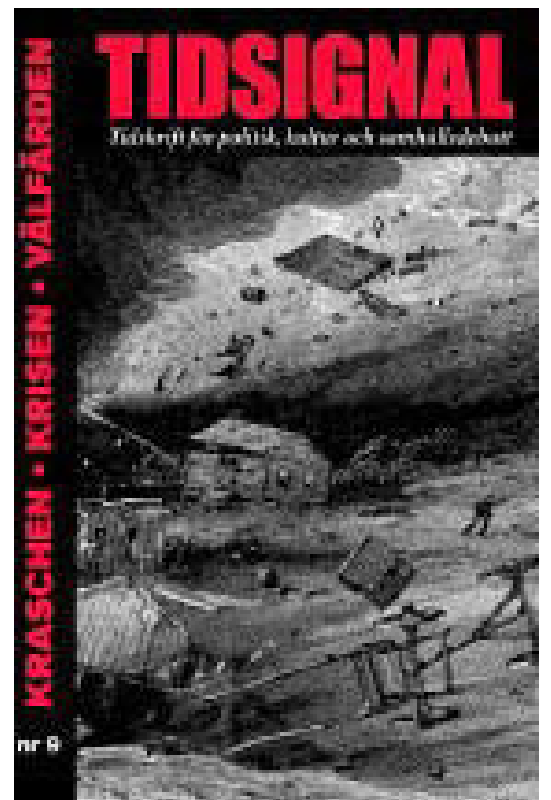
bild: Peter Belfrage

alarmerande faktor i miljöpolitiken. Den handlar också om de aktörer som deltar i dem: representanter från olika länder och regioner, lobbyister, aktivister och fossilbränsleindustrin med dess särskilda roll.

Tyvärr är det inte någon hoppningivande läsning Warlenius bjuder på när han återger historien om de möten som bildar fond för Köpenhamnmötet – från Rio de Janeiro 1992 över Kyoto 1997 och fram till

EN RECENSION AV MALIN BEECK

Skribenten är frilansjournalist och före detta chefredaktör för veckotidningen Internationalen. Aktiv i Klimataktion i Uppsala

Beställ genom att betala in 60 kr (+ porto 25 kr)
på pg 30 35 44-1

Distribution; bofra@tele2.se

Redaktion: Kjell.Ostberg@sh.se

Hemsida: <http://www.tidsignal.se/index.html>

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 42 sedan starten 1997 (nummer 153 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Omslagsbild: Donald Boström (www.donaldbostrom.com)

Baksidesbild: Per-Olof Larsson

Teckning: Ee Ping Yeoh

Grafisk form: Joakim Svensson

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07–0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: V-Tab, 2009

Gjort på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403–3844

ATT GE FÖRNUFTET MUSKLER

– om alternativ produktion, klimat och klasskamp

Bilindustrins kris gör kapitalismens oförmåga att hantera såväl klimatfrågan som sin egen inboende krislogik särskilt tydlig. I Sverige knyts framtidshoppet för en hel nationell industribransch, och för tiotusentals människors försörjning, till ett osannolikt menageri av kapitalister som med ”sunda affärsplaner” i sina portföljer ska frälsa branschen.

Men bilindustrins kris bär i själva verket också på möjligheter som sträcker sig långt utanför en enskild bransch, menar Volvoarbetaren Lars Henriksson.

Krisen gör det naturligt att ifrågasätta produktionsinnehåll och marknadens roll som måttstock på vad som är samhällsnyttigt att producera.

När den finansiella krisen slog till med full kraft hösten 2008 blev överproduktionen i bilindustrin världen över plågsamt uppenbar. I den svenska bilindustrin var situationen särskilt problematisk. Två av världens minsta massproducenter av personbilar – som båda tillverkade relativt stora, bränsletörstiga bilar i de högre prisklasserna och som dessutom ägdes av stora amerikanska bolag som själva befann sig i djupa svårigheter – var i akut kris. Två bilföretag vid konkursens rand, med följdverkningar längs hela kedjan av underleverantörer i ett land med drygt nio miljoner invånare, ledde förstås till att bilföretagens framtid blev – och har förblivit – en stor politisk fråga. Hur svarar man på den, om man som jag står mitt i industrin och dessutom vill komma med en lösning som håller på lång sikt, både för oss som jobbar i industrin och samhället i sin helhet?

I debatten som pågått sedan 2008 har det i princip funnits två olika linjer; Död eller Stöd.

Dödslinjen, den marknadsliberala, har i princip sagt: ”Marknaden har fällt sin dom och några av företagen har dömts till döden. Trixa inte med marknadskrafterna, det gör bara saken värre.” Tydligast har väl den linjen företrätts av Svenskt Näringslivs Stefan Fölster i Newsmillartikeln ”Bara sunt att ett antal bilföretag läggs ner”, men även den svenska regeringens agerande har legat rätt nära detta.

Jag har även stött på en ”grön” variant av detta resonemang som lyder ungefär: ”Bilarna förstör miljön och klimatet. Vi behöver varken dem eller företagen som tillverkar dem, därför är det bara bra om bilindustrin försvinner”.

Stödslinjen har tvärt emot krävt olika former av statsstöd till bilindustrin ”så att de klarar sig genom de här svåra tiderna och kan växa när allt blir normalt igen”. Lån, skrotningspremier, skattereduktioner med mera har föreslagits. Stödslinjen har i Sverige företrätts av socialdemokraterna, många så kallade bilexpert, fackföreningarna och – naturligtvis – av bilföretagen själva. Min fackförening, Metall, har bidragit med sitt eget stödpaket för hela industrin genom att skriva på ett så kallat krisavtal som tillfälligt sänkte lön och arbetstid.

Mitt svar är att båda dessa linjer är djupt felaktiga. Stödslinjen bygger på ett felaktigt grundantagande. Det kommer inte att bli någon återgång till det ”normala” igen, åtminstone inte om man med det menar en ständigt ökande produktion av bilar. Vägtransporter står för 20 procent av utsläppen av växthusgaser i EU och det är i den sektorn som utsläppen ökar snabbast. Även om vi inte skulle vilja stoppa klimatförändringarna så är bilens dagar räknade: produktionen av olja, bilens siamesiska tvilling, kommer att nå sin topp inom en snar framtid och denna billiga energi kommer inte längre att finnas tillgänglig i den mängd som den gjort hittills. I själva verket är ett transportsystem som bygger på massbilism överhuvudtaget inte en framtidsmöjlighet.

GRÖNA BILAR – BLÅ DUNSTER

Industrins svar är den gröna bilen – energisnål och driven av förnyelsebara bränslen. Men denna lösning är en illusion. Visst sjunker den genomsnittliga utsläppsmängden av koldioxid per kilometer. Under perioden 1995 till 2002 med 13 procent för nya bilar i Europa. Men under samma period ökade den totala bränsleförbrukningen, och därmed koldioxidutsläp-

pen, med sju procent. Orsaken var helt enkelt att trafiken ökade.

Den så kallade lösningen med biobränslen är ingen lösning alls. Många undersökningar visar exempelvis att det är tveksamt om etanol alls medför något minskat utsläpp av koldioxid. Dessutom står det i direkt motsättning till livsmedelsproduktionen för världens fattiga att odla majs eller soja för att förbränning i våra bilmotorer.

Ett exempel som visar omfattningen av problemet är om man granskar påståendet att lösningen ligger i det som brukar kallas ”andra generationens biobränslen” som görs av cellulosa, främst skogsråvara. Bara att ersätta den nuvarande trafikens oljekonsumtion skulle fordra sex miljarder hektar skogsmark. I det scenariot skulle man inte kunna använda ett enda träd till att göra möbler, tillverka papper, bygga hus, etc. Och ändå är det ett faktum att världens krympande skogsareal bara uppgår till fyra miljarder hektar. Andra typer av alternativa bränslen står inför samma problem; det finns helt enkelt inte tillräckligt med odlingsbar mark för att ersätta den olja vi förbränner. Optimistiska bedömningar från OECD och International Energy Agency talar om att biobränslen kan komma att stå för 13 procent av transportsektorns konsumtion.

Men elbilen då, eller vätgasmotorn? Ja, varken elektricitet eller vätgas är *energikällor*. De är *energiformer* som måste produceras genom att man tillför energi av något slag. Idag produceras två tredjedelar av världens elektricitet i fossileldade kraftverk, och de många nya sådana kraftverk som byggs och projekteras idag är avsedda att ha kol som bränsle.

Jacqueline McGlade, verkställande direktör i EEA, EU:s miljömyndighet, sammanfattar bilindustrins tekniska lösningar kort och kärnfullt: ”Vi kan inte uppfinna oss ur transportsektorns utsläppsproblem.”

Enligt min mening finns det ingen framtid för ett transportsystem som baseras på privatbilism. Jag påstår inte att alla bilar måste försvinna men transportvolymerna – och i synnerhet vägtransporterna – måste anpassas till en nivå som är långsiktigt hållbar och detta innebär slutet för bilindustrin såsom vi känner den.

Den ekonomiska krisen, vars effekter vi långtifrån sett slutet av, kommer att drastiskt omvandla bilindustrin. Ju fortare vi släpper föreställningen om en återgång till ”det normala” desto bättre.

Men ”dödslinjen” är ännu sämre av tre skäl: sociala, praktiska och politiska.

För det första, de sociala effekterna: I Sverige så kommer den ”skapande förstörelsen” med största sannolikhet bara fungera halva vägen – den förstörande biten. På sextio- och sjutioalet drabbade den tekoindustrin som flyttade eller utplånades, och på sjuttio- och åttioalet hände samma sak med varvsindustrin. Andra sektorer växte till istället, bilindustrin bland annat, och framför allt den offentliga sektorn. För fackföreningarna och socialdemokratin blev den officiella politiken att underlätta denna strukturomvandling. Men idag finns inga nya tillväxtbranscher, den offentliga sektorn härjas av nedskärningar och dess andel av BNP krymper sedan snart tre decennier. I ett land så beroende av sin bilindustri som Sverige kommer den här politiken bli katastrofal.

För det andra så är inte en industri som bilindustrin bara en massa maskiner och byggnader. I första hand så är det en organisation av människor. Om man monterar ner den organisationen så är det som att plocka isär en bil och slänga hjulen, ratten, styrstången, hjulaxlarna

bild: Karoline Kullberg (www.calorit.se)

i olika högar på ett skrotupplag. Delarna är desamma men de är inte längre en fungerande maskin. Delarna kan inte användas. När mänskligheten står inför sin svåraste utmaning någonsin – att förändra den ekonomi och den produktion som i 250 år har byggts upp runt fossil energi – så måste vi använda alla tillgängliga resurser. Det vore ett totalt ansvarslöst resursslöseri att förstöra ett industriellt komplex som byggts upp och utvecklats under närmare ett århundrade. Istället föreslår jag en ”tredje väg” för bilindustrin. (Jag återkommer till det tredje – och viktigaste – argumentet mot ”dödslinjen” längre fram)

MASSPRODUKTION

Bilindustrin är inte som en kolgruva eller ett aluminium-smältverk där i princip bara en produkt kan komma ut och det var länge sedan en bil bara var en motor och fyra hjul på en ram. Idag består en bil av en rad komplexa delsystem som vart och ett är ett resultat av avancerad forsknings- och produktionsprocesser. Produktionen kräver expertis inte bara inom alla fält av mekanik och metallurgi men också inom så vitt skild områden som akustik, aerodynamik och betendevetenskap.

Vad som är ännu viktigare är det som är bilindustrins mest kännetecknande drag; dess förmåga att producera effektivt i masskala, en förmåga som förfinats i hundra år. Ofta är den driven till det extrema, på bekostnad av oss som arbetar i industrin, men icke desto mindre så finns det en samlad expertis på logistik, produktionsteknik, produktionsdesign, kvalitetskontroll och så vidare som kan användas till i stort sett vilken produktion som helst. Och effektiv massproduktion är precis det som behövs om vi ska försöka ersätta fossilekonomin. Massproduktion är vad som gör komplicerade tekniska föremål billiga och som behövs för

EN ARTIKEL AV LARS HENRIKSSON

Artikelförfattaren är fackligt oppositionell metallarbetare på Volvo personvagnar i Göteborg. Han skriver för närvarande på en bok om bilindustrin, alternativ produktion, klimat och klasskamp, som utkommer på Ordfront förlag

att producera såväl vindkraftverk som annan teknik för förnybar energi eller hållbara transportsystem – som spårvagnar, tåg och andra fordon.

Även nere på fabriksgolvet vid de löpande banden och monteringsstationerna finns en djup – men oftast tyst – kunskap om massproduktionens villkor och metoder. Vi är, liksom hela industrin, dessutom vana vid förändring och omställning. Inom bilindustrin har tendensen de senaste årtiondena varit att introducera nya modeller med en ökande hastighet som egentligen är helt absurd. Byten av utrustningar och sätt att bygga, att lära sig handskas med nya komponenter och arbetstekniker, är en del av vardagen på fabriksgolvet.

PEARL HARBOR

Att ställa om bilindustrin är inte bara en idealistisk fantasi. En total omställning av bilindustrin har redan gjorts tidigare i historien med mycket framgångsrikt resultat, åtminstone rent tekniskt.

På morgonen den 7:e december 1941 anföll den japanska Första Kejsarliga Flygflottan den amerikanska flottbasen Pearl Harbor och sänkte stora delar av den amerikanska stillahavsflottan. Det var troligen ett av världshistoriens största misstag, inte bara för att de amerikanska hangarfartyg som var stationerade där råkade öva ute till havs och därmed undkom attacken. Framför allt ledde det till att Japan fick världens största industri mobiliserad emot sig. Angreppet utnyttjades till fullo av Roosevelt och hans regering för att kasta in USA i kriget. Innan årsskiftet lade Roosevelt inför kongressen fram, och fick igenom, ett program för krigsrustning. Anslagen uppgick till 50 miljarder dollar, omkring 50 procent av landets BNP. Det paket som USA:s president Obama lade fram i februari 2009, ”det mest omfattande återhämtningspaketet i vår historia” för att citera honom själv, var på 787 miljarder dollar, knappt en tiondel av USA:s BNP.

Men pengar vinner i sig inga krig och när det är bråttom duger det inte att förlita sig på marknaden, inte ens i en kapitalistisk stat. Rooseveltregeringen tog därför kommandot över industrin och ställde om den för krigsproduktion. Och den industri som berördes mest var just bilindustrin, vilken som enda industri

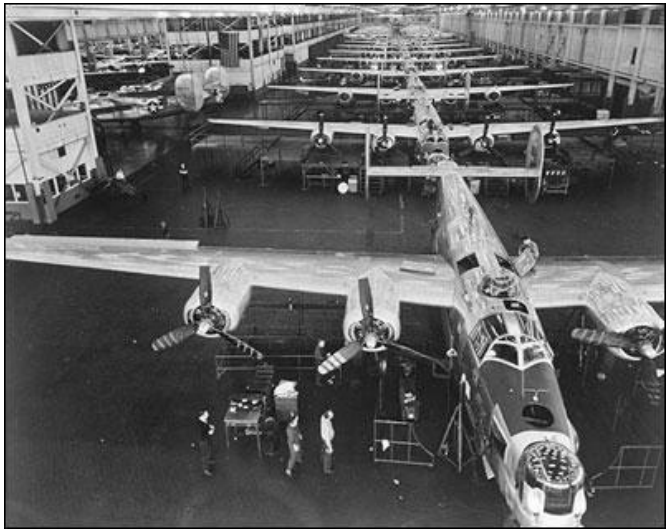
ställdes om i sin helhet. Bara en månad efter attacken förbjöd regeringen produktion av personbilar och beordrade omställning. Ford och andra bilkapitalister lydde (och tjänade bra med pengar på det hela). Bilindustrins massproduktion inriktades nu istället på bombplan, luftvärnskanoner och tanks.

Det finns många intressanta erfarenheter från denna omställning. En var när Fords legendariske teknikchef och fabriksdiktator Charles Sorensen reste till södra Kalifornien för att studera flygplanstillverkning. Till sin förskräckelse såg han hur de byggde flygplanen på samma hantverksmässiga sätt som bilindustrin byggt bilar innan Ford revolutionerat bilbranschen med standardisering och löpande band, ”som en skräddare skulle klippt och passat in en kostym.” I sina memoarer skriver Sorensen: ”Att jämföra en Ford V8 med ett fyrmotorigt Liberator-bombplan var som att jämföra ett garage med en skyskrapa, men trots dessa stora skillnader visste jag att samma grundläggande principer gällde för högvolymproduktion av dem båda, på samma sätt som om det skulle gälla en elektrisk äggvisp eller en armbandsklocka...”

Att folk från bilindustrin fick detaljstudera flygindustrin var inget undantag. I sina memoarer beskriver chefen för krigsmaterielproduktionen, Donald M. Nelson, talande hur företag som tidigare varit konkurrenter och som svartsjukt bevarat hemligheter och innovationer blev ”i alla praktiska avseenden, ett företag”. I en hyllning till samarbetet skriver Nelson entusiastiskt om hur miljontals ingenjörstimmar sparades bara genom att man delade med sig av forskningsdata och produktionsteknisk kunskap. Ett grundskott åt uppfattningen att konkurrens är det bästa sättet att skapa effektiv produktion, och en antydning om vad vi skulle kunna åstadkomma om produktionen organiserades förnuftigt på alla områden.

Vad erfarenheten från andra världskriget visar är att bilindustrin har en förmåga att ställa om produktionen till i princip vad som helst. Charles Sorensens ord om att det är samma principer som gäller om man skall massproducera armbandsur eller bombflygplan är giltiga ännu idag.

För att sammanfatta; bilindustrin är en otroligt

mångsidig organisation som inte är bunden till att producera bilar. Den skulle kunna spela en viktig roll för att ställa om till ett hållbart koldioxidneutralt samhälle.

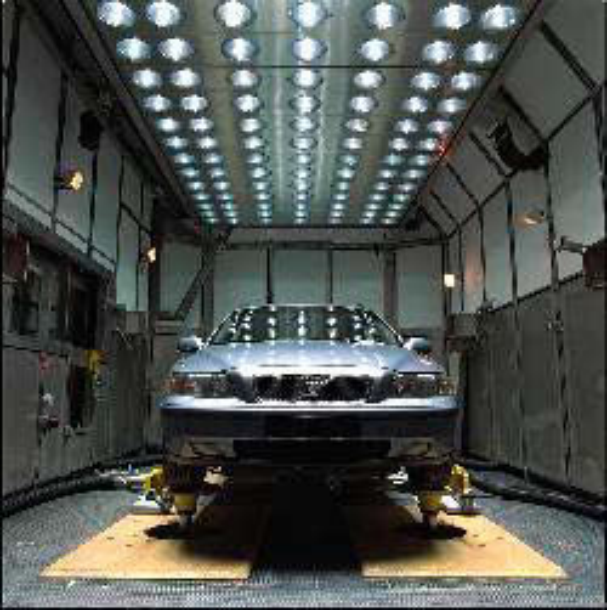
BEVÄPNA FÖRNUFTET

Men även om dessa två skäl, det sociala och det tekniska/praktiska, är skäl nog att behålla och ställa om bilindustrins organisation så är de inte den viktigaste orsaken till att jag är motståndare till de båda kapitalistiska förhållningssätten till bilindustrin. Klimatfrågan handlar inte om teknologi, utan om politik – med andra ord om klasskamp.

Förutom bland ett fåtal hårdnackade klimatrevisionister som förnekar vetenskapens rön råder enighet om att vi måste minska utsläppen av växthusgaser – och det snabbt. Ända sker inte detta, som vi alla vet. Inte för att de människor som har makt inte är tillräckligt informerade eller för att de är onda och vill utplåna mänskligheten. Utan för att de åtgärder som krävs skulle ifrågasätta själva grunderna i kapitalismens funktionssätt och makten hos de företag som styr vårt samhälle och vår värld. När det gäller klimatfrågan så står förnuft mot materiella intressen. Och i en kamp mellan förnuft och materiella intressen så vinner de materiella intressena 100 gånger av 100. Om inte annat står väl det klart för många efter fiaskot i Köpenhamn.

Så om vi vill att förnuftet ska segra så måste vi beväpna det – utrusta det med tillräckliga samhälleliga muskler för att utmana de materiella intressen som bara har ökad vinst som drivkraft

Och det är här vi, arbetarna i den hotade bilindustrin, kommer in. Vi som idag är anställda i bilindustrin, liksom i andra sektorer som behöver ställas om, har starka intressen av att försvara våra jobb, det är genom dem vi får vår försörjning och inte så sällan vår identitet. Vi har också en rad andra, mer sammansatta intressen än att bara behålla jobben, exempelvis vill vi ha en dräglig arbetsmiljö och anständiga arbetsvillkor. Men eftersom vi inte bara är anställda utan också samhällsmedlemmar med mycket vidare behov än de som är knutna till vår arbetsplats behöver vi även ha fungerande transportsystem, beboeliga städer, bra mat, en fungerande gemensam välfärd, för att bara ta några

En panel simulerar naturligt solljus vid testning av ny-producerad bil

exempel. Framför allt behöver vi en jord som är och förblir beboelig för oss och våra efterkommande.

Just eftersom vi samtidigt är producenter och konsumenter – och framför allt människor – med sammansatta intressen, kan vi spela en nyckelroll om vi tar strid för våra jobb genom att förändra vad vi gör när vi arbetar. Om vi kopplar krav på produktionens innehåll till försvaret av jobben, oberoende av och i motsättning till ägare och direktörer, då kan vi bli de sociala muskler som förnuftet så förtvivlat väl behöver.

Om vi ska kunna kämpa för någonting överhuvudtaget så måste kollektivet av arbetare hållas samman. Utgångspunkten måste vara klassolidaritet, att vi gemensamt kämpar för våra jobb. Det är det tredje skälet till att linjen ”låt industrin dö” är ett ännu sämre alternativ än kräva stöd till industrin. Att kämpa för våra jobb är en sund reflex, istället för att ge upp och hoppas på att marknaden ska rädda dem. Men det är en svår strid som är närmast omöjlig att vinna om man begränsar sig till kamp i ett företag eller en industri-sektor. Om vi bara säger: ”Pumpa in skattepengar i de multinationella bolagen så att de kan fortsätta att tillverka produkter som förstör jorden”, så kommer vi av de flesta att betraktas som ett inskränkt särintresse, som man inte kommer att vilja stödja.

Hösten 2008, i krisens början, så deltog jag i en radiodebatt med bland annat näringsministern, Maud Olofsson. När jag kritiserade bilindustrin och dess produkter frågade journalisten mig om jag inte då sågade av den gren jag satt på. Jag svarade att det var precis tvärtom. Om vi som jobbar i bilindustrin klamrar oss fast vid idén att vår framtid ligger i att producera bilar så är vi förlorade, både som arbetare och, i förlängningen, som människor.

Om vi istället säger: ”Företagsledarna som nu tigger om hjälp av staten har förverkat sin rätt att driva bilindustrin. Staten ska inte stödja deras styre och dess fortsatta destruktiva produktion. Istället måste staten ta kontrollen över industrin och använda den för att möta den utmaning som samhället står inför – förstärka industrin och ställa om den för att skapa säkra jobb och produktion som kan hjälpa oss att komma bort från fossilbränsleekonomin”

Detta är den ”tredje vägen” för bilindustrin som jag förespråkade sedan dess.

BRED ALLIANS

Den skulle kunna vara en plattform för en bred social allians, med syfte att både rädda jobben och planeten – ett tungt vapen i förnuftets tjänst. För det är en sådan rörelse som krävs för att rädda jobben och ställa om ekonomin. En bred politisk rörelse där olika gruppers krav och behov sammanfaller och förstärker varandra.

Är det möjligt att bygga en sådan allians? Är det möjligt att driva krav på alternativ produktion från fabriks-golv och kontor? Hur ska det i så fall gå till?

Det är detta sista som är det viktiga att diskutera. En central sak handlar om att göra omställningen trovärdig. I fabriken där jag jobbar råder en närmast fullständig brist på kollektivt självförtroende. Det är inget som är speciellt för min fabrik, det är detta som är det största hindret för Sveriges arbetarklass i allmänhet. Det har historiska orsaker som jag inte ska fördjupa mig i här, men en viktig del är tillståndet i våra fackliga organisationer. Idag har denna rörelses ledning föga annat att erbjuda än uppslutning kring kapitalet.

I Tyskland ville ledningen för IG Metall på Opel rädda företaget genom att GM skulle göra sig av med Saab. I USA uppmanar facken medlemmarna att köpa amerikanskt och går med på sänkta löner, pensioner och sjukförsäkringar i fåfänga försök att rädda sina jobb. Och IF Metalls ordförande Stefan Löfvén försöker ingjuta hopp i oss bilarbetare: ”Men en dag vänder det. Då gäller det att stå beredd inför den knivskarpa konkurrens som uppstår.” Företag mot företag, nation mot nation och arbetare mot arbetare. När nu den ekonomiska krisen sammanfaller med en ekologisk kris riskerar denna alternativlöshet inte bara att bli arbetarklassens tragedi utan hela mänsklighetens

I vår fabrik har ledningen utnyttjat bristen på självförtroende och facklig eftergivenhet maximalt de senaste åren i ett styre som är allt mer auktoritärt och

kontrollerande. Så idén att vi – de lägsta av de lägsta, vi som kontrolleras in i minsta steg och bråkdel av sekund, vi som inte ens får bestämma i vilken ordning vi ska plocka fram de skruvar och muttrar med vilka vi bygger bilarna med, vi som inte ens har kontroll över vår egen fackförening – vi skulle kunna styra inte bara fabriken utan hela bolaget och till och med ändra produktionens inriktning ... tja för de flesta av mina arbetskamrater så låter det som ren science fiction. Vi skulle inte ens veta var vi skulle börja.

Det första steget är att börja tala och skriva om omställning, att väcka diskussionen genom att föra fram tanken på så många sätt som möjligt. Men nej, i själva verket är detta inte alls det första steget. Det allra första steget är att överhuvudtaget lära sig kämpa som ett kollektiv för vad som helst. Om vi bara pratar om de stora planerna utan att engagera oss i våra arbetskamraters dagliga småtvister med ledningen kommer vi att bli betraktade som pratmakare som bygger tjugiga luftslopp – och det med all rätt.

Ett andra steg kan vara att börja göra konkreta planer för hur man ställa om olika branscher. Inför folkomröstningen om kärnkraft 1980 tog miljörörelsen ett viktigt steg och skapade MALTE – Miljörörelsens Alternativa Energiplan, som i detalj visade hur kärnkraften kunde avskaffas och ersättas av förnyelsebar energi. Den blev ett betydelsefullt verktyg i kampanjen, som gav rörelsens aktivister kunskap och självförtroende och även visade att miljörörelsen inte bestod av verklighetsfrämmande drömmare som bara var intresserade av utrotningshotade insekter utan hade handfasta och realistiska förslag för samhället.

Ett annat exempel på planer är de som gjordes upp i maj förra året, då miljöaktivister, medborgargrupper, forskare och fackföreningsrepresentanter från flera olika europeiska länder samlades i Köln för att diskutera hållbara transportsystem. Där antog de ”Kölndeclarationen mot privatisering av järnvägar och för uthålliga transporter” och lade fram ”Rail Europe 2025”, en konkret plan för att på femton år bygga om Europas transportsystem för att minska transporternas koldioxidutsläpp med 75 procent. En sådan plan kan användas av fackföreningar och andra rörelser för att skapa politiskt tryck, särskilt som den är kopplad till frågan om jobben och en kraftfull argumentation mot privatiseringar och för statliga investeringar i hållbar infrastruktur.

Ytterligare ett aktuellt exempel är den kampanj som det fackliga utskottet i den brittiska organisationen Campaign Against Climate Change tillsammans med flera fackförbund bedriver under parollen ”One Million Climate Jobs Now!”. Den viktigaste delen av kampanjen är just en plan som konkret pekar på vilka åtgärder som behöver vidtas för att ställa om samhället och hur många jobb detta skulle innebära.

Det tredje och viktigaste steget för att få igång kampen för en omställningspolitik är att koppla ihop dessa planer med bestämda arbetsplatser, med produktionen på gräsrotsnivå.

LUCASERFARENHETEN

Det enda exempel på detta av större betydelse som jag känner till är det som skedde på krigsmaterielföretaget Lucas Aerospace i England på 1970-talet.

Historien i korthet var att de anställda (i Sverige oftast kallade ”Lucasarbetarna” trots att många av de mest drivande var vad som med svensk terminologi kallas ”tjänstemän”) när de ställdes inför hot om neddragningar inte gjorde som tidigare, då de krävt ökade försvarsanslag för att rädda jobben. Istället organiserade de sig i en facklig koncernkommitté och tog fram ett stort antal förslag på produkter som de skulle kunna utveckla och tillverka med befintlig utrustning och kunskap. De bästa av dessa förslag sammanställdes därefter i vad som blev känt som Lucasplanen, som sedan använde som argument i striderna för att rädda jobben, både för hela koncernen och lokalt i de olika fabrikerna. Även om kampen vid Lucas slutade i nederlag så blev det ett exempel som spreds över världen.

Begreppet ”alternativ produktion” är alls inte okomplicerat. När stora industribranscher var i kris i Sverige på 70-talet; varven, stålindustrin och vad som fanns kvar av tekoindustrin, så blev under en period ”alternativ produktion” ett nyckelord bland rätt breda

grupper och stora förhoppningar knöts till begreppet. Men nästan alla försök att rädda jobb längs den vägen misslyckades. Det berodde på att i de flesta fall betydde alternativ produktion ”andra lönsamma produkter”. Och det finns en hel del man kan säga om kapitalister men man kan inte anklaga dem för att vara dåliga på att jaga vinst. Styrkan i Lucasplanen var att de tvärtom motiverade sina förslag med att de var nyttiga, trots att de som skulle behöva dem inte hade råd att köpa dem. (Värmepumpar åt frysand e fattigpensionärer, transportsystem åt utvecklingsländer, energisnåla bilar, handikapphjälpmedel, och så vidare.)

Vi kan använda idén om ”alternativ produktion” för att peka på att vi vill använda vår yrkeskunskap för att göra produkter som är nyttiga och nödvändiga för samhället, oavsett om de är lönsamma i den kapitalistiska betydelsen eller inte. Detta var styrkan i Lucasplanen – den talade om samhällsnytta, inte om privat vinst. De som skrev den var också mycket medvetna om att detta sätt att organisera produktionen i det långa loppet inte var förenligt med kapitalismen, en medvetenhet de summerade med de insiktsfulla orden: ”Det kan inte finnas öar av ansvar och omsorg i ett hav av ansvarslöshet och fördärv.”

Jag har dessutom alltid fascinerats av en annan aspekt av erfarenheterna från Lucas: vad händer när vi tar ett steg ut ur de dagliga rutinerna, det invanda slitet? I slutet av 1700-talet fångade den borgerlige revolutionären Thomas Paine i några få rader i sin *Människans rättigheter* de möjligheter som ligger oanvända hos människorna: ”Revolutioner skapar geni och talang; men dessa skeenden för bara fram dem i ljuset. Det finnes bland människorna en stor massa av förnuft i ett sovande tillstånd som, om intet väcker den till handling, utan att vakna går med dem i graven. Eftersom det gagnar samhället att all dess förmåga blir tagen till bruk borde en styrelse så uppbyggas att den genom lugn och regelbunden verksamhet kan framlocka all den inneboende förmåga som aldrig underlåter att träda i dagen vid revolutioner.”

Efter att ha arbetat i årtionden med ett själsdödande jobb vid löpande bandet är jag övertygad om att det finns väldiga krafter att utnyttja i detta. Man behöver

inte ha Paines erfarenhet av revolutioner för att se vad som händer med människor när den vanliga lunken bryts och den vardagliga underordningen för en stund spricker upp. Det kan vara i en strejk eller en annan kamp där människor som normalt sett inte gör mycket väsen av sig plötsligt rätar på ryggen och visar sig besitta oanade kunskaper och förmågor.

Att organisera kollektivet på arbetsplatsen för att ställa om produktionen skulle därför inte bara skapa kraftiga motreaktioner från ledning och ägare utan också kunna frigöra en väldig energi från oss som har mest att vinna på förändringar i såväl produktionens organisering som dess innehåll. I detta finns en enorm kraft som kan sättas i omställningens tjänst och bli avgörande för att den över huvud taget skall kunna äga rum.

Jag ska avsluta med ytterligare en anmärkning om kapitalism och transporter. Nyligen publicerade svenska myndigheter statistik över trafikolyckor under de sex första månaderna 2009, som visade en drastisk minskning av dödsolyckor jämfört med samma period året innan. Tidigare publicerad statistik har visat att utsläppen av koldioxid minskade mellan 2007 och 2008. I och för sig en liten minskning, men trots allt en minskning. Så har jag fel? Tyvärr är denna positiva utveckling inte ett resultat av medvetet vidtagna åtgärder. De är i först hand en bieffekt av den djupaste kapitalistiska kris som drabbat systemet på mer än femtio år. Ekonomins snabba nedgång fick trafikvolymerna att sjunka dramatiskt, vilket också minskade utsläppen. Redan i april 2009 vände dock trenden och trafiken började öka igen, vilket entusiastiskt hälsades som ett tydligt tecken på att den ekonomiska krisen var över och att allt var på väg att bli som vanligt igen...

Med andra ord, den enda gång kapitalismen lyckats påverka transportsektorn i den riktning som är absolut nödvändig för att rädda mänskligheten är när den går in i en kris så djup att systemet hotas. Och så fort den repar sig så ökar åter hotet mot vår överlevnad. Detta pekar nästan övertydligt ut var problemet ligger och vad som behöver göras för att lösa det. ■

kära läsare

För att förändra världen måste man kunna förstå den. Den meningen, med doft av gamle Marx, finns i denna tidskrifts målsättningsformulering. Vi vill gärna ge kunskap och erfarenheter som bidrar till arbetet för en annan värld.

Är det en vetenskaplig ambition? Det vill vi nog hävda, men frågan är i så fall på vilket sätt. Vid sammanställningen av detta nummer vindlar redaktionsgruppens samtal iväg i olika riktningar under lunchpausen.

Vad är egentligen vetenskap? Vilken vetenskap kan man lita på? Finns absoluta sanningar? Bör vi sträva efter sådana – och till vilken nytta? Går ens alla mänskliga fenomen att förklara?

Artiklarna i detta nummer bidrar till sökandet efter svaren på de frågorna – utifrån skilda utgångspunkter. När Erik Svensson och Pia Gustafsson i sin artikel efterlyser vetenskapliga experiment för att förklara utvecklingen av mänskliga beteenden hoppas vi på en livlig debatt i en för tidskriften ny fråga: vad är människans natur? Finns en sådan överhuvudtaget?

Eva Kärve varnar från sin utlikspost för den politiska faran med klassificering av människor, vilket får lunchsamtalet att ta ytterligare vändningar. Den vetenskap och ”beprövad erfarenhet”, som läkarvetenskapen talar om och som kan utsträckas till andra områden, kommer på tapeten. Vilken roll spelar den beprövade erfarenheten när kraven på objektivt mätbara resultat pressar på? Och i vilken grad kan naturvetenskap och sociala vetenskaper vila på samma kunskapsteoretiska grundval?

I tidskriftskollegan *Tvärdrag*, som i sitt senaste nummer behandlar just biologi kontra politik läser vi i en ledare att en ny vänster behöver ”en ny vetenskap” – men utan att denna vetenskap definieras.

Själva tänker vi att det inte är en ny vetenskap som behövs, snarare verktyg för att tolka och tillämpa olika vetenskaper för att smälta ihop rönen till en helhet. Marxismen, som vi förstår den, bör ha just helhetssyn som ledstjärna, liksom tvärvetenskap och odogmatisk öppenhet. Det är en verktygslåda, en metod för att analysera och förstå samhällsutvecklingen i alla sina delar.

För egentligen är kanske den enda sanningen att allt är i rörelse – allt förändras. Därför kan man ju egentligen lika väl vända på vår målsättningsformulering: För att förstå världen måste man också förändra den. Kampen om idéer och ideologi måste vara förankrad i vardagen, i social kamp, där klassmotsättningar görs synliga. Eftersom det inte är fritt flytande idéer som styr samhället utan mer handfasta klassintressen, så måste vi sträva efter att ”ge förmuftet muskler” som Lars Henriksson skriver i sin artikel om en möjlig och nödvändig omställning av bilindustrin.

Vad avgör om ett marxistiskt förhållningssätt är riktigt eller inte? Enligt ett talesätt med anor från 1500-talet, som också tongivande marxister använt, ligger ”the proof of the pudding in the eating”. Det är om och när en annan värld blir verklighet som svaret på frågan kan skönjas.

Hur vi kan låta detta – att praktiken avgör teorin – vara vägledande utan att hamna på ett gungfly av relativism och opportunistisk dagspolitik är en fråga vi gärna bollar till er, kära läsare. Se det som en utmaning. Våra spalter står öppna.

/Redaktionen

DE KONKRETA ALTERNATIVEN

Hur ska utsläppen av växthusgaser minskas? Vilka metoder är effektiva och samtidigt rättvisa, och vilka blir de samhälliga konsekvenserna när de tillämpas? Daniel Brandell har läst en bok som söker besvara frågorna.

De ekosocialistiska debattörerna har länge och med rätta kritiserat kapitalismens krampaktiga åtgärder för att skapa någon sorts hållbar klimatpolitik. Man har kritiserat de förekommande formerna av handel med utsläppsrätter, koldioxidskatter, CDM-projekt, etc med hänvisning till att dessa metoder oftast varit verkningslösa, och i många fall slagit hårt mot ekonomiskt svaga individer. I en borgerlig miljöpolitik drabbas de fattiga förhållandevis hårdast, eftersom de har små möjligheter att hitta miljövänligare alternativ. Det är inte de som skall bära bördan av att samhället inte är ekologiskt hållbart.

Samma ekosocialister har dock ofta varit sämre på att visa på alternativa system som skulle kunna fungera bättre, utan har istället ofta inskränkt sig till paroller som att "kapitalismen kan inte lösa klimatkrisen". Detta kan ha sina skäl. Det finns bland marxister en sund skepsis mot utopiska systembyggen. Framtidens samhällen skapas ju i den dialektik som klasskampen utgör och baseras på människors erfarenheter av kamp, och att då fila på "det perfekta samhället" är inte särskilt meningsfullt. Det är kampen här och nu som är det väsentliga – att organisera folk i motstånd mot det rådande förtrycket och den kommande ekologiska katastrofen. Men samtidigt finns ett behov av att ibland höja blicken, och se hur samhället skulle kunna vara organiserat – för att väcka hopp, inspiration, men också för att peka ut realistiska vägar framåt. Om svaret på frågan "– Hur vill ni lösa klimatkrisen?" bara blir "– Med socialism!", så är det svaret mest ett "goddag yxskaft". Något mer konkret måste sägas.

I sin bok *Vår beskärda del* gör klimatjournalisten David Jonstad – som legat bakom utmärkta publikationer som tidskriften *Effekt* och *Arbetarens klimatblogg* –

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Skribenten är kemist. Aktiv i Klimataktion Uppsala och medlem av Röda rummets redaktion.

ett ärligt försök. Grunden är enkel: om vi vill nå en hållbar nivå på växthusgaserna så får ingen leva utöver sitt ekologiska fotavtryck, utan alla får anpassa sig efter sin beskärda del. Och här krävs det då hårda tag: statliga ingripanden, ransonering, strikta förbud och allmän åtstramning. Hade det inte varit för att Jonstad hela tiden försökt visa på hur detta kan gå hand i hand med medborgarengagemang och solidarisk aktivism, hade utopin inte känts särskilt tilltalande.

Hur skulle då detta fungera? Jonstads modell bygger på David Fleming idé om Transferable Energy Quotas (TEQs). Varje medborgare tilldelas en kvot efter ett nationellt utsläppstak, och får sedan använda upp sin kvot när han eller hon köper energi av olika slag. Det blir som ett bankkort med två funktioner – ett som

David Jonstad.

Vår beskärda del – en lösning på klimatkrisen. Ordfront 2009.

drar från pengarna, och ett som drar från koldioxidkvoten. Överblivna kvoter kan sedan köpas och säljas på en marknad. Eftersom höginkomsttagare generellt sätt lever mindre hållbart och konsumerar mer flygresor, bensin, el, med mera, än låginkomsttagare, innebär detta också en viss överföring av pengar till de mindre beställda.

Den direkta energikonsumtionen från medborgarna står dock bara för en fjärdedel av växthusgasutsläppen i Sverige; resten sker indirekt. Här finns olika sätt att administrera kvoterna för resten. Jonstad föredrar ett system där staten auktionerar ut de återstående tre fjärdedelarna av utsläppsrätterna till företag och organisationer som behöver energi i sin produktion; och de bakas därför in automatiskt i produktionspriset. Mer energikrävande varor blir sålunda dyrare. Ett alternativt system är RAPS – Rate All Products and Services – där de dubbla prislapparna inte bara gäller

energi, utan alla produkter. Här sätts då koldioxidkvoten in direkt i produkten eller tjänsten, och man överlämnar alltså inte ansvaret åt tillverkan att baka in energiåtgången i priset på varan. Varje vara får sålunda ett "vanligt" pris i kronor och ören som konsumenten betalar, men också ett koldioxidpris som dras från konsumentens tilldelade ranson. Jonstad menar att systemet är krångligare – en ordentlig analys måste göras av utsläppen för varje produkt från vaggan till graven för att koldioxidpriset ska bli korrekt, och det är givetvis inte alltid så enkelt. Å andra sidan kan detta ha fördelar ur ett maktperspektiv: kapitalisterna kan inte kompensera sig genom att höja priserna på varorna på marknader där de är i monopolställning. RAPS blir mer transparent, och kräver att mer demokratiska organ får insikt i produktionskedjan.

Vår beskärda del fortsätter sedan att skildra de förmodade konsekvenserna av denna ransoneringspolitik i ett grönt skimmer: vi blir friskare och lyckligare, brottsligheten går ner, vi får längre semester och det odlas grönsaker på parkeringsplatserna. Även om Jonstad inte skriver att kapitalismen står i motsättning till hans visioner, är dock rörelseriktningen utstakad: kortare arbetstid, omfördelning från rika till mindre bemedlade, slut för överklassens livsstil och för systemets tillväxtparadigm.

Att detta utmanar dagens makthavare, både politiska och ekonomiska, och att dessa nog lär bjuda hårt motstånd mot varje sådan utveckling torde ingen tvivla på. Det är här ekosocialisterna bör ta upp tråden. Men då kan man ha mycket nytta av att faktiskt kunna lansera en hyfsat rättvist och inte minst konkret alternativ klimatpolitik. Jonstads bok är då säkerligen en tillgång. ■

”RÖDGRÖNT” ELLER

– om regeringsansvar, rörelser och ekosocialism

Efter valet är det möjligt att en rödgrön regering bildas. I de tre partiernas gemensamma dokument tycks dock både de röda och de gröna nyanserna svaga och uttunnade. Men vad kan samarbetet mellan, S, V och MP framkalla för politiska diskussioner och idéer på basplanet? Kan det stimulera en radikal utveckling bland miljömedvetna vänsterkrafter och jämlikhetssträvande miljöaktiva?

Daniel Brandell har med ekosocialistiska glasögon läst den rödgröna antologin *Vårt sätt att leva tillsammans kommer att ändras*, och presenterar kritiskt utmanande frågor.

Det rödgröna samarbetet inför höstens val är ett påtvingat samarbete. Dels är det påtvingat uppifrån, som ett resultat av kohandel och överläggningar mellan partitopparna i S, V och MP. Dels är det påtvingat utifrån, under tryck från det borgerliga allianssamarbetet. Oppositionen vill inte att osäkerheten kring regeringsalternativ skall bli ett ess i rockärmen för borgarna att spela ut om och om igen under valrörelsen.

Det är i viss mån synd att det är under de här villkoren ”de rödgröna” nu formerar sig. De nuvarande ekonomiska och ekologiska kriserna för kapitalismen visar tydligare än någonsin på behovet av ett ordentligt samarbete mellan arbetar- och miljörörelsen. Det finns en risk att det samarbetet inte får växa fritt, utan fastnar i – eller styrs av – de parlamentaristiska former som nu etableras, att det rödgröna samarbetet reduceras till att bli en del av ett begynnande svenskt tvåpartisystem. Samtidigt kanske det är positivt att representanter för partierna tvingats ned i samma båt – det tvingar fram nya kontaktytor även bland medlemmar och aktivister på basplanet, vilket kan resultera i en ideologisk och politisk vitalisering.

Ett gott tidigt exempel på sådana kontakter är antologin *Vårt sätt att leva tillsammans kommer att ändras*, vilken samlar ett trettiotal läsvärda bidrag från unga skribenter, nästan uteslutande medlemmar i de etablerade rödgröna partierna, dock med mycket lite tendenser till partigångande och partiegoism. Boken är resultatet av ett samlingsprojekt mellan tidskriften *Tvärdrag*, *Centrum för marxistiska studier* samt den gröna tankesmedjan *Cogito*. Författarna är aktivister och/eller intellektuella, och ger uttryck för en prövande men skeptisk hållning gentemot partisamarbetet. Texterna andas en radikalism som man mycket sällan återfinner hos moderpartierna, och det är upplyftande att det utifrån socialistiska och feministiska perspek-

tiv finns gott om goda idéer hos en yngre generation rödgröna. Till det upplyftande hör också att det finns uppenbara motsättningar mellan några av bidragen – så måste det vara, och det är genom att artikulera dem som debatten kan föras framåt och en gemensam politik utvecklas.

Inte minst sticker Daniel Ankarloo ut hakan genom att resa frågetecken kring den gröna rörelsens asketism gällande krympande konsumtionsutrymmen och nolltillväxtidéer. ”Att avstå är att avstanna”, menar han; den minskade konsumtionen innebär inga krav eller perspektiv som kan mobilisera, och med en arbetarrörelse som går på tomgång är det mobilisering vi främst behöver – ”rörelsen är allt”. Detta står i tydlig kontrast till de skribenter som pläderar kamp för ett samhälle byggt på hållbar utveckling. Dilemmat med att lösa motsättningen mellan arbetarklassens rättmätiga krav på en större del av mervärdet och det faktum att klassen idag inte lever ekologiskt hållbart måste ligga i fokus för dem som ska utveckla den rödgröna politiken och strategin framöver.

SLÖSAKTIG RESURSFÖRBRUKNING

Här måste ekosocialister – socialister som inkorporerat vetenskapen om de ekologiska gränserna för det hållbara samhället som ett ramverk för sin politik – vara mycket taktiska genom att hela tiden hålla sikten inställt på de krafter som primärt hotar natur- och människovärden: den verkligt slösaktiga resursförbrukning som representeras av en liten grupp mycket välbeställda och verksamheter som är helt onödiga och onyttiga, som exempelvis militären och reklamen. Att då tala för mycket om generell återhållsamhet bland löntagarna – utifrån miljörörelsens hotbild av ”biffen, bilen och bostaden” – är kanske inte det vi främst skall göra. Snarare bör ekosocialistiska krafter försöka stimulera kamp för att föra produktionens överskott från kapitalistklassen till arbetande människor, parallellt

bild: Anders Nilsson

RÖTT OCH GRÖNT?

med att vi utvecklar en systemkritik av den påtvingade överkonsumistiska och alienerande livsstilen. Man kan därmed kräva högre lön för vanligt folk, men se till att samhället har ett mer hållbart utbud för vad man som konsument skall kunna lägga de intjänade pengarna på.

Samtidigt är det nedslående att ta del av dessa goda idéer – arbetstidsförkortning, offensiva skattefinansierade välfärdssatsningar, klimatinvesteringar för höjd sysselsättning, statlig inkomstgaranti, bredare facklig medlemsbas, nytänkande stadsplanering, fördjupad lokaldemokrati, med mera – från partimedlemmar som med hundra procents sannolikhet kommer att bli fullständigt överkörda i fyra år även om de rödgröna vinner valet. Aron Etzler konstaterar i sitt bidrag att om en rödgrön regering ska bli långvarig kommer den att behöva ”en ihållande entusiasm för hela det rödgröna projektet, viljan från aktivister och medlemmar att ge mer av sin tid och fortsätta kämpa”. Mycket riktigt, men kommer det verkligen att ske med de nuvarande partiledningarna? Den rödgröna skuggbudgeten pekar i direkt motsatt riktning; att resultatet av en rödgrön regering kommer att bli högst demoraliserande för de rörelser som skall bära fram den – fortsatt krympande offentlig sektor, inga direkta förändringar i skatterna, uteblivna gröna satsningar.

Magnus Wennerhag formulerar i sitt kapitel till och med förhoppningar om att det rödgröna samarbetet kan växa fram som de sociala rörelsernas parti. Men det måste då ställas emot den mycket ljumma inställningen, ibland på gränsen till fientlig, som tidigare s-regeringar (stödda av v och mp) i praktiken ofta uppvisat mot just dessa rörelser. Det blir därmed tydligt hur antologin saknar ett strategiskt perspektiv; hur

man vill gå från idé till politik. Som det nu är blir det mest en god om än skissartad programförklaring från intellektuella. Men hur skall rörelsen byggas, och hur skall makten kunna erövrats för ett genuint rödgrönt program? Svaren på dessa frågor måste formuleras mot bakgrund av två problemområden som inte heller lyfts fram tydligt i antologin: politikens medialisering och vårt samhälles beroende av kapitalismens globalisering och finanskapitalets ökande betydelse. För det är härifrån det egentliga motståndet mot utvecklad demokrati, välfärd och jämlikhet levereras – snarare än från de borgerliga partierna. Antologins författare ringar mycket riktigt in de rödgrönas dilemma med att efterapa ett borgerligt politiskt perspektiv; att man främst betraktar sig som en passiv förvaltare av statsfinanserna som skall se till att tillhandahålla vissa välfärdstjänster till politiskt icke-aktiva medborgare. Detta är dock inte enbart något självvalt, utan något man har tvingats till genom ideologiskt och ekonomiskt tryck från kapitalet.

ALTERNATIVEN TILL NYLIBERALISMEN

Alla rörelser bort från detta perspektiv och handlings-sätt lär leda till en rasande motreaktion, dels från borgerlighetens samlade ideologer på ledarredaktioner och tankesmedjor som idag sätter den offentliga agendan, och dels från mäktiga kapitalintressen. Det var ju denna allians mellan borgerlig mediehegemoni och kapitalintressena som motvilligt tvingade in de rödgröna partierna i den nyliberala fällan – och det ligger i dess intresse att de blir kvar där. Ska ett verkligt rödgrönt program genomföras, är det dessa krafter som måste utmanas. Det vet Sahlin & co, och det är därför de agerar som de gör – för de klarar inte utmaningen.

Alternativen till nyliberalismen – både gällande jämlikhet och hållbarhet – kan inte realiseras med annat än att de rödgröna i samarbete med fackföreningsrörelsen

med kraft utmanar det ökande uttaget av vinster och fördelar det mellan det offentliga och den breda arbetarklassen. Det kräver i sin tur en massrörelse med politiska krafter i ledningen som kan stå emot trycket från det globala finanskapitalet och den rasande stormen av liberal-konservativ propaganda; inte minst har det senaste decenniets utveckling i Latinamerika visat detta. Ett litet steg på vägen vore då att de progressiva visionärer och aktivister som finns inom de etablerade rödgröna partierna och rörelserna – bland dem författarna till *Vårt sätt att leva tillsammans kommer att ändras* – formerar sig i ordentlig opposition mot partiledningarna inom s, v och mp som kommer att administrera regeringsansvaret. Och, kanske allra viktigast: att bygga de röda och gröna rörelserna, vars svaghet idag är det största problemet. ■

Vårt sätt att leva tillsammans kommer att ändras – 27 arbetspunkter för rödgrön förändring
John Hörnquist, Daniel Suhonen, Kristina Tysk (red.)
Leopard förlag 2010.

EN ARTIKEL AV DANIEL BRANDELL

Artikelförfattaren är kemist, aktiv i Klimataktion och ingår i Röda rummets redaktion. Medlem i Socialistiska Partiet

DE UPPSKJUTNA PROBLEMENS ERA

I spåren av klimat- och finanskris har ett av det moderna samhällets postulat; den ekonomiska tillväxten, alltmer börjat ifrågasättas. Men debatten om tillväxten är inte ny. Rikard Warlenius har jämfört en nutida tung kritisk publikation med 1970-talets mest inflytelserika skrift i ämnet, den så kallade Romklubbens uppmärksammade rapport *Tillväxtens gränser*.

Kapitalets kriser kommunicerar med varandra. 1968, under den allvarligaste legitimitetskrisen för den kapitalistiska utvecklingsmodellen på ett halvsekel, bjöd den samhällsengagerade industrimannen Aurelio Peccei och den skotske vetenskapsmannen Alexander King in ett antal personer inom diplomati, industri, akademi och föreningsliv till Pecceis villa i Rom för att diskutera samhällsproblemen. De bildade Romklubben, vars första och mest uppmärksammade rapport, *Tillväxtens gränser*, gavs ut 1972 och blev enormt omdiskuterad, översatt till 30 språk och såld i över 12 miljoner exemplar – förmodligen den mest sålda miljöboken någonsin.

Romklubben delade den nya miljörörelsens intresse för de industrialiserade ländernas relation till ekosystemen och ifrågasättandet av konsumtionssamhället och den ekonomiska tillväxten, men i övrigt var skillnaderna stora. Miljörörelsen var en av de många progressiva och revolutionära rörelser som valde fram ur ”1960-talets häxkittel”, som Sven-Eric Liedman tar upp i sin bok *I skuggan av framtiden*, men för Romklubben var dessa rörelser inte en del av lösningen på samtidens bekymmer utan ännu ett symptom på problemet. I förordet till *Tillväxtens gränser* listas samtidens ”problematisering” som Romklubben betraktar den, och dit hör inte bara kärnvapen, föroreningar, buller, sterila stadsmiljöer, alienation, maskinfetischism, knark, låg livskvalité, ekonomiska klyftor, byråkratisering, arbetslöshet och inflation utan även ateism, strejker, misstro mot auktoriteter och uppror mot partisystemen.

På den politiska krisen följde även en ekonomisk strukturstress, särskilt påtaglig efter oljeprischockerna 1973-74. Kapitalet sökte lösa energikrisen bland annat genom storsatsning på kärnkraft, men det gav bara ytterligare näring åt miljörörelsen. ”Den tilltro till teknikens möjligheter att lösa resursbrister och att upphäva naturens begränsningar för samhällets utveckling, som präglad efterkrigstiden vändes från 1970-talet i stället till en alltmera utbredd misstro mot ’tillväxtpolitik’. Tillväxt ställdes mot ekologisk hållbar utveckling”, skriver författaren Donald Sassoon. Romklubbens rapport var ett av de tyngsta inläggen i den debatten.

NY EXPANSION

Men de politiska och ekonomiska kriserna åren 1968-75 vändes, särskilt efter 1983-84, till en ny period av industrikapitalistisk expansion i global skala. Den tillväxtkritiska kapitalismkritiken tycktes överspelad och i stället gick ett nyliberalt segertåg över världen, med start i Storbritannien 1979 då Margaret Thatcher valdes till premiärminister. Frånvaron av starka politiska motsättningar efter liberalkapitalismens segertåg medförde, enligt Sven-Eric Liedman, att ”politiken hade begränsat spelrum i 1990-talets dominerande europeiska och nordamerikanska föreställningsvärld”.

Den långa expansionen tycks först ha brutits de senaste två åren. Hösten 2008 utlöstes i USA en allvarlig finanskris som snart övergick till en lågkonjunktur och spred sig över världen. Efter över 20 år av stark tilltro till marknadens självreglerande krafter satsade världens ledare nu på kraftfulla offentliga stimulanspaket. John Maynard Keynes teorier, som fallit i onåd under 1980- och 90-talen, dammades av.

Året innan, 2007, hade en betydligt mer långsamt verkande men ännu djupare kris fått stor uppmärksamhet: klimatförändringen. Publiceringen av FN:s

klimatpanel IPCC:s fjärde utvärderingsrapport och Al Gores film *En obekväm sanning* gav stort eko i världens medier. Intresset för klimat- och resurskrisen dämpades först till följd av den ekonomiska krisen, men många försökte koppla ihop de dubbla kriserna och diskuterade hur de orsakats och bör lösas i samspel med varandra. Pläderingar för olika varianter av ”Green New Deal” blev allmänt förekommande i samhällsdebatten.

Och mitt under denna djupa kris uppväcktes åter tillväxtkritiken. För även om en grön ny giv – med stora offentliga investeringar i syfte att minska samhällets klimatpåverkan, hålla sysselsättningen uppe och få fart på tillväxten – är en utmärkt idé på kort sikt, så ledde utbrottet av de dubbla systemkriserna till en växande insikt om att så småningom, antagligen snarare än vi tror, måste även själva den ekonomiska tillväxten ifrågasättas. Idag, precis som 1968.

Det förmodligen främsta intellektuella uttrycket för den nya vågens tillväxtkritik är *Prosperity without growth?* som publicerades i mars 2009 av brittiska Sustainable Development Commission, ett regeringsorgan som agerar som oberoende rådgivare åt regeringen. Den är skriven av Tim Jackson, professor i hållbar utveckling vid University of Surrey, och har väckt stor debatt och uppmärksamhet. Den gavs sedermera ut i bokform och kommer ut på svenska i början av nästa år.

Rapporterna skiljer sig åt. Medan *Tillväxtens gränser* till största delen är en redovisning av ett matematiskt, systemanalytiskt modellbygge är *Prosperity without growth?* en sammanställning av annan forskning – i huvudsak ekonomisk och sociologisk – och en diskussion om den ekonomiska tillväxtens hållbarhet. Men de tål att jämföras.

VÄRLDSMODELLEN

Författarna till *Tillväxtens gränser* – en grupp systemvetare vid Massachusetts Institute of Technology under ledning av professor Dennis L Meadows – konstruerade en ”Världsmodell” bestående av fem element: Befolkning, industrialisering, livsmedelsproduktion, förbrukning av icke förnyelsebara naturresurser samt föroreningar. I rapporten konstateras att samtliga element växer exponentiellt på världsnivå. Exponentiell tillväxt kan beskrivas som en räntefunktion. Om 100 kronor sätts in på ett konto med en ränta på 7 procent, kommer kapitalet efter ett år ha ökat till 107 kronor. Andra årets ränta kommer då att bli 7 procent av 107 kronor, det vill säga 7 kronor och 49 öre. Ju större kapitalet blir, desto större blir ränteutdelningen, och efter drygt 10 år kommer de ursprungliga 100 kronorna att ha fördubblats. Detta kallas för en positiv återkopplingskrets. I verkligheten motverkas sådana oftast av negativa återkopplingskretsar, exempelvis ökar befolkningen exponentiellt bara om den positiva återkopplingskretsen (fertiliteten) är större än den negativa (mortaliteten).

De fem elementen kopplas samman i Världsmodellen. I en standardkörning av modellen extrapoleras historiska tendenser (1900-1970) fram till år 2100 och ställs mot kända eller uppskattade gränser för odlingsbar mark, naturresurser och föroreningar. Resultatet visar att naturresurserna hastigt tar slut och framtingar en inbromsning i industri- och livsmedelsproduktionen. Befolkningen kommer genom naturliga fördröjningar att fortsätta växa ytterligare en tid in i vårt århundrade, men hejdas genom stigande dödstal på grund av försämrade livsmedelstillgång och

hälsovård. I nästa körning antas naturtillgångarna vara dubbelt så stora som vid denna tid var känt, men då leder den exponentiella tillväxten av människor och industriproduktion i stället till att föroreningarna stiger så snabbt att dödligheten ökar och livsmedelsproduktionen minskar. Även när nya antaganden införs i modellen – föroreningskontroll, ökad produktivitet i jordbruket och födelsekontroll – leder modellen till en hastigt tillväxt följd av ett sammanbrott under 2000-talet.

Forskarnas slutsats är att inte ens de mest optimistiska antagandena om teknologikutveckling förmår förändra världssystemets grundläggande beteende. Ny teknik kan skjuta upp det ofrånkomliga sammanbrottet men har ”ingen inverkan på det väsentliga problemet, vilket är exponentiell tillväxt i ett ändligt och komplext system”. Först om modellen testas med två icke-tekniska antaganden ändras resultatet. Om befolkningen hålls konstant genom att fertiliteten är densamma som mortaliteten, och kapitalstocken hålls konstant genom att investeringstakten är densamma som avskrivningstakten, finns förutsättningar för en någorlunda stabil utveckling under 2000-talet, även om de ändliga naturresurserna sakta förbrukas.

I bokens sista kapitel skisseras en värld i dynamisk jämvikt, där vissa friheter har inskränkts – som friheten ”att sätta ett obegränsat antal barn till världen eller förbruka okontrollerade mängder av naturresurser” – vilka dock har bytts mot andra friheter, som ”frihet från föroreningar och överbefolkning och från hotet om sammanbrott för världssystemet.” Författarna betonar att ett samhälle i dynamisk jämvikt inte behöver innebära stagnation utan är i behov av teknologiska framsteg för att kunna skänka nya friheter som inte tär på ändliga resurser, som ”allmän och obegränsad utbildning, fritid för skapande verksamhet och uppfinningar, och det viktigaste av allt, den frihet från hunger och fattigdom som så få människor på jorden kan njuta av idag”.

Vad som behöver göras för att nå dit är, enligt författarna, att ”försvaga de positiva återkopplingskretsar som leder till tillväxten”. De tillstår att ”en sådan lösning har nästan aldrig erkänts som legitim av något modernt samhälle, och den har heller aldrig praktiserats effektivt.” Åtgärden saknar historisk precedens (finns inget tidigare likartat fall) och kan därför enbart diskuteras som modell. De skriver att modellen inte kan visa oss hur vi ska nå dessa mål, ”bara peka på en uppsättning av sinsemellan konsistenta mål som ligger inom möjligheternas ram”. Författarna avslutar med att ”enträget mana till handling” för att ett ”önskvärt, acceptabelt tillstånd av jämvikt skall nås över hela världen”.

TILLVÄXTENS TVILLINGMOTOR

På ett sätt kan Tim Jacksons rapport sägas ta vid där *Tillväxtens gränser* slutar. Medan Romklubbens rapport framför allt ägnar kraft åt att bevisa att tillväxt leder till kollaps och bara ägnar ett slutkapitel åt argument för varför ett samhälle utan tillväxt är möjligt och hur det skulle kunna se ut, är denna sistnämnda huvudsaken i Tim Jacksons bok. Här betas i stället de vanligaste argumenten mot ekonomisk tillväxt av i rask takt redan i inledningen. Tillväxt leder till uttömning av naturresurser och miljöförstöring (som särskilt akuta utmaningar nämns klimatförändring och oljetoppen), växande sociala klyftor eftersom tillväxtens nytta och kostnad fördelas ojämnt samt ger över en viss ekonomisk nivå ingen högre mänsklig lycka.

Därmed anses frågan om tillväxtens skadliga karaktär besvarad med ett ja och resten av rapporten undersöker om ett samhälle utan ekonomisk tillväxt kan erbjuda den typ av välbefinnande som åtminstone vi i den rika delen av världen har vant oss vid. Det något luddiga begreppet välbefinnande (prosperity) definieras med hjälp av ekonomen Amartya Sen klassiska essä *The Living Standard*. Med Sen kommer Jackson fram till att välbefinnande inte är samma sak som materiellt överflöd, och inte heller enbart kan förstås som en linjär funktion av tillgång till en ökad mängd nyttigheter. Som argument mot detta framförs bland annat att ägodelar och inkomster har en avtagande marginalnytta för människors välbefinnande: nyttan av familjens första bil är betydligt större än av deras fjärde. I stället definieras välbefinnande som ”möjligheter till blomstring” (capabilities for flourishing) – möjligheten för alla att exempelvis ha god hälsa och leva ett långt liv liksom att kunna delta i samhällsaktiviteter.

En stor del av boken ägnas åt att bemöta tänkta invändningar mot avskaffad tillväxt – som att ökad inkomst är ett grundläggande villkor för välbefinnandefaktorer som förväntad livslängd, god hälsa och utbildningsnivå. Det bemöts med statistiska uppgifter som visar att förväntad livslängd, barnadödlighet, god hälsa och utbildningsnivå visserligen hänger samman trendmässigt med BNP per capita, men bara upp till drygt 5 000 dollar PPP (köpkraftskorrigerad BNP), vilket kan jämföras med att Sveriges BNP per capita 2009 låg på cirka 38 900 dollar PPP. Därefter är nyttan av ytterligare inkomstökning starkt avtagande.

Svårare att knäcka är vad Jackson kallar för ”tillväxtens tvillingmotor”: å ena sidan kapitalets profitjakt som rastlöst driver fram nya, bättre eller billigare produkter och tjänster och å andra sidan en konsumentefterfrågan som drivs av en komplex social logik, där konsumtion ses som vår tids uttryck för ett statusspel som har funnits i alla samhällen och som utgör ett grundläggande villkor för socialt välbefinnande.

Att få tvillingmotorn att skära ihop är nödvändigt, menar Jackson, och för att lyckas måste vi kunna visa att en ekonomi utan tillväxt kan leverera sysselsättning och välfärd samt tillfredsställa våra sociala behov utan att tära på jordens resurser. Det sistnämnda kallas för ”alternativ hedonism”. Undersökningar som visar att människor med materialistiska värderingar – som värdesätter popularitet, image och ekonomisk framgång – är mindre lyckliga än människor med ”inre” värderingar (självuppskattning, anknytning, en känsla av samhörighet i samhället) bäddar för att sådant skifte kan vara möjligt.

Den ekonomiska debatten är då ett betydligt större aber för de tillväxtmotståndare som inte samtidigt är beredda att ifrågasätta kapitalismen. Visst finns det starka argument för att dagens tillväxtmodell inte bara är miljömässigt ohållbar utan även orsakar ekonomiska och sociala problem, och det starkaste är ”the myth of decoupling”. Den borgerliga miljöekonomin vilar tungt på föreställningen att det genom teknologi och styrmedel är möjligt att koppla isär ökad tillväxt och ökad negativ miljöpåverkan, och framhäver gärna Sverige som ett exempel på detta. Här är det av yttersta vikt att skilja på *relativ* och *absolut* isärkoppling. Det finns historiska belägg för relativ isärkoppling, alltså att miljöpåverkan per BNP-enhet kan minska. Men denna relativa minskning har alltid ätits upp av en snabbare ekonomisk tillväxt, som gör att den absoluta miljöpåverkan ändå fortsätter öka. Att Sveriges koldioxidutsläpp har minskat sedan 1990 tyder på en absolut isärkoppling, men beror i själva verket på att ”våra” utsläpp i växande grad görs utomlands: Sveriges kolfotavtryck, mätt som utsläpp till följd av slutkonsumtion i Sverige, har tvärtom ökat.

Jackson gör slående effektiva beräkningar, som han menar visar att isärkopplingshypotesen måste betraktas som en myt. Om den globala ekonomiska tillväxten fortsätter att vara 1,4 procent per år, samtidigt som

de globala utsläppen av växthusgaser måste minska med 4,9 procent per år enligt FN:s klimatpanel IPCC, måste ekonomins koldioxideffektivitet – utsläppen per producerad BNP-enhet – öka med sju procent per år. Det är tio gånger snabbare än dagens hastighet, och kräver att koldioxideffektiviteten år 2050 är 21 gånger större än idag. Redan det förefaller svårt, men om även ett rättviseperspektiv anläggs – vilket är grunden för FN:s klimatförhandlingar – blir uppgiften ännu svårare. Om jordens förväntade nio miljarder människor år 2050 ska leva på EU:s nivå, som den ser ut vid en fortsatt årlig tillväxt på två procent, krävs att koldioxideffektiviteten ökar med elva procent varje år vilket innebär att varje BNP-dollar år 2050 måste vara 130 gånger mer koldioxideffektiv än idag! Jacksons slutsats lyder: ”Faktum är att det ännu inte finns något trovärdigt socialt rättvist och ekologiskt hållbart scenario för fortsatt ökad tillväxt i en värld med nio miljarder människor.”

Jag skulle gärna höra inte bara miljöminister Andreas Carlgren bemöta det argumentet, utan lika gärna representanter för den rödgröna opposition som i lika hög grad förlitar sig på ”grön tillväxt”.

ALTERNATIV

Detta är ena sidan av myntet; fortsatt ekonomisk tillväxt är omöjlig. Men det som ändå gör debatten så svår är frågan om att trovärdiga, alternativa ekonomiska system som inte bygger på tillväxt. Man behöver inte vara marxist för att inse att en ekonomi utan tillväxt både är en teoretisk

och politisk utmaning. Det är inte bara kapitalet som prisar tillväxt; hög ekonomisk tillväxt var själva förutsättningen för välfärdsstatens klasskompromiss som omhuldas även av riksdagens vänsterpartier. Tack vare den fanns ett överskott att fördela utan att behöva rubba ägandeförhållandena. Den marxistiska vänstern, som var (och väl fortfarande är) skeptisk till klassarbete och kämpar för socialistiska ägande- och produktionsförhållanden, behöver åtminstone inte av det skälet värna ekonomisk tillväxt. Här finns å andra sidan en analys av tillväxten som systemimmanent, som en ofrånkomlig del av kapitalismen. Att vilja avskaffa tillväxten är därför att vilja avskaffa kapitalismen, vilket visserligen är önskvärt men – visar 150 års erfarenheter på området – inte heller något som låter sig göras i en handvändning. Därför uppfattas här den gängse tillväxtkritiken som tämligen naiv.

Jackson är inte marxist men heller inte naiv kring möjligheterna att avskaffa tillväxten. Hans uppfattning om vad skon klämmer tycks främst vara bristen på hållbara makroekonomiska modeller. Egentligen finns bara en. Den kanadensiske ekonomen Peter Victors interaktiva systemmodell, vilken tycks påminna en del om den Världsmodell som används i Tillväxtens gränser, kalibreras mot statistiska data för viktiga variabler i den kanadensiska ekonomin: produktion, konsumtion, offentliga utgifter, investeringar, sysselsättning, handel och så vidare. Variablerna körs

genom modellen och ger utslag i form av uppskattad BNP, budgetresultat, statsskuld, arbetslöshet, utsläpp av växthusgaser och andelen fattiga från och med år 2005 och 30 år framåt.

Han har producerat två scenarion som leder till låg ekonomisk tillväxt och sjunkande utsläpp. Det ena kallas *Collapse* och beskriver just en ekonomisk och social kollaps där arbetslösheten, fattigdomen och statsskulden stiger med flera hundra procent. Det andra kallas *Resilience* och nås samtidigt som arbetslösheten och fattigdomen halveras och statsskulden sjunker mot noll. Den stora skillnaden mellan dem är att i den andra körningen minskades investeringarna i den privata sektorn från 20 till 12 procent, samtidigt som de offentliga investeringarna tilläts öka. Även åtgärder för att stabilisera befolkningens mängden förutsattes men den viktigaste åtgärden, enligt Jackson, var att arbetslöshet kunde undvikas genom förkortad arbetstid. Med andra ord: endast om lågtillväxtmodellen kombineras med växande offentlig sektor och arbetstidsförkortning leder den till ett lyckat resultat.

Jackson drar stora växlar på den lyckade datakörningen: ”Vad Victor påvisar är att det kommer att finnas större utrymme även inom de rådande ramarna för att stabilisera tillväxten än vad tidigare förmodats”. Jo, men att använda endast en modell som underlag för en sådan slutsats är trots allt vågat. Även om fler modeller skulle nå samma ekonomiska resultat återstår att hantera de politiska följderna, som hur den ”privata sektorn” skulle reagera på en så omfattande överföring av kapital till offentlig sektor samt en allmän arbetstidsförkortning som krydda på det.

ORUBBLIGA ”LAGAR”

Författarna till den 38 år gamla Tillväxtens gränser var tvärtom inte särskilt utförliga i sin beskrivning av de sociala och ekonomiska aspekterna av ett samhälle utan tillväxt. De slår tämligen lättvindigt fast att ett annat ekonomiskt system är möjligt, att de kunskaper som krävs ”ligger väl inom mänsklig förmåga”. Förmodligen kan avsaknaden av utförlig argumentation om hur ”realistiskt” ett samhälle utan tillväxt egentligen är förklarar av tidsandan, som en återspeglings av en allmänt mer optimistisk syn på politisk handlingsutrymme. Kanske sågs en motivering helt enkelt som överflöd – just do it, ropar 1970-talet.

Jacksons rapport är däremot skriven under en period när politiken har ett mer begränsat spelrum, då förändrade styrkeförhållanden mellan klasser har förflyttat makt från folkstyrets till äganderättens domäner. Medan det i Tillväxtens gränser är Naturen som står i fokus och det är överskridandet av naturens gränser – genom att viktiga resurser tar slut eller genom föreningar som begränsar naturens livgivande kraft – som kommer att utlösa systemkollapsen, framstår hos Jackson snarare den samhälleliga Strukturen som mer tvingande. Den stora utmaningen är att övervinna tillväxtens tvillingmotorer – profitjakten och konsumismen.

Jämförelsen mellan tillväxtkritik då och nu avslöjar inte minst nationalekonomins förändrade ställning för politiskt beslutsfattande. Medan författarna till Tillväxtens gränser gladeligen använder argument som bryter mot den neoklassiska ekonomins grundantaganden, som att mänskliga innovationer kan framdrivas av icke-materialistiska och kollektiva värden, tvingas Jackson hantera dessa ekonomiska teorier som om de vore naturlagar, lika svåra att runda som Newtons fysik. Att de sociala strukturer och ekonomiska ”lagar” som styr oss människor och våra samhällen framstår som så orubbliga är – oavsett om antagandet är rätt eller fel – onekligen en mycket stor utmaning inte bara för Tim Jackson, utan för alla som vill politisk förändring. Det förefaller som om det var betydligt lättare att rädda jorden på 1970-talet än på 2000-talet.

Trots att 2000-talets första decennium ligger för nära i tiden för en historisk reflektion kan man ändå ana (eller färgas mitt omdöme av förhoppningar?) att ”politikens begränsade spelrum” snart kommer att betraktas som en his- (fortsättning längst ned på sid 4) ►

EN ARTIKEL AV RIKARD WARLENIUS

Artikelförfattaren är journalist, före detta chefredaktör för tidningen Arbetaren och studerar för närvarande humanekologi. Han har bland annat skrivit boken *Vägen till Köpenhamn*, 2009. Driver bloggen Warlenius: warlenius.wordpress.com

► (forsättning från sid 3) torisk parentes. Efter de dubbla kriserna behöver nu återde de stora frågorna ställas. Som Göran Greider skriver i sin bok *Det måste finnas en väg ut ur det här samhället*, som kom ut i våras: ”Den långa perioden 1979–2009 var de uppskjutna problemens era”.

Prosperity without growth? har definitivt inte alla svaren och kan kritiseras för att underskatta behovet av politisk mobilisering för ett hållbart ekonomiskt

system, men är samtidigt ett mycket viktigt och skarpt inlägg i en debatt som utan rationella skäl har varit djupfrys i 30 år. Inte minst fyller den en stor och viktig roll som vårtecken. ■

LITTERATUR:

Jackson, Tim (2008): *Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy*. London: Sustainable Development Commission(kommer på svenska som *Välfärd utan tillväxt* 2011 på Ordfront förlag.

Greider, Göran (2010): *Det måste finnas en väg ut ur det här samhället*. Ordfront

Liedman, Sven-Eric (1997): *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Albert Bonniers Förlag

Meadows, Dennis L, Donella H Meadows, Jørgen Randers, William W Behrens III (1972): *Tillväxtens gränser*. En rapport utarbetad för Romklubbens projekt ”Mänsklighetens situation”. Bonniers

Sassoon, Donald (2002): *Hundra år av socialism. Vänstern i Europa under 1900-talet*. Bokförlaget Atlas

Bilkritik från monteringshallen

Med boken *Slutkört* lämnar Lars Henriksson ett tungt debattinlägg om bilindustrins framtid, klimatomställningens möjligheter och arbetarkampens förutsättningar. Rickard Warlenius prisar boken och för samtidigt debatten vidare med kritiska invändningar mot några av Henrikssons grundantaganden.

Att den mest svidande uppgörelsen med bilsamhället som har publicerats i Sverige på många år skulle komma från en person vars lön betalas av Volvo Personvagnar är måhända oväntat – men bara om man inte känner till Lars Henriksson. För han är något av ett unikum, precis som boken *Slutkört* är det. Den är välresearchad som en faktabok, polemisk som en debattbok och självupplevd som en rapportbok, och utan att skarvarna stör. Men det är det sistnämnda som gör boken unik, till något som inte en habil reporter eller radikal debattör hade kunnat skriva. Utan bara Henriksson.

En habil reporter hade kunna gräva fram storyn om hur stat och fossilkapital rörde väg (i en välfunnen liknelse) för massbilismen – från Delegationen för översiktlig vägplanering 1954 över Gyllenhammars Roundtable of Industrialists och fram till Förbifart Stockholm med planerad byggstart 2012 – och punktera myterna om bilens snabbhet, framkomlighet och lönsamhet. Den skulle ha kunnat gräva fram all talande fakta, som trafikforskaren Winfried Wolfs uträkning av bilarnas genomsnittshastighet. Wolf tar inte bara hänsyn till hastighetsgränser och igenkorkade trafikleder utan även till den tid det tar att lönearbeta ihop till bilens alla kostnader. Så räknat kör bilen i snitt 7-31 kilometer i timmen, beroende på timlön och bilens pris, som en cykel med andra ord, eller möjligen en moppe! Ett annat ”scoop” är att kostnaden för biltrafiken i Europa uppgår till 7,3 procent av BNP. Trots högljutt gnäll från Motormän och andra skattekverulanter är vägtrafiken alltså subventionerad – tro inget annat.

En radikal debattör hade kunnat argumentera väl för varför bilindustrin måste ställas om: hur klimatkrisen omöjliggör fortsatt massbilism, varför alternativa bränslen är orealistiska och industrins överproduktion strukturell. Den skulle kunna beskriva hur bilfabrikerna faktiskt främst är flexibla enheter för rationell massproduktion av i stort sett vad som helst och därför inte borde läggas ner utan sättas i klimatomställningens tjänst. Vilket bland annat skulle ha fördelen att arbetare och tjänstemän i industrin sannolikt skulle bli allierade till omställningen, i stället för alienerade från den.

Dessa fakta och argument presenteras som sagt värtaligt och övertygande, men de ges extra tyngd av att de framförs av en Volvoarbetare, av ett av de subjekt som ofta är föremål för lärda vänsterdebatter men sällan har en egen röst. Det gör att bokens klara radikalism inte kan grumlas av beskyllningar om att de uttalas från akademins eller idealistens glastorn, högt över verkstadsgolvet. Men framför allt ger det en extra dimension åt läsningen. De välvalda interiörerna från Henrikssons dryga 30 år på Volvo är läsgodis och det som ytterst gör boken unik. *Slutkört* bör därför läsas av alla som har intresse för klimatfrågan, arbetarklassens ställning och världsförbättring överhuvudtaget.

Därmed inte sagt att allt är invändningsfritt. Det finns ett par punkter som jag tycker behöver diskuteras ytterligare, och som jag vill lyfta fram för debatt snarare än för kritik och avfärdande. Den första rör bokens själva kärna. Krishösten 2008 såg det ut som om samhället var tvunget att välja mellan att rädda Volvo och Saab med skattemedel – eller låta industrierna falla. Henrikssons

bok uppstod ur en vägran att göra detta val. Han lanserade i stället en tredje ståndpunkt, nämligen att använda bilindustrin och dess anställda till att tillverka nyttiga saker i stället för onyttiga. Detta kräver, menar Henriksson, ett övertagande av produktionsmedlen, att aktieägarmakten bryts.

Utifrån min utgångspunkt behöver inte Henriksson argumentera ytterligare för varför business as usual är omöjligt eller för det önskvärda i hans tredje ståndpunkt, men jag tycker att den andra ståndpunkten, att lägga ner bilindustrin, avfärdas väl enkelt. Henriksson har i huvudsak två argument mot detta. För det första att de goda tiderna är slut nu. Till skillnad från när struktururomvandling var en integrerad del av den svenska modellen och då de negativa sidorna motverkades med a-kassa, omskolning och flyttbidrag, skulle en kollaps nu slänga ut bilarbetarna i en arbetslöshet "utan synlig borte gräns". För det andra vore det ett "oförlåtligt slöseri" med samhällets resurser att låta en avancerad och flexibel produktionsapparat bara upplösas, bättre då att ställa om den.

Arbetslöshetsargumentet är tveksamt, även om den svenska modellen har monterats ned har knappast kapitalets behov av att köpa arbetskraft minskat. Däremot finns det – och det är illa nog – en risk för att industriarbeten ersätts av sämre betalda jobb. Tiden i arbetslöshet lär dessutom bli tuffare genom försämringen av a-kassan. För de anställdas skull finns därför skäl att bekämpa kapitalismens kreativa förstörelse.

Men jag kan inte hålla med om att varje industrinedläggning är ett "oförlåtligt slöseri". Jag är tvärtom övertygad om att det kommer att bli nödvändigt att minska på den produktionsapparat som nu förser den globala medel- och överklassen med oändliga mängder grunkor av tvivelaktigt värde. En omställning till produktion av bättre saker inriktade på att stabilisera klimatet och förbättra livet för världens fattiga kan förhoppningsvis rädda många industrijobb, men knappast alla. Förr eller senare måste även en progressiv omställningsrörelse göra det val mellan pest och kolera som Henriksson vägrar. Därför räcker det inte med stolta visioner. Jag hade gärna sett att Henriksson även förhållit sig till mer vardagliga förslag för att minska struktururomvandlingens bördor, som a-kassa, omskolning och flyttbidrag.

Min andra diskussionspunkt rör själva industriarbetets art. Det är uppenbart att Henriksson, efter drygt 30 år på linen, inte är någon anhängare av tayloristisk och fordistisk arbetsdelning. Harry Bravermans så kallade degraderingstes svävar över formuleringar som att industrins arbetare "är kontrollerade ner till minsta steg och bråkdel av en sekund" och "inte har rätt att avgöra åt vilket håll vi ska gå runt bilen". Det finns i Henrikssons engagemang en tydlig ambition att inte bara förändra vad som produceras, utan även hur det produceras. Tyvärr skriver Henriksson bara kortfattat om hur dessa målsättningar kan förenas. Det berörs i det intressanta avsnittet om den tvärfackliga kommittén vid Lucas Aerospace i Storbritannien, som under 1970-talet tog fram en ambitiös plan på alternativ produktion och som också utmynnade i krav på förändringar av arbetsorganisationen, men det ges ingen systematisk behandling.

Jag misstänker att det beror på en kluvenhet hos Henriksson – och hos de flesta industriarbetare – mellan att å ena sidan hata jobben och å andra sidan vilja rädda dem. Å ena sidan kritiseras industriarbetets arbetsdelning för hur det degraderar arbetaren till en kropp, till en mänsklig robot. Å andra sidan ger industrin en trygg inkomst och kamratskap. Ett centralt argument i Slutkört är att industrins förmåga till rationell och flexibel produktion utgör ett omistligt bidrag till en kraftfull miljöomställning. Men bygger inte just den förmågan på den omänskliga arbetsdelningen?

Denna paradox blir särskilt uppenbar i analogin till den amerikanska och brittiska industriomställningen från civil produktion till krigsproduktion på andra världskrigets tröskel. Exemplet är effektivt eftersom den visar att snabba förändringar är möjliga om bara viljan finns, men liknelsen har också brister. Det vi nu står inför är inte ett behov av att tillfälligt producera andra grejer för att möta ett akut hot, utan ett behov av att permanent förändra hela vår ekonomis funktionssätt för att möta ett akut – och långsiktigt – hot. En sida av krigsmobiliseringen som Henriksson knappt berör är att den genomfördes i en nationalistisk yra där arbetares rättigheter fick stå tillbaka. Insatsen krävde helt enkelt rättning i ledet, vilket kunde fördras eftersom kriget väntades vara tillfälligt. En lite elak parallell kan dras till den så kallade militarisering av arbetslivet som genomdrevs av Trotskij under ryska revolutionen. Inte heller då var det tal om ett mänskligare arbetsliv, tvärtom skulle enmansledning införas i industrin. ”Hur kan man uppnå en obetingad och sträng enhetlig vilja? Genom att de tusendes vilja underordnas en persons vilja”.

Som sagt, i krissituationer kan eftergifter fördras, åtminstone om bördorna delas lika. Men den omställning vi nu står inför måste vara mycket mer djupgående och långsiktig. Jag tror visserligen att Henriksson har rätt i att industriella produktionsformer är nödvändiga för att klara en snabb omställning till fossilfritt samhälle – men i stället för krigsmobilisering hade jag velat läsa en initierad argumentation för att det går att förena med ett rikare och demokratiskt organiserat arbetsliv. Mer om Lucas, mindre om Roosevelt.

Om det inte har framgått vill jag till sist betona att Henrikssons resonemang är betydligt mer initierat, sammanhållet och genomtänkt än mina något sporadiska invändningar. Jag hoppas att många kommer att ta del av Henrikssons bok och delta i den mycket viktiga debatt han startar: Vad ska man göra med gamla industrier i övergången till ett hållbart samhälle? Och vad ska man göra med gamla industriarbetare?

En recension av Rikard Warlenius

Recensenten är journalist och studerar humanekologi. Driver bloggen warlenius.wordpress.com.

Lars Henriksson: Slutkört, Ordfront 2011

Grön kapitalism?

Den belgiske marxisten och agronomen Daniel Tanuro gav nyligen ut boken *L'impossible capitalisme vert* där han utifrån marxistisk värdeteori analyserar den ekologiska krisen och gör en kritisk genomgång av den samtida debatten om klimatförändringarna. I följande intervju med Richard Fidler redogör Tanuro för några centrala teman i boken och förklarar varför han kallar sig ekosocialist

Daniel Tanuro, din nya bok heter *L'impossible capitalisme vert*; vad är "grön kapitalism"?

Uttrycket går att förstå på två olika sätt. En tillverkare av vindkraftturbiner kan skryta med att han sysslar med grön kapitalism. I den betydelsen – att en del pengar investeras i en "ren" sektor av ekonomin – är en sorts grön kapitalism uppenbarligen möjlig och också ganska vinstgivande. Men den verkliga frågan är om kapitalismen i sin helhet kan bli grön; det vill säga om den allmänna aktiviteten hos den mångfald av konkurrerande kapitalgrupper som utgör Kapitalet kan ta hänsyn till de ekologiska cyklerna och anpassas till naturresursernas förnyelsetakt.

Det är i den betydelsen min bok ställer frågan och ger ett nekande svar. Mitt huvudargument är att konkurrensen driver varje kapitalägare till att ersätta arbetare med mer produktiva maskiner för att tillägna sig en övervinst högre än den genomsnittliga profiten.

Detta, som jag benämner *produktivism*, är således själva hjärtat i kapitalismen. Som ekonomen Schumpeter sa: "en kapitalism utan tillväxt är en självmotsägelse". Kapitalistisk ackumulation är potentiellt obegränsad så det finns ett motsatsförhållande mellan kapital och natur, eftersom den senares resurser är ändliga. Man kan invända att kapplöpningen efter högre produktivitet leder kapitalet till att bli allt resurseffektivare, vilket till exempel framgår av att den mängd energi som åtgår för varje producerad procentenhet av BNP minskar över tid. Men denna tendens mot ökad effektivitet kan uppenbarligen inte linjärt förlängas i det oändliga, och empiriskt ser vi hur effektiviseringen mer än väl äts upp av den växande mängden av varor som produceras. Grön kapitalism är en självmotsägelse, precis som social kapitalism.

Det här konstaterandet leder till en diskussion mellan två motsatta strategiska synsätt. En del debattörer menar att kapitalismens naturligt miljöförstörande funktionssätt kan korrigeras med politiska åtgärder inom systemets ramar, genom att man använder sig av marknadsmekanismer (skatter, handel med utsläppsrätter, anpassade lagar, med mera). Andra menar, och till dem räknar

jag mig själv, att vår politik måste syfta till att bryta med kapitalismen, för om miljön ska kunna räddas är det absolut oundgängligt att ifrågasätta kapitalismens grundläggande lagar. Det betyder att man måste våga ifrågasätta det privata ägandet av produktionsmedlen, systemets fundament.

Enligt min åsikt så avgörs diskussionen mellan dessa två linjer i praktiken genom det exempel som kampen mot klimatförändringarna utgör. I de utvecklade kapitalistiska länderna är vi tvungna att nästan helt sluta använda fossila bränslen inom en tidsrymd av knappt två generationer. Om vi utesluter kärnkraft – och det måste vi göra – så betyder det för Europas del att minska den totala konsumtionen av energi med hälften, något som bara är möjligt genom att drastiskt minska förädlingen och transporten av material.

Omställningen till förnyelsebar energi och minskningen av energikonsumtionen hänger samman, och förutsätter stora investeringar som är otänkbara om beslutfattandet sker inom ramen för dogmen om kostnadseffektivitet. Alternativet till kostnadseffektivitet kan bara vara demokratisk planering med fokus på sociala och ekologiska behov. Och sådan planering är i sin tur bara möjlig om man bryter ner motståndet från monopolföretagen i branscherna olja, gas, kol, bilindustri, petrokemisk produktion, varvs- och flygindustri; för de vill fortsätta bränna fossila bränslen så länge det är möjligt.

Klimatförändring är den centrala aspekten i din bok. Du tolkar den förändringen som ett ”klimatskred”. Vad menar du med skred och varför anser du det vara mer bekymmersamt än bara förändring?

Uttrycket klimatförändringar – och jag menar förändringar i plural – antyder återkomsten av klimatvariationer som liknar dem i förfluten tid. Men från och med nu och fram till sekelskiftet så riskerar jordens klimat att på några få decennier förändras lika mycket som det gjort under de senaste 20 000 åren, sedan den senaste istiden. Det råder ingen tvekan om att vi inte är långt från en tröskel, som när den väl överskrids innebär att det inte längre kommer att vara möjligt att förhindra att de islager som bildades för 65 miljoner år sedan slutgiltigt smälter. Ord som tröskel eller skred är helt klart mer tillämpliga för att beskriva den här realiteten än ”förändringar”. Fenomenets hastighet saknar motstycke och utgör ett allvarligt hot, för många ekosystem kommer inte att kunna anpassa sig. Detta gäller, fruktar jag, inte bara de naturliga ekosystemen utan också för en del ekosystem skapade av mänskligheten

Se vad som händer i Pakistan; de mekanismer för vattenutnyttjande som skapades av de brittiska koloniserarna för att tjäna dess imperialistiska syften – dammar och vallar längs floden Indus – visar sig otillräckliga inför de extrema översvämningarna. Och riskerna ökar av att det varmare klimatet förrycker monsuncykeln och ökar nederbördens intensitet.

Det tycks mig vara en illusion att tro att man kan vinna denna kamp om klimatet genom att förstärka den existerande infrastrukturen, såsom Världsbanken och de stora kapitalistiska grupper som specialiserat sig på offentliga infrastruktursatsningar menar. Istället för att bygga vallar vore det mer förnuftigt att restaurera det flexibla reglersystem av vattennivåerna som användes före koloniseringen. Det är vad miljöorganisationen Internationella Flodnätverket föreslår: att tillåta översvämningarna att rena sedimentet, att förhindra igenslamning av flodfårorna, öka landbildningen i deltan, stoppa avskogningen, anpassa de översvämningshotade områdena, med mera.

Men det fordrar en fullständig omdaning av ett 300 mil långt bevattningsystem och det får långtgående konsekvenser för brukarrättigheter, jordbrukspolitik, stadsplanering och energiproduktion. För att genomföra en sådan omvandling på två eller tre decennier (och det är mycket snabbt för ett projekt av den här omfattningen) måste man utmana jordbruksoligarkins makt och de utvecklingsprogram som IMF och Världsbanken pådyvlar landet genom sina lånemekanismer. Skulderna måste istället avskrivas, annars stryps rekonstruktionen under skuldbördorna och Pakistan kommer att gå till historien som det första exemplet på en negativ spiral där klimatförändringarna sammanlänkar underutvecklingens alla mekanismer och förstärker dem.

Här ser vi tydligt hur de sociala och ekologiska frågorna tränger in i varandra. I själva verket kräver kampen mot klimatskreden ett politiskt skifte i riktning mot en helt annan utvecklingsmodell, fokuserad kring att tillfredsställa mänskliga behov. Annars är det troliga resultatet ytterligare katastrofer av än värre slag. Offren kommer framför allt vara de fattiga. Det är den varning som tragedin i Pakistan ger.

Du menar att länderna i Syd ska ”hoppa över” fossilenergistadiet i sin utveckling och direkt utveckla förnyelsebara energislag. Vad svarar du dem som invänder att förnyelsebar energi inte är ett tekniskt och kvantitativt alternativ?

Jag säger att de har fel. Den mängd solenergi som når jordens yta är i storleksordningen åtta- till tiotusen gånger större än planetens energikonsumtion. Den tekniska potentialen för förnyelsebar energi – det vill säga den andel av den teoretiska potentialen som är utvinningsbar med känd teknik, oberoende av kostnaden – uppskattas vara mellan sex till 18 gånger större än världens behov. Det är helt klart att denna tekniska potential skulle kunna ökas mycket snabbt om utvecklande av system för förnyelsebar energi skulle bli en absolut prioritet i energiforskningen, vilket det inte är nu. Övergången till förnyelsebar energi ställer oss onekligen inför massor av komplexa tekniska problem, men det finns ingen anledning att tro att de inte skulle gå att lösa.

De huvudsakliga hindren är politiska. För det första är förnyelsebar energi utan undantag dyrare än fossil energi. För det andra handlar övergången till förnyelsebar energi inte om att byta bränsle i pumparna; man måste förändra energisystemet. Detta kräver enorma investeringar, och i början av omställningen kommer dessa med nödvändighet att konsumera fossil energi och följaktligen generera ytterligare växthusgaser. Det är därför man i omställningsprocessen på kort sikt oundgängligen måste minska den totala energiförbrukningen, för att när den väl är genomförd ha möjlighet att öppna helt nya horisonter

Jag upprepar; det finns ingen möjlighet att hitta en tillfredställande lösning utan att konfrontera den kapitalistiska profiten och kapitalismens strävan efter tillväxt. Det betyder framför allt att rena energiteknologier som idag kontrolleras av Nord måste tillföras Syd utan kostnad, med det enda villkoret att de styrs av den offentligt ägda sektorn och under lokalbefolkningens inflytande.

Du förespråkar en social ekologi som du kallar ekosocialism. Vad är en ekosocialist? Och hur skiljer sig denne från ”vanliga” socialister eller miljövännar?

En ekosocialist skiljer sig från en ”vanlig miljömedveten person” genom att hon eller han analyserar den ekologiska krisen inte som en kris i förhållandet mellan naturen och mänskligheten i allmänhet utan som en kris mellan ett historiskt bestämt produktionssätt och dess omgivning, och därför i sista instans som en kris för själva produktionssättet. Med andra ord så är – för ekosocialisten – den ekologiska krisen ett uttryck för kapitalismens kris (utan att för den skull undervärdera de specifika kriserna i de så kallade socialistiska länderna, som tog efter kapitalismens produktivism). Följaktligen kommer ekosocialisten i sin miljökamp alltid driva krav som kopplar till sociala frågor – till de exploaterade och förtrycktas kamp för omfördelning av rikedomar, för rätt till arbete, med mera.

Men ekosocialisten skiljer sig från en ”klassisk socialist” genom att hon eller han menar att den enda antikapitalism som kan vara giltig idag måste ta med ekosystemens naturliga begränsningar i beräkningen, och vilka möjligheter det finns att nyttja dem utan att utarma dem.

Detta får ett flertal konsekvenser; naturligtvis ett brott med produktivism och konsumism, med perspektivet att skapa ett samhälle där – när de grundläggande behoven är tillfredsställda – fritid och sociala relationer utgör det verkliga välbefindandet. Men också utfasning av skadlig teknologi och produktion, med de arbetandes villkor i fokus. Ekosocialister understryker också nödvändigheten av maximal decentralisering av produktion och distribution inom ramen för en demokratiskt planerad ekonomi.

Jag ser det som viktigt att ifrågasätta den traditionella socialistiska visionen som menar att varje ökning av produktiviteten i jordbruksarbetet är ett steg mot socialism. Enligt min uppfattning så kan vi inte med ett sådant synsätt ta tillräcklig hänsyn till miljön. I själva verket kräver ett ekologiskt mer uthålligt jord- och skogsbruk mer arbetskraft, inte mindre. Att till exempel återskapa buskage, dungar och våtmarker, att diversifiera grödorna och gå över till mer organisk produktion innebär att en större andel av det samhällliga arbetet investeras i ekologiska uppgifter. Det arbetet kommer ligga på en hög vetenskaplig och teknisk nivå, det är inte en återgång till att vattna med slang – men det är inte lätt att mekanisera det.

Det är därför jag anser att ett ”vårdande” inslag måste genomsyra ekonomiska aktiviteter, i synnerhet dem som har lokal påverkan på ekosystemen. Vi har ansvar för naturen. På sätt och vis innebär det att utvidga det förhållningssätt som vänstern har inom områden som utbildning, sjukvård och omvårdnad. Inga socialister hävdar att sköterskor ska ersättas av robotar, vi vet alla att vi behöver fler och bättre betalda sköterskor så att patienterna blir bättre omhändertagna. Samma resonemang kan anpassas till att gälla på miljöområdet; om miljövården ska bli bättre krävs mer arbetskraft, kunskaper och mänskligt ansvarstagande. I motsats till den ”traditionelle socialisten” så försöker ekosocialisten – trots att det är svårt – föra in dessa frågor i de förtrycktas och de exploaterades kamp, istället för att skjuta på dess lösning till efter revolutionen.

Många, inklusive mig själv, är övertygade om att en framgångsrik kamp mot klimatförändringarna med nödvändighet innebär att man måste bryta med kapitalismens produktivism. I det sammanhanget talar du om ”den socialiserade människan, sammanslutningen av producenter”. Vilka är de och vad specifikt är det de kan uträtta?

Du anspelar på det Marxcitat som fungerar som motto i min bok:

”Freedom (...) can only consist in socialized man, the associated producers, rationally regulating their interchange with Nature.”

Vi måste förstå att i Marx’ tänkande är idén om den rationella regleringen av det ekonomiska utbytet avhängigt av att kapitalismen är borta. Å ena sidan underminerar ”allas kamp emot alla” varje försök hos producenterna att förenas; men å andra sidan är merparten av producenterna – lönearbetarna – skilda från produktionsmedlen. Dessa, inklusive naturresurserna, har ägarna tillägnat sig. Berövade all beslutsakt har arbetarna inte makt att reglera någonting vad gäller produktionen, allra minst makt över samspelet med miljön.

För att blir sociala varelser måste producenterna börja sluta sig samman i kamp mot sina exploatörer. Sådan kamp är ett embryo till den kollektiva tillägnelsen av produktionsmedlen och kollektiv nyttjanderätt av naturresurserna. Detta är i sin tur nödvändigt, men inte tillräckligt, för att nå ett mer harmoniskt förhållande till naturen.

När detta är sagt, så kan man besvara din fråga om de konkreta aktionsformerna genom att undersöka hur olika grupper förstår – eller inte förstår – behovet av ett rationellt reglerat utbyte mellan människan och naturen. För närvarande är det slående att de mest avancerade ståndpunkterna av ekosocialistisk karaktär utgår från urbefolkningar och från småbrukare som tar kamp mot jordbruksindustrin. Detta är ingen slump; grupperna är inte avskilda – eller helt avskilda – från produktionsmedlen. Således har de förmåga att erbjuda konkreta strategier för en rationell reglering av interaktionen med miljön på nationell nivå. Urbefolkningar ser försvaret av klimatet som ytterligare en förutsättning för att kunna behålla sin förkapitalistiska livsstil i symbios med naturen.

Bonderörelsen Via Campesina har utvecklat ett helt program av konkreta krav på temat att ”bönderna vet hur man kyler ner klimatet”. Arbetarrörelsen däremot är på efterkälken. Detta beror förstås på det faktum att varje enskild arbetare tenderar att hoppas på lönsamhet för företaget som exploaterar honom eller henne, för att få behålla sitt jobb.

Slutsats: ju mer tillbakaträngd arbetarsolidariteten blir av den nyliberala offensiven, desto svårare blir det att utveckla miljömedvetenheten bland arbetarna. Det är ett stort problem, för arbetarklassen kan genom sin centrala roll i produktionen spela en ledande roll i kampen för det antikapitalistiska alternativ som är nödvändigt för att rädda miljön. Urbefolkning, bondeorganisationer och ungdomar har intresse av att involvera fackföreningar i klimatkampanjer – öka samarbetet, kontakter på gräsrotsnivå, med mera. Inom själva arbetarrörelsen är uppgiften att driva krav som gäller jobb, löner och arbetsförhållanden, samtidigt som man bidrar till att minska utsläppen av växthusgaser.

En viktig fråga i det avseendet är behovet av en allmän arbetstidsförkortning utan löneavdrag, med tillika drastisk minskning av arbetstakten och ökning av antalet anställda. En annan aspekt är utvidgning av den offentliga sektorn under de arbetandes och brukarna kontroll: kostnadsfri,

förstklassig kollektivtrafik, offentligt ägd energiproduktion och distribution, offentligt organiserad energibesparing och klimatreivering av fastigheter. Ekosocialister har en roll i att vara drivande bakom sådana krav.

I din bok verkar du inte vara rädd för att bli anklagad för alarmism av dem som ännu inte insett att vi har trätt in i den antropocena eran, och att det betyder att det är människan som ligger bakom den skenande uppvärmningen. Avspeglar inte begrepp som grön kapitalism, hållbar utveckling och "greenwashing"¹ en önskan att förneka detta samband och att kunna fortsätta som förut. Om vi ska gå bortom den produktivistiska kapitalismen, borde vi inte först ändra vårt beteende som konsumenter och producenter?

Jag är inte alarmistisk. I min bok förlitar jag mig nästan uteslutande på Internationella klimatpanelen IPCC:s rapporter, vars diagnos av den globala uppvärmningen och dess möjliga konsekvenser för mig, vad man än säger om dem, framstår som utmärkta summeringar av sakkunnigt granskad vetenskaplig kunskap. Det är sant att det finns en viss eftersläpning hos IPCC vad gäller de senaste upptäckterna, men det ändrar inget på det stora hela.

I själva verket fruktar jag överdrifterna och det panikartade tonläget i debatten. Alltför ofta tenderar de att dölja de verkliga hoten och de verkliga uppgifterna. Klimatskred är mycket användbart i domedagsprofetior och det råder ingen brist på gurus som deklarerar att "planeten är i fara", att "livet är i fara", att "människlighetens överlevnad är hotad", att "det fotosyntetiska taket håller på att störta ned över våra huvuden" eller vad du nu kan tänka dig. Allt det där är överdrivet. Planeten fruktar ingenting, och livet på jorden är ett fenomen så hårdigt att även om människligheten avsiktligt vill göra slut på det antagligen inte skulle kunna det, ens med atombomber.

Klimatförändringarna hotar inte den mänskliga arten som sådan. Hotet gäller att ungefär tre miljarder människor riskerar att få sina levnadsförhållanden dramatiskt försämrade och hundratals miljoner är hotade i sin fysiska existens. Makthavarna vet detta och gör ingenting – eller nästan ingenting – eftersom det kostar för mycket och för att det stör den ekonomiska ordningen. Det är den nakna sanningen.

Alltför ofta skyler katastrofvarningarna över den samhälliga barbarin som hotar att bli en effekt av klimatförändring och späder ut frågan i en vag känsla av allmän skuld. "Slös inte tid på att gnälla om ansvarfördelning", "vi är alla skyldiga", "vi måste komma överens om åtgärder", med mera. Under tiden fortsätter energiprofitörerna att oupphörligt bränna kol och olja.

Detta leder över till den andra delen av din fråga, om att förändra vårt beteende som konsumenter och producenter. Som framgått av det jag sagt tidigare så har man som anställd ingen möjlighet att ändra sitt beteende som producent. Vem producerar? Hur? Varför? För vem? I vilka kvantiteter? Med vilka social och miljömässiga konsekvenser?

Det är bara företagsägarna som har något att säga till om i de här frågorna och de styrs av profitintresset. Som anställd kan man bara försöka få inflytande över skötseln av företaget för att utmana ledningen och peka på de anställdas förmåga att styra det efter andra principer än profitintresset. Det handlar om det gamla kravet om arbetarkontroll, och ekosocialister måste formulera praktiskt hur det också kan inrymma miljömässiga hänsynstaganden.

Vad gäller konsumtion så menar jag att det är nödvändigt att skilja mellan individuella och

kollektiva förändringar. På det hela taget är det naturligtvis bättre om någon minskar sitt flygresande på ena eller andra sättet, men denna minskning syftar framför allt till att köpa ett rent samvete till ett billigt pris samtidigt som det avleder personen från politisk kamp för de nödvändiga strukturella förändringarna. Att lägga tonvikten vid den här typen av beteendeförändringar handlar om greenwashing och det betyder i själva verket att fortsätta som förut.

Kollektiva omställningar är en annan sak. De kan visa på värdet av en annan möjlig logik, bidra till att införandet av alternativa metoder och understödja genomförandet av de nödvändiga strukturella förändringarna, och de skapar i sig social mobilisering. Sådana förändringar, som exempelvis kollektiva inköp från bönder och urbana odlingskollektiv, ska absolut uppmuntras.

Men kan man bekämpa klimatskreden till vilka sociala och ekonomiska kostnader som helst? Är det så brådskande att bygga en annan samhällsmodell så att man ska våga riskera hela det nuvarande samhällsbygget? Är det ett val mellan natur och civilisation?

Att påstå att man genom en annan klimatpolitik riskerar att rubba hela samhället för att man prioriterar naturen framför civilisationen, är att vända upp och ner på allt ihop! Vad som i realiteten är på väg att hända är att den befintliga politiken hotar civilisationen samtidigt som den leder till enorma irreparabla skador på naturen, som är vårt gemensamma arv. Den rådande politiken är helt underordnad dogmen om kostnadseffektivitet och vi ser vad man lyckas åstadkomma; knappt någonting. Vi kör rätt in i väggen.

Naturligtvis kan man inte låtsas som om kostnaderna för olika åtgärder inte spelar någon roll. Om man väljer mellan två olika strategier för att minska utsläppen är det rimligt att välja den med lägst samhällig kostnad, om allt annat är lika. Men i grunden måste det först till en annan sorts politik, som vilar på andra kriterier än kostnader, och i synnerhet på kvalitativa kriterier. Uttryckt i tekniska termer, så är energieffektivitet på systemnivå ett essentiellt kriterium.

Den framstående amerikanske ekologen Barry Commoner förde fram de här idéerna för mer än 20

år sedan. Det är en termodynamisk absurditet, menade han, att frakta kol hundratals mil för att producera elektricitet som sedan efter att ha överförts tiotals mil används för att värma vatten till hushållen, något som enkelt kan åstadkommas med solenergidrivna varmvattenberedare. Uttryckt i sociala termer måste det grundläggande kriteriet vara omsorgen om människorna och deras välfärd, och i synnerhet om de fattigaste. Det är ett kriterium som idag i stor utsträckning ignoreras, vilket bland annat tragedin i Pakistan visar.

Slutligen, tror du att det ekosocialistiska projektet är genomförbart i en nära framtid?

Genomförbarheten beror helt och hållet på styrkeförhållandena mellan kapitalismen och de

exploaterade. Och det finns ingen anledning att lura oss själva; styrkeförhållandena är i nuläget till kapitalets fördel. Men det finns ingen tredje väg; försöken att rädda klimatet med marknadsmekanismer visar hela tiden på dess ekologiska ineffektivt och på de sociala orättvisorna de reproducerar. Enda möjligheten är motstånd. Bara det kan förändra styrkeförhållandena och leda till delreformer som pekar i rätt riktning. Demonstrationerna i Köpenhamn var ett första steg, mötet i Cochabamba var ett andra. Låt oss fortsätta, låt oss förenas och bygga en global rörelse som räddar klimatet med socialt rättvisa medel. Det kommer att vara mer effektivt än alla försök till lobbying från dem som sprider illusioner om en grön kapitalism.

Ur International Viewpoint

Översättning: Peter Jervelycke Belfrage

NOT

1. Greenwash innebär att undvika riktiga miljöåtgärder och istället lägga energi på att skapa en grön image. Det kan ske genom att kalla miljöskadlig verksamhet en miljöinsats, eller att framhäva viss verksamhet som är framsynt för att dölja annan miljöskadlig verksamhet som sker i större omfattning.

ÄR 1,5-GRADERSMÅLET MÖJLIGT ATT NÅ?

På internationell politisk nivå råder handlingsförlamning inför klimatförändringarna. Målet att begränsa temperaturstegringen till två grader tycks politiskt ouppnåeligt. Samtidigt visar ny forskning att det inte är tillräckligt. Rikard Warlenius belyser det bistra läget.

Omkring 100 av världens länder (tyvärr enbart i Syd) och många miljöorganisationer menar att det så kallade tvågradersmålet – att begränsa jordens genomsnittstemperatur till två grader över den förindustriella – är ett allt för farligt mål, och kräver istället högst 1,5 graders global uppvärmning. En liten seger under det annars dystra toppmötet i Köpenhamn var att det skrevs in i överenskommelsen att en översyn skulle göras 2015 för att se om tvågradersmålet behöver skärpas till ett 1,5-gradersmål. Nyligen framförde även Vänsterpartiet kravet på att Sverige ansluter sig till 1,5-gradersmålet.

Vetenskapligt finns ett stort stöd för det kravet. Tvågradersmålet formulerades på 1990-talet, och även om det är ett uttalat politiskt mål hade det ett vetenskapligt stöd som en ungefärlig gränslinje mellan besvärlig men ändå acceptabel klimatförändring och farlig klimatförändring. Men forskningen som har publicerats sedan dess pekar dessvärre entydigt på värre klimatförändring inträder redan vid lägre temperaturhöjning. Så när FN:s klimatpanel IPCC gjorde en utvärdering av tvågradersmålet år 2009 kom de fram till att med samma logik som användes för att bestämma tvågradersmålet, borde nuvarande kunskaper leda till att man i stället satte ett engradersmål. En grad är det nya två grader; två grader utgör nu snarare gränslinjen mellan farlig klimatförändring och extremt farlig klimatförändring.

EN ARTIKEL AV RIKARD WARLENIUS

Artikelskribenten är doktorand i humanekologi och frilansjournalist. Har bland annat skrivit *Utsläpp och rättvisa* (Cogito 2008).

Så att det finns stöd för 1,5-gradersmålet är tveklöst – om något borde det skärpas ytterligare. Men det är inte bara forskningen som har gått framåt sedan 1990-talet – utsläppen har dessutom fortsatt att öka, och ökat snabbare än någonsin. Det gör att tvågradersmålet – för att inte tala om mer ambitiösa målsättningar – har blivit allt svårare att nå.

Till råga på allt har inte klimatforskningen riktigt hängt med. Det finns en massa klimatmodelleringar gjorda för koldioxidhalter på 450 och 550 ppm (miljondelar i atmosfären), vilket förmodligen leder till mellan tre och sex graders uppvärmning, men nästan inga modeller för vilka utsläppsbanor som krävs för att nå 1,5 graders uppvärmning.

Men efter de politiska kraven på mer ambitiösa målsättningar har forskningen börjat studera saken. Alldeles nyligen publicerades en artikel i den vetenskap-

liga tidskriften *Climatic Change* som har gått igenom tidigare forskning och även redovisar ny forskning inriktad på 1,5-gradersmålet. Författarna ställer helt enkelt frågan: "Is it possible to limit global warming to 1.5°C?"

Jo, det tycks det vara. Men forskarna bedömer det som nästan ouppnåeligt att hålla uppvärmningen under 1,5 grader utan en period av "overshoot", det vill säga då temperaturen är upp och vänder över målet. Men om vi tänker oss en sådan period på högst 50 år, och att den tillfälliga överskjutningen är mindre än 0,5 grader, och vi accepterar att möjligheten att nå målet inte är mer än 50 procent – krona eller klave – så kan vi klara det. Det tyder flera modelleringar på. Men det ställer höga krav på oss.

De utsläppsbanor som tycks förenliga med målet – definierat som ovan – delar nämligen tre egenskaper:

1. Tidiga åtgärder. De globala utsläppen måste kulminera omkring 2015 och ha sjunkit tillbaka till ungefär 45 (44-48) GtCO₂e år 2020 (ungefär liktydigt med 2005 års globala utsläpp).
2. En snabb utsläppsminskning efter 2020 på mellan tre och fem procent per år
3. Väldigt låga utsläpp 2100, mellan högst två till fyra GtCO₂e per år (vilket ungefärligen innebär en 95 procentig minskning jämfört med 2005) och fortsatt sjunkande utsläpp under 2100-talet ner till noll eller under noll.

"We find that each of these criteria must be met for our 1.5°C goal to be feasible", skriver forskarna. Dessvärre stämmer dessa kriterier väldigt illa med vad som beslutades på FN:s senaste toppmöte i Durban, där man bland annat bestämde att det avtal som ska ersätta Kyotoprotokollet inte ska vara plats förrän efter 2020.

Lakoniskt konstaterar forskarna att den beslutade översynen av tvågradersmålet år 2015 kan ligga för sent för att kunna vidta de nödvändiga åtgärderna för att nå ett skarpare mål.

Tidigare publicerad på
<http://warlenius.wordpress.com/>
7 Mars, 2012

NOTER

1. GtCO₂e står för gigaton (= miljarder ton) koldioxidkvivalenter

FALSKT HOPP

– Kan vetenskapsmännen ha missbedömt klimatförändringarnas påverkan på livsmedelstillgången?

När jordens medeltemperatur höjs drabbas stora områden i Syd av ökad torka och minskat skördeutfall. Men kompenseras inte det åtminstone i viss mån av rikare skördar i de tempererade zonerna längre norrut? George Monbiot fruktar ett betydligt mörkare scenario.

Jag tror att vi kan ha gjort ett misstag: ett misstag vars konsekvenser, om jag har rätt, knappast kan överdrivas. Prognoserna när det gäller världens livsmedelsproduktion kan vara helt felaktiga.

Livsmedelspriserna stiger igen, delvis på grund av de skador som drabbat skördarna på norra halvklotet, som en följd av våldsamma väderförhållanden. I USA, Ryssland och Ukraina förstördes skördarna av ovanligt svår torka. I delar av

2,6 procent mindre.² Problemet är kombinationen av en växande befolkning och det moraliskt anstötliga faktum att så mycket spannmål används till djurfoder och biobränsle³, vilket gör att det krävs en ny rekordskörd varje år. Trots att 2012 är den tredje största skörden i världshistorien (efter de 2011 och 2008)⁴ så är det också ett år med livsmedelsunderskott där vi kommer att konsumera omkring 28 miljoner ton mer spannmål än vad bönderna producerat.⁵ Om inte 2013 års skörd blir

utsträckning kan bönderna anpassa sig? Kommer nya sorters grödor att kunna utvecklas och introduceras i takt med väderförändringarna?

I mycket grova drag råder det dock samstämmighet om att klimatförändringarna kommer att drabba bönderna i tropikerna och gynna bönderna i de tempererade länderna. Ett omtalat vetenskapligt arbete som publicerades 2005 drog slutsatsen, att om vi skulle följa den mest extrema utvecklingskurvan för utsläppen av växt-

kommer att öka just vid en tidpunkt då utvecklingsländerna i mindre grad blir förmögna att försörja sig själva. Klimatförändringarna kommer troligen att bli förödande för många av världens fattiga. Om inte bönderna i utvecklingsländerna kan konkurrera, så kommer både deras inkomster och livsmedelstrygghet att försämrats, och antalet ständigt undernärda människor kommer att öka. De länder de lever i, vars tillväxt till stor del förväntas komma från livsmedelsproduktion, blir

norra Europa, såsom Storbritannien, blev de ödelagda av ett oupphörligt regnande.

Trots detta är det inte, som ett reportage i Guardian hävdade för en tid sedan, ”en av de sämsta skördarna i världen på flera år.”⁶ Det är en av de bästa. Förra året var världens spannmålsproduktion den största någonsin, och årets skörd är bara

ett nytt världsrekord hamnar de fattiga i ett mycket allvarligt läge.

Så frågan om hur klimatförändringarna kan komma att förändra livsmedelsproduktionen är av yttersta vikt. Den är också extremt svår att besvara, och är beroende av verktyg vars själva namn blottar den avskräckande komplexiteten i uppgiften; ”multinominella endogena, växlande regressionsmodeller”.⁶ Problemet är att det är så många faktorer inblandade. Kommer mera nederbörd att balanseras av en ökad avdunstning? Kommer koldioxidens gödslande effekt att vara kraftigare än de skador uppvärmningen orsakar? I hur stor

husgaser (den som vi råkar följa nu) skulle den globala uppvärmningen årligen öka skördarna i de rika länderna med tre procent fram till 2080-talet och minska dem med sju procent i de fattiga länderna.⁷ Det ger en total minskning av världens livsmedelstillgångar (i jämförelse med utfallet utan de av människan orsakade klimatförändringarna) på fem procent

Arbeten som publicerats senare ger stöd för denna slutsats: de förutsäger hårda tider för bönderna i Afrika och södra Asien,^{8, 9, 10} men ett läge med lukrativ avkastning för bönderna i de kallare delarna av världen,^{11, 12, 13} vars skördar

tvungna att importera en större andel av sina livsmedel. Men i fråga om det totala varuflödet förutspår inte modellerna något olösligt problem.

Men här reser sig en allvarlig invändning. De modeller som använts i de flesta av dessa arbeten förutsäger effekterna av förändringar i genomsnittliga förhållanden. De tar inte hänsyn till extrema väderhändelser.^{14, 15} Visst, det är rimligt; modellerna är redan komplexa nog. Men tänk om förändringarna av storleken på den globala skörden avgörs mindre av genomsnittliga förhållanden än av extrema?

Det var vad som hände 2012 och det

EN ARTIKEL AV GEORGE MONTBIOT

Artikelförfattaren är krönikör på den brittiska tidningen The Guardian. Hans texter kan läsas på: www.monbiot.com

är det troligaste scenariot framgent. En artikel publicerat i år av världens ledande klimatforskare, James Hansen, visar att antalet förekomster av extremt varma väderhändelser (såsom den torka som drabbade USA och Ryssland) har ökat med omkring en faktor 50 jämfört med årtiondena före 1980.¹⁶ För 40 år sedan berördes vanligtvis mellan 0,1 och 0,2 procent av jorden av extrem sommarhetta. Idag drabbas omkring tio procent. ”Vi kan med hög tillförlitlighet”, varnar Hansen, ”beräkna att det område som kommer att utsättas för väderavvikelser med extrem hetta kommer att bli ännu större under de närmaste decennierna och vi kommer att få se ännu värre ytterligheter.” Trots det ingår inte dessa extremer i de standardmodeller som används för att förutsäga förändringar av skördarna.

Om de mekanismer som förutsägs i en annan artikel är korrekta, är det inte bara extrem värme som kommer att bli vanligare.¹⁷ Jag har förklarat det här tidigare, men jag tror att det är värt att upprepa:

Jetströmmar är de luftströmmar som rör sig österut över det övre norra halvklotet. De skiljer av det fuktiga vädret i norr från det varmare, torrare vädret i söder. Längs detta band gungar enorma utvikningar som kallas Rossbyvågor. När Arktis värms upp blir utvikningarna långsammare och brantare.

Vädret läser sig i sitt läge. Väderförhål-

landen som fastnat är ett annat sätt att säga extremt väder. Om jetströmmen fastnar norr om där du befinner dig blir vädret varmt och torrt, och temperaturen stiger – och stiger. Om den placerar sig söder om dig fortsätter det bara att regna, marken blir mättad och floderna spränger sina vallar. I somras verkar Storbritannien och USA ha befunnit sig på motsatta sidorna av utvikningar som lästs fast, och skördarna i båda länderna föröddes av motsatta sorters extremt väder.

Det är här vi befinner oss med bara 0,8 graders global uppvärmning och 30 procent förlust av is i haven under sommartid. Tänk er då en värld med två, fyra eller sex graders uppvärmning och en pol utan is, så får ni en föreställning av vad som kan ske.

Bönderna i de rika länderna kan anpassa sig till en förändring av de genomsnittliga förhållandena.

Det är emellertid svårt att se hur de skulle kunna anpassa sig till extrema händelser, i synnerhet om dessa händelser skiftar år från år. Förra vintern ägnade jag exempelvis flera dagar åt att skydda mina äppelträd mot torka, eftersom det våren innan hade varit så torrt att större delen av frukten skruppnade och dog några veckor efter pollineringen. Årets vår var så blöt att det knappt fanns några pollinerare överhuvudtaget: det var de obefruktade blommorna som visnade och dog. Det är min smala lycka att jag

inte får min utkomst av fruktodling.

Det kanske inte finns något som är normalt längre. Kanske den mjuka genomsnittliga uppvärmning som klimatmodellerna förutspår – på samma gång skrämmande och egendomligt lugnande – döljer våldsamma ytterligheter som inga bönder kan planera för eller har förmåga att tackla när de inträffar.

Hur påverkar det en värld som redan idag antingen måste öka livsmedelsproduktionen eller drabbas av svält? ★

Översättning från engelska Göran Källqvist.
Ur Guardian 16 oktober 2012

kära läsare

År 2011 sattes det ett skrämmande rekord; aldrig tidigare har mänskligheten släppt ut så mycket koldioxid i atmosfären, 34 miljoner ton, tre procent mer än föregående år. Samtidigt har larmrapporterna om den globala uppvärmningens konsekvenser den senaste tiden kommit slag i slag. Aldrig tidigare har Arktis istäcke reducerats så mycket som den senaste sommaren och metangasutsläppen från den sibiriska tundran är betydligt mer omfattande än vad tidigare observationer och förutsägelser givit för handen.

Men hos den största miljömarodören, USA, väcker inte detta faktum någon större uppmärksamhet, åtminstone inte i presidentvalet, trots att orkanen Sandy svepte fram längs med den nordamerikanska ostkusten – med oerhört omfattande skador som följd – under kampanjens slutfas. De två huvudkandidaterna, Barack Obama och Mitt Romney nämnde inte med ett enda ord klimathotet i de tre stora TV-debatterna. Tvärtom lyfte Obama fram den ökade olje- och gasproduktionen i USA som ett positivt tecken på att landet börjar må bättre. Mitt Romney lovade i sin tur att med honom i Vita huset skulle den amerikanska utvinningen av fossila bränslen öka kraftigt. Alla larmrapporter och den allt tätare förekomsten av orkaner var som sådd på hälleberget.

Men tystnaden i frågan gäller inte bara i USA, utan vi har samma tendens över nästan hela världssamfundet kring denna mänsklighetens ödesfråga som klimathotet faktiskt är. Snart, 27:e november till 6:e december, äger det rum ytterligare ett klimatoppmöte i FN:s regi, denna gång i det lilla oljeshejkdömet Qatars huvudstad Doha. Men nästan ingen när längre några förhoppningar om att det ska komma ut något konkret positivt från detta möte. Det enda som skulle kunna vända på den rådande trenden är en återvitalisering av den klimatrörelse som under senare år i fler avseenden gått i stå.

Som om inte de ovan nämnda klimatvarslen vore nog för att understryka det akuta behovet av en sådan vtialisering: Den brittiske journalisten George Monbiot visar i sin artikel i detta nummer att risken är stor att vi redan under det gångna året har upplevt den globala uppvärmningens effekter på det som idag utgör de grundläggande livsbetingelserna för merparten jordens befolkning; de globala livsmedelspriserna. Vi har bara inte förstått det fullt ut.

Trots allt, kära läsare; varmt välkommen till ett nytt nummer av Röda rummet.

/Redaktionen

NOTER

- http://www.guardian.co.uk/environment/2012/oct/10/un-rising-food-costs-weather
- http://www.fao.org/news/story/en/item/161602/icode/
- http://www.monbiot.com/2007/11/06/an-agricultural-crime-against-humanity/ Publicerad i Röda rummet 3/2007: Västvärldens törst efter biobränsle orsakar svält i den fattiga världen. www.rodarummet.org/web/aldre-nummer/2007-2/
- http://www.fao.org/news/story/en/item/161602/icode/
- http://www.fao.org/news/story/en/item/161602/icode/
- http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2030220
- Martin Parry, Cynthia Rosenzweig och Matthew Livermore, 2005. Climate change, global food supply and risk of hunger. Philosophical Transactions of the Royal Society – B, vol 360, s 2125–2138. doi:10.1098/rstb.2005.1751, http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1569580/, http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1569580/
- Till exempel Jerry Knox, Tim Hess, Andre Daccache och Tim Wheeler, 2012. "Climate change impacts on crop productivity in Africa and South Asia". Environmental Research Letters 7.

034032. doi:10.1088/1748-9326/7/3/034032

- Christoph Müller et al, 2012. "Climate change risks for African agriculture". Proceedings of the National Academy of Sciences Early Edition. http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.1015078108
- P. Krishnan et al, 2011. "High temperature effects on rice growth, yield, and grain quality". Advances in Agronomy, Vol 111, s 87-205.
- Jan Beck, 2012. "Predicting climate change effects on agriculture from ecological niche modeling: who profits, who loses?" Climatic Change – publicerad online. doi:10.1007/s10584-012-0481-x http://www.springerlink.com/content/p46301h961544077/
- Tom Osborne, Gillian Rose och Tim Wheeler, 2012 (under tryckning). "Variation in the global-scale impacts of climate change on crop productivity due to climate model uncertainty and adaptation". Agricultural and Forest Meteorology. http://dx.doi.org/10.1016/j.agrformet.2012.07.006
- Kyungsuk Cho et al, 2012. "Winter wheat yields in the UK: uncertainties in climate and management impacts". Climate Research. Vol. 54, s 49–68. doi: 10.3354/cr01085

- 14 Martin Parry, Cynthia Rosenzweig och Matthew Livermore, 2005 (som ovan) skriver till exempel: "Modellerna för beräkningar av skördeutfallet innehåller ett antal förenklingar. Exempelvis antas ogräs, sjukdomar och skadeinsekter vara under kontroll, inga problematiska markförhållanden (t ex hög salthalt eller surhetsgrad) och att det inte sker några extrema väderhändelser som svåra stormar."
- Och Kyungsuk Cho et al 2012 (som ovan) säger: "Vi tar inte med effekter som orsakats av negativa markförhållanden såsom salthalt, surhetsgrad och jordtäthet, extrema väderhändelser eller skadeinsekter och sjukdomar, vilka alla troligen direkt eller indirekt kommer att påverkas av klimatförändringarna och de därav orsakade förändringarna av jordbruksmetoderna."
- James Hansen, Makiko Satoa, Reto Ruedy, 2012. "Perception of climate change. Proceedings of the National Academy of Sciences", publicerad online. http://www.pnas.org/content/early/2012/07/30/1205276109.full.pdf+html?with-ds=yes
- 17 Jennifer A. Francis and Stephen J. Vavrus, 2012. "Evidence linking Arctic amplification to extreme weather in mid-latitudes". Geophysical Research Letters, Vol. 39, L06801, doi:10.1029/2012GL051000.

Alltmer preciserade prognoser indikerar att jordens reserver av fossila konventionella bränslen är på väg att sina. Det har framkallat en febril jakt på nya icke-konventionella fossila energikällor. Exploateringen av dessa källor är dock förbundet med allvarliga former av miljöförstöring och skjuter bara upp en absolut nödvändig omställning till alternativa, förnyelsebara energikällor. John Bellamy Foster kommenterar och analyserar kampen kring vår tids stora energidilemma.

KRIGET OM ENERGI FRAMTIDEN

För bara några år sedan var regeringar, företag och energianalytiker fixerade vid frågan om ”slutet för billig olja” eller ”Peak Oil”. Tecknen på framtida brist på konventionell råolja blev alltmer tydlig eftersom de kända reserverna höll på att ta tömmas. International Energy Agencys rapport från 2010 ägnade en hel sektion åt Peak Oil. Vissa klimatforskare såg detta faktum, att utvinningen av konventionell råolja nått sin topp, som en gyllene möjlighet att stabilisera klimatet – under förutsättning att länderna inte övergick till smutsigare energiformer, såsom kol och ”icke konventionella fossila bränslen”. (Med den sistnämnda termen syftar man vanligtvis på på lager av fossila bränslen som hittills inte har utvunnits på något intensivt sätt, oftast därför att de är av låg kvalitet och/eller kräver mer teknologi och större kostnader för att utvinna. Det rör sig om tunga oljor, oljesand, skiffergas, skifferolja, metanhydrater och olja från djuphavsborrning.)

I och med uppkomsten av det vissa kallar en ny energirevolution, grundad på produktionen av icke konventionella fossila bränslen, har allt detta idag förändrats radikalt. Med sin början i Nordamerika – men i allt större utsträckning även på andra ställen – har denna nya forma av utvinning inneburit att världen plötsligt har ett överflöd av nya och framtida tillgångar av fossila bränslen. Som journalisten och klimataktivisterna Bill McKibben varnande uttrycker det:

”Just nu är, för det mesta, den fossila bränsleindustrin vinnare. Under de senaste åren har de visat att Peak Oil-teoretikerna hade fel; när priset på kolväten steg så hittade företagen en hel massa nya källor, om än i huvudsak genom att skrapa botten på tunnan och använda ännu mer pengar för att få fram ännu smutsigare energi. De har lärt sig ”fracking” (hydraulisk uppspräckning; i grund och botten att spränga en rörbomb tusen meter under jordytan eller mer och spräcka

EN ARTIKEL AV JOHN BELLAMY FOSTER

Artikelförfattaren är professor i sociologi. Han är också redaktör för den amerikanska socialistiska tidskriften Monthly Review.

upp det omgivande berget). De har räknat ut hur man ska ta sörjig tjärsand och hettat upp den med naturgas tills oljan rinner. De har lyckats borra kilometervis under havsytan.”

Den nya fasen i miljökampen, som den ökande användningen av icke konventionella fossila bränslen skapat, symboliseras idag framförallt av den föreslagna oljeledningen Keystone XL, som ska sträcka sig från tjärsanden i Alberta till raffinaderierna vid mexikanska golfen, och är tänkt att leverera 830.000 fat från tjärsandsolja per dag. (Tjärsandsolja benämns på fackspråk bitumen, populärt känt som asfalt. Då bitumen späds ut för att kunna flyta i pipelines kallas det dilbit). Den föreslagna oljeledningen har två etapper. Den norra delen, som ännu inte har godkänts av Washington, ska bli drygt 190 mil lång och kommer att korsa gränsen mellan Kanada och USA. Den södra etappen går drygt 75 mil från Oklahoma till mexikanska golfen och är redan till stor del färdig. Utvinningen och behandlingen av tjärsand ger i grova drag 14 procent mer utsläpp än genomsnittet för den olja som konsumeras i USA och lämnar efter sig stora dammar av förorenat vatten. James Hansens, chef för NASA:s Goddard Institute for Space Studies, och USA:s mest kända klimatolog, säger att om man inte slutar bränna tjärsandsolja så innebär det ”game over” vad gäller klimatförändringarna.

Tjärsanden i Alberta ligger under en yta nästan lika stor som Floridas, och ger redan 1,8 miljoner fat olja dagligen, det görs nu ansträngningar för att utvidga den ännu mer. Men akilleshälen vid tjärsandsutvinning är transportererna. För närvarande råder det en ”bitumen-bubbla” eftersom det är lättare att producera tjärsandsolja än att transportera den. Eftersom man inte kan få tjärsandsoljan till hamnarna så innebär det att den förblir beroende av den amerikanska marknaden och inte kan styra de globala priserna. Tjärsandsolja (känd på oljemarknaden som Western Canadian Select) såldes 2012 tidvis 35 dollar billigare per fat än det pris som den skulle ha fått om det hade funnits lättillgängliga transkontinentala transporter. Det innebar en förlust på cirka en tredjedel av dess värde jämfört

med konventionell olja. Därför är tjärsandsindustrin desperat att säkerställa fullgoda transkontinentala transporter för att stödja både den nuvarande och en utökad oljeproduktion. Den stora ansträngningen görs när det gäller utbyggnad av oljeledningar. Men det finns allvarlig oro för att det kan vara farligare för miljön att transportera utspädd bitumen i ledningar än vanlig råolja, på grund av större sannolikhet att ledningarna fräts sönder, med därav följande läckage. Oljeledningen Keystone XL skulle därtill gå rakt över Ogallala-akvifären,⁴ som är den största dricksvattenakvifären i USA och försörjer åtta stater. [Akvifär är en geologisk bildning i marken som lagrar grundvatten, och har så stor lagringskapacitet och genomsläpplighet att vattnet kan utvinnas ur den i användbara mängder – öa.]

PIPELINE-MOTSTÅND

USA bevitnade sin största klimatomdemonstration hittills i februari 2013, då drygt 40 000 människor protesterade utanför Vita Huset och mer än tusen arresterades på grund av motstånd mot oljeledningen Keystone XL. I Kanada har samtidigt den av ursprungsfolk ledda organisationen Idle No More använt olika strategier och taktiker under kampen mot tjärsandsutvinningen: en hungerstrejk av Attawapiskahövdingen Theresa Spence, blockader av järnvägar, flash mobs på köpcentrum, en jättelik ringdans i en stor vägkorsning i Winnipeg, och juridiska processer för att värna av First Nations [indianernas] suveräna rättigheter till land, vatten och resurser. Protester från Idle No More har riktat sig mot oljetransporter både med järnväg och i oljeledningar där de sistnämnda innefattar Keystone XL och den planerade Enbridge Northern Gateway Pipeline Project – som är tänkt att sträcka sig omkring 115 mil, från tjärsanden i Alberta till en hamnterminal i Kitimat, British Columbia.

Andra icke konventionella fossila bränslen förändrar också kampens fokus. De senaste åren har vi sett en dramatisk teknologisk utveckling vad gäller hydraulisk spräckning med vatten kopplat till att borra vågrätt, populärt kallat ”fracking”. Sand, vatten och kemikalier sprutas in

under högt tryck för att spränga sönder skifferberg och släppa loss gasen som fångats i den. Efter att källan har nått ett visst djup sker borrningen vågrätt. Fracking har lett till ett snabbt utnyttjande av hittills otillgängliga reserver av skiffergas och skifferolja i stater över hela landet, från Pennsylvania och Ohio till North Dakota och Kalifornien, och har oväntat placerat USA i en position som stormakt vad gäller fossila bränslen. Det har redan lett till en avsevärd ökning av produktionen av naturgas, som har ersatt det smutsigare och mer koldioxidskapande kolet för att generera elektricitet. Mellan 2005 och 2012 har den ekonomiska nedgången och övergången från kol till naturgas från fracking sammanlagt lett till tolv procents minskning av USA:s direkta koldioxidutsläpp, vilka nått sin lägsta nivå sedan 1994.¹

Icke desto mindre är de negativa miljö- och hälsoeffekter av fracking som drabbar samhällen över hela USA enorma, om än fortfarande inte fullt uppskattade. Giftigt avfall från fracking förorenar vattentillgångar och påverkar hanteringen av spillvatten i anläggningar som inte är avsedda att ta hand om sådana risker. I fallet skiffergas riskerar metanläckage från fracking att accelerera klimatförändringarna. Om inte dessa läckage går att hindra kan naturgasproduktion med fracking visa sig vara farligare för klimatet än kol. Fracking har också orsakat jordbävningar i de områden där utvinningen sker. Som svar på denna utveckling har det uppstått ett helt nytt miljömotstånd i samhällen över hela Nordamerika, Australien och på andra ställen.

OLYCKSRISKER

Den 6 juli 2013 spårade ett tåg med 72 tankvagnar lastade med olja från fracking i North Dakota ur och exploderade i Lac-Mégantic, Quebec och dödade 50 personer. Sådana olyckor är i sig själv ett resultat av uppsvinget för icke konventionella fossila bränslen, tillsammans med metoden att forsla olja i ”oljeledningar på järnvägsspår” (och också en följd av den minskade arbetsstyrkan inom järnvägs-transporterna). År 2009 forslade företag bara 500 tankvagnar med olja på järnväg i Kanada. 2013 beräknas det bli så många

som 140 000. Skifferolja från North Dakota transporteras också via järnväg till Albany, New York där den lastas ombord på pråmar för att skickas till raffinaderier på östkusten.

Det är bara tre år sedan, den 20 april 2010, som en explosion på BP:s oljeplattform Deepwater Horizon dödade elva arbetare och orsakade en enorm oljekaskad under vattnet, som skickade ut totalt 640 miljoner liter råolja i mexikanska golfen. Deepwater Horizon-katastrofen har kommit att symbolisera den nya, för miljön farofyllda eran med oljekällor på mycket djupt vatten. Som ett resultat av utvecklingen av mer sofistikerade teknologier kan offshoreolja nu tas upp från djup på över 1500 meter. (Generellt innebär oljeborrning på stora djup att borra på mer än 300 meters djup.)

Oljeborrning på stora djup är mest utbredd i mexikanska golfen men sprider sig till andra ställen – såsom Kanadas Atlantkust, vattnen utanför Brasilien, Guineabukten och Syd kinesiska sjön. Ännu mer illavarslande ur miljösynpunkt är oljebolagens och de fem arktiska makternas (USA, Kanada, Ryssland, Norge och Danmark) framstötter om att få borra oljekällor på djupt vatten i Nordpolsområdet – som på grund av den globala uppvärmningen blivit alltmer tillgängligt. Detta sker samtidigt som trycket ökar för att öppna den yttre kontinentalsockeln utanför USA:s Atlant- och Stilla havskuster för oljeborrning.

Inför kapitalets brådska att utvinna icke konventionella fossila bränslen i allt större mängder söker miljöaktivister efter nya medel för att göra motstånd. Miljöorganisaionen 350.org:s ”gör matten rätt”-strategi riktar in sig på de nödvändiga neddragningarna av fossila bränslen, för att ersätta dem med rena energikällor. En del ekonomiska analytiker har slagit larm och etablerat begreppet Kolbudget för de ramar som blir nödvändiga om man menar allvar med en röd linje vid två graders ökning av den genomsnittliga globala temperaturen, vilken med avseende på klimatförändringarna omnämnts som en tröskel eller ”punkt utan återvändo”. Klimatforskare fruktar att om man når denna punkt så kommer processer att starta som gör klimatförändringarna oå-

terkalleliga och bortom mänsklig kontroll. Det kommer inte längre att vara möjligt att hindra utvecklingen mot en isfri värld. Enligt klimatologen Myles Allen från Oxford och vetenskapsmän knutna till trillionhtonne.org, måste man för att stanna innanför den globala kolbudgeten begränsa de fortsatta koldioxidutsläppen till betydligt mindre än 500 miljarder ton (av faktiskt kol). Det betyder att större delen av världens nuvarande kända reserver av fossila bränslen inte kan utnyttjas utan att det leder till extremt farliga – till och med oåterkalleliga – nivåer på klimatförändringarna. Och denna begränsning riskerar i sin tur att orsaka ekonomiska förluster på triljontals dollar i det som nu betraktas som tillgångar på fossila bränslen – ett fenomen känt under namnet ”kolbubblan”.

Medan kapitalet de senaste åren triumferande firat sin ökade förmåga att hämta upp fossila bränslen under decennier framåt, så har klimatförändringarna fortsatta att accelerera – symboliserat av nedsmältningen av havsisen på Nordpolen sommaren 2012 till den lägsta nivå som någonsin uppmäts, med en sammanlagd isyta som minskat till mindre än hälften av den genomsnittliga nivån på 1970-talet. Den försvinnande arktiska isen, som smälter mycket snabbare än vetenskapsmännen hade förutspått, tyder på att jordens system är mycket känsligare för små förändringar av den genomsnittliga globala temperaturen än vad man tidigare har trott.

ISREDUCERING

Reduceringen av is är särskilt oroande eftersom de leder till en positiv feedback av klimatförändringarna och skyndar på takten i den globala uppvärmningen genom att jordens reflekterande förmåga minskar – på grund av att den vita isen ersätts av mörkt havsvatten. Den bortsmältande havsisen på Nordpolen och den därav följande ”arktiska förstärkningen” (att temperaturökningarna på Nordpolen är större än de på jorden i sin helhet) skapar extrema väderfenomen på norra halvklotet och i hela världen genom att ”blockera” och leda jetströmmarna i nya riktningar. Som Walt Meier, forskare på U.S. National Snow and Ice Data Center

säger, ”Nordpolen är jordens luftkonditionering. Vi håller på att förlora den.”

Den ökade förekomsten av extrema väderfenomen symboliseras av superstormen Sandy, som i oktober 2012 löpte amok från Västindien till New York och New Jersey. Under Australiens ”ilskna sommar” 2012-2013 slogs 123 enskilda extrema väderrekord på bara 90 dagar. Samtidigt visade en vetenskaplig rapport i november 2012 att Grönland och västra Antarktis under de två senaste decennierna hade förlorat mer än fyra triljoner ton is, ett faktum som bidrar till förhöjningen av havsytan. Under dessa omständigheter får den ökade utvinningen av icke konventionella fossila bränslen som möjliggjorts av de högre oljepriserna och den teknologiska utvecklingen, katastrofala konsekvenser för klimatet. Men en inte mindre anmärkningsvärd teknisk utveckling har samtidigt skett vad gäller förnyelsebar energi – som vind- och solkraft – vilket öppnat möjligheter för en mer ekologisk utveckling. Sedan 2009 har priset på solmoduler rasat fullständigt. Även om de fortfarande bara utgör en mycket liten andel av produktionen av elström i USA, så har sol- och vindkraft vuxit till omkring 13 procent av Tysklands totala elproduktion 2012, och alla förnyelsebara källor (inklusive vattenkraft och biomassa) stod totalt för omkring 20 procent. I och med att energitbytet på energiinvesteringar (EROEI – Energy Return On Energy Investment) i fossila bränslen har minskat på grund av att de billiga råoljetillgångarna har tagit slut, har vind och sol blivit mer konkurrenskraftiga – med ett EROEI som är högre än tjärsandsolja, och i fråga om vindkraft till och med högre än vanlig olja. Men vind- och solkraft utgör oregelbundna områdesspecifika energikällor som inte med lätthet kan täcka de grundläggande energibehoven. Ännu värre är att en massiv omställning av världens energinfrastruktur till förnyelsebara källor skulle ta årtionden att genomföra och tiden är knapp.

KOLKRIGET

Resultatet av alla dessa historiskt sammansträlade krafter, faror och möjligheter är att det uppstår ett krig kring fossila

bränslen: mellan de som vill bränna mer fossila bränslen och de som vill bränna mindre. Jeremy Leggett, ledande inom rörelsen för att trappa ner kolanvändningen, drog i sin bok *The Carbon War* från 2001, slutsatsen att de gigantiska fossilbränslebolagen ”mycket väl kan glädja sig åt små segrar längs vägen. Men de har redan förlorat kolkrigets viktigaste slag. Solrevolutionen kommer. Den är nu oundviklig. Den enda fråga som återstår att besvara är om den kommer i tid?”

De huvudsakliga frontlinjerna i kolkriget är tydliga. Å ena sidan finns de förhärskande kapitalistiska intressena som har försökt besvara de minskande konventionella råoljetillgångarna med hjälp av en oupphörlig utvidgning av de fossila bränsletillgångarna. Det har faktiskt lett till krig i det oljerika Mellanöstern och de omgivande regionerna i ett försök att skaffa kontroll över världens viktigaste återstående tillgångar på ”billig olja”. För tio år sedan, 2003, invaderade USA Irak, vilket ledde till något som bara kan kallas en oavbruten militär intervention i de oljerika regionerna i Mellanöstern, Centralasien och Afrika av USA och ”det globala NATO”. Dessa militära plundringståg har först och främst hängt samman med oljans geopolitik och bara i andra hand gällt terrorism, massförstörelsevapen och så kallad ”humanitär intervention”.

Men det kapitalistiska systemets viktigaste svar på den konventionella oljans Peak Oil har inte varit en geopolitisk expansion utan istället att utveckla icke konventionella fossila bränslen. Fossilbränsleindustrin stannar inte vid oljeborrning på stora djup, fracking och utnyttjande av tjärsandsolja, utan blickar nu, med stöd från staten, fram mot utvinning av skifferolja och metanhydrater – och om dessa kan komma igång utlovas synbarligen obegränsade tillgångar på fossila bränslen, åtföljt av framtidsriskerna av närmast otänkbara, katastrofala rubbningar av det globala systemet.

Idag vägrar de som förespråkar ”business-as-usual” att godta några gränser för en fortsatt utvidgning av produktionen av fossila bränslen. Som framgår, av såväl rapporter från Obama-administrationen och uttalande från energianalytikern Mi-

chael Levi vid den inflytelserika tankesmedjan Council on Foreign Relations, ser de som utarbetar etablissemangets energipolitik skiffergas från fracking som en "energibrygga", som kommer att möjliggöra en minskning av koldioxidutsläppen tills teknologier för att binda och isolera kol har utvecklats tillräckligt långt för att bli användbara och öppna vägen för ett förmodat obegränsat utnyttjande av kol och andra fossila bränslen, utan några koldioxidutsläpp. Det faktum att "rent kol" är en myt verkar aldrig tas med i analysen. De flesta av etablissemangets energiförespråkare är också för biobränslen som ytterligare ett alternativ, stöder stora vattenkraftsanläggningar och kärnkraft samt bortser från de enorma ekologiska problem som alla tre innebär – i synnerhet kärnkraften. Till skillnad från detta betraktas energi från vind, sol och biomassa bara som mindre tillägg till de fossila bränslena. Empirisk forskning av miljösociologen Richard York, som publicerades i *Nature Climate Change* 2012, har bekräftat att införandet av energi med låg kolförbrukning i huvudsak har använts för att komplettera snarare än faktiskt ersätta fossila bränslen i den globala ekonomin.

ExxonMobils verkställande direktör Rex Tillerson sammanfattade på ett träffande sätt den dominerande inställningen hos dagens fossilbränslebolag när han 7 mars 2013 tillkännagav att förnyelsebara energikällor som "vind, sol, biobränsle" bara skulle tillhandahålla en procent av den totala energiförbrukningen 2040. Han beskrev kampen mot Keystone XL av "miljögrupper... som är oroliga över förbränningen av fossila bränslen" som helt enkelt "dum", eftersom de "missbedömde Kanadas beslutsamhet" (och otvivelsaktigt också USA-regeringens) att exploatera tjärsanden – oavsett sociala och miljökostnader. "Min filosofi", sa Tillerson, "är att tjäna pengar."

I USA är denna passion för fossila bränslen inbyggd i Obama-administrationens energistrategi. Den nuvarande demokratiska administrationen främjar inte bara största möjliga utvinning/produktion av icke konventionella fossila bränslen i USA och Kanada, den uppmuntrar också aktivt andra länder – som Kina, Polen, Ukraina, Jordanien, Colombia, Chile och Mexiko att så snabbt som möjligt utveckla de icke konventionella fossila bränslena. Samtidigt har Washington utnyttjat sitt inflytande i Irak för att få det att öka sin produktion av råolja.

Obama-administrationen har starkt betonat sitt stöd för kolutvinning, och har givit kärnkraften en knuff framåt. Den främjar också produktionen av naturgas med fracking som ett "övergångsbränsle". Inför allt detta utgör administrationens mycket begränsade stöd till utvecklingen av förnyelsebara energikällor – som sker huvudsakligen via Försvarsdepartementet och den federala politiken för markanvändning – föga mer än kosmetika, som knappt går att skilja från de ledande multinationella oljebolagens egna metoder.

OBAMA-ADMINISTRATIONEN

Förvisso har Obama förkunnat att man ser mycket allvarligt på klimatförändringarna och han har ställt sig bakom en ny, blygsam bränslestandard för personbilar, som ska införas gradvis med början 2025. Nyligen har han utsträckt denna standard till tunga lastbilar, bussar och skåpbilar. Han har också instruerat Miljöskyddsmyndigheten att arbeta för att införa gränser för kolförorening från kraftverk.

Men dessa ståndpunkter har inte hindrat hans administration från att försöka påskynda produktionen av de allra smutsigaste fossila bränslena. Administrationens torftiga förslag att minska USA:s koldioxidutsläpp med endast 17 procent under 2005 års nivå till 2020 motsäger

starkt alla påståenden om att han har tagit itu med klimatproblemen i tillräcklig omfattning. Kongressens meritlista på detta område är ännu sämre. Washington är vad gäller klimatpolitiken alltså föga mer än en springpojke åt oljebolagen och kapitalet i allmänhet.

På andra sidan i kriget står den spirande klimatrörelsen som drivits till massiva direkta aktioner av de nya hoten från de icke konventionella fossila bränslena. Hansens ödesdigra varning att det är "game over" om tjärsandsoljan i Alberta utvinns fullt ut – där bara tjärsanden ensam skulle kunna skapa tillräckligt stora koldioxidutsläpp för att spräcka världens kolbudget, samtidigt som den också symboliserar det trängande behovet att dra en röd linje gentemot icke konventionella fossila bränslen i allmänhet – har haft en mobiliserande effekt på rörelsen. Över 50.000 människor har lovat att med sina kroppar försöka att hindra bygget av oljeledningen Keystone XL, och riskerar därmed att arresteras om Obamaadministrationen ger grönt ljus för oljeledningens norra sektion.¹ Idle No More bekämpar pipelinebyggen runtom i Kanada Denna mobilisering av gräsrotterna kombineras med en växande rörelse för att minska de fossila bränslenas totala vikt och samtidigt har även det organiserade motståndet mot fracking ökat. Klimatrörelsens huvudmål har därför förändrats från initiativ med syfte att minska konsumenternas efterfrågan på fossila bränslen, till strategier gällande tillgångssidan som riktar sig mot företag och har till syfte att hålla kvar de fossila bränslena i marken.

Övergången till kamp på utbudssidan med företagen som måltavla innebär ett mognande och en ökande radikalisering av rörelsen. Men de mer elitteknokratiska och prokapitalistiska element som verkar styra inriktningen inom klimatrörelsen i USA, har vikt sig åt en fortsättning av

dagens kapitalistiska varusamhälle. Det förhärskande strategiska synsättet inom den amerikanska klimatrörelsen bygger till stor del på det teknologiskt optimistiska antagandet att det idag finns konkreta alternativ till de fossila bränslena, i synnerhet vind- och solkraft, som tillsammans med andra förnyelsebara källor som biomassa, biobränsle och småskalig vattenkraft, kommer att göra det möjligt för samhället att på kort sikt ersätta de fossila bränslena med förnyelsebar energi, utan att förändra samhälleliga sociala förhållanden. Ofta förkunnas att "solrevolutionen är här".³

Denna inställning har gjort det möjligt för rörelsen att begränsa sitt motstånd till enbart fossilbränsleindustrin, och inskränka sina krav till att hålla kvar de fossila bränslena i marken, blockera transporter av fossila bränslen och dra ner på investeringar i fossilbränsleföretag. Som McKibben har sagt "behöver rörelser fiender" och strategin har varit att inte rikta in sig på kapitalismen utan på fossilbränsleindustrin som en "skurkindustri... Samhällets fiende nr 1." Det har varit ett ytterst framgångsrikt tillvägagångssätt, som en tändande gnista för rörelsens tillväxt. Men det finns allvarliga frågor rörande vart detta leder. Kommer den nuvarande kampen att omvandlas till en nödvändig fullständig revolt mot kapitalismens miljöförstöring? Eller kommer den att inskränkas till mycket begränsade, kortsiktiga framsteg som är förenliga med systemet? Kommer rörelsen att radikaliseras och frambringa en fullständig mobilisering av dess folkliga bas? Eller kommer de mer elitteknokratiska och prokapitalistiska elementen i rörelsens ledning i USA att till sist avgöra dess inriktning och förråda gräsrotternas motståndskamp?

På dessa frågor finns det för närvarande inga svar. I det nuvarande historiska läget är kampen mot fossilbränsleindustrin

av yttersta vikt – grunden för dagens ekologiska folkfront. Men en realistisk inställning visar att det inte kommer att räcka med något mindre än en fullständig ekologisk och social revolution för att skapa ett hållbart samhälle ur den globala klyfta som dagens kapitalistiska samhällsordning har förorsakat.

En realistisk historisk bedömning säger oss att det inte finns någon rent teknologisk väg till ett hållbart samhälle. Även om en snabb övergång till förnyelsebara energikällor är en avgörande del av varje tänkbar väg till en kolfri, ekologisk värld, är de tekniska hindren för en sådan övergång mycket större än vad som vanligtvis antas. Det största hindret är de direkta kostnaderna att bygga upp en helt ny energiinfrastruktur anpassad efter förnyelsebar energi.

REVOLUTIONEN MOT SYSTEMET

Uppbygget av en ny energiinfrastruktur kräver enorma mängder energi och skulle – om den nuvarande konsumtionen och ekonomiska tillväxten inte minskar – leda till ytterligare uttag av de existerande tillgångarna av fossila bränslen. Detta skulle, som den ekologiska ekonomen Eric Zencey har förklarat, innebära en paradox: ”en aggressiv utvidgning av ekonomins koldioxidavtryck i syfte att uppnå hållbarhet.” Om man antar att de fossila energislagens genomsnittliga EROEI sjunker så blir svårigheterna ännu större. Ekologiska ekonomer och Peak Oil-teoretiker har kallat detta för ”energifällan”. Med Zenceys ord, ”har problemet sina rötter i oljeinfrastrukturens sänkta energikostnader (som gör en fortsatt användning av oljeenergi billig)” även när EROEI i fallet icke konventionella fossila bränslen är lägre än vind- och solkraft. Av detta följer att uppbygget av en alternativ energiinfrastruktur – utan att spräcka kolbudgetens ramar – skulle kräva ett strukturellt skifte av gigantisk storleksordning, i riktning mot att spara energi och förbättra energieffektiviteten.

2012 förklarade Kevin Anderson, en ledande brittisk klimatforskare och verkställande direktör på Tyndalls institut för klimatforskning, i en intervju med Transition Culture, att; *”även om det är absolut nödvändigt att drastiskt minska användningen av fossila bränslen, så kan vi inte få till stånd denna minskning genom att övergå till energitillgångar med lågt kolinnehåll, vi kan helt enkelt inte få igång tillförseln tillräckligt snabbt. På kort till medellång sikt är därför den enda större förändring vi kan göra att konsumera mindre. Nå, det skulle vara bra, vi skulle kunna bli mer effektiva i vår konsumtion och troligen kunna minska den med 2-3 procent per år. Men kom ihåg att om vår ekonomi skulle växa med två procent årligen och vi försöker få till stånd en årlig minskning av våra utsläpp på tre procent, så kräver det en förbättring av energieffektiviteten i med fem procent*

varje år, år efter år.

Vår analys [på Tyndallinstitutet] för två grader pekar på att det krävs en absolut minskning på tio procent per år [av koldioxidutsläppen i de rika länderna], och det finns ingen annan analys som påstår att detta på något sätt skulle vara förenligt med en ekonomisk tillväxt. Om ni tittar på Sternrapporten så var den helt klar över att ingenting tydde på att en minskning av utsläppen på mer än en procent någonsin har varit förenat med något annat än ”ekonomisk recession eller ekonomiska omvälvningar”.

TILLVÄXTPROBLEMATIK

Enligt Andersons uppfattning är det enda hoppet att snabbt övergå från en kapitalistisk tillväxtekonomi till en ekonomi i ett stationärt tillstånd – eller åtminstone tillfälligt sätta stopp för den ekonomiska tillväxten under flera decennier medan samhällets överskottsresurser används för att omvandla energiinfrastrukturen. Detta, säger han, skulle kräva ”ett samhälleligt sätt att närma sig frågan – nerifrån och upp” – där befolkningen mobiliserar å sina och de framtida generationernas vägnar för att skapa en ny ”frambrytande” verklighet. En sådan social och ekologisk omvandling skulle kräva åtgärder för att trygga den sociala välfärden, till och med kortsiktiga ransoneringsåtgärder. Det skulle vara helt centralt med en ekologisk planering av produktionen och konsumtionen.* Som ett av världens äldsta vetenskapliga organ, Royal Society of London, hävdar är det nu nödvändigt att ”utveckla samhällsekonomiska system och institutioner som inte är beroende av en fortsatt ökning av den materiella konsumtionen.”

Om vi går utöver frågan om klimatförändringarna och analyserar hela den globala ekologiska krisen så är logiken bakom ett sådant resonemang oundviklig. 2009 lanserade ledande forskare som sysslar med jordens helhetssystem, under ledning av Johan Rockström på Stockholm Resilience Center något som är känt som den ”planetära gräns-metoden” för att avgöra människans ”säkra verksamhetsområde” på planeten. Som grund användes de biofysiska förhållanden som varit gällande under den holocenska geologiska perioden i jordens historia – de senaste 10.000-12.000 åren; som givit näring åt civilisationens uppkomst. Den globala ekologiska krisen kan således definieras som en kraftig och möjligen oåterkallelig avvikelse från de holocenska förhållandena.

Denna analys av ett ”säkert verksamhetsområde” för mänskligheten fastställde ett system av naturliga mått i form av nio planetära gränser. Tre av dessa globala gränser – klimatförändringarna, den minskade biologiska mångfalden och kvävecykeln (del av en gräns tillsammans med fosforcykeln) – har redan överskridits. Och för ett antal av de andra

gränserna– fosforcykeln, försurningen av haven, den globala användningen av färskvatten och den förändrade markanvändningen – antyder alarmerande trender att även dessa snart kommer att överskridas. Klimatförändringarna är därmed bara en del av en mycket större ekologisk kris som mänskligheten står inför, och som grundas i den exponentiella tillväxten av ett alltmer destruktivt ekonomiskt system inom ett ändligt planetsystem.

MARX IGEN

Dessa förhållanden pekar alla på begränsningarna hos vad som verkar vara allmänna och styrande betraktelsesätt inom klimatrörelsen och som förespråkas av dess elitteknokratiska delar. Den nuvarande ekologiska folkfronten grundar sig enbart på motstånd mot fossila bränslen och fossilbränsleindustrin. Den utgår till stora delar från uppfattningen att solkraftsrevolutionen kommer att vara lösningen på klimatproblemet, vilket kommer göra det möjligt för det nuvarande samhällsekonomiska systemet att fortleva med relativt få justeringar. Men för att stoppa klimatförändringarna och miljöförstöringarna överhuvudtaget krävs inte bara en ny mer hållbar teknologi, ökad effektivitet och att kanaler öppnas för gröna investeringar och gröna jobb. Det krävs en ekologisk revolution som förändrar hela vårt produktions- och konsumtionssystem och skapar nya system som anpassats efter verklig jämlikhet och ekologisk hållbarhet – en ”hela samhällets revolutionära omgestaltning”. Det innebär att vi, som Marx så förutseende gjorde på 1800-talet, måste inse det förhållande av ämnesomsättning som råder mellan samhället och naturen som har sin grund i själva produktionen – och de faror som är förenade med kapitalismens ökande klyfta i den samhälliga metabolismen. För Marx tvingar själva ödeläggelsen av ”denna ämnesomsättnig” i människans förhållande till naturen ”att den systematiskt återupprättas som en härskande lag för den samhällelige produktionen och i en form, som motsvarar den högsta mänskliga utvecklingen.”⁵

Den materialistiska historieuppfattningen har – i motsats till vad Marx gjorde – ofta tolkats på sätt som systematiskt uteslutit ekologiska förhållanden ur analysen. Men det går att hävda att arbetarklassen under sina mer klassmedvetna och revolutionära perioder har varit lika intresserad av de allmänna levnadsförhållandena som av arbetsförhållanden (i snäv mening). Detta inkludera förhållandens i städerna såväl som i samhällen på landsbygden och i samspelet med den naturliga omgivningen. Ett klart tecken på detta, som återspeglar den tid då det skrevs, finns i Engels bok *Den arbetande klassens läge i England*, där miljöförhållanden presenterades som av ännu större betydelse för arbetarkarlssens materiella

villkor i allmänhet än förhållandena på fabrikerna – även om den grundläggande orsaken fanns i produktionens klassbas. I dagens värld undergrävs den stora befolkningsmajoritetens livsvillkor både i förhållande till ekonomin och miljön. Vi kan därför förvänta oss att de mest radikala rörelserna kommer att uppstå just där ekonomi- och miljökrisen sammanstrålar. Med tanke på kapitalismens och imperialismens karaktär och den globala miljökrisens tvingande behov så är det sannolikt att proletariatet kommer att resa sig kraftfullast och mest beslutamt på det södra halvklotet. Men det är nu uppenbart att denna utveckling inte kommer att begränsa sig till en enda del av planeten.⁶

En av kapitalismens mest bestående liknelser är ”slutsumman” i bokföringen. Vi står nu inför en ekologisk slutsumma – en planetär kolbudget och överhuvudtaget planetära gränser – som utgör en ännu mer grundläggande bokföring. Utan en genomgripande omvandling av produktion och konsumtion, och även av den sociala medvetenheten och de kulturella formerna, kommer världsekonomin att fortsätta att släppa ut koldioxid som business-as-usual, och pressa på ända fram till den röda linjen två grader och ännu längre – till en värld där klimatförändringarna alltmer hamnar utanför vår kontroll. Med James Hansens ord: *”Det är ingen överdrift att på grundval av de bästa tillgängliga vetenskapliga bevisen hävda att förbränningen av fossila bränslen kan leda till en planet som inte bara är isfri utan också fri från människor.”*

Under dessa förhållanden krävs en ekologisk revolution som sträcker över flera årtionden där en mänsklighet under utveckling som så många gånger tidigare återigen kommer att återskapa sig själv, omvandla sina befintliga produktionsförhållanden och hela den sociala tillvaron för att skapa ett återupprättat ämnesutbyte med naturen och en helt ny värld av verklig jämlikhet som nyckeln till en hållbar mänsklig utveckling. Det är vår historiska epoks specifika utmaning och börda. ★

Ur Monthly Review Volume 65, Number 4 (September 2013) <http://monthlyreview.org>

Översättning: Göran Källqvist, Anders Karlsson & Peter Jervelycke Belfrage

Detta är en reviderad och uppdaterad version av Bellamy Fosters efterord till den tyska utgåvan av *Den ekologiska revolutionen*, (Hamburg: Laika Verlag 2013) skrivet maj 2013. Den ursprungliga engelska versionen, *The Ecological Revolution* gavs ut av Monthly Review Press 2009.

Originalartikeln har en mycket omfattande notapparat med täta källhänvisningar. Den fullständiga versionen av denna kan läsas på: www.rodarummet.org

NOTER

1. Dessa siffror är givetvis missvisande vad gäller det övergripande klimatproblemet, eftersom kolindustrin har besvarat den ökande konkurrensen från naturgas genom att öka exporten av kol till Kina och andra ställen. En studie av John Broderick och Kevin Anderson från Tyndall Climate Change Research Institute har visat att ”mer än hälften av de utsläpp som undvikits inom den amerikanska energisektorn [mellan 2008-2011] kan ha exporterats som kol.” De drar således slutsatsen att ”utan ett meningsfullt tak på de globala koldioxidutsläppen är det sannolikt att utvinningen av skiffergasreserverna kommer att öka de totala [globala] utsläppen.” USA:s kolenxport ger bränsle till den kinesiska industrin, som sedan säljer en större del av sin produktion tillbaka till USA. Det har beräknats att USA

enbart 2008 importerade 400 miljoner ton lagrad koldioxid i kinesiska varor

2. I sina kommentarer i juni 2013 som presenterade hans ”klimathandlingsplan” använde Obama en tvetydig formulering att Keystone XL-projektet skulle förkastas om det visade sig ”avsevärt förvärra problemet med kolnedsmutsning.” Genom att ta med ordet ”avsevärt” får administrationen givetvis största möjliga handlingsfrihet för att sluta upp på fossilbränslebolagens sida om den så önskar.

3. Se till exempel Jeremy Leggett, The Solar Century (London: GreenProfile, 2009). Detta teknokratiska sätt att närma sig frågan är ett resultat av Leggetts hela historia, först som geologikonsult åt oljeindustrin, därefter ledare för Greenpeace, sedan som verkställande direktör för Storbritanniens första

solkraftsföretag, och slutligen som grundare av Carbon Tracker.

4. Kevin Anderson intervju; Kevin Anderson och Alice Bows, ”Beyond ‘Dangerous Climate Change’: Emission Scenarios for a New World,” Philosophical Transactions of the Royal Society 369 (2011), s 40–41. Vi kan tillägga att det är möjligt med en enorm minskning av konsumtionen samtidigt som villkoren förbättras för större delen av befolkningen genom att minska det enorma slöseri som som finns inbyggt i det monopolkapitalistiska samhället, och den ofantliga ökningen av överflödiga varor och enorma reklamkostnader. Sådana socialt onödiga utgifter är, som Thorstein Veblen förklarade redan i början av 1900-talet, inbyggda i själva varuproduktionen.

5. Karl Marx, Kapitalet, första bandet, kapitel 13, avdelning 10, på marxists.org

6. Uppfattningen om ett miljöproletariat förs fram i Foster, Clark, och York, The Ecological Rift, 440. Se även Fred Magdoff och John Bellamy Foster, What Every Environmentalist Needs to Know About Capitalism (New York: Monthly Review Press, 2011), s 143–44. Ett exempel på framväxten av en bred allians av arbetande människor är rörelsen Idle No More i Kanada, där folkliga miljögrupper, Nationella lantbrukarförbundet, och i allt större utsträckning fackföreringsmedlemmar ansluter sig till en rörelse som leds av First Nations, och som organiseras kring deras avtalade rättigheter — gentemot den kanadensiska regeringens rovgiriga politik för utvinning. En stor del av kampen har koncentrerats kring motstånd mot utvinning/produktion av tjärsandsolja på de inföddas mark och på rättigheter till vatten.

I den väv av orsaker bakom katastrofen i Syrien har otillräcklig uppmärksamhet ägnats den svåra krisen inom jordbruket som drabbade landet före inbördeskriget. *Martin Fahlgren* belyser klimatförändringarnas inverkan på det historiska förloppet.

Växthuseffekten och upproret i Syrien

Förenta nationernas klimatkonferens i Paris i början av december 2015 har satt fokus på de allt svårare konsekvenserna av klimatförändringarna, vilka vi redan har kunnat se effekterna av och som i framtiden kan få mycket svåra följder. Flera forskare menar också att klimatförändringarna spelat stor roll för den arabiska våren, det vill säga upproren i Mellanöstern och i synnerhet utvecklingen i Syrien.

Men innan vi tittar närmare på den aspekten, så bör det slås fast att katastrofen i Syrien inte bara har en orsak, utan det handlar om en lång rad samverkande faktorer av ekonomisk, social, politisk, demografisk, religiös och etnisk karaktär.

Även utrikespolitiska faktorer har inverkat, det vill säga förhållandena i närområdet (särskilt Irak), liksom

den imperialistiska politiken i regionen (i synnerhet USA:s), men de avgörande faktorerna, de som ledde till upproret, liksom de former som det tagit, måste sökas i interna problem och motsättningar. Detta gäller såväl Syrien, som i övriga länder i Mellanöstern och Nordafrika.

Å andra sidan kan dagens situation inte förstås utan att man tar hänsyn till de internationella aktörernas agerande och deras direkta och indirekta stöd till sina olika allianspartners på plats, förhållanden som med tiden fått allt större betydelse – de omfattande bombningarna idag är det mest uppenbara uttrycket för detta. Men de grundläggande, avgörande samhälleliga problemen, liksom de tändande gnistorna som startade upproret, är inre faktorer, inte yttre.

Flera av dessa inre faktorer återfinns

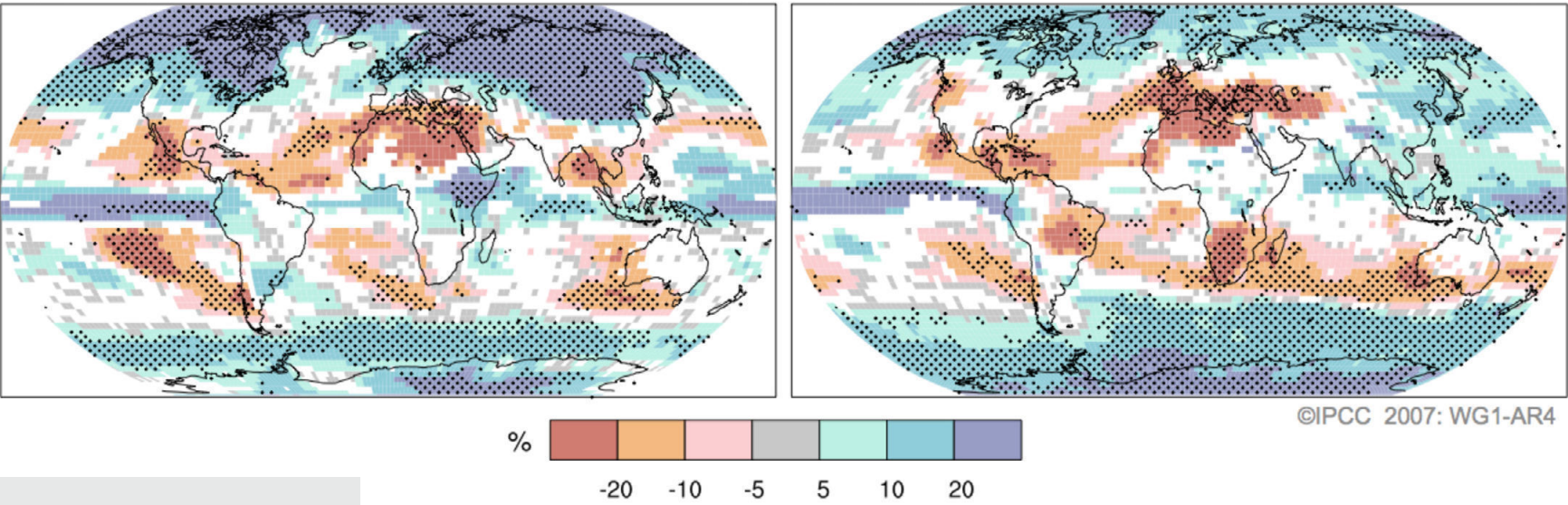
i större eller mindre grad i hela Mellanöstern och Nordafrika. Till dem hör en stagnerande ekonomisk utveckling (förvärrad av en nyliberal politik), som tillsammans med en snabb befolkningsökning¹ lett till försämrad levnadsstandard, kraftigt ökade sociala klyftor och hög arbetslöshet, särskilt bland ungdomar som utgör en stor andel av befolkningen. Dessutom styrdes, och styrs, många av länderna av odemokratiska och diktatoriska regimer, där korruption och polisbrutalitет snarare varit regel än undantag.

I sin bok *The People Want* (2013) analyserar Gilbert Achcar dessa faktorer och drar slutsatsen att den grundläggande förklaringen till de folkliga resningarna i arabvärlden inte är konjunkturrell utan strukturell: Det handlar om ”en fruktansvärd samhällsekonomisk

situation” som i större eller mindre utsträckning drabbat hela regionen. I flera av länderna var den enskilt viktigaste utlösande faktorn bakom ”arabiska våren” de kraftigt stigande matpriserna under åren 2006-2011.

Men dessa omständigheter är inte tillräckliga för att förklara hur det kan komma sig att den arabiska våren spreds i så stora delar av Mellanöstern och Nordafrika, och i synnerhet de former som den tog. För att bena ut dessa frågor måste man även ta hänsyn till att det finns viktiga skillnader mellan de olika länderna vad gäller ekonomi, befolkningstäthet, levnadsstandard, liksom etniska, religiösa, politiska och andra förhållanden (klass- och klanstrukturer, utländska maktors förehavanden med mera) – till exempel spelade matpriserna en marginell roll för upproret i Libyen.

Förändringar i nederbörden fram till 2090-2099

ARTIKELFÖRFATTARE

Martin Fahlgren

ingår i Röda rummets redaktion, är medlem i Socialistiska Partiet och är redaktör för marxistarkiv.se.

Resultat IPCC 2007: Nederbörd. Figurerna ovan (hämtade ur ¹¹) visar beräknade relativa förändringar av nederbörden (i procent – se färgskalan) för perioden 2090–2099 i förhållande till perioden 1980–1999. Vänstra figuren visar december till februari (då är det regnperiod i Syrien), den högra juni till augusti. I de vita områdena är överensstämmelsen mellan olika simuleringar sämre (mindre än 66 %) medan resultaten för de rasterade områdena överensstämmer mycket bra (över 90 %) – lägg märke till att Syrien i båda fallen ligger i det rasterade området. Observera att enligt dessa klimatsimuleringar så kommer vi att få kraftigt ökade nederbörds mängder närmast polerna och stora delar av de tempererade zonerna (som Sverige tillhör), medan särskilt de subtropiska och delar av de tropiska zonerna får torrare klimat.

Skillnaderna mellan länderna vad gäller levnadsstandard och välstånd var stora oavsett vilka mått som används. De vanligaste är Bruttonationalprodukt (BNP) per capita, samt Human Development Index (HDI, som jämför välståndet i olika länder genom att sammanväga förväntad medellivslängd, utbildningsnivå, levnadsstandard och BNP). I dessa avseenden låg till exempel Libyen betydligt högre än de flesta länderna i regionen, medan Syrien tillhörde de som låg sämst till:

> För BNP/capita, uttryckt i US-dollar/capita, så var siffrorna för 2008:

Saudiarabien 18203, Libyen 15150, Libanon 7219, Algeriet 4967, Tunisien 3954, Jordanien 3922, Irak 2867, Syrien 2678, Jemen 1190 – det vill säga Libyens BNP/capita var 5,5 ggr större än Syriens.²

> När det gäller HDI var resultaten liknande. I den framställning som vi hämtat från Wikipedia, där länderna rangordnas med landet med högst HDI som nummer 1 (=Norge), hamnade Libyen på plats 55 (och högst av länderna i Afrika), Saudiarabien 75, Syrien 107, och Jemen 140.³

En annan skillnad mellan länderna är näringslivets struktur, det vill säga fördelningen mellan olika näringsgrenar (primär- och sekundärnäringar), såsom lantbruk och industri (som givetvis också påverkar klassförhållandena).

I Libyen var det exempelvis oljan som dominerade ekonomin (25% av BNP), medan jordbruk nästan helt saknades.

Syrien däremot hade en mångsidig ekonomi, men med stora regionala skillnader. Landet hade ett betydande jordbruk som dock hade befunnit sig i djup kris under flera år innan

folkresningen, främst på grund av en långvarig, extrem torka under åren 2006-2011, som medförde att stora områden inte längre kunde odlas. Situationen förvärrades genom att man sedan länge överutnyttjat vattentillgångarna, genom att bl a (med statliga subventioner) odla vattenintensiva grödor (som vete och bomull). Hälften av bevattningen hämtades från grundvattnet, med följderna att grundvattennivåerna sjönk kraftigt. Vattenbristen försvårades ytterligare av att Turkiet lade beslag på större andelar av vattnet i de floder (Eufrat och dess bifloder) som har sina källor i Turkiet och som rinner genom

”**Det troliga är att torkan blir allt värre i vissa områden, såsom runt Medelhavet, där öknarna kommer att breda ut sig, något som således även kan drabba Sydeuropa, till exempel Spanien.**

Syrien till Irak. Krisen förvärrades av dålig planering och andra misstag. Assadregimen vidtog heller inte några ekonomiska åtgärder för att lindra effekterna av torkan.⁴

Allt detta orsakade missnöje och medförde att många bönder (en stor del av landsbygdsbefolkningen var småbönder) blev utblottade och såg sig tvingade att flytta in till storstäderna⁵ för att hitta ny försörjning. Där hamnade de flesta i städernas utkanter, i arbetslöshet och fattigdom, vilket i sin tur skapade ökade sociala spänningar. Denna miljö fungerade dessutom som ett drivhus för extrem islamism (de nyinflyttade bönderna var generellt konservativare än stadsborna, inte minst i religiöst avseende). Här har vi en viktig källa till den islamisering av upproret som tidigt skedde i flera av de större städerna.⁶

Samtidigt som det är en förhastad slutsats att påstå att torkan orsakade upproret i Syrien, så har den otvivelaktigt kraftigt bidragit till att fördjupa den socio-ekonomiska krisen.

Richard Seager, klimatforskare vid Columbia-universitet (en av författaren till den forskningsrapport som refereras nedan), har yttrat:

”Vi säger inte att torkan orsakade kriget. Vi säger att den måste läggas till de övriga faktorerna, men den bidrog till att tippa landet över kanten till öppen konflikt. Och en torka av denna svårighetsgrad gjordes mycket mer trolig av den

fortgående mänskligt orsakade torkan i denna region.”

Med "de övriga faktorerna" menar Seager givetvis de övriga ekonomiska, sociala, politiska, religiösa faktorer som vi redan berört ovan.

Påståendet att det finns ett samband mellan torkan och upproret i Syrien är idag ganska okontroversiellt. USA:s utrikesminister John Kerry har till exempel sagt:

”Det är ingen slump att Syrien upplevde den värsta torka som uppmäts, precis före inbördeskriget. Uppemot 1,5 miljoner invånare flydde från Syriens landsbygd till dess städer och intensifierade den politiska oro som bara hade börjat sjuda i regionen”.

Torkan är knappast ett resultat av en naturens nyck, utan är med stor sannolikhet orsakad av växthuseffekten, den globala uppvärmningen som huvudsakligen beror av utsläpp av växthusgaser (främst koldioxid).

För Syriens del åstadkommer den globala uppvärmningen torka på två olika sätt:

- högre temperatur som ökar avdunstningen

- svagare vindar som medför att mindre regn kommer från Medelhavet under regnperioden (november-april).

Att klimatförändringarna är

grundorsak till torkan i Syrien är många forskare övertygade om. Detta framgår bland annat av den forskningsrapport, "Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought", som publicerades i *Proceedings of the National Academy of Sciences* i mars 2015.⁷

En annan rapport som kommer till liknande slutsats är "Long-term Climate Change: Projections, Commitments and Irreversibility".⁸

Bland de omständigheter som gör det osannolikt att perioden av torka som startade 2006 skulle bero på slumpmässiga vädervariationer kan nämnas det faktum att det förvisso funnits perioder av torka förut, men inte någon som liknar den senaste. Under det förra seklet (1900-2005) förekom således sex svåra torkperioder, där nederbörden under regnperioden sjönk till ungefär en tredjedel av den normala. Av dem varade fem bara ett år, den sjätte två år. Den som började 2006 fortsatte däremot år efter år. Vissa forskare menar att den senaste är den värsta sedan jordbrukscivilisationen började för flera tusen år sedan.⁹

Men det finns givetvis ändå de som ifrågasätter torkans betydelse för Syrien-krisen, liksom dess kopplingar till klimatförändringarna.¹⁰

Argumenten för att torkan är orsakad av eller åtminstone förvärrats av den globala uppvärmningen är dock övertygande. Torkan i Syrien är heller

inget unikt. Det man först kommer att tänka på är den fleråriga torka som hemsökt Kalifornien, men vi har kunnat notera ihållande torka i såväl Afrika som Australien och delar av Indien/Pakistan. Om detta kommer att bli bestående är en annan fråga.

Det vi vet är att den globala uppvärmningen leder till ökad avdunstning både i haven och på annat håll. Resultatet blir att allt mer energi (i form av värme och vattenånga) samlas i atmosfären, vilket leder till ett allt extremare väder: Värre stormar och orkaner, mer nederbörd (men ojämnt fördelat över jordytan), stigande havsnivåer (bland annat beroende på avsmältningen av landbaserad is, i synnerhet i Antarktis) och många andra effekter. Däremot vet vi inte med säkerhet vilka områden som kommer att råka ut för torka respektive ökad nederbörd. Det troliga är att torkan blir allt värre i vissa områden, såsom runt Medelhavet, där öknarna kommer att breda ut sig, något som således även kan drabba Sydeuropa, till exempel Spanien. Men på andra ställen så kommer i stället nederbörden att öka, vilket är det troliga i Nordeuropa, men det är inte uteslutet att det kan ske även i vissa andra områden, inklusive i Syrien.

De datasimuleringar av sannolika klimatförändringar som hittills gjorts och rapporterats via FN:s klimatpanel (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) har dock hittills visat sig stämma väldigt bra och enligt dem ligger Syrien illa till även i fortsättningen.¹¹ <<

¹ Syriens befolkning växte från 3,3 miljoner 1950, till 4,5 miljoner 1960, 14,2 miljoner 1995 och 22,5 miljoner 2010, varefter tillväxten helt stoppat upp och till och med minskat, huvudsakligen beroende på kriget (i skrivande stund har över 4 miljoner syrier flytt landet). Den största tillväxten skedde under perioden 1950-1990 (som mest var den 5,1 % årligen). Sin kulmen nådde födelsetalet på 1970-talet med 7,5 barn per kvinna. Därefter minskade födelsetalet (mellan 2005 och 2010 hade den sjunkit till 3,1 per kvinna), men eftersom också dödsetalet (i synnerhet barnadödligheten) samtidigt minskade kraftigt, förblev befolkningstillväxten stor fram till efter sekelskiftet, då den började plana ut. Huvudkälla till dessa siffror är <https://en.wikipedia.org/wiki/>

Demographics_of_Syria
³ Sifforna hämtade från Achcar, a.a. sid 35.

³ Källa: https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_över_länder_efter_Human_Development_Index

* Torkan i Syrien från 2006 till 2010 "förbrände 60% av Syriens jordar och dödade 80% av boskapen i en del områden, slog ut tre fjärdelar av bönderna och tvingade till slut bort 1½ miljon människor". Citerat efter <http://www.yaleclimateconnections.org/2015/11/drought-water-war-and-climate-change/>

⁵ Främst Aleppo, Damaskus, Dara'a, Deir ez-Zour, Hama och Homs.

⁶ Befolkningsmajoriteten (c:a 60%) i Syrien är sunnimuslimer.

medan Assad tillhör den alawitiska minoriteten. Detta att landet styrs av en sekulär regim dominerad av alawiter (Assad & Co) har länge sunnimuslimer retat sig på (det är oacceptabelt för en ortodox sunnimuslim att styras av "icke-muslimer"). Det uppror under ledning av Muslimska bördraskapet som ägde rum i Hama 1982 (och som slogs ned utomordentligt brutalt) skedde således under paroller som "Res er, driv de otrogna från Hama!". Om detta, se Aron Lunds bok Drömmen om Damaskus (särskilt kapitlet "Hama 1982")

⁷ Som författare står Colin P. Kelley, Shahrzad Mohtadi, Mark A. Cane, Richard Seager and Yochanan Kushnir. Rapporten finns här: <http://www.pnas.org/content/112/11/3241.full.pdf>

% http://www.climatechange2013.org/images/report/WGIAR5_Chapter12_FINAL.pdf
 Se även P H Gleick, "Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria" (från 2013) http://religioner.no/wp-content/uploads/2015/08/religioner.no_wcas-d-13-00059.pdf.
 Denna ganska korta (10 sid), men ändå faktaspäckade artikel innehåller en hel del intressanta detaljer, inklusive diagram och källhänvisningar.

⁹ Gary Nabhan, citerad av Gleick, a.a.

¹⁰ Exempelvis Christopher Booker, "Drought did not cause the Syria terror crisis", länk: <http://www.telegraph.co.uk/comment/12022872/Drought-did-not-cause-the-Syria-terror-crisis.html>

Se även översikten "Narrow Media Coverage of Study linking Climate Change to Syria Conflict Misses Fractious Debate on a Field's Scholarship" av Keith Kloor: <http://blogs.discovermagazine.com/collidescape/2015/03/04/narrow-media-coverage-study-linking-climate-change-syria-conflict-misses-fractious-debate-fields-scholarship/#.VL43m-JmfRj>

¹¹ Se t ex "Simulering av möjliga klimatförändringar", publicerade av SMHI, http://gisprocess.se/presentationer/2_Koenigk2.pdf

Artikeln är tidigare publicerad i **Socialist Register 2017: Rethinking Revolution** med titeln *Revolution in a Warming World: Lessons from the Russian to the Syrian Revolutions*. Den innehåller en utförligare notapparat än den svenska versionen publicerad här (en version med noter kommer finnas på www.rodarummet.org). Artikeln är skriven i maj 2016. Översättning; författaren.

Socialist Register är en årsbok som publicerats sedan 1964. Årets utgåva har som tema *Framtiden i belysning av 100 år sedan ryska revolutionen*. Läs mer och beställ på: socialistregister.com

ARTIKELFÖRFATTARE

Andreas Malm

är forskare i humanekologi och författare. Han har bland annat givit ut *När kapitalet tar till vapen: Om imperialism i vår tid*, 2004, och *Det är vår bestämda uppfattning att om ingenting görs nu kommer det att vara för sent*, båda Atlas förlag, 2007. Hans senaste bok är *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming* Verso Books, 2016.

BILD. Klimataktivister från Ende Gelände i Tyskland tidigare i år.

Revolution inför klimatkatastrofen

Det krävs ingen exceptionell fantasi för att förknippa klimatförändringar med revolution. Om den planetära ordningen börjar rasa samman, hur kan de samhällen som står på dess grund förbli stabila? Med erfarenheter ur ryska revolutionen för hundra år sedan och upprorets Syrien idag som redskap analyserar **Andreas Malm** möjliga utvecklingslinjer och strategiska knutar inför det globala hotet.

Många mer eller mindre skräckinjagande scenarier för omvälvningar har länge extrapolerats från stigande temperaturer. I *The Drowned World* från 1962 – idag ofta betraktad som den första profetiska klimatromanen – frammanade J. G. Ballard en värld där den britiska huvudstaden översvämmats av tropiska kärr och befolkningar flyr den outhärdliga hettan i riktning mot polerna. Ett FN-direktorat som försöker hantera migrationsströmmarna utgår från antagandet att ”inuti de arktiska och antarktiska polcirkelarna kunde livet fortsätta som förut, med samma sociala relationer, i stort sett samma ambitioner och tillfredsställser” – men den premissen ”var uppenbart felaktig.” En dränkt värld kan inte likna den

hittills kända världen i något avseende. På senare år är det snarast den amerikanska militären som dominerat denna undergenre av klimatförutsägelser. I 2013 års upplaga av den ”globala hotbedömning” som USAs olika underrättelsetjänster sammanställer informerades senaten att de hårda påfrestningar som extrema väderhändelser kommer att utöva på livsmedelsmarknaderna kan utlösa ”upplöpp, civil olydnad och vandalism.” Om USA:s väpnade styrkor är brandkårer med uppdrag att släcka upprorshärdar kommer de att få mer att göra i en varmare värld. Donald Trump och hans gelikar må förneka klimatproblemet, men Pentagon har hittills följt frågan med större känsla för verkligheten: i juli 2015 erhöll kongressen en rapport om hur samtliga befälsenheter integrerar klimatförändringarna i sin planering. Uppvärmningen beskrevs som en ”hot-multiplikator” vars effekter redan är verksamma. Den vänder befolkningar mot regeringar som inte kan tillgodose deras behov: och det kommer bara att bli värre. Mest uppenbart kommer detta att visa sig i tätbefolkade kustområden. I boken *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerilla*, förutser David Kilcullen, - den kanske skarpsinnigaste byråkraten inom imperiets militär-etablissemang - hur i en snar framtid megastäderna på södra halvklotet båg- nar under trycket av fördrivna massor från låglänta kustområden; människor som inte bara förlorar sin mat- och vattenförsörjning utan hotas att fysiskt dränkas. Hur kan de undgå att välja att ta de vapen som finns till hands och börja röra sig? Genom att blanda insikter från andra Intifadan, jihadistiska revolter i Centralasien, arabiska våren och Occupy-rörelsen målar Kilcullen en bild av det kommande århundradet som en evig upprorsbekämpning i de kokande slumområden som är på väg att översvämmas av av de stigande havsnivåerna.

Hittills är det revolutionens svurna fiender som ägnat sig åt spekulationer. Få scenarier har målats upp på andra sidan, av oss som hävdar att den rådande ordningen måste störtas om inte allt ska sluta väldigt illa. Men om upprorsbekämpningens strategiska miljöer skiftar, så gäller per definition detsamma för revolutionärer, som därmed har minst lika goda skäl att analysera vad som är på gång. Vi kan börja med att skilja mellan fyra möjliga konfigurationer av revolution och stigande temperatur.

1) Revolution som symptom

Hur kan stigande temperaturer slå över i social oro? I ett par artiklar som väckt uppseende i forskarsamhället sammanställer Solomon M. Hsiang och hans kollegor 50 databaser som täcker 10 000 år av världshistoria, matar in siffrorna i modeller och destillerar fram en rak linje från hetta till olika former av konfrontation. Över alla

skalor och i alla kulturer utlöser abnormt varmt väder aggressivt tutande, polisbrutalitet, bråk på basebollplaner, stadskravaller och, i spektaklets ytterkant, ”störtande av de styrande”. På något sätt framkallar extraordinär värme mer stridbart beteende hos individer, och effekten är tre gånger större för ”konflikter mellan grupper”, den kategori i vilken revolutionsspöket uppenbarar sig. Med anspråk på att ha levererat oomkullrunkeliga kvantitativa bevis drar Hsiang och hans kollegor slutsatsen att den varmare värld vi går allt djupare in i kommer att bevittna alla möjliga former av social strid – de skulle ha kunnat citera öppningsfrasen på Public Enemys skiva *Apocalypse 91: "the future holds nothing else but confrontation"*.

Kritiker har naturligtvis slagit ned på tesens bedrägliga enkelhet. Genom att sätta parentes runt alla andra faktorer – en förutsättning för att kunna isolera klimatfaktorn – uppfinner Hsiang och hans kollegor en rätlinjig, enkelspårig mekanism: dåligt väder > konflikt. Kritiken kan drivas ett steg längre. Om det finns någon länk mellan klimatförändringar och den typ av oro som kan leda till en fullskalig revolution *kan den omöjliga vara direkt*. Hur varmt det än blir kommer ingen att gå i strejk eller attackera en polisstation bara för att svetten rinner. Det måste finnas någon slags latent missnöje, en sjudande vrede som drivs till kokpunkten, ty annars skulle aggressionen slå slumpmässigt och således vara oförmögen att göda kollektiv handling av betydelse (och då undantar vi aggressivt tutande). Hsiang och hans kollegors statistiska metod, där allt utom klimatet relegeras till den döda kategorin *ceteris paribus* ”allt annat lika”, borde vändas ut och in: om syftet är att förstå hur den globala uppvärmningen kan detonera konflikter kan den omöjliga postuleras som en isolerad drivkraft.

Men den kritiken slår också tillbaka på vissa av tesens kritiker. Ett forskarteam som vänt sig mot Hsiang-studierna lägger all betoning på de variabler som utelämnats och hävdar att det är viktigare att förstå ”statens natur” än ”tillståndet i naturen”. Givet att klimatet aldrig opererar isolerat – sådan är resonemangets logik – kan det inte vara av vikt. Men det är att hoppa till motsatt dike. Det förhållandet att den globala uppvärmningens våldsamma biverkningar måste färdas genom sociala artärer gör inte processen mindre betydelsefull. I själva verket kan en omedelbar, exklusiv orsaksförbindelse omöjliga vara ett kriterium för klimatförändringarnas förmåga att framkalla något sådant som en revolution, för det skulle förutsätta en tom planet, en situation där samhällen inte existerade på jorden. Men eftersom det finns samhällen – i vars frånvaro fossilbränsleförbränning inte skulle existera, och inte heller gatupolitik – kommer varje klimatgnista *alltid* att antända relationer mellan människor på vägen mot en explosion. Även samhällen som faller

sönder av fyra graders uppvärmning kommer att vara genomkorsade av ojämlikheter. Det kritiska tillståndet i naturen förmedlas – det negeras inte – av statens tillstånd. Annorlunda uttryckt är det en fråga om *artikulering*. Det är den processen vi bör försöka förstå och inter文enera i.

Levantens torka

Denna akademiska diskussion kan nu prövas mot ett fall där insatserna räknas i miljoner människoliv: Syrien. Under åren fram till revolutionens utbrott 2011 dignade detta land under tyngden från en extrem torka. Sedan urminnes tider har en relativt stabil regim av regn som kommer in från havet mellan november och april närt jordbruket runt Medelhavet, men efter ett abrupt omslag på 1970-talet har trenden varit mer nyckfull nederbörd och ihållande uttorkning. Det värst drabbade området är Levanten, i synnerhet det som länge varit känt som Bördiga halvmånen, allra mest den del som ligger i Syrien. 1998 markerade ytterligare ett skifte i riktning mot semi-permanent syrisk torka, vars omfattning - visar studiet av årsringar i träd - saknar motsvarighet under åtminstone de senaste 900 åren. Inte bara har vinterregnen uteblivit; de högre temperaturerna har också förhöjt avdunstningen sommartid, utarmat grundvatten och vattendrag och torkat ut marken. Det finns ingen naturlig förklaring till trenden. Den kan bara tillskrivas utsläppen av växthusgasen.

Den syriska torkan nådde sin hittills högsta intensitet under åren 2006 -10, när himlen förblev blå längre än någon kunde minnas. Kornboden i landets nordöstra provins kollapsade. Skördarna av vete och korn mer än halverades; i februari 2010 hade så gott som alla boskapshjordar utplånats. I oktober samma år nådde katastrofen ända fram till *New York Times*, vars korrespondent beskrev hur ”hundratals byar har övergetts när jordbruksmark förvandlats till sprucken öken och betesdjuren dött. Sandstormar har blivit långt vanligare, och stora tältstäder för hemlösa bönder och deras familjer har rests runt Syriens storstäder.” Uppskattningarna varierar mellan en och två miljoner bönder och herdar på flykt från ödelandskapen. De hukade i utkanterna av Damaskus, Aleppo, Homs och Hama och försökte hanka sig fram i byggsektorn eller som taxiförare eller på något annat, mestadels obefintligt jobb. Men de var inte ensamma om att känna av hettan. Till följd av torkan uppvisade marknadsplatserna i Syrien, en av de centrala kanalerna för klimatets inflytande på vanliga människors liv, fördubblade, tredubblade, okontrollerbart mångdubblade matpriser.

Vad gjorde Bashar al-Assads regim när folket åt sand? Torkans begynnelse sammanföll nästan exakt med ett samlat försök att renovera grunden för den syriska härskande klassen. Efter år av stagnation bestämde sig Assad och hans närmaste män för att

Klimatförändringarna
upphäver ingenting av
regimens orättvisor:
klimatförändringarna
konstitueras som
destabiliserande
faktor *i relation till
dem.*

BILD. Klimatflyktingar

göda en ny klick privata affärsmän, uppmuntra dem att tillägna sig stora sjuk av ekonomin och ge dem i uppdrag att sätta igång en karneval av kapitalackumulation. Medan skördarna förvittrade upplevde andra delar av Syrien fantastiska fastighetsbubblor, frihandelszoner öppnades, investeringar flödade in från gulfen och Iran, lyxbutiker och fashionabla kaféer öppnades i Damaskus och Aleppos innerstäder, den första bilfabriken byggdes, planer lades fram för att bygga om hela Homs centrum till en kopia av Dubai inklusive golfbanor och skyskrapor. En enda individ, Rami Makhlouf, ägare till mobiloperatören SyriaTel och de korrupta kapitalisternas konung, lär ha nästlat in sig i 60% av hela den syriska ekonomin. På landsbygden svarade regimen på torkan med en ny lag som gav jordägare rätten att fördriva arrendatorer. Subventioner på mat och bränsle avskaffades. Statligt ägd mark överfördes till privata intressen, vatten leddes om till törstiga bomullsplantager och andra affärsprojekt. I *Burning Country: Syrians in Revolution and War* fångar Robin Yassin-Kassab och Leila al-Shami scenen efter fyra års extrem torka: ”vattenbrist plågade även städerna – under de heta sommarmånaderna kom det ofta vatten ur kranen bara en gång i veckan i fattiga områden, medan de rikas trädgårdar förblev gröna och frodiga.”

Sedan exploderade Syrien. Efter att ha

börjat i Dera’a – den sydöstra utposten i landets jordbruksbälte – kom den syriska revolutionen, olikt mönstret i Egypten, Libyen, Bahrain och Jemen att ha sin bas utanför de stora städernas kärnor. De som först vågade demonstrera, skrek slagord mot Assad och krossade SyriaTels fönsterrutor bodde antingen i landsbygdsområden eller i de stadsdelar i städernas utkanter där stora mängder migranter slagit sig ner. När demonstrationerna övergick i inbördeskrig 2012 fann de beväpnade rebellerna störst stöd just i dessa stadsdelar, enligt ett geografiskt mönster som stått sig sedan dess (se exempelvis östra Ghouta och norra och östra Aleppo som när detta översätts är nära att falla helt till Assad). Ett år efter revolutionens utbrott summerade Suzanne Saleeby torkans kvardröjande effekter i en artikel i *Jadaliyya*: ”Under de senaste månaderna har syriska städer fungerat som knutpunkter när missnöjet från landsbygds-migranter och rättslösa stadsbor mötts och lett till ett allmänt ifrågasättande av makts själva natur och fördelning.” I kombination med en serie andra gnis-tor antände klimatet stubinen.

Men för vissa aktivister och intellektuella är detta en oacceptabel tankegång. Francesca De Châtel har exempelvis argumenterat mot att ge klimatet någon roll i den syriska krisen. För att driva den ståndpunkten måste hon först sopa undan alla tecken på att tor-

kan var exempellös och orsakad av fossilbränsleförbränning. I stället, hävdar hon, var den en helt normal händelse i ett land som sedan länge vant sig vid torrt väder. Den globala uppvärmningen utgör inget allvarligt hot mot Syriens vattenresurser – all knapphet är regimens eget verk. Att skylla på fossila bränslen är att instämma i Assads egen propaganda. ”Klimatförändringarnas roll i förloppet är inte bara irrelevant; den är en skadlig distraktion” som bara underbygger regimens försök att ”skylla sina egna tillkortakommanden på externa faktorer”. Det återstår att undersöka hur revolutionärerna på marken uppfattar situationen, men det är inte otänkbart att många av dem skulle instämma. Vi kämpar mot Assad och Makhlouf, inte ExxonMobil eller kinesiskt kol!

Likafullt lider De Châtelns argument av flera svagheter. För det första är det baserat på ett slags lokalt klimatförnekande som inte kan stå sig mot ett överväldigande berg av vetenskapliga bevis. För det andra: om vi ska följa principen att den globala uppvärmningen inte kan beskyllas för någon misär till vilken även provinsiella exploatörer och förtryckare gett avgörande bidrag, skulle den planetära elden – mer exakt de människor som tänt den och håller mer bränsle på den varje dag – gå fri från all skuld. För det tredje, och viktigast: klimatförändringarnas inverkan rentvår på intet sätt

Assad. Om Syrien hade varit en perfekt demokrati där hushållen delade jämlikt på resurserna och vatten och mat omfördelades till de som led förluster skulle torkan ändå ha orsakat påfrestningar och kanske till och med hunger, *men den kunde omöjligen ha bidragit till en revolution*. Det kunde bara ske för att klimateffekten artikulerades genom den sociala formation över vilken Assad presiderade – eller, enklare uttryckt, torkan kunde bara tippa över människor i revolt i kraft av att vissa trädgårdar var perverst gröna och frodiga. Klimatförändringarna upphäver ingenting av regimens orättvisor: klimatförändringarna konstitueras som destabiliserande faktor *i relation till dem*.

Levanten har bevittnat en liknande logik tidigare. I boken *The Climate of Rebellion in the Early Modern Ottoman Empire* berättar Sam White historien om hur det imperiet var nära att falla samman under tidigt 1600-tal, när en serie torrperioder – extraordinärt svåra och långvariga, fram tills dess – drabbade det som i dag är östra Turkiet och Syrien. Torkan var ett resultat inte av global uppvärmning, utan av global nedkylning föranledd av den naturliga nedgång i solinstrålning som är känd som Lilla Istiden. Svinkalla vintrar slog ut de anatoliska och levantinska böndernas grödor och boskap – och hur reagerade sultanen? Med att ålägga större skattebördor på samma bön-

der och tvinga dem att leverera mer spannmål, får och andra livsmedel till imperiets huvudstad och arméer. Just i det ögonblick svälten spred sig på slätterna gick imperiet till offensiv för att avtvinga bönderna en större merprodukt, och det var, betonar White, denna extra förbannelse som drev de hungriga bönderna till öppen revolt. Med början runt sekelskiftet attackerade de skatteindrivare, plundrade förråd och formade militära enheter som efterhand smälte samman till Celali-revoltens förenade arméer, som vid upprorets höjdpunkt kontrollerade territorier från Ankara till Aleppo. Sultanen besegrade till sist Celali-rebellerna, men en cykel av torka > högre skatter > uppror > underskott i leveranserna till imperiets centrum > ännu högre skatter fortsatte att rulla genom 1600-talets ottomanska kärnområden. År 1648 mördades sultanen och hans avskydda storvesir i en sällsynt resning i hjärtat av Istanbul, vars kroniska problem med matförsörjning, sanitet och låga löner hade förvärrats av ett enormt inflöde av flyktingar från den ödelagda landsbygden: ”när folket såg att sultanens favoriter fortfarande hade vatten medan moskéerna och fontänerna torkade ut, reste de sig och störtade storvesiren”.

Klimatchock

Vi kan således framkasta en första hypotes för en marxistisk teori om klimatorsakad social konfrontation. ”Den särskilda ekonomiska form i vilken obetalt merarbete pumpas ut ur de direkta producenterna bestämmer relationerna av dominans och träldom”, skriver Marx i tredje bandet av *Kapitalet*. Om nu de direkta producenterna upplever en klimatchock som reducerar deras förmåga att reproducera sig själva, och om pumpen fortsätter att operera och kanske till och med accelererar, är chansen stor att de förra reser sig. Om de inte kan beordra molnen att öppna sig kan de åtminstone slå sönder den pump som tar ifrån dem det lilla de har kvar. Det är genom sådana relationer av dominans och träldom som klimatförändringarnas effekter artikuleras. I fallet med det ottomanska imperiet följde de en axel av skatter som pressades ut ur bönderna och in till huvudstaden, och chocken var av fullständigt naturlig karaktär. Vad kan vi vänta oss i en kapitalistisk värld som snabbt värms upp till följd av fossilbränsleförbränning? Nu förefaller den centrala pumpen vara utvinningen av mervärde från produktivt arbete. Känns chocken i botten här också?

Det finns indikationer på att en ny stridsfråga i kampen mellan arbete och kapital är under uppsegling. I rapporten *Climate Change and Labour*:

Impacts of Heat in the Workplace riktar ett antal fackföreningsfederationer och FN-institutioner strålkastarljuset på vad som kan vara den mest universella och förbisedda erfarenheten av den globala uppvärmningen: det blir varmare på jobbet. Kroppsarbete gör kroppen varm. Om det äger rum under solen eller i byggnader utan avancerade system för ventilation och air-condition gör abnormt höga temperaturer att svetten flödar och krafterna sviktar, tills arbetaren drabbas av utmattningsvärmeslag eller än värre. Det här kommer inte att vara en plåga för den genomsnittliga programvaruutvecklaren eller finansrådgivaren. Men för människor som plockar grönsaker, bygger skyskrapor, asfalterar vägar, kör bus-sar, syr kläder i dåligt ventilerade fabriker eller lagar bilar i slumverkstäder är det redan tryckande, och merparten av exceptionellt varma arbetsdagar är nu ett resultat av den underliggande temperaturhöjningen. Med varje ytterligare höjning av genomsnittstemperaturen kommer värmeförhållandena på miljoner arbetsplatser att förvärras, i synnerhet i de tropiska och subtropiska regioner där majoriteten av den arbetande befolkningen – omkring fyra miljarder människor – lever sina liv. För varje grad kommer en större andel av produktionen att falla bort, vid fyra grader kanske en tredjedel eller mer: i sådan hetta kan arbetarna helt enkelt inte hålla uppe takten. Eller kan de det? Här är en källa till oräkneliga strider, eftersom arbetarna kommer att tvingas sakta ned och ta långa pauser, medan kapitalisterna och deras företrädare – om deras samlade historia är något att gå efter – kommer att kräva att produktionen upprätthålls (och helst ökar). I en varmare kapitalistisk värld kan pumpen driva fram samma mängd mervärde enbart genom att pressa ut de sista svettdropparna, men överskrider vissa trösklar, varierande och bestämda av lokala förhållanden på olika platser, kan det bli ohållbart.

Ackumulation

Arbetsrevolution för att få vilopaus i skuggan? Troligen inte. Om konflikten mellan torkans offer och den omätliga sultanen i ottomanska riket var raklinjig ser det tjugoförsta århundradets motsvarigheter ut att bli mer komplexa. Utvinningen av mervärde må alltså vara den centrala pumpen, men klimatförändringarnas mest explosiva effekter kommer knappast att fortplantas i en rak linje längs dess axel. Om det kapitalistiska produktions sättet har någon övergripande logik genom vilken stigande temperaturer artikuleras är det nog snarare ojämn och kombinerad utveckling. Kapitalet expanderar genom att dra in andra relationer i sitt kretslopp; medan

det ackumuleras åtnjuter de människor som sitter fast i externa, men av systemet beroende relationer – tänk på herdar i nordöstra Syrien – få fördelar och når kanske inte ens nära en anställning som lönearbetare. Somliga samlar resurser på hög, medan andra, som står utanför pumpen men inne i kretsloppet, kämpar för att ens få chansen att producera dem. Om en katastrof faller ned på ett sådant samhälle – djupt splittrat och djupt integrerat – är risken att det faller sönder längs sprickorna. Den syriska revolutionen kan mycket väl ha varit ett förbud i detta avseende.

Hotmultiplikator

Ojämn och kombinerad utveckling plus katastrof var också händelsevis den ekvation som utlöste ryska revolutionen. Katastrofen i fråga var naturligtvis första världskriget, som fick hela matförsörjningssystemet i Tsarryssland att bryta samman. Det hela blev inte bättre av att kraftiga översvämningar tidigt under 1917 spolade bort vägar och järnvägar och skar av handelsruterna. Den åttonde mars – historien är välkänd men kastar nu ett nytt ljus över framtiden – gick Petrograds kvinnoarbete i strejk och marscherade genom gatorna med kravet att få bröd från en дума som inte förmådde leverera ens en smula. Snart krävde de tsarens fall. Krisen tog en ny vändning nedåt i augusti 1917, när spannmålspriserna plötsligt fördubblades och Petrograd stod inför utmaningen att överleva utan mjöl. ”Svält, verklig svält”, beskrev en regeringstjänsteman situationen, ”har kopplat greppet om en serie städer och provinser – nödlågen som visar sig i en absolut brist på näringsämnen som redan förorsakar död.” Det var i detta ögonblick som Lenin skrev det som måste ses som 1917 års nyckeltext, ”Den hotande katastrofen och hur den bör bekämpas”, där han argumenterade för att endast en andra revolution kunde avvärja landsomfattande svält. I den interna och utåtriktade agitationen var detta ett återkommande argument för oktober:

Det finns ingen annan metod för att undvika svält och *det kan inte finnas någon annan* än en bonderesning på landsbygden och en seger för arbetarna mot kapitalisterna i städerna. (...) ’I tider av uppror är dröjsmål livsfarligt’ – detta är vårt svar till de som har det sorgliga ’modet’ att beskåda den djupnande ekonomiska avgrunden, den annalkande svälten, och alltså *avråda* arbetarna från en resning.

Pentagon talar om klimatförändring-

Om nu många fler katastrofer är omedelbart förestående, och om de kan utlösa revolutioner, kan de då också framkalla kontrarevolutioner i form av brutala statsmakter och uppsvällda byråkratier som är – eller påstår sig vara – oundgängliga för att begränsa nöden?

arna som en ”hotmultiplikator”. Lenin talade om sin tids katastrof som en ”mäktig accelerator” som driver alla motsättningar till sin spets, ”orsakar världsomspännande kriser av en intensitet utan motstycke”, pressar nationerna ”till avgrundens rand.” Hans djärva satsning var förstås att utnyttja de tillfällen som därmed öppnades upp. Det minskade inte hans fientlighet till själva kriget – det hade inga mer obehagliga fiender än bolsjevikerna – men han såg i all dess misär det starkaste skälet att ta makten, och ingen annan faktor var lika effektiv i att samla arbetarna bakom bolsjevikpartiet. Klimatförändringarna kommer sannolikt att vara det tjugoförsta århundradets accelerator, som påskyndar och fördjupar senkapitalismens motsättningar – först och främst: den ständigt vidgade klyftan mellan de rikas frodiga trädgårdar och de egendomslösas osäkra tillvaro – och framkalla den ena lokala katastrofen efter den andra. Vad bör revolutionärer göra när de inträffar i deras hemtrakter? Ta tillfället i akt att störta så många exploatörer och förtryckare de kommer åt. Men det säger sig självt att det inte finns några garantier för ett lyckligt slut.

2) Kontrarevolution och kaos som symptom

Akut brist på mat och vatten kan mycket väl bli några av den globala uppvärmningens mest påtagliga effekter. Under upptakten till de tunisiska och egyptiska revolutionerna intensifierade stigande matpriser – delvis orsakade av extrema väderhändelser – de latenta spänningarna, och Mellanöstern, som hittills varit detta sekels hetaste revolutionära kittel, kan vänta sig mer i den vägen. Ingen annan region har samma benägenhet att hamna i vattenbrist, och ingen är lika känslig för felslagna skördar i avlägsna kornbodar som driver upp priserna på de importvaror som håller befolkningen vid liv. Utbudschocken på livsmedel i det revolutionära Ryssland härstamade från det första världskrigets blockader och krav och spreds sedan över det enorma territoriet. För bolsjevikerna var det mer en förbannelse än en välsignelse. I sin anmärkningsvärda studie *Bread and Authority in Russia, 1914-1921* visar Lars T. Lih hur matbristen inte bara drev dem till makten, utan också bidrog till att de utvecklade de auktoritära tendenser som senare skulle sluka dem.

Sådana tendenser verkade långt före oktober. Tsarens egen statsapparat tog de första stegen mot ”matförsörjningsdiktatur”, under vilken staten tillämpade direkt tvång för att få fram mat till svältande medborgare. ”Matförsörjningsfrågan har svält alla andra

frågor”, noterade en regeringstjänsteman hösten 1916, och ”i takt med att den ekonomiska anarkin har spridit sig har statens principer trängt djupare in i landets produktiva existens.” Den provisoriska regeringen fortsatte på samma bana – alla politiska riktningar utom anarkisterna var överens om nödvändigheten av strikt centraliserad kontroll för att säkra spannmållstillgången – men visade sig oförmögen uppgiften. Det enda parti som hade styrka och disciplin nog att återskapa centrum och tygla de centrifugala krafterna var bolsjevikpartiet. Men för att lyckas var de tvungna att skaka av sig sina ideologiska tvivel om staten och dra maximal nytta av de skelett som återstod från tsarens byråkrati. Problemet var att de lovat ”all makt till sovjeterna.” I enlighet med en logik som Lih rekonstruerar i plågsam detalj hade genuint självstyrande sovjeter – och kommuner och fabrikskommittéer – sina egna medlemmars intressen närmast hjärtat: på landsbygden undanhöll de spannmål från städerna; från städerna skickade de ut volontärer för att samla in allt de kunde komma åt på landet och ta hem det till medlemmarnas familjer. Det experiment i direkt demokrati som bolsjevikerna hade gjort så mycket för att underblåsa fördjupade kaoset i matförsörjningen – den primära pest som de lovat utrota. Inlåsta i denna motsättning valde bolsjevikerna att underordna sovjeterna under partiet, avrätta misstänkta hamstrare, stationera agenter i byarna för att övervaka bönderna: sätta hela det byråkratiska tåget i rörelse.

Men det valet – och detta är Lihs främsta poäng – tvingades på bolsjevikerna. De nödsituationer som förvärrades först av inbördeskriget och sedan av torka tycktes inte medge någon annan lösning än matförsörjningsdiktatur, och merparten av ryssar resignerade till slut inför det ödet: de föredrog viss stabilitet och mat på bordet framför revolutionsårens ändlösa misär och osäkerhet. Här såddes fröna till stalinistisk kontrarevolution. Paradoxalt nog vattnades de, enligt Lihs analys, av en remarkabel bedrift: just för att de var så skoningslösa och konsekventa i sin centralisering av matförsörjningssystemet lyckades verkligen bolsjevikerna undvika det hotande totala sammanbrottet. I en formulering med ny innebörd summerar Lih den unga statens karaktär: ”en Noa som i all hast byggde en liten ark för att hålla den omedelbart förestående katastrofen stången”.

Om nu många fler katastrofer är omedelbart förestående, och om de kan utlösa revolutioner, kan de då också framkalla *kontrarevolutioner* i form av brutala statsmakter och uppsvällda

byråkratier som är – eller påstår sig vara – oundgängliga för att begränsa nöden? Det är naturligtvis för tidigt att säga något säkert om det. Men en antydning om ett sådant scenario kan inhämtas från den militärkupp som avslutade den egyptiska revolutionen. Under Morsiregimens sista dagar underblåste och framkallade ”den djupa staten” aktivt omfattande brist på mat och bränsle och rullande elavbrott som underminerade stödet för den folkvalde presidenten och drev miljoner att demonstrera mot honom. Efter kuppen den 3 juli 2013 försvann all sådan brist mirakulöst över en natt. Sisis junta tog åt sig äran och vann både mgar och hjärtan. Episoden har uppenbarligen ingen som helst koppling till klimatförändringarna, men den pekar mot en politisk logik som möjligen kan dyka upp igen när deras effekter biter hårdare; en stark ledare poserar som den enda garantin för ett minimum av stabil försörjning och monopoliserar makten. Ett sådant scenario måste inte nödvändigtvis vänta på en revolution, det kan stimuleras av knapphetskriser som sådana.

Ekofascism

Den större fara som lurar här kan kallas ekologisk fascism. Den har än så länge få öppna anhängare, men de finns. I *The Climate Challenge and the Failure of Democracy* förkastar de australiska forskarna David Shearman och Joseph Wayne Smith den marxistiska tesen att kapitalismen är källan till den globala uppvärmningen och lägger i stället all skuld på demokratin. Nu är det hög tid att inse att ”frihet inte är det mest fundamentala värdet utan bara ett bland många andra. Överlevnad är i våra ögon ett mycket mer grundläggande värde.” När klimatförändringarna placerar mänsklighetens överlevnad i vågskålen måste denna

art återupptäcka sin egen sanna natur: strikt hierarki. ”Den mänskliga hjärnan är skapad för auktoritära system, för dominans och underordning” (bevisen kan, enligt de båda författarna, beskådas i aphjärnan). Mer exakt förespråkar Shearman och Smith en fusion mellan feodalism och enpartistat – men utan planeekonomi – under ledning av ”en altruistisk, kapabel, auktoritär ledare med drillade personliga förmågor och vetenskapligt kunnande”, uppbackad av en klass av ”filosofkungar eller ekoeliter” som tränats sedan barnsben – ”som i Sparta” – till att dirigera världen genom hettan. (Vi får också veta att kvinnors hjärnor är skapade för barnomsorg, att ”svarta rapsånger” som uttrycker ”begäret att få mörda vita” bör förbjudas och att islam har avfyrat en demografisk torped mot västvärlden.) Sådan galenskap har ännu inte fått mycket genomslag. Men när överlevnad *verkligen* hänger i vågskålen kan man inte utesluta scenarier där sådana mönster vinner i kraft. Redan nu har klimatförändringarna förflyttat vansinniga idéer från tidigare försmådda vildhjärnor in mot mitten; bevittna diskussionen om geoengineering.

Om ekologisk fascism kan tänkas bli en ideologisk trend i en mycket het framtid är en annan möjlighet nihilistiskt, opportunistiskt, rentav rasistiskt våld. I den ottomanska torkan höjde Celali-rebellerna inget banér för någon särskild politisk eller religiös övertygelse. De bara plundrade sig fram genom ödemarken. Ett av deras starkaste fästen var staden Raqqa: den senaste torkans epicentrum, huvudstaden i Daeshs fejk-kalifat. Sam White beskriver hur torrperioderna underblåste fundamentalistiska förkunnelser i imperiets olika religioner. I de ändlösa brödköerna i det revolutionära Ryss-

land spreds rykten om att judar lagrade och spekulerade i spannmål; steget från det stängda bageriet till pogromen var aldrig långt. 1917 mätte Lenin ”de breda massornas förtvivlan” och förutspådde att ”de hungriga kommer att ’slå sönder allt, förstöra allt, även anarkiskt’ om bolsjevikerna inte är redo att leda dem i en avgörande strid.” De antisemitiska Svarta hundradena väntade på att ryssarna skulle sluta upp bakom dem, och Lenin såg objektiva krafter som verkade till deras fördel. ”Kan man föreställa sig ett kapitalistiskt samhälle på randen till kollaps där de förtryckta massorna *inte* är desperata? Kan det råda något tvivel om att desperationen hos massorna – varav en stor del fortfarande är okunniga – *kommer* att uttrycka sig i ökad konsumtion av alla slags gifter?”

Celali, Daesh, Svarta hundraden: Christian Parenti har skisserat en liknande prognos i sin *Tropic of Chaos: Climate Change and the New Geography of Violence*. ”Trasiga samhällen, lika väl som trasiga individer, reagerar ofta irrationellt, kortsiktigt och självdestruktivt på nya kriser”, och samhällena i vår värld – i synnerhet de som härjats av kolonialism, upprorsbekämpning, krig mot terrorn, nyliberal strukturanpassning – är synnerligen trasiga. Vi kan vänta oss en ”glidning mot entropi och kaos”, ”etniska konflikter, stråtröveri”, den moderna statens upplösning – vilket mycket väl kan flippa över i en slags motsats: ett grönbrunt Sparta. Vad ska man förvänta sig från de som kan isolera sig mot hettan med alla upptänkliga air-condition-system? Parenti ser framför sig ”den beväpnade livbåtens politik” eller ”klimatfascism” som den mest sannolika strategin för att skydda deras materiella intressen och hålla den härskande klassens nuvarande kurs fast. Redan nu hålls offren ute med murar, drönare och flyktingförvar. En folkmordsexpert har nyligen gått ett steg längre och varnat för att det förväntade nordliga flödet av klimatflyktingar kan återuppliva ”folkmordsimpulsen”, ett scenario vars sannolikhetshalt möjligen förhöjs av den omständigheten att några av de största flödena troligen kommer att inbegripa människor från länder med muslimsk majoritet, i rörelse mot en europeisk kontinent vars hjärta är inflammerat av islamofobi. Det skulle kunna bli en annan typ av artikulering. Men som sådan skulle den vara resultatet av relationer som formas genom kamp. Revolutionärer i en varmare värld måste då vara minst lika mycket vaksamma, militanta antifascister. Kanske lever vi inte efter utan i början på ytterligheternas tidsålder.

3) Revolution för att behandla symptomen

Två konfigurationer så här långt, således, även om gränsen mellan dem är svår att dra: revolution och/eller kontrarevolution/kaos som *symptom* på klimatförändringar. Vi kan låna från meteorologin för att begripliggöra dynamiken. Klimatforskare talar ofta om hur stigande temperaturer ”laddar tärningen” till fördel för extrema väderhändelser, som när en spelare manipulerar en tärning för att få fler sexor. En superstorm kunde ha inträffat även på 1700-talet, men all koldioxid som ackumulerats i atmosfären sedan dess har fyllt vädersystemen med material – höga och varma havsytor, exempelvis – som gör en dödlig orkan betydligt mer sannolik. Den typ av extrema *sociala* händelser som vi har spekulerat om här kan uppenbarligen ske utan antropogena klimatförändringar, men denna nya megavikt inuti alla planetära tärningar driver händelserna i extrem riktning. Om detta låter orimligt extremt, läs valfri klimatvetenskaplig tidskrift.

I januari 2016 var den genomsnittliga temperaturen 1.15°C högre än 1951-80. Det var ett rekordhopp som omedelbart överträffades av februari, som nådde 1.35°C. Då stod planeten på tröskeln till den uppvärmning med 1.5°C ovan förindustriella nivåer som världssamfundet vid COP21 i Paris i december 2015 identifierade som gränsen för vad som bör tålas. Varje månad inkommer nya rapporter från klimatvetenskapen om hur mycket fortare den globala uppvärmningen går än vad forskarna tidigare trott; om den fortsätter som nu lär den mänskliga civilisationens materiella grundvalar falla samman. Den som tror att det kan ske utan politiska ytterligheter måste anföra bevis antingen för mänsklighetens enastående stoicism eller för dess totala frikoppling från vad som pågår i ekosystemen. Hur ett sådant argument än skulle se ut så skulle det knappast vara materialistiskt.

Men möjligheten finns att skydda sig mot vissa konsekvenser. Begrunda fallet Syrien. Den mesta odlingen i landet vilar fortfarande på översvämningssbevattning – bönder öppnar kanaler och spolar vatten genom sina fält – vilket må ha varit adekvat i äldre tider, men inte i denna torra epok. En övergång till förhållandevis avancerade sprinklersystem är av nöden för att dra maximal nytta av varje liten värdefull droppe. En stat som värnar om fattiga bönders behov och är villig att förse dem med grundläggande produktivkrafter skulle kunna slå slag i saken. Assadregimen har i stället bedrivit en vattenpolitik som torkat ut landet än

mer. I Egypten trycker det stigande Medelhavet saltvatten allt djupare in i Nildeltats mjuka, leriga jord. För att skydda sina grödor från saltet försöker bönderna ”höja” sina fält genom att hålla ut enorma mängder sand och gödningsmedel, men endast de rikaste bönderna har råd med sådana anpassningsmetoder. Längs kustlinjen växer stormarna i frekvens och styrka, men havsmurar och andra buffertar byggs främst framför semesterorter, medan fiskare och bönder lämnas utan skydd. Den egyptiska revolutionen var ett tillfälle för att fylla sådana sprickor och påbörja utvecklingen mot allomfattande, folklig anpassning till det förändrade klimatet. Det skulle vara en underdrift att säga att det ett tillfälle som gick förlorat.

Här kan vi följaktligen ana konturerna av en tredje hypotetisk konfiguration: revolution för att *behandla* den globala uppvärmningens symptom. De syriska och egyptiska fallen är inga undantag. Översikter har visat att de flesta anpassningsprojekt världen runt förvrids och saboteras av kapitalackumulationens dagliga processer – inhägnader, privatiseringar, planering för fastighetsspekulation, koncentration av resurser – som lämnar de mest sårbara utan sköldar. Men ”i revolutionära tider expanderar gränserna för det möjliga tusenfaldigt”, för att tala med Lenin. Om sociala relationer står i vägen för effektiv anpassning till förmån för fattiga bör de kastas över ända. Det är ytterligare ett skäl att ta varje tillfälle som katastrofer öppnar upp. Till skillnad från de tidigare två konfigurationerna skulle denna förutsätta revolutionärer som agerar *medvetet* mot klimatförändringarnas effekter på den terräng där de kan utöva inflytande. Men det inflytandet kommer till sin natur att vara lokalt begränsat.

4) Revolution mot orsakerna

Anpassning till tre, fyra, fem grader är dömt att vara ett fåfängt företag. Hur effektiva sprinklers syriska bönder än installerar kräver bevattning just vatten. Inga murar kan skydda Nildeltat från havets underjordiska infiltration. Ingen kan bedriva något som helst kroppsarbete när temperaturerna sätter sig ovan en viss nivå, och så vidare: men de fossila bränslena kan stanna i marken. Utsläppen kan klippas till noll. ”Alla säger det. Alla erkänner det. Alla har bestämt att det förhåller sig så”, och detta är det tyngsta skälet för den mest akuta formen av revolution – den som, i fullt medvetande om problemet, går till roten med det fossila kapitalet, precis som Lenin formulerade uppgiften att ”omedelbart avsluta kriget. Det är uppenbart för envar att slutet på

Metoderna för att bekämpa katastrof och hungersnöd är tillgängliga, de åtgärder som krävs tämligen uppenbara, enkla, fullt genomförbara, och helt och hållet inom räckhåll för folkets krafter.” Vi kan börja med att uppdatera *Kommunistiska manifestet* och lista tio sådana åtgärder:

detta krig, som är så nära förbundet med det rådande kapitalistiska systemet, kräver att kapitalet självt bekämpas.” *Detta* är tiden för att läsa 1917 års Lenin på nytt och tillvarata den förnuftiga kärnan i det bolsjevikiska projektet:

Vi kan måhända göra den mest slående jämförelsen av alla mellan reaktionärt-byråkratiska metoder för att bekämpa en katastrof, som stannar vid minimala reformer, och revolutionärt-demokratiska metoder som, för att leva upp till sitt namn, måste sikta på en våldsam brytning med det gamla, obsoleta systemet och snabbast tänkbara framsteg...

Tidsbristen är den avgörande dimensionen. Den sölande borgarklassen ”låter sig som alltid ledas av regeln ’*après nous le deluge*’” – efter oss syndafloden. Åtgärder som kan rädda miljoner eller till och med miljarder liv skulle kunna införas, om bara de blockerande intressena röjdes bort. ”Metoderna för att bekämpa katastrof och hungersnöd är tillgängliga, de åtgärder som krävs tämligen uppenbara, enkla, fullt genomförbara, och helt och hållet inom räckhåll för folkets krafter.” Vi kan börja med att uppdatera *Kommunistiska manifestet* och lista tio sådana åtgärder:

- 1.) Implementera ett totalt moratorium för alla nya anläggningar för att utvinna kol, olja eller naturgas.
- 2.) Stäng alla kraftverk som drivs på sådana bränslen.
- 3.) Generera 100 procent av elektriciteten från icke-fossila källor, i första hand vind och sol.
- 4.) Avbryt utbyggnaden av infrastruktur för resor till havs, i luften och på väg; konvertera väg- och havstrafik till el- och vinddrift; ransonera återstående flygresor för att garantera rättvis fördelning tills alla fossildrivna flygresor kan ersättas med andra transportmedel.
- 5.) Bygg ut kollektivtrafik på alla nivåer, från bussar och tunnelbanor till interkontinentala höghastighetståg.
- 6.) Begränsa mattransporter med flyg och båt och styr efterfrågan mot lokala källor.
- 7.) Avbryt skövling av tropiska skogar och initiera massiva program för återförskogning.
- 8.) Renovera gamla byggnader med ny isolering och kräv att alla nya hus som byggs kan producera egen energi.
- 9.) Avveckla köttindustrin och förflytta mänskliga proteinbehov till vegetabiliska källor.
- 10.) Håll in offentliga investeringar i utvecklandet och spridningen av de mest effektiva och hållbara teknologierna

för förnybar energi och koldioxidbindning för att få ned koldioxidhalten.

Det skulle vara en början – inget mer – men det skulle antagligen uppgå till en revolution, inte bara i produktivkrafterna utan också i de sociala relationer med vilka de är så tätt sammantvinnade. Exakt hur hårt fenomenet koldioxidutsläpp är bundet till klassamhället har nyligen visats av två slående rapporter. En tiondel av den mänskliga arten ansvarar för hälften av alla nuvarande utsläpp från konsumtion, hälften av arten för en tiondel. Koldioxidavtrycket från den rikaste procenten av jordens befolkning är 175 gånger större än det från de fattigaste 10 procenten; utsläppen från den rikaste procenten av amerikanerna, luxemburgarna och saudiaraberna är två tusen gånger större än de från de fattigaste hondurana, moçambikierna eller rwandierna. Andelarna av all CO₂ som släppts ut sedan 1820 är lika snett fördelade. Ekologiskt klasshat är sannerligen legitimt, och då har vi ändå inte nämnt fossilkapitalets hårda kärna, världens alla Rex Tillersons, miljardärerna som simmar i pengar från fossila bränslen som tagits upp för förbränning. Ha inga illusioner: en revolution av det här slaget skulle ha sin beskärda del av fiender.

Revolutionens subjekt

Vem ska genomföra den? Var finns klimatrevolutionens svar på Petrograds metallarbetare och Kronstadts matroser? Se på det land som toppar en färsk mätning av de länder där människor oroar sig mest för den globala uppvärmningen: Burkina Faso, i detta nu sönderrivet av uteblivna regn och förstärkta sandstormar, likaledes högst upp på listan över afrikanska nationer som lider av exceptionellt varma arbetsdagar. Kan en bonde från Burkina Faso storma fossilkapitalets vinterpalats – kan hon ens få syn på dem under sin livstid, eller är Exxon-Mobils högkvarter i Texas och de glittrande tornen i Dubai för långt bortom hennes räckhåll, för att inte tala om hennes och hennes likars kapacitet för revolutionär aktion? Det skulle antagligen vara lika lätt att vinna masstöd för ovanstående tiopunktsprogram i Burkina Faso som det skulle vara svårt att driva igenom det därifrån.

Just de avgrundsdjupa klyftorna inom arten – i trots mot allt tal om ”antropocen”, om mänskligheten i allmänhet som ansvarig, om ”oss alla” som fienden – kan visa sig vara det största hindret mot att angripa katastrofens drivkrafter: offren för det systematiska våld som kallas fossilbränsleförbränning befinner sig kanske helt enkelt *alltför långt bort* från förövarna för att kunna störta dem. Revolutioner-symptom tar sikte på exploater och

förtryckare i den omedelbara omgivningen och är således inte svåra att föreställa sig när vissa liv blir outhärdliga, men revolutioner-mot-orsakerna måste, om de ska sjösättas av de direkt berörda klasserna, färdas över klotet. Det förefaller således mer troligt att uppror väljer näraliggande Makhloufs snarare än avlägsna Tillersons som måltavlor. Annorlunda uttryckt förefaller det otroligt att klimatets motsvarighet till ett fackföreningsmedvetande – en förutsättning för varje oktoberstöt – skulle kunna uppstå spontant. Det är annorlunda med exempelvis oljeborrning eller bygget av en pipeline – när ett företag invaderar ett folks hemland är antagonismen naken och uppenbar och motståndet infinner sig lätt – men den globala uppvärmningen *som sådan* kan slakta miljoner inifrån ett palats som aldrig visar sig i synfältet och följaktligen är svårt att inta.

Detta tycks vara det grundläggande strategiska dilemmat för all kamp mot klimatförändringarna. Den mest lovande visionen för att ta sig ur det har formulerats – om än inte i sådana termer – av Naomi Klein i *Det här förändrar allt: Kapitalismen kontra klimatet*. Hon tjuvkopplar distansproblemet och argumenterar för att eftersom dagens kapitalism är så indränkt i fossila bränslen så bedriver vem som helst som ingår i en social rörelse under dess styre en objektiv kamp mot den globala uppvärmningen, vare sig hon eller han bryr sig om den eller lider av dess följder. Brazilianare som protesterar mot höjda busspriser och kräver gratis kollektivtrafik är bara några ord från att resa krav nummer fem i listan ovan, medan Ogonifolkets aktivister som sparkar ut Shell kämpar för fullt för det första. På samma sätt har exempelvis Lasse Henriksson hävdad att europeiska bilarbetare som slåss för sina jobb, i enlighet med den typ av fackföreningsmedvetande de alltid har haft, har ett intresse av att ställa om sina fabriker till produktion som behövs i övergången till ett fossilfritt samhälle – vindkraftverk, bussar – snarare än att se dem försvinna till något låglöneland. *Alla* sociala strider är strider mot fossilkapitalet: subjekten måste bara bli medvetna om det. Med Kleins ord ”är miljökrisen – om den förstås tillräckligt brett – inte överordnad våra mest akuta politiska och ekonomiska stridsfrågor: den laddar var och en av dem med existentiell betydelse.” Denna formel har fördelen att göra bredast möjliga allians tänkbar. Inget mindre krävs i denna kamp.

Klimatrörelsen

Det återstår att se om detta är en lösning som i praktisk verklighet kan ersätta frånvaron av slagkraftiga rörelser som springer ur att vara omedelbart

I de framskridna kapitalistiska länderna och i de mest utvecklade delarna av övriga världen råder ingen brist på måltavlor, det är bara att söka rätt på närmaste kolkraftverk, pipeline, SUV, flygplats eller växande köpcenter...

drabbad. Hittills har vi inte, i relation till klimatförändringarnas effekter, sett något som kan jämföras med palestiniernas kamp mot sionismen eller fabriksarbetare som strejkar mot tempoökningar. Förvisso är subjekten tydliga i-sig, de fördrivna och exploaterade finns för handen men inte som subjekt (eller klass-) för-sig; de bekämpar inte aktivt sina fiender. Denna uppenbara frånvaro av aktörer med en tydlig klimatkamp som central komponent är i sig en hämsko för utbrott av klimatuppror som står i proportion till problemets omfattning. Vad vi har, är en spirande klimatrörelse. I varje allians som drar samman hela spektret av sociala rörelser för att stoppa fossilkapitalet måste denna vara en hörnsten. Den bär ett antal ovedersägliga argument i linje med slagordet ”det finns inga jobb att rädda på en död planet”: vad det än är mer som är målet för din strävan så förutsätter det ett någorlunda stabilt klimat, och även om ökensanden inte inkräktar på din tröskel i just detta nu, så kan du vara säker på att påverkas förr eller senare. Om den tyske arbetaren rycker på axlarna åt umbärandena för bonden i Burkina Faso, eller som boren optimist tröstar sig med, att i Tyskland är det i alla fall inte så illa; så är det från klimatrörelsen han kommer att höra *‘De te fabula narratur’* - det är om dig, det berättas här! Klimatrörelsen samlar och kristalliserar insikterna om de globala förändringarnas konsekvenser; att Syrien inte kan överleva när Den Bördiga halvmånen försvinner, eller att Egypten går under vid tre meters havsnivåhöjning, Burkina Faso vid fyra graders temperaturökning; den ger röst åt de mest sårbara massorna, även när den talar i deras ställe. Ja, det finns - av strukturella skäl som ännu måste överbryggas - en komponent av det som klassiska marxister skulle kalla substitutionism och voluntarism.

Den här rörelsen har vunnit ett antal anmärkningsvärda segrar de senaste åren. Avbrytandet av den planerade oljeledningen Keystone XL genom Kanada och USA, Shells tillbakadragande från Arktis, den allt livskraftigare kampanjen för divestering, avvecklandet av kolprojekt från Oregon till Orissa i Indien, allt detta har skett i snabb följd. Rörelsen skärpte sin profil ytterligare genom Break Free-kampanjen i maj 2016, den hittills största koordinerade, direkta aktionen i internationell skala mot fossilbränsleutvinningen, vilken sträckte sig från Filippinerna till Wales, Nya Zeeland och Ecuador. Centrum i kampanjen var aktionerna kring klimataktivisternas läger, Ende Gelände, som rests ett stenkast från Schwarze Pumpe, ett kolkraftverk i Lusatiaregionen i Tyskland, som drivs på brunkol – det smutsigaste av alla fossilbränslen – vilket utvinns ur ett gigantiskt, närliggande dagbrott, en av de största, mest koncentrerade utsläppspunkterna av CO₂ i Europa. Lägrets olika delar hade namngivits efter avlägsna önationer, Kiribati, Tuvalu, Maldiverna. Fredagen den 13:e maj 2016 startade den mångfacetterade offensiven mot Schwarze Pumpe när ettusen aktivister – i lägret samlades nästan fyratusen - bröt tog sig in i dagbrottet, tog över de jättelika grävmaskinerna och slog sig ner för att stanna över helgen. På lördagsmorgonen var vi än fler som ockuperade järnvägslinjerna som för kolet till svarta pumpen. En kort inbrytning på det inhägnade området runt själva kolkraftverket fick de i antal underlägsna poliserna att godtyckligt använda batonger, pepparspray och arresteringar, men blockaden höll, tills ägarna på söndagsmorgonen deklarerade att klimataktivister hade tvingat dem att lägga ned all elproduktion. Det hade aldrig tidigare hänt i Centraleuropa.

Bakgrunden till den här aktionen är belysande. I riksdagsvalet 2014 bar miljöpartiets språkrör Gustav Fridolin runt en kolbit i kavajfickan. Vart han visade sig i, i varje tal och TV-debatt, viftade han med kolbiten och lovade med fast beslutsamhet i rösten att kolet inte längre skulle smutsa den svenska statsmakten händer. Bilden av Sverige som ett föregångsland hade länge nog svärtats av att statliga Vattenfall ägde och drev Schwarze Pumpe och fyra andra brunkolskomplex i samma område. Vid tidpunkten för valet motsvarade koldioxidutsläppen från det här ägandet lika mycket som de totala utsläppen från det svenska territoriet, plus en tredjedel till. Nu var det dags, deklarerade Fridolin, att lägga ner dem och låta kolet stanna under jord. Om miljöpartiet hamnade i regeringsställning så skulle de se till att Vattenfall stängde ner sina tyska kraftverk och gruvor – det var det enskilt viktigaste vallöftet. Två år senare var anläggningarna inte längre i svensk ägo. De hade sålts till ett tjeckiskt konsortium vars uttryckliga affärsplan är profiter från en ny renässans för brunkol i Europa. Miljöpartiet stoppade med andra ord en världens största brunkolsfyndigheter direkt i gapet på fossilkapitalet. Partiet, som förmodligen är det mesta inflytelserika världen av den här typen, hamnade i sin värsta kris någonsin och sveket är odiskutabelt ett av de värsta i det reformistiska miljöarbetets historia. Fridolin krönte partiets förnedring med att å den svenska regeringens vägnar beteckna aktionerna vid Ende Gelände som ”illegala”,

För var och en med en vetenskapligt grundad verklighetsuppfattning är det uppenbart att det är genom att tusenfaldigt upprepa aktioner som den i Ende Gelände som nödvändiga förändringar kan ske. I de framskridna kapitalistiska länderna och i de mest

utvecklade delarna av övriga världen råder ingen brist på måltavlor, det är bara att söka rätt på närmaste kolkraftverk, pipeline, SUV, flygplats eller växande köpcenter... Det är inget mindre än en framvällande offensiv in i fossilkapitalets revir av den här typen som är uppgiften en revolutionär klimatrörelse. Men uppenbarligen har inte rörelsen den storlek och kapacitet som fodras idag. Kanske kan någon extrem väderhändelse av rent traumatiserande proportioner komma att utlösa en språngartad utveckling av rörelsen. Men även i sådant fall så, det visar erfarenheterna kring Vattenfalls brunkol, är det inte tillräckligt med direkta aktioner, staten måste ta de avgörande besluten – eller med andra ord statsmakten måste vridas ur händerna från alla sådana som Fridolin och Tillerson om ett omvandlingsprogram av den typ som skisserades tidigare ska kunna genomföras. Men i det ideologiska bakrus efter 1989 års ”realsocialistiska” sammanbrott som delar av aktivistmiljön vilken utgör klimatrörelsen fortfarande ruvar på, så dröjer sig kvar en fetischering av direkta aktioner som en i sig tillräcklig taktik, och ett motstånd mot att beakta Lenins lärdom: ”Frågan om statsmakten är utan tvivel den viktigaste frågan i varje revolution”

Kan klimatrörelsen växa i omfång med flera storleksordningar, samla progressiva krafter runt sig och utveckla en bärkraftig strategi för att kanalisera sin mål genom statsmakten – allt inom en tidsram som är relevant i denna snabbt allt hetare värld? De är en svår utmaning, för att uttrycka det mycket milt. Men för att citera Daniel Bensaid, den kanske mest lysande teoretikern vad gäller revolutionär strategi från andra halvan av förra århundradet: ”allt tvivel handlar om möjligheterna att nå framgång, inte om nödvändigheten av att försöka” <<

BILD. Ende Gelände

FOTO. 350.org/Tim Wagner

Sent på jorden

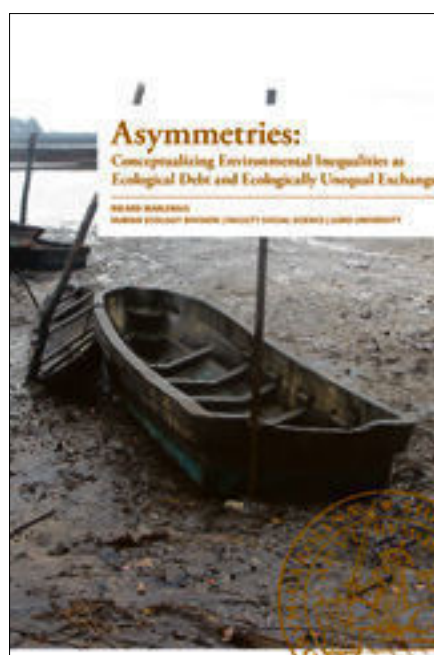
I en avhandling om klimatfrågan har Rikard Warlenius borrarat i begrepp som klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte. **Sebastian Svenberg** har läst den.

Klimathotets allvar handlar inte bara om riskerna med ett förändrat klimat på jorden utan också om konsekvenserna av historiskt ojämlika villkor globalt. För de rika staterna och många av de största företagen utgör medvetenheten om sådan ojämlikhet ett hot mot business-as-usual. Även om hanteringen av klimatfrågan har ackompanjerats av högtidsord om förändring, så har många av de mäktiga aktörernas strategier handlat lite om förändring, och mer om att försäkra sig om stabila villkor för produktion och kapitalflöden. Mot detta står bland annat den uppenbara orättfärdigheten som utgjort normal-tillståndet i den globala ekonomin.

ARTIKELFÖRFATTARE

**Sebastian
Svenberg**

är doktorand i Sociologi och aktuell som medförfattare i antologin "Climate Action in a Globalizing World".

RIKARD WARLENIUS

Asymmetries: Conceptualizing Environmental Inequalities as Ecological Debt and Ecologically Unequal Exchange, Lund 2017

”Asymmetries: Conceptualizing Environmental Inequalities as Ecological Debt and Ecologically Unequal Exchange” är Rikard Warlenius avhandling i ämnet Humanekologi. Avhandlingen utgörs av en flerdimensionell och högst angelägen studie med vilken Warlenius hjälpt till att precisera och utveckla begrepp som klimatskuld, ekologisk skuld och ekologiskt ojämnt utbyte. I en tid när medvetandet om klimatproblematiken närmast verkar degenerera så är Warlenius avhandling ett sätt fördjupa såväl den samhällsvetenskapliga förståelsen som den offentliga debatten. Studien har också uttryckligen ett mål att stärka den globala rörelsen för klimaträttvisa. Såsom dessa begrepp hör hemma just i en rörelsekontext gör Warlenius dem därmed rättvisa genom att inte bara uppmärksamma dess ursprung utan också genom att formulera själva syftet med hänvisning till rörelsens användning och utveckling av begreppen.

Rikard Warlenius passar på många sätt in i beteckningen rörelseintellektuell. När han från 2006 och framåt började skriva artiklar om klimatfrågan i tid-

ningen Arbetaren, och efterhand också släppte böckerna *Utsläpp och rättvisa* och senare *Vägen till Köpenhamn*, så blev han till en av de självklara referenserna och inspiratörerna i en då framväxande klimatrörelse. Själv minns jag, som aktiv i nätverket Klimax, hur vi inför Köpenhamnsmötet poängterade att FNs klimatiförhandlingar var en otillräcklig och kanske också falsk lösning på klimatfrågan. I Warlenius slutsatser om det misslyckade Köpenhamnsmötet poängterade han att det bara var genom mobiliseringen i sociala rörelser som klimathotets allvar på riktigt kunde bemötas. Eventuella förhoppningar om framsteg genom förhandlingar hade kommit på skam. Idag befinner vi oss i en liknande situation, när inte ens det otillräckliga Parisavtalet står på stabil grund. I en epilog till avhandlingens kapp skriver Warlenius också om hur Donald Trump som USAs president egentligen bara ytterligare påminner oss om att förändringen måste komma underifrån.

Humanekologin, som emancipatorisk vetenskap, har sin styrka i systemperspektivet. Eftersom Warlenius har en

tvärvetenskaplig ansats uppstår dock ett visst problem med att placera och granska innehållet i de olika begreppen och perspektiven, just därför att de hämtas från skilda vetenskapliga traditioner. Warlenius har ett uttalat syfte som sticker ut i akademiska sammanhang. Han vill bidra med ökad kunskap till klimatrörelsens kamp.

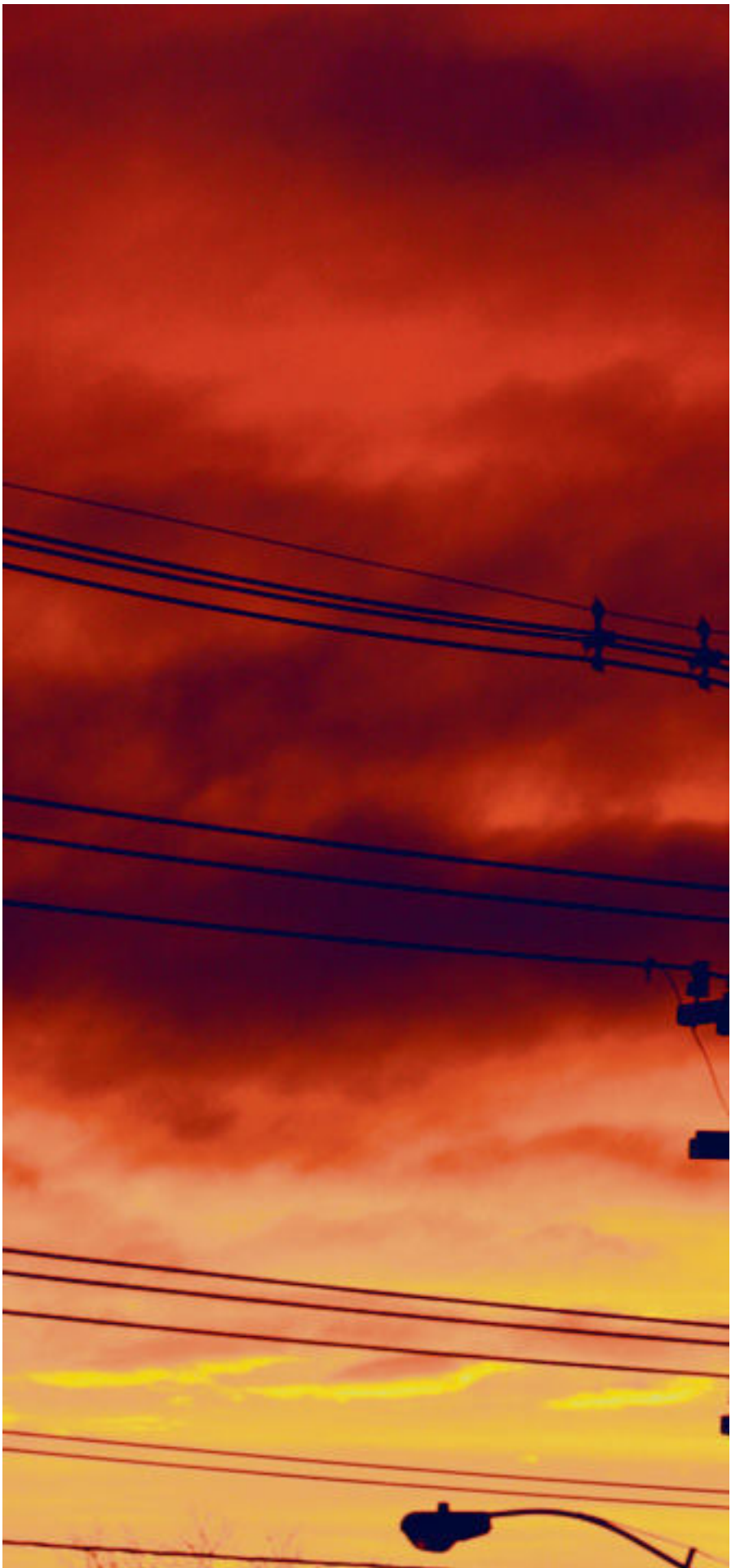
Miljörättvisa

När *miljörättvisa* växte fram i slutet av 1980-talet, blev detta ett begrepp som i sin maktorientering utgjorde en kontrast till diskursen om hållbar utveckling, vilken vann ökad gehör under samma tid. Med maktaspekterna som grund fick senare begreppet *klimaträttvisa* spridning, inte minst till följd av den globala rättviserörelsens kulmen kring millennieskiftet. Denna utveckling och begreppens användning i en sådan rörelsekontext, utgör en första av tre grundpelare för avhandlingen.

En andra central punkt och för studien viktigt bidrag, är ett begrepp som Warlenius själv introducerar, nämligen ”carbon sink appropriation”. Med risk för att här föreslå en översättning i strid med författarens egen så skulle man kunna kalla det *appropriering av utsläppsutrymme*, (appropriering; ungefär ”att lägga beslag på”). Utsläppsutrymmet är den mängd utsläpp av växthusgaser som är möjligt under en viss period, utan att samtidigt skapa en fullständig instabilitet i klimatsystemet. Detta är därmed en typ av kontinuerlig appropriering av jordens absorbering av koldioxid – också kallat dess kolsänkor. Som bekant har en stor del av detta utsläppsutrymme redan använts och vad som då skett är att dessa approprierats och tagits i bruk på ett ojämlikt sätt. Huruvida vi antar detta som en ojämlik fördelning mellan nord och syd, centrum och periferi, mellan fattiga och rika länder eller mellan samhällsklasser, är egentligen en öppen fråga i förhållande till begreppet. Historiskt sett är det frågan om en ojämlik fördelning av jordens förmåga till hantering av växthusgasutsläpp.

Ojämna utbyten

En tredje viktig position hos Warlenius är en marxistiskt orienterad teori om ojämna utbyten. I sin behandling av denna fråga kritiserar och bygger Warlenius vidare på John Bellamy Fosters och Paul Burketts teorier, tillsammans med världssystemteorier hos bland annat Immanuel Wallerstein och Alf Hornborg. Han använder sig även av en historisk-geografisk materialism med utgångspunkt i Rosa Luxemburg och David Harvey. Syftet är att utveckla en position som förenar ekonomiskt ojämnt utbyte med mera spatialt orienterad kritisk teori. Resultatet

av denna teoretiska utmejsling utgör en grund för den mer praktiska sammanföringen av skuldbegreppet som en fråga om historiskt approprierade tillgångar och det ojämna utbytet som ett skeende och en fråga om flöden.

Ett viktigt bidrag från avhandlingen ligger också just i detta senare – nämligen att göra sammankopplingen mellan ekologisk skuld och ekologiskt

ojämnt utbyte. Genom att begreppsliggöra approprieringen av utsläppsutrymme, skapar Warlenius också en viktig länk mellan begreppet klimatskuld som en del av den historiskt skapade ekologiska skulden och de kontinuerliga utsläppen av växthusgaser som en del av det ekologiskt ojämna utbytet. Han sammanför utsläppsutrymmet som en fråga om tillgångar med ojämnt utbyte som en fråga om flöden. War-

lenius definition av ekologiskt ojämnt utbyte är i linje med detta *nettoöverföringen av naturresurser, produkter, avfall och utsläppsutrymme*, medan ekologisk skuld är *den kumulativa tillgången som resulterar från dess historiska nettoflöden*.

Vad för slags skuld handlar det om?

Vad är dess karaktär i termer av ansvarsutkrävande? Detta utreder Warlenius och noterar att en första formulering är monetär. Den monetära formuleringen utgår från att det ojämna resursutbytet också byggt upp en ekonomisk skuld som kommer från historiskt oskäligen eller uteblivna ersättningar. Det skiljer sig delvis från en andra slags formulering som utgörs av det biofysiska innehållet som empiriskt kan beläggas, eller erkännas, som en typ av skuldbörda kopplat till exempelvis överfiske, avskogning eller appropriering av utsläppsutrymme. En tredje typ av skuld är slutligen den moraliska eller legala överträdelsen, som exempelvis består i ansvaret för oersättlig förstörelse av ekologiska allmänningar. Skuldbördan är i denna senare mening inte på samma sätt kvantifierbar utan tar snarare formen av ansvarsutkrävande för en historisk oförrätt.

I Warlenius utredning av skuldbegreppet poängterar han därmed en skillnad mellan skuld i materiell och moralisk kategori. Även om moralisk skuld kan vara effektivt i fråga om erkännandet av förstörelse och tanken om oersättliga snarare än ekonomiskt kalkylerbara värden, så är det den ekonomiska skulden som Warlenius fokuserar på. Hans sätt att trots allt förhålla sig materiellt till och räkna på ojämlikheten verkar också ha många fördelar framför behandlingen av den ekologiska skulden som en slags moralisk oförrätt. Att han härmed kan bidra till en djupare kunskap, inte bara om klimathotets allvar utan också om ojämlikheten i materiella flöden, är kanske också den slags medvetenhet som i längden utgör det allvarligaste hotet mot ”business-as-usual”. Även om det inte är Warlenius direkta ambition, så funderar jag dock kring implikationerna av en sådan allvarligt menad klimaträttvisa. Om den inte kommer att utkrävas via ett politiskt globalt ramverk, såsom FN, men inte heller inlemmas i handelssystem, så är det rimligtvis upp till sociala rörelser att driva på för förändring. Men menar Warlenius att rättvisepincipen kan möjliggöra bättre överenskommelser med hjälp av rörelsers påtryckningar? Eller är utkrävandet av ansvar snarare att betrakta som en formulering av konfliktlinjer omöjliga att överkomma inom dagens institutionella ramverk? <<

Malm vs. konstruktionism, hybridism och nymaterialism

I sin senaste bok tar sig Andreas Malm på sig uppgiften att granska och kritisera den alltmer inflytelserika teoretiska trend som gör gällande att vi inte kan göra skillnad på naturens och samhällets egenskaper, samtidigt som han försöker utveckla en historiematerialistisk teori som kan erbjuda klimatrörelsen vägledning. Carl Wilén har läst den.

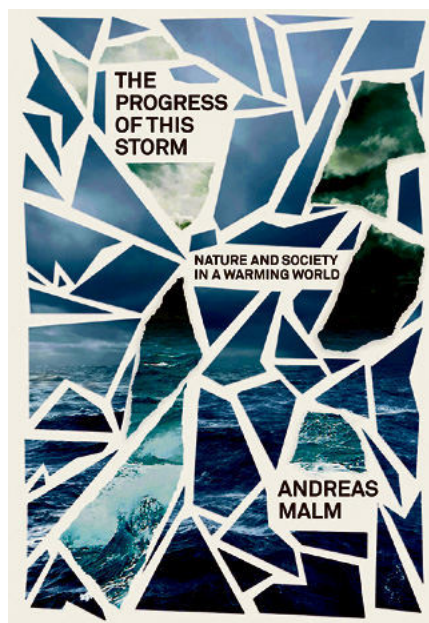
Aven om teori inte framstår som den mest akuta uppgiften i en värld där medeltemperaturen fortsätter att stiga med en skrämmande hög hastighet, argumenterar Andreas Malm i sin senaste bok *The Progress of this Storm* (2018) för att den kollektiva handlingen som är nödvändig för att stoppa uppvärmningen ändå är i stort behov av en begreppslig karta som med någorlunda precision kan göra situationen klarare. Annars famlar den i blindo, och det har vi inte råd med.

Malm menar att klimatförändringarna har kommit att bli ett slags lackmustest för samtida teorier om förhållandet mellan natur och samhälle. På samma sätt som klimatförändringarna bara är ytterligare en i raden av anledningar till att vi måste bryta med det nyliberala politiska paradigmet så borde detta fenomen även vara ännu en spik i kistan på den postmoderna anti-realismen. Men den postmoderna bortträngningen klänger sig genom olika kosmetiska förändringar fast och det är dess förekomst under andra namn som Malm tar på sig uppgiften att kritisera i sin bok. Från denna utgångspunkt rör sig boken sedan främst längs två övergripande spår: dels en kritisk läsning av alla de teorier som på ett eller annat sätt menar att natur och samhälle inte längre kan, eller aldrig har kunnat, hållas isär utan måste förstås som sammanblandade och dels en alternativ teoretisk utgångspunkt, rotad i en specifik tolkning av historiematerialismen, med kapacitet att överskrida de problem som identifieras i den kritiska undersökningen.

ARTIKELFÖRFATTARE

Carl Wilén

är doktorand i sociologi och skriver en avhandling om den haitiska revolutionen (1791).

ANDREAS MALM
The Progress of This Storm
On Society and Nature in a Warming World
Verso Books, 2017

I sin kritik ägnar Malm mest utrymme åt sociologen, antropologen och vetenskapsfilosofen Bruno Latour. Denne är den ohotade huvudpersonen bland dem som hävdar att – med Latours egna ord – ”natur och samhälle lika lite existerar som Väst och Öst” och att termerna inte ”betecknar verkligt existerande områden” (Latour citerad i Malm 2018, s. 46). Mot bakgrund av den vikt som skiljelinjen mellan natur och samhälle har för den antikapitalistiska vänstern – utan denna skillnad kan inte den borgerliga föreställningen om att kapitalismen är ett uttryck för den mänskliga naturen kritiserar – är det inte förvånande att Latour även anser att ”kapitalismen precis som Gud inte existerar”, att kapitalismen, även i USA, ”fortfarande är marginell” och att ”folk snart kommer att inse att [kapitalismen] är universell endast i sina fienders och förespråkares fantasi” (citerad i Malm, s. 148). Graham Harman, som har åtagit sig uppgiften popularisera Latours tänkande, ger i sin beskrivning av honom ytterligare ledtrådar till förnekandet av kapitalismen: ”Efter att ha känt Latour personligen under femton år kan jag lugnt beskriva honom ... som en politiskt generös fransk centrist med progressiva tendenser”, eller som ”en liberalt sinnad Hobbesian ...” (Harman citerad i Malm, s. 154). Även om Malms kritik mot Latour och hans gelikar både är djup och rik – jag kan varmt rekommendera en läsning av den i sin helhet för den som är specifikt intresserad – tror jag att essensen av hans kritik kan delas upp i två olika delar.

Den första handlar om arvet efter filosofen René Descartes. Denne försökte lösa problemet med förmedlingen mellan kropp och själ, vilka han förstod ”dualistiskt” som två *olika* och *självständiga* substanser. I den samtida teoretiska diskursen har ”cartesianismen” kommit att få representera alla teorier som innehåller en eller annan slags ”dikotomi” eller ”binär opposition”, det vill säga motsatsförhål-

landen där de två termerna utesluter varandra. Latour och hans gelikar missar aldrig ett tillfälle att identifiera sig som motståndare till cartesianismen eller att anklaga andra – inte minst de som menar att det existerar viktiga skillnader mellan natur och samhälle – för att tillhöra denna tradition. Men enligt Malm misslyckas Latour inte bara med att bryta sig loss från cartesianismen utan landar själv i en återupprepning av Descartes egna grundläggande premisser. När Latour argumenterar för att det inte går att avgöra vad som är natur och vad som är samhälle i hotet från ozonhålet, eller den globala uppvärmningen, och menar att dessa fenomen istället måste förstås som ”hybrider” där det är meningslöst att skilja natur från samhälle, gör han sig enligt Malm i själva verket beroende av Descartes sätt att förstå begreppen skillnad och enhet, självständighet och osjälvständighet. Den orimliga slutsatsen att inga skillnader alls existerar mellan natur och samhälle, som dras utifrån den rimliga observationen att de i många fall är sammanblandade och svåra eller omöjliga att separera från varandra, kan bara framstå som giltig om de i ett första steg förstås som *helt olika* och *självständiga* från varandra. Den outtalade begreppsliga förutsättningen för denna slutsats är att olikhet uppfattas som liktydigt med självständighet. På precis det viset såg Descartes själv det hela, och argumenterade för att två substanser verkligen är olika bara ”när var och en av dem kan existera utan den andra” och att ”tänka sig föreningen av två ting är att tänka sig dem som en sak” (Descartes citerad i Malm, s. 50-51). Med andra ord argumenterar Malm för att Latour och Descartes delar uppfattningen om att *olikhet* är detsamma som *självständighet* och att *förening* är detsamma som *identitet* och därmed också *osjälvständighet*. Snarare än som ett alternativ framstår därför den Latourianska kritiken som ett extremt svar rotat i arvet efter den extrema dualismen hos Descartes. Båda formerna av filosofisk

extremism är möjliga bara om det absoluta motsatsförhållandet mellan olikhet och självständighet å ena sidan och enhet och osjälvständighet å andra sidan accepteras.

Det politiska problemet som följer av det misslyckade försöket att lämna Cartesianismen är uppenbart: om inte det samhälleliga kan skiljas från det naturliga kan inte miljörelsen urskilja och attackera grunderna för det *sociala system* – kapitalismen och ”fossilekonomin” – som har orsakat problemet.

Den andra delen av Malms kritik har att göra med frågan om aktörskap, eller agentskap, och möjligheten att agera kollektivt utifrån gemensamma mål och avsikter. I vanliga fall brukar en viktig ingrediens i begreppet agentskap vara intentionalitet, det vill säga att den som handlar har för avsikt att uppnå ett specifikt resultat. För Latour definieras emellertid agentskap som det som gör skillnad i förhållande till någon form av tillstånd, vilket som helst. Därmed undantas intentionalitet från agentskapsbegreppet samtidigt som det vidgas till att kunna inbegripa i princip vad som helst som gör skillnad i världen. Det gör det svårt att skilja agentskap från den enkla egenskapen att ha existens överhuvudtaget. Latours exkludering av intentionalitet blir begriplig om den relateras till (det misslyckade) försöket att lämna det Cartesianska arvet: om intentionalitet ingår som en grundläggande del av agenskapsbegreppet skulle det leda till en skillnad mellan fysiskt bestämda händelser och intentionellt handlande av människor, vilket skulle betyda att en klyfta upprättas mellan natur och samhälle. Dessutom behandlar Malm ett antal exempel på när Latour omvandlar begreppet målsättning till ett mycket tunt begrepp när han hävdar att även naturliga fenomen, som älvar, kan ha en *målsättning* och av den anledningen bör behandlas som agenter. Exempelvis argumenterar Latour för att Atchafalayafloden i Louisiana har som mål att sluka Mississippifloden, eftersom ”förbindelsen mellan en mindre men djupare flod [Atchafalayafloden] och en mycket bredare men högre [Mississippifloden] är det som utgör de två protagonisternas *mål* ...” (Latour citerade i Malm, s. 90).

Malm lyfter upp två politiska problem som följer Latours tänkande på det här området: utan intentionalitet är det för det första inte ens möjligt att föreställa sig den massrörelse och kollektiva handling som har för *avsikt* att avskaffa den fossila ekonomin vilka krävs för att stoppa den skenande uppvärmningen och för det andra är det inte möjligt att mobilisera en sådan rörelse

mot de handlingar som har för avsikt att skapa vinst genom att gräva upp, sälja och förbränna fossilt bränsle.

Utöver denna kritik av olika delar av Latours tänkande – vars omfattning här bara antytts (nymaterialism, hybridism, konstruktionism och posthumanism är samtida tankeskolor med växande inflytande i den akademiska världen som analytiskt kläs av och ganska njutbart förhånas i boken) – så försvarar Malm en specifik tolkning av historiematerialismen med förutsättningar att ta sig an problemet med den globala uppvärmningen. Med hjälp av bland annat filosofen Roy Bhaskars vetenskapsfilosofi som fått namnet ”kritisk realism” argumenterar Malm för att historiematerialismen bör förstås som en – med en föga estetiskt tilltalande benämning – ”substansmonistisk materialistisk egenskapsdualism”. Detta betyder helt enkelt att världen består av materia (*en* substans = monism) samtidigt som samhället och mänskligheten *emergerar* eller uppstår ur, och därför är beroende av, naturen – utan att detta betyder att alla samhällets egenskaper kan reduceras till naturen eller det materiella (naturen och samhället har *olika* egenskaper = egenskapsdualism). Genom att innehålla såväl förening (substansmonism) som olikhet (egenskapsdualism) överskrider historiematerialismen de problem som den cartesianska substansdualismen och den Latourianska substansmonismen (som båda förutsätter att olikhet och enhet utesluter varandra) bär på. Malm noterar att historiematerialismen från första början har representerat en utmaning mot det Cartesianska arvet. Utifrån denna tolkning av historiematerialismen skulle den globala uppvärmningen kunna förstås som ett fenomen där det samhälleliga (exempelvis fossilekonomin och kapitalismen) och det naturliga (exempelvis smältande isar i Arktis) inte kan separeras på något enkelt sätt, samtidigt som de samhälleliga mekanismernas egenskaper kan identifieras – och förändras genom kollektiv handling.

”Bara i ett samhälle som strävar efter att förvandla varje del av naturen till vinst kan föreställningen om att naturen inte har någon självständig existens slå rot”, hävdar Malm (s. 217) mot slutet av sin bok. Den teoretiska utplåningen av naturens självständighet representerar en imitation av kapitalets försök att inordna naturen under profitens logik, och utan detta försök hade sannolikheten att en sådan extrem teoretisk imitation fått fäste och spridning enligt Malm varit låg. Mot den bakgrunden är det ironiskt att Latour hävdar att kapitalismen på sin höjd är en marginell företeelse, eftersom det

är detta ekonomiska system som enligt Malm är den praktiska förutsättningen för hans teori. Men i den mån som latourianismen sprider sig till klimatrörelsen är detta också särskilt olyckligt idag. Även om målet att stoppa uppvärmningen vid 1,5 graders och 2 graders inte längre är realistiska är det ändå, som Malm påpekar, långt kvar till 8 graders uppvärmning som skulle vara resultatet om det fossila bränslet som hittills upptäckts skulle brännas. Detta är skillnaden mellan ett mycket farligt och ett obeboeligt klimat. Motståndet mot klimatiförändringar har mot denna bakgrund två enkla mål att mobilisera runt: ingen utvinning och inga utsläpp. Med hans bok kan kampen för de målsättningarna undvika de teoretiska fallgropar som fått allt större utrymme inom akademien under den senaste tiden, samtidigt som klimatrörelsen har erbjudits en viktig tolkning av historiematerialismen.

Till sist ska kanske ändå sägas att det finns något paradoxalt över Malms glöddande uppgörelse med latourianism, nymaterialism, posthumanism, och ytterligare inriktningar. Som doktorand i sociologi har jag ända sedan jag började läsa på universitet stött på den typ av (i grund och botten anti-marxistisk) teori som kritiserar. I det specifika sammanhanget råder det ingen tvekan om att Malm har bidragit med en viktig och användbar bok. Samtidigt hävdar Malm (s. 175) att det teoretiska program som han försvarar ligger i linje med klimatrörelsens faktiska praktik och att det är en lättnad att klimataktivisterna även i länder i själva hjärtat av den västerländska kapitalismen hittills har förhållit sig likgiltiga inför den här typen av teorier, och istället har fortsatt att inspireras av marxism och anarkism. Om klimatrörelsen är likgiltig inför den teori som kritiserar framstår den grundläggande motiveringen som presenterades ovan, att bidra med teoretiska begrepp för att den kollektiva handlingen inte ska ledas i fel riktning, som svag. Man kan alltså fråga sig om det utifrån ett politiskt och strategiskt perspektiv är mödan värt att lägga ned kraft och energi på att kritisera en teoretisk trend som är så pass begränsad till universitetsmiljön – och därmed bara blir meningsfull i förhållande till rörelsen i händelse av att denna inte längre skulle vara immunitet mot den form av posttänkande som kritiserar. Som en av de ledande intellektuella inom klimatkampen och med osviklig förmåga att koppla samman analys med ett marxistiskt grundat politisk handlingsimperativ borde kanske andra strider prioriteras? Malm är utan tvekan på rätt sida, men kanske är han med den här boken på fel barrikad? <<

”

Som en av de ledande intellektuella inom klimatkampen och med osviklig förmåga att koppla samman analys med ett marxistiskt grundat politisk handlingsimperativ borde kanske andra strider prioriteras?